ZBORNIK RADOVA
Naučne konferencije s međunarodnim učešćem
"UZROCI I PREVENCIJA ISLAMOFOBIJE"

PROCEEDINGS
Scientific Conference with International Participation
"CAUSES AND PREVENTION OF ISLAMOPHOBIA"

Izdavač/Publisher
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
Centar za dijalog – Vesatijja Sarajevo

Za izdavača/For publisher
Dr.sc. Zuhdija Adilović

Urednici/Editors
Dr.sc. Halil Mehtić
Dr.sc. Izet Pehlić

Redakcija/Editorial staff
Dr.sc. Safvet Halilović (BiH), Dr.sc. Ferid Muhić (Makedonija), Dr.sc. Ivan Markešić (Hrvatska), Dr.sc. Jasser Auda (Velika Britanija), Dr.sc. Soliman al-Azimi (Kuvajt), Dr.sc. Umar Abdul-Aziz al-Ani (Bahrein), Dr.sc. Ahmet Alibašić (BiH)

Lektori/Language editors
Ibnel Ramić, bosanski
Lejla Žunić, english

Štampa/Printed by
Dobra knjiga – Sarajevo

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

_____

NAUČNA konferencija s međunarodnim učešćem (2013 ; Zenica)
Uzroci i prevencija islamofobije / Naučna konferencija s međunarodnim učešćem , 25 maj 2013. - Zenica: Islamski pedagoški fakultet ; 2013. – ____ str. : graf. Prikazi ; 24 cm

Bibliografija uz svaki rad. – Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN _____
COBISS.BH-ID _____

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
Centar za dijalog – Vesatijja Sarajevo

UZROCI I PREVENCIJA ISLAMOFOBIJE

ZBORNIK RADOVA

CAUSES AND PREVENTION OF ISLAMOPHOBIA

PROCEEDINGS

Urednici
Halil Mehtić
Izet Pehlić

Zenica – Sarajevo, 2013.

SADRŽAJ/CONTENS

UVOD 9
INTRODUCTION 15

ORGANIZACIONI/NAUČNI ODBOR
ORGAIZATION/SCIENTIFIC COMMITTEE 21

UZROCI I PREVENCIJA ISLAMOFOBIJE
CAUSES AND PREVENTION OF ISLAMOPHOBIA 23

Ferid Muhić
Islamofobija – ideološki konstrukt u službi genocida kao ključnog motiva agresije na bih i politiku eksterminacije Bošnjaka od 1992. do danas
Islamophobia – an ideological construct and aliby for genocide as the key motive of aggression on bih and politics of ethnic cleansing of Bosniaks from 1992 until nowdays 25

Nusret Isanović
Islamofobija ili novi oblik suspenzije zapadnoevropskog uma?
Islamophobia or the new form of suspension of Western-European mind? 43

Ivan Markešić
Islamofobija - ideologija ili posljedica prijeteće opasnosti od islama i muslimana
Islamophobia - western european imperial ideology or a consequence of an impending danger from islam and muslims ... 57

`Umar `Abdu l-`Aziz al-`Ani
Kritički osvrt na neke pojmove koji uzrokuju pojavu islamofobije – pogled na prava nemuslimana
Critical overview of terms that cause the occurrence of islamophobia – a view of rights of non-muslims 81

Halil Mehtić
Funkcionalni islam kao odlučujući faktor za mir u svijetu
Living islam as the key factor to achieve peace in the world 109

Refik Ćatić
Etiologija islamofobije
Etiology of islamophobia 121

Safvet Halilović
Islamska povelja Svjetske unije islamskih učenjaka i mogućnosti suzbijanja islamofobije
The Islamic Charter of the International union of muslim scholars – a tool for suppressing 129

Sedad Dizdarević
Paradigmatičnost krstaških ratova u kontekstu islamofobije
Paradigmatical nature of the crusades in the contex of islamophobia 151

Zuhdija Adilović
Optužba islama za terorizam – najveći uzrok islamofobije
Allegation of terrorism against islam, the greatest cause of islamophobia 169

Jasser Auda
Uloga intencija šerijata (maqasid al-shariah) u borbi protiv islamofobije i islamskog ekstremizma
Paradigmatical nature of the crusades in the contex of islamophobia The role of Maqasid al-Shariah in contesting both islamophobia and islamic extremism..... 189

Sulayman Radi` al-`Azimi
Islamska tolerancija i njena uloga u obuzdavanju islamofobije
Islamic tolerance and its role in restraining islamophobia 197

Šukrija Ramić
Stav o islamofobiji u svjetlu Qur'āna i sunneta
Attitude of shari'a on islamophobia through the Qur’an and Sunnah 225

Zemir Sinanović
Najteži ratni zločin – zločin genocida nad Bošnjacima kao uzrok/posljedica islamofobije u Bosni i Hercegovini
The worst war crime – the genocide of Bosniaks as a cause and effect of islamophobia in Bosnia and Herzegovina 245

Džemal Najetović
Međunarodna umiješanost i odgovornost za genocid nad Bošnjacima
International involvement and responsibility for genocide against Bosniaks 263

Mevludin Dizdarević
Film i popularna percepcija islama
Film and popular perception of islam 283

Emir Džambegović
Načini uticaja printanih medija u bih u cilju podržavanja islamofobije u bh. društvu
Forms of influence of printed media in Bosnia and Herzegovina with the aim of supporting islamophobia in bosnian society 301

Fatmir Alispahić
Uloga sarajevskih medija u širenju islamofobije
The role of Sarajevo's medias in spreading of islamphobia 321

Izet Bijedić
Islam u Bosni i Hercegovini nije prepreka njenoj integraciji u Evropsku uniju
Islam in Bosnia and Herzegovina is not a barrier to the integration into the European Union 337

UVOD

Islamofobija – ta zlokobna i prijeteća pojava uzima maha posljednjih godina na svim stranama svijeta, naročito na Zapadu. Iako postoje različiti pristupi u analizi i definiranju ove pojave, sljedeća definicija islamofobije doima se utemeljenom i obuhvatnom: „Islamofobija je iskazivanje netolerancije, mržnje i neprijateljstva prema islamu i muslimanima te vršenje diskriminacije protiv osoba, pojedinačno ili kolektivno, zato što su muslimani, ili ih se takvima doživljava, bez obzira u kojoj se formi i sa kojim intenzitetom mržnja, netolerancija i diskriminacija iskazivali i vršili." (Ova definicija je navedena u Izvještaju Rijaseta Islamske zajednice u BiH o islamofobiji, Sarajevo, mart 2012.)

Istaknuta britanska autorica Karen Armstrong, koja je, inače, napisala brojne knjige i studije o islamu, njegovoj kulturi i historiji, smatra da islamofobija na Zapadu datira zapravo još od vremena križarskih ratova. U uvodu svoje znamenite knjige o životu vjerovjesnika Muhammeda, a.s., koju je naslovila *Muhammed – poslanik za naše vrijeme*, ona je, između ostalog, govorila i o razlozima nastanka islamofobije na Zapadu, koja ima višestoljetnu tradiciju. U tom pogledu, ona kaže: „Mi imamo dugu istorijsku islamofobiju u zapadnoj kulturi koja datira od vremena križarskih pohoda. U 12. stoljeću kršćanski monasi u Evropi izričito su tvrdili da je islam jedan nasilna religija, religija sablje, i da je Muhammed varalica koji je snagom oružja nametnuo svoju religiju svijetu koji se opirao. Nazivali su ga ženskarošem i seksualnim perverznjakom. Ova iskrivljena verzija Poslanikovog života postala je jedna od prihvaćenih ideja na Zapadu, pa je zapadnim narodima uvijek bilo teško da Muhammeda vide u jednom objektivnom svjetlu. Od uništenja Svjetskog trgovinskog centra 11. septembra 2001. godine, pripadnici kršćanske desnice u Sjedinjenim Državama i neki zapadni mediji nastavili su ovu tradiciju neprijateljstva, tvrdeći da je Muhammed bio nepopravljivo ovisan o ratu. Neki su otišli toliko daleko da su ustvrdili da je on bio terorista i pedofil."

Nema sumnje da su ovakvi stavovi i predrasude uzrokovali vrlo negativan odnos prema islamu i muslimanima. Ono što posebno zabrinjava je što takve predrasude i iskrivljene percepcije o islamu i muslimanima, koje su ranije karakterizirale uglavnom neokonzervativne pisce i političare ekstremne desnice, danas nažalost postali dio glavnog diskursa na Zapadu. U kreiranju ovakve islamofobične atmosfere učestvuje velik broj ljudi različitih profila i naobrazbe. Među savremenim islamofobima ima profesora, filozofa, književnika, orijentalista, novinara, režisera, glumaca, političara i popularnih voditelja, a radi ilustracije dovoljno je navesti samo neka imena: Bernard Lewis, Samuel Huntington, Oriana Fallaci, Melanie Phillips, Polly Toynbee, Niall Ferguson, Geert Wilders (koji zagovara zabranu Kur'ana u Holandiji), Van Gogh, Marine Le Pen, Stephen Gash, Thilo Sarrazin itd. Posljednjih godina u SAD-u djeluje zamašan broj poznatih ličnosti koje javno propagiraju islamofobiju, dovoljno je kao primjer navesti samo njih nekoliko: David Horowitz, Michael Savage, Daniel Pipes, Mark Steyn, Steven Emerson, Debbie Schlussel, David Yerushalmi, Paul David Gaubatz, Pamela Geller (koja u svojim istupima pokazuje iznimno veliku količinu mržnje spram svega što je islamsko) i dr. Pored nabrojanih islamofoba u istoj grupi nalazi se i nekoliko kršćanskih ekstremista kao što su Robert Spencer, Pat Robertson, Sean Hannity, Bill O'Reilly, Glenn Beck i drugi. Ovi kršćanski ekstremisti su zaduženi za pronalaženje bezumnika kao što je Tery Johns, pastor jedne kršćanske crkve koji se zabavlja paleći Kuran i organiziranjem suđenja poslaniku Muhamedu, a.s.

Zajedenička karakteristika svih islamofoba je to što oni, zahvaljujući ogromnoj medijskoj mašineriji i finansijskoj podršci, snažno utiču na jačanje antiislamskih predrasuda i predstavljanje muslimana kao nejvećeg neprijatelja Zapada, njegovih vrijednosti i kulture. Neki od njih, poput npr. Oriane Fallaci, govore o urođenoj sklonosti islama prema diskriminaciji i barbarstvu. Neposredno nakon 11. septembra 2001. godine ona je napisala: „Ukoliko se Zapad ne suprotstavi islamu, on će uništiti svijet koji smo, bio on dobar ili loš, mi uspjeli sagraditi... On će uništiti našu kulturu, našu umjetnost, našu nauku, naš moral, naše vrijednosti i naše užitke." Na istom fonu, bivši senator finansija u Berlinu i član predsjedništva Savezne njemačke banke Thilo Sarrazin, poznat

inače po rasističkim izjavama i snažnim antiislamskih stavovima, napisao je knjigu *Deutschland schafft sich ab* (*Njemačka se poništava*), koja je ubrzo postala bestseler. On je muslimane koji žive u Njemačkoj optužio za poništavanje njemačkog identiteta, te se založio za zabranu imigracije. Također, dao je više intervjua u kojima je potvrdio svoje islamofobijske stavove. Ovaj čovjek, koji se deklariše kao njemački socijademokrata, u maniru navećeg rasiste smatra da su Turci (tj. muslimani) manje inteligentni, i zato ne zavreduju da uživaju građansko dostojanstvo u Njemačkoj, a taj svoj stav argumentira na sljedeći način: "Veliki broj Arapa i Turaka nema produktivne funkcije (...), osim trgovine voćem i povrćem i najvjerovatnije se neće razviti nikakva daljnja perspektiva." Thilo Sarrazin upozorava da Nijemci „prirodnim putem postaju prosječno gluplji“, aludirajući na natalitet muslimana koji žive u Njemačkoj i koji, po njemu, zbog toga što su ispodprosječno inteligentni, narušavaju prosjek njemačke inteligencije. On tvrdi da visoka stopa nataliteta kod muslimana višestruko ugrožava Nijemce; njihov rastući natalitet smanjuje inteligenciju njemačkog naroda, a umnožavanje njihovih negativnih genetskih dispozicija, kao što su lijenost, glupost, nesposobnost za obrazovanje i rad prijete da ta inteligencija bude zauvijek uništena. Također, smatra on, muslimani su skloni barbarstvu, a njihova islamska religija i kultura je inferiorna. Potom se ovaj bankar i poltičar opet poziva na „genetiku muslimana“ iznoseći, bez imalo stida, da je genetika muslimana dijabolična (đavolska) i da je u suštoj suprotnosti sa genetikom zapadnog čovjeka, koji je naravno kršćanin. Stoga su muslimani, smatra on, *opasni jer proizvode „višak sinova”, oni su paraziti, glupaci, lijenčine i potencijalni teroristi*. Shodno takvim promišljanima, vrijednosti modernog evropskog društva i njegova kultura ozbiljno ugroženi *ljudima islama* i njihovom religijom. *Zato se mi*, zaključuje Sarrazin, *moramo braniti od ovog socijalnog balasta, inače ćemo nestati*. (Registar ovakvih i sličnih islamofobičnih izjava bit će izenesen u nekoliko radova ovoga Zbornika, te stoga nismo navodili izvore u ovome našem Uvodu).

Ovo su bile samo neke izjave istaknutih zapadnih islamofoba, koji u svojim sredinama uživaju ugled i obnašaju različite funkcije. Kao rezultat takvih ekstremnih izjava pojavile su se razne organizacije čiji navodni zadatak je čuvanje Evrope i Zapada od „najezde islama i muslimana“. Prema riječima istaknutog

bošnjačkog mislioca i akademika Ferida Muhića, koje navodi u svom radu u ovome Zborniku, Evropa naprosto ključa od organizacija koje svoju glavnu ulogu vide u tome da paradiraju programima zaštite Evrope od *islamifikacije, arabizacije, muslimanske opasnosti.* Zato ne iznenađuje što je slika islama i muslimana toliko izobličena u percepciji običnog čovjeka koji živi na Zapadu. Ukoliko se tome pridoda i zapadnjačka filmska produkcija koja islam i muslimane često prikazuje ne samo kao potencijalne teroriste već kao ljude sumnjivog morala i ponašanja samo zbog toga što su muslimani, onda je to izuzetno pogodno tlo za bujanje islamofobije u svim njenim oblicima. A ta zloćudna pojava porađa mržnju i ubistva ogromnog broja ljudi, prisjetimo se npr. norveškog brutalnog ubice Andersa Breivika, koji je, u izljevu svoje mržnje prema muslimanima, ubio preko sedamdeset nevinih ljudi. Također, ne treba ispustiti iz vida da je u pozadini invazije na Irak i Afganistan, gdje su ubijene stotine hiljada a milioni ljudi protjerani sa svojih ognjišta, veoma važnu ulogu imala islamofobija. Isto je bio slučaj i za vrijeme brutalne agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u kojoj se desio genocid nad Bošnjacima, autohtonim evropskim muslimanima; nema sumnje da su ta stravična i krvava dešavanja u svojoj pozadini svakako imala i islamofobične motive.

* * *

Imajući u vidu navedeno, Odsjek za islamsku vjeronauku Islamskog pedagoškog fakuleta u Zenici, koji ove (2013.) godine obilježava dvadeset godina svoga postojanja, odlučio je da povodom ovog značajnog jubileja upriliči Naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem na temu: ***Uzroci i prevencija islamofobije.*** Ova značajna konferencija održat će se, inšallah, u Zenici 25. maja 2013. godine. Osnovna ideja i koncept Konferencije je da se na jednom mjestu okupe naučnici i istraživači iz različitih zemalja s ciljem razmjene iskustava i pronalaženjem odgovora o mogućim uzrocima, motivima i načinima prevencije islamofobije.

Kao primarni ciljevi Konferencije postavljeni su sljedeći zahtjevi:

- skretanje naučne pažnje na islamofobiju, vrlo opasnu pojavu, koja je posljednjih godina prisutna u raznim dijelovima svijeta, naročito na Zapadu;

- naučno-istraživački utemeljeno ukazivanje na štetne posljedice islamofobije (mržnja, ubijanje nevinih ljudi, ratovi...);
- naučno utemeljeno ukazivanje na uzroke koji generiraju islamofobiju;
- pronalaženje i ukazivanje na mogućnosti prevencije islamofobije.

Očekuje se da će Konferencija ponuditi odgovore na veoma važna pitanja, kao što su:

- definiranje i porijeklo pojma islamofobija;
- propitati šta jeste a šta nije islamofobija;
- analizirati koji su uzroci, odnosno motivi islamofobije;
- propitati ulogu medija u razvijanju i širenju islamofobije;
- razmotriti utjecaj ekstremnih pravaca u tumačenju islama kao potencijalni izvor islamofobije;
- pojasniti utjecaj islamofobije na pojavu nasilja protiv muslimana;
- ukazati na tradiciju tolerancije u islamu kao sredstvu u borbi protiv islamofobije;
- razmotriti genocid nad Bošnjacima kao izraz ili posljedicu islamofobije;
- ukazati na moguću alternativu islamofobiji a to je građenje dijaloga utemeljenog na vrijednostima monoteističkih religija.

U cilju ostvarenja zadatih ciljeva i davanja odgovora na navedena pitanja Naučni odbor konferencije je okupio jedan značajan broj univerzitetskih profesora, teologa, pisaca, filozofa, sociologa, psihologa i drugih znanstvenika iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Velike Britanije, Kuvajta i Bahrejna, koji su napisali referate na zadate teme. Nakon obavljenih konsultacija i temeljitog uvida u radove, Naučni odbor Konferencije je sugerirao Odsjeku za islamsku vjeronauku Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici da ove radove, zbog njihove naučne vrijednosti, objavi u posebnoj publikaciji koja bi bila dostupna širem krugu čitatelja. To je i učinjeno, i evo, poštovani čitaoci, *Zbornik radova konferencije o islamofobiji* je pred vama. Ukupan broj radova ovoga Zbornika je osamnaest radova, koji tretiraju različite aspekte ove vrlo složene i zlokobne pojave – islamofobije, koja okupira pažnju mnogih ljudi diljem svijeta. Posebno nas

raduje što je ovaj Zbornik upriličen povodom vrlo značajnog jubijela Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici, a to je dvadeset godina postojanja ove institucije, koja je, sa svoja četiri odsjeka, dodiplomskim, magistarskim i doktorskim studijem, stasala u respektabilnu odgojno-obrazovnu instituciju na našim prostorima. Nadamo se da će ova Konferencija i njen Zbornik doprinijeti, bar u nekoj mjeri, boljem razumijevanju ove vrlo opasne i prijeteće pojave (islamofobije) i ukazati na mogućnosti njenog suzbijanja i prevencije. U tom pogledu, izražavamo zahvalnost svima onima koji su, na bilo koji način, dali svoj doprinos u organiziranju ovog značajnog skupa.

U Zenici, 7. 5. 2013. godine.

Prof. dr. Safvet Halilović
Šef Odsjeka za islamsku vjeronauku
Predsjednik Naučnog odbora Konferencije

INTRODUCTION

Islamophobia – the ominous and threatening phenomenon has become more common in the last years all around the world, especially in the West. Although there are different approaches to analyzing and defining the phenomenon, the following definition seems well-grounded and comprehensive: „Islamophobia is expressing intolerance, hatred and hostility towards Islam and Muslims as well as discrimination against people, individually or collectively, just because they are Muslims, or are perceived as Muslims, regardless of the form and intensity by which the hatred, intolerance and discrimination are expressed and executed. " (This definition was stated in the Report on Islamophobia written by the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina in Sarajevo, March 2012)

Karen Armstrong, a prominent British author, who has written numerous books and case studies on Islam, its culture and history, deems that Islamophobia in the West actually dates back as far as the Crusades. In the introduction of her famous book about the life of the Prophet Muhammad (s.a.w.s) named *Muhammad – A Prophet for Our Time*, amongst other things, she wrote about the reasons of the appearance of Islamophobia in the West, which has multy-century tradition. In this respect she says: „ In the twelfth century, Christian monks in Europe insisted that Islam was a violent religion of the sword, and that Muhammad was a charlatan who imposed his religion on a reluctant world by force of arms; they called him a lecher and a sexual pervert. This distorted version of the Prophet's life became one of the received ideas of the West, and Western people have always found it difficult to see Muhammad in a more objective light. Since the destruction of the World Trade Center on September 11th, 2001, members of the Christian Right in the United States and some sectors of the Western media have continued this tradition of hostility, claiming

that Muhammad was irredeemably addicted to war. Some have gone so far as to claim that he was a terrorist and a pedophile. "

These kinds of attitudes and prejudices have unequivocally caused a highly negative view on Islam and Muslims. What is really troubling is that these prejudices and distorted perceptions of Islam and Muslim, which formerly characterized mostly neoconservative writers and extremely right-wing politicians, have unfortunately become a part of the prevailing discourse in the West. A substantial number of the people of different profiles and education participate in creating the Islamophobic atmosphere. There are professors, philosophers, writers, Orientalists, journalists, directors, actors, politicians and popular hosts among the contemporary Islamophobes; and to illustrate this fact it suffices to name just some of them: Bernard Lewis, Samuel Huntington, Oriana Fallaci, Melanie Phillips, Polly Toynbee, Niall Ferguson, Geert Wilders (who advocates the prohibition of the Qur'an in Netherlands), Van Gogh, Marine Le Pen, Stephen Gash, Thilo Sarrazin, etc. There is a significant number of renowned persons in the USA who have publicly promoted Islamophobia in the recent years. It suffices to name just a few of them: David Horowitz, Michael Savage, Daniel Pipes, Mark Steyn, Steven Emerson, Debbie Schlussel, David Yerushalmi, Paul David Gaubatz, Pamela Geller (who shows an enormous amount of hatred toward everything Islamic in her speeches) and others. Besides the named Islamophobes, there are several Christian extremists in the same group, such as: Robert Spencer, Pat Robertson, Sean Hannity, Bill O'Reilly, Glenn Beck and others. These Christian fundamentalists are charged with the task of finding lunatics such as Terry Jones, the pastor of a Christian church who is entertaining burning the Qur'an and organizing trials to the Prophet Muhammad (s.a.w.s).

The common trait to all Islamophobes is that they, thank to the giant media apparatus and financial support, vastly contribute to the strengthening of anti-Islamic prejudices and presenting of Muslims as the greatest enemy to the West, its values and culture. Some of them, such as Oriana Fallaci, talked about the inherent inclination of Islam towards discrimination and barbarity. Immediately after September 11, 2001, she wrote: „Unless the West does not confront Islam, it will ruin the world that - whether it is a good or a bad one – we managed to build...It will destroy our culture, our art, our

science, our morals, our values and our pleasures.“ In the same tone, a former finance senator in Berlin and a member of the Board of Directors of the German Central Bank, known for his racist statements and strong anti-Islamic views, wrote the book *Deutschland schafft sich ab (Germany abolishes itself*) which soon has become a bestseller. He accused the Muslims living in Germany of abolishing German identity and advocated the prohibition of immigration. He confirmed his Islamophobic views in his interviews on more than one occasion. This man, declaring himself a German Social democrat, as a fervent racists claims that Turks (i.e. Muslims) are less intelligent and therefore do not deserve to enjoy the privilege of citizenship in Germany. This attitude of his he supports in the following way: „A significant number of Arabs and Turks do not have productive function (...), except for trading fruits and vegetables and most likely they will not develop it any further“. Thio Sarrazin warns that Germans „ are becoming in average dumber in a natural way“, alluding to the birth rate of Muslims living in Germany who, according to him, being of below-average intelligence undermine average German intelligence. He claims that the Muslim high birth rate presents a danger to Germans on multiple levels: their increasing birth rate decreases German people's intelligence and the multiplication of their negative genetic predispositions, such as laziness, stupidity, incapability of working end educating themselves threaten to destroy that intelligence forever. He also believes that Muslims are prone to barbarity and that their Islamic religion and culture are inferior. Then this banker and politician again refers to „Muslim genetics" shamelessly claiming that the Muslim genetics is diabolical (devilish) and in total opposition to the Western man's genetics, who is of course Christian. Therefore, ha claims, Muslims are *dangerous because they produce „a surplus of sons", they are parasites, simpletons, idlers and potential terrorists*. In accordance with these deliberations, the values and the culture of the modern European society are seriously endangered by *Islamic people* and their religion. *Because of that we have to defend ourselves from this social ballast. Otherwise we will disappear,* he concludes. (Considering the fact that the register of these and similar Islamophobic statements will be elicited in several papers in the Proceedings, the sources are not cited in the Introduction)

These were just some of the statements of prominent Western Islamophobes, who are respected in their communities and hold different positions of authority. As a result of such extremist statements various organizations whose task is guarding Europe and the West against «the invasion of Islam and Muslims » appeared. According to the words of the prominent Bosniak thinker and academician Ferid Muhić stated in his paper in the Proceedings, Europe simply overwhelms with organizations perceiving their parade of Europe protection programs against *Islamification, Arabization* and *Muslim danger* as their uppermost duty. Therefore the image of Islam and Muslims being that much distorted in the perception of an ordinary man in the West does not come as a surprise. If we add to this the Western movie production often portraying Islam and Muslims not only as potential terrorists, but also as people of dubious morals and behavior just because they are Muslims, then we get a highly fertile ground for the growth of Islamophobia in all its forms. And this ominous phenomenon gives birth to hatred and murders of an enormous number of people. Let us just remember for example Anders Breivik, a Norwegian brutal killer who killed more than seventy innocent people in the spurt of hatred against Muslims. We should also bear in mind that Islamophobia played an important role in the motives behind the invasions of Iraq and Afghanistan in which hundreds of thousands of people were killed and millions of people were forced to flee. The same was the case with the brutal aggression on Bosnia and Herzegovina, where genocide against Bosniaks, autochthon European Muslims had occurred; undoubtedly these horrible and bloody acts had had Islamobphobia as one of their motives.

* * *

Considering the above mentioned, the Department of Islamic Education at the Faculty of Islamic Education of the University of Zenica, which celebrates 20 years of its existence this year (2013), has decided to honor this important jubilee by organizing a scientific conference with international participation named: ***The Causes and Prevention of Islamophobia.*** This significant conference will be held, inshallah, on May 25, 2003 in Zenica. The underlying idea and concept behind the Conference is to assemble the scientists and researchers from different countries at one place

with the aim of sharing experiences and finding answers to the possible causes, motives and methods to prevent Islamophobia.

The following demands were set as the primary goals of the Conference:

- drawing scientific attention to Islamophobia, a dangerous phenomenon which has been present all around the world, especially in the West in the recent years;
- pointing to the harmful effects of Islamophobia (hatred, murders of innocent people, wars) based on scientific research;
- pointing to the causes generating Islamophobia based on scientific research;
- finding and pointing to the possibilities of preventing Islamophobia.

The Conference is expected to offer answers to highly important questions, such as:

- Defining and determining the origin of the term Islamophobia;
- Investigating what Islamophobia is and what it is not;
- Analyzing the causes, i.e. the motives of Islamophobia
- Examining the role of media in the developing and spreading of Islamophobia
- Considering the influence of extremist fractions in the interpretations of Islam as a potential source of Islamophobia
- Explaining the influence of Islamophobia on the occurrence of violence against Muslims
- Drawing attention to the tradition of tolerance in Islam as one of the instruments in combating Islamophobia
- Considering the genocide against Bosniaks as an expression or consequence of Islamophobia
- Pointing to a possible alternative to Islamophobia, i.e. the dialogue based on the sets of values of monotheistic religions.

With the aim of accomplishing the set goals and answering the given questions, the Conference Scientific Committee has gathered a significant number of university professors, theologians, writers, philosophers, sociologists, psychologists and other scientist from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia, the Great Britain,

Kuwait and Bahrain who wrote reports on the given topics. After consultations and a thorough inspection of the papers, the Conference Scientific Committee suggested to the Department of Islamic Education of the Faculty of Islamic Education of the University of Zenica to publish these papers, due to their scientific value, in a publication accessible to a wider circle of readers. This has been done, and here, respected readers, we present you *the Proceedings of the Conference on Islamophobia.* The total number of the papers published in the Proceedings is 18 papers, analyzing different aspects of the complex and ominous phenomenon – Islamophobia, drawing attention of many people all around the world. We are especially delighted that the occasion for publishing the Proceedings is a significant jubilee of the Faculty of Islamic Education of the University of Zenica, i.e. twenty years of existence of the Institution, which with its four departments, undergraduate, postgraduate and doctoral studies has become a respectable educational institution in our region. We hope that the Conference and its Jubilee will at least to some extent contribute to the better understanding of the ominous and threatening phenomenon (Islamophobia) and point to the possibility of its suppression and prevention. In this respect, we would like to express our gratitude to all of those who contributed to organizing this important gathering in any way.

May 7, 2013, Zenica

Safvet Halilović, Ph.D.
The Head of the Department of Islamic Education
The President of the Conference Scientific Committee

ORGANIZACIONI/NAUČNI ODBOR

ORGAIZATION/SCIENTIFIC COMMITTEE

Organizacioni odbor/Orgaization committee

– Prof. dr. sc. Zuhdija Adilović, dekan IPF Univerziteta u Zenici
– Prof. dr. sc. Muharem Štulanović, dekan IPF Univerziteta u Bihaću
– Mr. sc. Senad Ćeman, Centar za dijalog – Vesatijja Sarajevo
– Mr. sc. Ejub ef. Dautović, muftija zenički
– Doc. dr. sc. Mejra Softić, prodekan za naučno-istraživački rad IPF Univerziteta u Zenici
– Doc. dr. sc. Halil Mehtić, prodekan za nastavu IPF Univerziteta u Zenici
– Doc. dr. sc. Izet Pehlić, IPF Univerziteta u Zenici

Naučni odbor/Scientific committee

– Prof. dr. sc. Safvet Halilović, predsjednik (Zenica – Bosna i Hercegovina)
– Prof. dr. sc. Ferid Muhić (Skoplje – Makedonija)
– Prof. dr. sc. Jasser Auda (London – Velika Britanija)
– Prof. dr. sc. Džemal Najetović (Sarajevo – Bosna i Hercegovina)
– Prof. dr. sc. Soliman al-'Azimi (Kuvajt – Kuvajt)
– Doc. dr. sc. Ahmet Alibašić (Sarajevo – Bosna i Hercegovina)
– Doc. dr. sc. Halil Mehtić (Zenica – Bosna i Hercegovina)
– Doc. dr. sc. Izet Pehlić (Zenica – Bosna i Hercegovina)

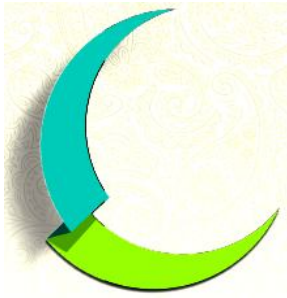

UZROCI I PREVENCIJA ISLAMOFOBIJE

CAUSES AND PREVENTION OF ISLAMOPHOBIA

Ferid Muhić
Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti Skopje

ISLAMOFOBIJA – IDEOLOŠKI KONSTRUKT U SLUŽBI GENOCIDA KAO KLJUČNOG MOTIVA AGRESIJE NA BiH I POLITIKU EKSTERMINACIJE BOŠNJAKA OD 1992. DO DANAS

Sažetak

Od lokalnih (Njegoš), do globalnih (Huntington) programa preuzimanja potpune vojne, političke i ekonomske kontrole u lokalnim, regionalnim, odnosno u globalnim razmjerama, fabrikovanje psihoze islamofobije predstavlja konstantu u modernoj istoriji ekpanzionizma na račun islamskih područja i muslimanskog stanovništva. Strategija teritorijalne ekspanzije i sistematske eksterminacije muslimanskog stanovništva, islamofobija predstavlja osnovni oblik ideološki konstruisanog mita o opasnosti zvanoj muslimani. Logika ovog antiislamskog neokolonijalizma izvodi se iz dvije bitne premise koje se ne dokazuju nego se postulirajuraju kao samorazumljive: 1. Islamski fundamentalizam je najveća prijetnja miru u svijetu i demokratiji; 2. Islam je imanentno nespojiv sa vrijednostima liberalizma i poštovanjem univerzalnih ljudskih prava. Da bi se prvi postulat učinio uvjerljivim, kreiraju se žarišta u svijetu u kojima se islam prikazuje kao ekstremni vjerski fanatizam (džihadizam), dok se druga premisa podupire pozitivnim primjerima efikasne i blagotvorne politike integracije muslimana u vrijednosni sistem kršćanske, odnosno sekularne zapadnoevropske tradicije. Metodološki okvir i filozofska podloga ove dugoročne antiislamske politike inspirisana je ekstremno bihejvorističkom koncepcijom inženjeringa i kontrole ljudskog ponašanja, razvijenom u eksperimentima i izloženom u teorijskim radovima B. F. Skinnera.

2. Islam is immanently nespojiv different from values of liberalism and respect for universal human rights. In order to make the first postulate convincing, zarista are created in the world to present Islam as an extreme religious fanatism (jihadism), whereas the second premise is supported by positive examples of the

efficient and blagotvorne politics of Muslim integration into a vrijednosni system of Christian, i.e. secular Western-European tradition. A methodological framework and philosophical basis of this longterm anti-Islamic politics is inspired by extremely behaviourist conception of engineering and control of human behavior, developed in experiments and exposed in theory of B.F. Skinner.

Rad počinje kritičkom etimološkom, pojmovnom i filozofskom analizom distinkcije pojmova uzroka i motiva, kao i pojma islamofobije, i ukazuje na njihovu neadekvatnost. Povezuje i argumentuje primjerima koncept političke i kulturne denuncijacije muslimana i institucionalno organizovane, ideološki inspirisane produkcije negativnih stereotipa o muslimanima, kao pokriću i opravdanju protjerivanja, ubistava i genocida nad Bošnjacima. Rekonstruisat će se pozadina istorijskih okolnosti oko 1830., uz komentar o Husein-kapetanu Gradaščeviću, aktu oduzimanja šest nahija od Bosne, i njihovom pripajanju Srbiji.

Na kraju, ukazat će se na mistifikacijski karakter floskule o neizbježnom povijesnom sukobu kršćanske Evrope i islamskog Orijenta, uz potenciranje činjenice da je ovaj mitologem direktno doveo da najekstremnijih oblika nasilja nad Bošnjacima muslimanima, te da je potpuno brisanje ove ideološke kvazi-naučne paradigme prvi i nužan korak ka uspostavljanja uslova za uzajmano poštovanje i saradnju sve tri velike svjetske religije u Bosni, na Balkanu, i na tlu cijele Evrope.

Ključne riječi: uzrok, motiv, islamofobija, antiislamizam, evropski identitet, Bošnjaci, genocid

Metodološka napomena

U ovom radu ne upotrebljavaju se termini *uzrok*/*uzroci*, odnosno njihovi sinonimi na engleskom jeziku - *Cause*/*Causes*. Za ovakvu odluku autor je imao u vidu dva glavna razloga. Kao prvo, u striktno tehničkom, logičkom i, posebno, kategorijalno-filozofskom kontekstu, *uzrok* se definiše kao "…pojava koja *nužno* prethodi posljedici, tako što je izaziva *uvijek, bez izuzetka* i *nužno*". Humove[1] analize kategorije **uzroka** i relacije **uzročnosti**,

[1] David Hume (1711 – 1776), škotski filozof, pretstavnik empirizma, posebno poznat po filozofski utemeljenoj kritici pojmova supstancije i kauzaliteta.

nedvosmisleno su potvrdile da u okolnostima ljudskog društvenog života ne može biti govora o apsolutnom determinizmu kakav mora postojati da bi se opravdala upotreba pojma uzroka. To znači da u postupcima pojedinca ili društvenih grupa ne može biti govora o bilo kakvom uzroku, ni o uzrocima u strogom smislu te riječi! Ukratko, ništa u tim okolnostima ne vodi *nužno* prema nekoj određenoj posljedici koja bi se morala pojaviti *uvijek, bez izuzetka* i *nužno*! Čovjek je biće koje svjesno odlučuje, bira svoje postupke, na osnovu procjene mogućih povoljnih ili nepovoljnih ishoda, što znači da njegovi postupci, kao odgovori na izazove koje nameće situacija, nikada nisu apsolutno determinirani ni nužni. Utoliko, društvene akcije, kao i pojedinačni postupci ljudi, i nemaju nikakve *uzroke*, nego su uvijek određeni njihovim *motivima*!

Ova činjenica vodi do drugog razloga zbog kog je pojam *uzroka* zamijenjen pojmom *motiva*, čije značenje preciznije i adekvatnije izražava karakter *islamofobije* kao pojave koja je predmet ove rasprave! Dok djelovanje koje ima svoj objektivni *uzrok*, zbog svoje opšte i nužne prirode, bitno ostaje izvan granica moralne procjene, kako pohvale tako i osude, dotle djelovanje koje je određeno *motivima* u potpunosti ulazi u sferu moralne, odnosno, etičke, pravne, običajne i svake druge procjene, koja završava afirmacijom ili osudom. Konkretno, ništa u samoj realnosti islama, načinu života, temeljnim vrijednostima i postupcima muslimana, *ne može biti uzrok islamofobije*! Islam i muslimani mogu biti prihvaćeni, tolerisani, ignorisani, omrznuti, ali je, bez obzira na karakter konkretnog odnosa prema islamu, uvijek riječ o *izabranom*, a ne *nužnom* stavu! Utoliko, u ovom radu ključno metodološko polazište japodiktički zastupa uvjerenje da *islamofobija nema i ne može imati apsolutno nikakve uzroke, nego uvijek proizilazi iz motiva onih pojedinaca i grupa koji je propagiraju*. Uvođenjem kategorije *motiva* u tumačenje pojma *islamofobija*, sama islamofobija, kao i cijela paleta zločina koji se pokušavaju opravdati islamofobijom, u cijelosti ulazi u sferu legitimno etičkog, juridičkog i, u najširem smislu – moralnog ocjenjivanja. Alibi koji je islamofobija potražila u zaštiti anonimnog i apsolutno determinišućeg pojma *uzroka*, upotrebom filozofski korektnog pojma *motiva*, oboren je, a sama islamofobija se opravdano našla na optuženičkoj klupi kao poptuno neopravdan i neprihvatljiv oblik diskriminacije i kulturnog šovinizma.

Istorijska podloga i ideološka pozadina savremene islamofobije

I danas, mnogi vodeći političari i uvaženi predstavnici akademskih krugova u Evropi dijele mišljenje W. Churchilla da "…za razliku od najvećeg broja ostalih kategorija imigranata, muslimani se najteže odlučuju da prihvate asimilaciju, i *isuviše često* (Churchill doslovno kaže: *isuviše često – all too often*, kao da govori o djeci koja *isuviše često* idu u bioskop) nastoje da tjeraju po svome".[2] Kao da ih je uhvatio u nekom socijalno krajnje kompromitujućem prekršaju, nekadašnji britanski premijer govori o muslimanima kao o vaspitno zapuštenoj djeci koja uporno rade nešto što im nije dozvoljeno i što prevazilazi njihove ograničene mogućnosti: *nastoje da tjeraju po svome*! Gospodin Churchill, očigledno, smatra da su muslimani dužni da *tjeraju po njegovom*! To je ona pozicija za koju je *fanatik ličnost koja uporno radi ono što on hoće, umjesto da radi ono što mu mi kažemo*! Ovo je vjerovatno i glavni argument u prilog tvrdnji da su muslimani fanatici: fanatično odbijaju da rade ono što im *mi* kažemo u najboljoj namjeri, za njihovo dobro, i uporno nastoje da *tjeraju po svome*. U septembru 2000. godine, kardinal Đakomo Bifi (Giaccomo Biffi), arhiepiskop Bolonje, pozvao je na ograničenje i potpuni prekid dalje muslimanske imigracije, zato "…što je već sasvim očigledno da su, u ogromnom broju slučajeva, muslimani došli čvrsto riješeni da im ostane tuđ naš model individualnog i društvenog humanizma i sve ono što je za nas najvažnije i najdragocjenije". Unuk W. Churchilla otišao je korak dalje, opominjući "…da je preuzimanje britanske džamije od deobandi sekte muslimana stvaranje zmijskog gnijezda u našem krilu".[3] Filip Dewinder, vođa belgijske ekstremno desničarske partije Vlaams Belang, takođe zahtijeva potpuno obustavljanje muslimanske imigracije, tvrdeći da je "…danas već sasvim jasno da je islamske vjernike nemoguće asimilirati u našu zemlju".

Nisu samo političari i kršćanski, odnosno hrišćanski, velikodostojnici bili motivisani da šire i propagiraju islamofobiju. I veliki broj ljudi iz društvenih nauka, posebno istoričara, svojski su

[2] Mattew Carr: "The Moriscos: a Lesson from History?", Arches Quarterly, spring-summer 2011., p. 15.

pomagali širenje *a priori* negativnih stereotipa o islamu i stvaranje islamofobične psihoze. Njihove motive je teže rekonstruisati, ali njihovo djelovanje nije zbog toga ni malo bezazlenije. Tako, naprimjer, poznati britanski istoričar Runciman opisuje sultana Murata II slijedećim paradigmatilnim riječima:

"Mnogi Grci divili su se Muratu II, koji je, iako vatreni musliman, ipak bio ljubazan, častan, i pravedan…"[4]

Čovjek pročita ovo i dalje ne treba ni čitati. Sve mu je jasno! Sa kojom lakoćom ugledni istoričar Runciman dozvoljava da se osramoti upravo kao istoričar!? Pritisnut dokazima, on priznaje da je Murat II bio ljubazan, častan, i pravedan, ali odmah pritiče u pomoć i sebi i čitateljima svojim istomišljenicima, sasvim sigurno zabezeknutim od ovog podatka, i podmeće im pod nos flašicu sa amonijakom u vidu otrovno kontrastovane formulacije: *iako je bio musliman (i uz to, da bi čudo bilo veće, još i vatreni musliman)*. Dakle, nije on zaboravio da su muslimani, u principu, kao grupa, i varvari, i prevrtljivi, i nepravedni, ali zato se i on sam čudi da su se nekim od muslimana, eto, divili i Grci! Već u narednoj rečenici Runciman ne može više da izdrži i žuri da sasvim demantuje i ovaj izuzetak, tako što će ispasti da su, zapravo, jedini krivci za ovo čudo od pravednog i časnog muslimana bili Grci koji su ga pogrešno procijenili. Kolika je islamofobično motivisana pristrasnost i neobjektivnost u pitanju, vidi se iz činjenice da se nekadašnji *Konstantinopolj*, ni u naslovu, i ni na jednom mjestu u ovoj knjizi, ne naziva svojim imenom *Istanbul*, koje ovaj grad nosi već punih 560 godina, što je, inače, upadljiva zajednička muka mnogih britanskih, francuskih i njemačkih istoričara, dok se, naprimjer, *Lenjingrad*, koji se tako zvao do prije 20 godina, od prvog dana promjene režima naziva *Sankt Petersburg*, bez obzira da li je riječ o gradu koji je tri godine bio pod opsadom njemačkih fašističkih trupa, ili o gradu u kom je rođen pjesnik Josif Brodski, dakle u vrijeme u koje se ovaj isti grad zvao samo i jedno *Lenjingrad*. Najveći dio islamofobičnosti hrišćansko/kršćanskog dijela Evrope prema islamskom dijelu Evrope potiče od tog datuma, od 29. maja 1453. godine, utorka, koji je od tada do danas za Grke tradicionalno tretiran kao *baksuzni dan,* iako najveći broj Grka danas ne zna kako je došlo do toga da se upravo utorak smatra za *baskuzni dan.* Te predrasude tipično reduciraju i rezon i

[4] Steven Runciman, *The Fall of Constantinople 1453*, p.31)

svijest dogmatika koji Evropu potpuno pogrešno doživljavaju kako nekakav ekskluzivno kršćanski kontinent. Na temelju islamfobičnosti uključene u velikodržavne i hegemonističke motive, praktično sve vladajuće nomenklature Srbije do danas svoju mržnju prema islamu i muslimanima dovode u vezu sa bitkom na Kosovu iz 1389. godine, u kojoj je vojska kneza Lazara, pomognuta velikom armijom kršćanskih saveznika, bila poražena od znatno malobrojnije vojske sultana Murata I. Ista primitivna psihologija mržnje i semantičkog sujevjerja vidi se čak i danas, u mahnitoj praksi mijenjanja tradicionalnih imena gradova Bosne od strane srpskih vlasti u neologizme tipa *Srbinje*, umjesto imena *Foča*, kao i zahtjevu da se takva praksa forsira i da se i svaki toponim, od brdašca do najmanjeg potoka, u prefiksu naziva *srpskim*, u skladu sa tajnim projektom SANU, koji je nedavno izvučen iz ilegale. Šta reći o onima koji to čine!? *Upravo zato što nisu muslimani, nego kršćani, oni su neljubazni, nečasni i nepravedni*! – neka nam bude dozvoljena ova cinična inverzija.

Ovu činjenicu sasvim jasno potvrđuje evidentna, gotovo notorno samorazumljiva istinitost slijedeće tvrdnje: "Svako spominjanje islama i Evrope u jednoj istoj rečenici, sa sigurnošću izaziva negativni utisak i asocira na navodni islamski radikalizam, fundamentalizam i terorizam. Postala je moda da se muslimansko prisustvo u Evropi opisuje kroz pojmove: *eurabizacija*, *islamifikacija*, *balkanizacija*. Njihov cilj je da izazovu strah i nepovjerenje među masama i da islam prikažu kao nešto što je novo, tuđe, i veoma prijeteće za Evropu."[5] Ko se (još) boji Virdžinije Vulf? I ko se (više) u ovoj i ovakvoj Evropi ne boji islama?

Da bi se shvatila puna ozbiljnost sindroma kreiranja ideološke fikcije takozvane *judeo-kršćanske Evrope* i njene istorije iz koje se sa patološkim strahom i manijakalnom upornošću brišu svi tragovi islamskog identiteta, mora se reći da, čak i ovakav kakav je, navedeni intervju, koliko god karakterističan, nije nikakav izuzetak. Naprotiv, evropska realnost, uprkos glasova koji spominju *toleranciju*, *multikulturalizam*, *inkluzivnost*, i pozivaju na proteste protiv diskriminacije svih vrsta, prosto ključa od organizacija koje

[5] Abdullah Faliq, "From the Editor", Arches Quaterly, Volume 4, Edition 8, spring/summer 2011., p. 6

svoju glavnu ulogu vide u tome da paradiraju programima zaštite Evrope od *islamifikacije, arabizacije, muslimanske opasnosti.*

Ali, objektivne istorijske činjenice nedvosmisleno potvrđuju da je pojam kulturne tolerancije, uključujući tu i religijsku, i etničku, jezičku i običajnu tradiciju, direktno i nedvosmisleno postao dio evropske političke prakse tek sa dolaskom islamskih država, najprije El-Endelusa, odnosno Andaluzije, koja je tokom gotovo 800 godina (710-1492), tačnije, pune 782 godine, promovisala poštovanje vjerskih i kulturnih razlika, a zatim sa uspostavljanjem Osmanli-devlet, osmanske države, kao evropske države i svjetske velesile. Pad islamske države na tlu Iberijskog poluostrva, kao i sa svih ostrva Mediterana, označio je povratak žestokoj netoleranciji, masovnim zločinima i vjerskim progonima, kako muslimana tako i jevreja, te kampanjom potpuno histerične islamofobije i antiislamizma, koja, u vremenskim oscilacijama i sa različitim amplitudama intenziteta, traje do danas.

Islamofobija na tlu Bosne i Hercegovine

Poslije odlaska osmanlijske države sa čitavog Balkanskog poluostrva, osim dijela koji je i danas u sastavu Republike Turske, krajem XIX i početkom XX vijeka, novoformirane države: Bugarska, Grčka, Srbija, Crna Gora, kao i Austro-Ugarska monarhija, koja je izvršila okupaciju, odnosno nasilnu aneksiju Bosne i Hercegovine, otpočele su program žestokog progona muslimanskog stanovništva na cijelom ovom prostoru. Glavni cilj - radikalna promjena demografske strukture, što je u praksi značilo maksimalnu redukciju muslimanskog stanovništva - bio je otvoreno deklarisan čak i u dokumentima koji su predstavljali dugoročne strateške programe.[6] Osnovni demografski problem predstavljao je

[6] Karakterističan primjer, ali nikako ne i izuzetak u odnosu na ostale države na Balkanu, predstavlja notorno *Načertanije* Ilije Garašanina (*Projekt Rastko).* Napisan kao vladin projekt 1844. godine, u vrijeme dok je Srbija kao kneževina formalno još bila vazal Osmanlijske carevine, ovaj dokument nedvosmisleno otkriva da se još tada pripremao nacionalistički program uspostavljanja velike Srbije, koji je Srbija pokušala realizovati čak i agresijom na Bosnu i Hercegovinu 1992-95., i od kog, po svemu sudeći, ni danas nije odustala. Osnovi cilj ovog *Nacrta* je obnova Srbije kao carstva u kom će svi narodi koji žive u njenim granicama biti proglašeni za Srbe, i zatim silom posrbljeni, dok će muslimani biti pobijeni, protjerani ili nasilno pokršteni. Cilj je bio da se Srbija proširi na dijelove Bugarske, Makedoniju, Albaniju, dijelove Grčke, Crnu Goru,

visok procenat autohtonog muslimanskog stanovništva, uz znatno manju zastupljenost naroda turskog porijekla. Razlozi ovakvog programa bili su jednako jasni kao i metodi predviđeni za njegovu efikasnu realizaciju; alibi za lakše oduzimanje zemljišnih posjeda, imanja, kuća, kao i *dokaz* da je sve to bila zemlja njihovih (kršćanskih) *pradedova*, predstavljali su osnovne motive; iseljavanje (protjerivanje), prisilno pokrštavanje i likvidacija neposlušnih i najviđenijih predstavnika muslimanske zajednice, iscrpljivala je listu najbrutalnijih metoda brisanja svih tragova prisustva muslimana koji su na ovim prosorima živjeli u svojoj vjeri stotinama godina, neki čak i duže od cijelog milenijuma. Sistematsko rušenje svih sakralnih objekata i javnih građevina islamske arhitekture, kao što su hamami, bazari, hanovi i slično, kao i prisvajanje nekih od tih objekata izmišljenim pričama o njihovim *kršćanskim graditeljima*[7]; administrativna promjena toponima i preimenovanje naseljenih mjesta, također, bili su neki od tih metoda.

Ipak, u sklopu ovog projekta najveća pažnja bila je posvećena fabrikovanju izrazito antiislamske, izrazito nacionalističke, mitologije (najčešće maskirane kao *antiturska*, da bi se u očima lokalne i šire evropske javnosti prikazala kao *borba protiv okupatora*). Dramaturgija ove kvazi-istorijske mitološke tvorevine bila je koncentrisana oko priče o takozvanoj *prisilnoj islamizaciji kršćanskog življa*. Razumije se da je, u odsustvu makar jednog jedinog dokumentovanog primjera, ovaj monstruozni falsifikat morao biti podržan svim sredstvima manipulisanja javnim

i Bosnu i Hercegovinu, okupacijom njihovih teritorija, što je eksplicite podvučeno: „Iz ovog poznanja proističe čerta i temelj srpske politike, da se ona ne ograničava na sadašnje njene granice, no da teži sebi priljubiti sve narode srpske koji ju okružavaju“. Inače, u cijelom tekstu *Načertanija*, I. Garašanin za stanovnike Bosne i Hercegovine (*Ercegovine*) nigdje ne koristi pojmove *Muslimani, Srbi, Hrvati*, nego samo i isključivo - *Bošnjaci*. Dakle, upravo onu istu nacionalnu odrednicu koju savremeni nasljednici ovog srpskog velikodržavnog i nacionalističkog projekta, uporno pokušavaju prikazati kao “ izmišljen termin bez istorijske podloge“..

[6] Tragikomičnu ilustraciju predstavlja primjer takozvanog Mosta cara Dušana, odnosno Dušanovog mosta u Skopju. Srpska istoriografija pripisala je ovaj objekt tipične turske arhitekture srpskom caru Dušanu Stefanu Silnom, iako je on umro najmanje 60 godina prije nego što su osmanlijske vlasti izgradile ovaj most.

mnijenjem, što je uskoro dalo pogubne rezultate za međuetničke i interreligijske odnose, uz stvaranje ogromnog psihološkog naboja mržnje prema muslimanima i generalno prema islamu. Uslijedili su pogromi, progoni, ubistva i pljačke miroljubivnog muslimanskog stanovništva, pri čemu su bile ubijene više hiljada Bošnjaka muslimana civila, dok je njihova imovina bila opljačkana, a zemljišni posjedi oduzeti i prisvojeni od lokalnog kršćanskog stanovništva. Nakon nekoliko razornih talasa, ova iracionalna mržnja, zasnovana na sistematski generisanoj i intenzivnoj propagandi, eksplodirala je poput nuklearne bombe tokom brižljivo planiranog raspada SFR Jugoslavije, najprije likvidacijom preko 100.000 Bošnjaka muslimana u Bosni i Hercegovini, a zatim i 1999., pogromima nad hiljadama Albanaca muslimana na Kosovu.

Prvi cilj ovog priloga je da argumentovano demantuje monstruozni falsifikat o tobože vjekovnoj praksi navodnog *nasilnog islamiziranja*, na koju su se pozivali od vremena zloglasnog *Načertanija*, a pozivaju se i danas nesmanjenom žestinom nacionalistički programi stvaranja tzv. velike Srbije, ali, isto tako, i režimi ostalih država na Balkanu stvorenih poslije odlaska Osmanlijske države sa istorijske scene, koji do danas njeguju islamofobičnost u konstantnim, koliko god različitim, dozama. Ostvarenje ovog cilja je imperativ koji jednostavno nema alternativu kao uslov za oslobođenje nemuslimanskog stanovništva Balkana od ove gotovo neiskorjenjive zablude o *nasilnoj islamizaciji* kojoj su, navodno, preci današnjih kršćana *junački odoljeli*, a preci današnjih muslimana (*vjerolomnih poturica*) *kukavički popustili*. Drugi, ne manje važan, cilj je da se, afirmacijom istorijske istine o dobrovoljnoj konverziji i analizom motiva koji su odlučivali u izboru da se prihvati ili ne prihvati islam na Balkanu, postepeno priđe definitivnom i totalnom demontiranju nacionalistički kreirane mitologije, do njenog konačnog brisanja iz svih školskih udžbenika, iz nauke, iz političkih programa i političke retorike, i iz svijesti budućih generacija Balkana, da bi se zamijenila istinom, koja će omogućiti uspostavljanje normalne komunikacije i koegzistiranja svih kolektiviteta koji žive u ovom multietničkom, multikulturnom i multireligioznom mozaiku, koji po svojim suštinskim odlikama predstavlja izoštrenu sliku cijele Europe.

Demontiranje paklene mašine; princip religijske slobode kao istorijska istina

Kao što je već rečeno, definitivni odlazak osmanlijske države sa Balkana, a nešto kasnije i sa istorijske scene, za autohtono evropsko stanovništvo islamske vjeroispovijesti označio je početak golgote koja do danas nije završena, a koja je od samog početka pa sve do danas motivisana jednom velikom istorijskom podvalom koja, smišljena da to bude, zaista i predstavlja *paklenu mašinu* najgore vrste, podmetnutu sa ciljem da uništi muslimansko stanovništvo i izbriše sve tragove islamske kulture na Balkanu. Ova istorijska podvala, prvobitno planirana i pripremljena u nacional-šovinističkim vrhovima kneževstva Srbije, forsirana sistematski, svim raspoloživim sredstvima i kroz sve forme kontinuirane ideološke propagande, vremenom je izrasla u ružan maligni tumor, u infektivnu ideološku izraslinu koja se prenosi već generacijama i koja ne samo da se ne pokušava spriječiti nego se stimuliše na sve načine. Snažno markirana kao crno-bijela patriotski intonirana priča, plasirana, uz punu podršku svih obrazovnih, političkih i naučnih institucija, kao *istorijska istina*, ideološka bajka o *prinudnoj islamizaciji* kristalisala se u polarizovan stereotip koji je balkanski demografski univerzum manihejski konfrontirao na *pravovjerne* (svi kršćani, kako ortodoksni tako i rimokatolički, bez obzira na etničku pripadnost) i *krivovjerne* (svi muslimani, isto tako bez obzira na etničku pripadnost), što je u praksi značilo, a znači i danas, na *dobre* i *loše*, na *pobjednike* i *poražene*, *borce za slobodu* i *porobljivače*. Trijumfalizam ovih prvih komplementarno se dopunio osjećajem istorijske poraženosti drugih; ponos prvih, kompleksom istorijske krivice i socijalne osramoćenosti drugih. Uz grijeh naslijeđen od prvorođenih, kog se ne mogu osloboditi i koji na savjesti imaju svi ljudi, autohtonim muslimanima Balkana, a posebno Bošnjacima, natovaren je još teži, i isto tako navodno neizbrisiv, i navodni grijeh što su *izdali vjeru pradjedovsku*. Međutim, ovaj je još teži, zato što je prvorođeni grijeh bio počinjen iz neznanja, dok je prelazak u islam učinjen *svjesno* i *iz interesa*.

Pozadina ove ideološke izmišljotine, međutim, bila je i ostala veoma pragmatična i svodila se na težnju velikodržavnih vrhova politike Srbije da se prisvoji teritorija na kojoj su živjeli Bošnjaci muslimani, a koja se uglavnom poklapala teritorijom srednjevjekovne države Bosne, i uključi u sastav Srbije (uz

paralelne planove od strane Hrvatske da se isto to učini). U ovakvom scenariju, distinkcija na kršćane, *kao starosjedeoce i legitimne vlasnike ovih teritorija koji su tu bili oduvijek i prije dolaska Osmanlija* (u ideološkoj propagandnoj semantici zamijenjenih pojmom *Turaka)*, i na *Turke i poturice, koji su došli kasnije kao uljezi i osvajači*, poslužila je idealno da se sve vrste nasilja nad Bošnjacima, Albancima, Gorancima, Torbešima, Pomacima, Romima, kao i nad potomcima Turaka doseljenih stotinama godina ranije, prikažu kao *potpuno zakonita pravedna osveta i namirenje istorijskog duga.* A dijapazon nasilja kojima su bili podvrgnuti muslimani Balkana impresivan je, kako po morbidnosti svojih formi tako i po intenzitetu i konitunitetu kojim se vrši sve do danas. Od eksplicitnih zahtjeva da se istrijebe do poslednjeg (najmorbidniji je primjer je *istraga poturica*, koju je **u stihovima** ostavio, kao svoj testament i zavjet zemljacima i svim kršćanima, vladar, vladika i pjesnik crnogorski Njegoš[8]), preko negiranja etničke, jezičke, kulturne i duhovne posebnosti svih muslimana na ovim prostorima, do forsiranja motiva inspirisanih mržnjom prema islamu, ova dominantna matrica širenja animoziteta prema islamu i organizovanja hajke na muslimane Balkana poslužila je kao psihološki, pravni i moralni alibi za sve progone, zločine, masovna ubistva i genocid, izvršene nad islamskim stanovištvom u ovom regionu. Masakri počinjeni od Karađorđevih ustanika širom Srbije, posebno onaj počinjen u

[8] Petar II Petrović Njegoš, za života poznat kao vladika Rade (po rođenju Rade Tomov Petrović; 1. novembar 1813. - 10. oktobar 1851.), autor ekstremno islamofobičnog spjeva *Gorski vijenac*, koji je, snagom umjetničkih kvaliteta, ovu ideologiju duboko impregnirao u mentalni univerzum kršćana Crnogoraca i Srba. Ovaj vladar-pjesnik impresionira i danas antiislamski raspoložene Srbe i Crnogorce, kako pjesničkim *govorom mržnje* tako i dosljednom primjenom svoje *poetike mržnje* u vladarskoj praksi. Poslije poraza crnogorske vojske na Grahovu 1836. – kojom prilikom je sam Smail-aga Čengić u borbi posjekao 7 od ukupno 9 poginulih Petrovića – Njegoš je dugo pripremao osvetu. Najprije je, 1840. godine, na prevaru namamio Smail-agu Čengića, uz zadatu riječ da nikakve prevare neće biti, a onda poslao svoje ljude da mu postave zasjedu u kojoj je Smail-aga Čengić ubijen zajedno sa svojim ljudima. Nekoliko godina kasnije, opet je, uz zadatu riječ, pozvao na Cetinje bošnjačke prvake, begove i age, njih 67 na broju, i posjekao 66, dok se 67. pozvani Bošnjak spasio u zadnji čas, tako što se vratio vratio s puta u Cetinje jer je usnio predskazujući san. U oba slučaja, veliki pjesnik je nasadio odsječene glave svojih gostiju na kolje cetinjske tvrđave.

Sjenici 1809. godine, na koji upućuju i srpski izvori kao na najsramniji zločin u srpskoj istoriji do tada, kada su, pušteni *na riječ*, podmuklo i kukavički napadnuti i posječeni građani civili, uključujući i žene i djecu, a njihove glave nabijene na vrbovo kolje: "...jedva smo našli kolja toliko koliko je je bilo posječenih glava, ako je jedna falila od tri hiljade",[9] preko Šahovića 1924., istočne Bosne, sjeverne Crne Gore, Mačve i Užica u Srbiji, pa zatim četničkih zločina u regionu Višegrada, Foče, Rudog, kada je ubijeno preko 9.000 civila u ovim gradovima i po planinskim selima, do elitocida u Prijedoru i masakra u Kozarcu 1992., četvorogodišnjeg bombardovanja Sarajeva sa preko 12.000 ubijenih, od kojih 1.600 djece, i genocida u Srebrenici, uz nekoliko

[9] Opsadu Sjenice počeo je Karađorđe u proljeće 1809., sa 8.000 srpskih vojnika, dok je turskih vojnika i Bošnjaka vičnih oružju bilo oko 600. Opsada tvrđave, u koju se sklonilo svo civilno stavništvo iz grada i okoline, trajala je preko mjesec dana. Kako opsađenima nije stizala pomoć, a napadači nisu mogli savladati otpor branitelja, dogovorena je predaja grada. Predaju grada na kraju je dogovorio Alibeg Čović, "kojem su se srpske vođe čvrsto, svojom vjerom, zaklele da će pustiti stanovništvo da se nesmetano povuče iz utvrđenja". O ovom sramnom i kukavičkom činu direktno govori i svjedok ovog događaja Antonije Protić u jednoj fusnoti napisanoj 23. aprila 1809. godine, u kojoj kaže da su Srbi prekršili časnu obavezu, i „po predaji grada, dobrovoljno razoružane ljude, goloruke žene i nejač, plotunima pobili odmah po izlasku iz grada, a glave im natakli na vrbovo kolje (ako će da je bila jedna manje od 2500...)". Više autora poziva se na brojku od oko 3.000 ubijenih u ovom masakru, čiji sram neće oprati ni stoljeća. O žalosnoj vjerovatnoći da bi ova veća brojka mogla biti tačna svjedoči i dopuna gornjoj fusnoti: "...glava je ostalo još dosta, no nemaše više vrbova kolja". (Antonije Protić: *Povesnica od početka vremena vožda srpskog Karađorđa*, Spomenik Srpske kraljevske akademije XIX, Beograd, 1892. godine). I Vuk Stefanović Karadžić se gnušao sjeničkog pokolja i napisao je: „Najrađe bih ovu sramotu skrio ako bih ikako mogao." Nije dužnost istoričara da krije od naroda njegovu sramotu, nego da mu je, kao istinoljubac, otkriva u cilju odbacivanja takve prošlosti. Zbog toga što je istinito prikazao zlodjela i nemanja časti pri davanju riječi i poštovanju dogovora (*čojstva*), koja su ustanici na čelu sa Karađorđem počinili nad sjeničkim bošnjačkim življem, Vuka su osuđivali mnogi srpski ultranacionalisti maskirani u istoričare. Vuk Karadžić je od riječi do riječi zapisao i izjavu samog Karadžorđa, koju mu je prenio Gajo Pantelić o glavnim razlozima propasti Prvog srpskog ustanka: „Ne bi mi propali, niti bi tako razdražili Turke (ustvari Bošnjake), da nismo ubili pašu, krstili Turke (Bošnjake), uzimali im žene i djevojke i išli na Sjenicu." (V. S. Karadžić, *Istorijski spisi* II, Beograd, 1964., str. 481-486.). Vidi još i V. Radunović u *Upad Srba u Sandžak 1809. godine*, Glasnik jugoslovenskog profesorskog društva, XIV/6, Beograd, 1934. godine, str. 514-524.

puta ponovljene progone i zločine vršene nad Albancima Kosova, koji su kulminirali masovnim egzodusom 1998-99. godine.

Analizom motiva koji su prevagnuli da se u *slobodno izraženoj volji* donese odluka o (ne)prihvatanju islama treba definitivno demontirati tu paklenu mašinu ideološkog mita koji ovaj čin prikazuje kao moralni zločin i nacionalnu izdaju! Osim što će se time ispraviti jedna istorijska neistina, uklonit će se i glavni generator mržnje prema muslimanima Balkana. Kreacija mita o navodnom *turskom ropstvu*, koji je punom snagom djelovao već u prvoj polovini XIX vijeka, od samog početka do danas uključila je bukvalno sve potencijale novostvorenih kršćanskih država na Balkanu! Svoj maksimalni prilog dali su učitelji i sveštenici, novinari i pisci, filmski i TV producenti, ambasadori, ministri, naučne institucije, univerzitetski profesori, nacionalne akademije nauka i umjetnosti. Upravo zbog ovako duboko ukorijenjene neistine o *turskom ropstvu i prisilnom poturčivanju (islamiziranju)*, višestruko potkrijepljene autoritetom svih edukativnih, političkih, vjerskih i naučnih institucija, njeno potpuno brisanje i zamjena istinom ostaje nužni uslov istinske integracije i ravnopravnosti svih etničkih, kulturnih i religijskih zajednica na Balkanu.[10]

Nasuprot primjerima ove liberalne civilizacijeske inovacije koju je unijela Osmanlijska imperija kao moćna islamska evropska država, ostale evropske države su u istom periodu – dakle, posebno

[10] O ideološkoj zloupotrebi širenja islamofobije, motivisane sistematskom proizvodnjom mržnje prema islamu i muslimanima, jedva prikrivenoj upotrebom pojmova *Turci* i *poturčenjaci*, kao i o posljedicama tog permanentno aktuelnog projekta, vidi: Michael Sells, *The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia.* Berkeley: University of California Press, 1993 and 1998; Norman Cigar, *Genocide in Bosnia, The Policy of Ethnic Cleansing.* College Station: Texas A&M University Press, 1995; Branimir Anzulović, *Heavenly Serbia: From Myth to Genocide*. New York: New York University Press, 1999. Iako znatno rezervisanija u kvalifikacijama masovnih pogroma nad Bošnjacima muslimanima, sve do zločina počinjenog jula 1995. godine u Srebrenici, kvalifikovanog odlukom Međunarodnog suda pravde kao genocid, u kom je pobijeno preko 8.370 Bošnjaka muslimana, Keti Karmajkl isto tako upire prstom u djela Njegoša i Ive Andrića, kao možne generatore antiislamskog sindroma kršćanskog stanovništva na Balkanu. Vidi: Cathie Carmichael (chapter "Mountain Wreaths: Anti-Islam in Balkan Slavonic Discourses"), u njenoj knjizi *Ethnic Cleansing in the Balkans* (London: Routledge, 2000), pp. 21-38. Autorove stavove o ovoj temi vidi poseno u: Ferid Muhić, *Roots of Balkan Muslim Identitities*, ARCHES QUATERLY, Spring/Summer 2011, pp. 64-74

između 1492. i 1609. - započele i dovršile najmasovniji progon svojih stanovnika, zasnovan na poptunoj vjerskoj, kulturnoj, etničkoj i jezičkoj netrpeljivosti! Nažalost, mora se pogledati u oči istini, da ovaj isti iracionalni animozitet prema islamu i rigidni monokulturni ekskluzivizam nisu prestali potresati tu i takvu Evropu, okrenutu protiv sebe same, sve do danas. To je razlog više da se uvijek iznova podsjetimo i na onu svjetliju stranu stoljećima duge i rezultatima bogate evropske tradicije kulturne tolerancije, sa osmanlijskom državom kao primjerom multikulturne, multireligiozne i multijezičke zajednice naroda! Ujedno, to je i razlog više da se posvetimo ispravljanju velike povijesne nepravde o *prisilnom islamiziranju*. Brisanje ovog mita, zasnovanog na falsifikatu epskih dimenzija, iz svijesti budućih naraštaja evropskih građana predstavlja uslov ***sina qua non*** za uzajamno poštovanje, toleranciju, saradnju i istinsku ravnopravnost svih zajednica multietničkog i multikonfesionalnog konteksta Balkana, i cijele Evrope.

Stoga je, sa ciljem demaskiranja istinskih motiva islamofobije i sprečavanja generisanja vjerske mržnje i etničkog animoziteta, neophodno potencirati pozitivni značaj islamskog osmanlijskog naslijeđa u Evropi, posebno na Balkanu, da bi se redukovale političke i društvene tenzije sistematski perpetuisane i generisane iz satanizacije islama i perioda osmanlijskog prisustva u Evropi, u periodu dužem od pet stoljeća. Ako poštujemo naučni cilj i društveni imperativ da afirmišemo integritet nepristrasne istorijske svijesti, kao istine činjenica, onda treba bez dvoumljenja da napustimo aberacije i distorzije te iste istorijske istine, i zamijenimo ih korektnim i produktivnim razumijevanjem stvarnih efekata koje je prisustvo evropske države Osmanlı Devlet ımalo u ovom izuzetno značajnom i uticajnom perıodu evropske istorije, konkretno, istorije Balkana.

Sve dok se vladajući ideološki stereotip o evropskom kršćanstvu i neevrepskom/antievropskom islamu u potpunosti ne izbaci iz upotrebe, i to na svim nivoima komunikacije,[11] neće biti

[11] Od izbacivanja ideološki motivisanog istorijskog falsifikata o prirodi islama i karaktera vladavine islamskih evropskih država, i dosljednog unošenja objektivnih činjenica i istine u sve državne udžebenike svih država na Balkanu, kao i u cijeloj Evropi, do prestanka medijskog sataniziranja islama, u rasponu od

moguće da se sagleda sasvim jednostavna i neporeciva istina da: 1. Evropa nije ekskluzivno ni jevrejski, ni kršćanski, ni islamski kontinent, pri čemu treba imati u vidu da ni jevrejska (židovska) religija, kao ni kršćanstvo, ni islam, ne potiču iz Evrope, tako da ni jedna, ni druga, ni treća religija ne mogu polagati pravo niti na imanentno evropski identitet, niti na evropsku autohtonost; 2. Bosna je integralno evropska zemlja, a Bošnjaci su autohtono, od pamtivijeka i *birvaktile*, evropski narod; 3. Činjenica da su Bošnjaci aktivno branili jednu islamsku evropsku državu kakva je bila Osmanska carevina, u čiji sastav je ušla Bosna, zasnovana je na ne manje važnoj činjenici da su velikom većinom prihvatili islam. Kao što je poznato, kršćani i ostali građani osmanlijske države koji su odlučili da ne prihvate islam imali su ogromnu privilegiju da ne idu u vojsku, odnosno, bili su oslobođeni vojne obaveze, dok su u praktično svim ostalim aspektima života bili u istoj situaciji sa svim drugim stanovnicima Carevine - *miletom*; 4. Ratujući za svoju državu, u čijem sastavu su živjeli 400 godina, Bošnjaci su branili Bosnu kao evropsku zemlju, Bošnjake kao evropski narod, islam kao evropsku religiju, bosanski jezik kao evropski jezik, svoju tradiciju i kulturu kao evropsku tradiciju i kulturu; 5. Mit o kršćanskoj Evropi i navodno antievropskom islamu najjasnije se otkriva kao ideološki fabrikovan stereotip upravo na tlu Bosne. Stoljeća skladnog života vjernika kršćana, muslimana i jevreja, u nauci istorije označena sintagmom *Pax Ottomanica*, s jedne strane najjače osvjetljavaju činjenicu da je, kako Bosna tako i cijela Evropa, danas zapravo u neponovljivoj prilici da postane mjesto zajedničkog života, interakcije i durštveno podržane harmonije ove tri velike monoteističke religije. I cijelom svojom novovjekovnom prošlošću, i potencijalima koje u sebi nosi kao multikulturni model budućnosti, Bosna je istinska civilizacijska, povijesna i kulturna paradigma Evrope *at its best*, dakle u svojem najboljem izdanju! To je ona istina koju direktno potkrepljuju svi fakti i koju, kao takvu, treba prihvatiti, poštovati i promovisati u primjer i uzor, kao model društvenog života u multietničkim, multikulturnim i multireligioznim državama, nasuprot svim ideološki motivisanim bezuspješnim pokušajima

dnevnih informacija do književnih, filmskih i dramskih djela koja šire *govor mržnje* prema islamu i tako stimulišu islamofobiju.

širenja islamofobije, da se islam, Bosna i Bošnjaci izopšte iz Evrope i evropske povijesti.

Literatura

Uz reference citirane i navedene neposredno u tekstu, posebno inspirativna za ovaj rad bila su i slijedeća djela:

- Berman, Paul (2003). *Terror and Liberalism*. W W Norton & Company
- Edward Said (2001). *The Clash of Ignorance*. The Nation, October 2001
- Said, E. W. (2004). *From Oslo to Iraq and the Road Map*. New York: Pantheon
- Goddard, V., Llobera, J., & Shore, C. (1994). *The Anthropology of Europe: Identity and Boundaries in Conflict*, Oxford: Berg.

Ferid Muhić
Bosniak Academy of Sciences and Arts Skopje

ISLAMOPHOBIA – AN IDEOLOGICAL CONSTRUCT AND ALIBY FOR GENOCIDE AS THE KEY MOTIVE OF AGGRESSION ON BiH AND POLITICS OF ETHNIC CLEANSING OF BOSNIAKS FROM 1992 UNTIL NOWDAYS

Summary

From local (Njegos) to global (Huntington) programs of taking complete military, political and economic control locally, regionally and globally, creating psychosis of Islamophobia is a constant in the modern expansion history at the cost of Islamic surroundings and Muslim people. Strategies of territorial expansion and systematic extermination of Muslim population, Islamophobia presents a basic form of an ideologically constructed myth of a "danger called Muslims". Logic of this anti-Islamic neo-colonialism is deducted from two important premises which are not proved, but postulated as selfunderstood: 1. Islamic fundamentalism is the greatest threat to the peace in the world and democracy; 2. Islam is immanently incompatible with values of liberalism and respect for universal human rights. In order to make the first postulate convincing, focal points are created in the world to present Islam as an extreme religious fanaticism (jihadism), whereas the second premise is supported by positive examples of the efficient and beneficial politics of Muslim integration into a value system of Christian, i.e. secular Western-European tradition. A methodological framework and philosophical basis of this long-term anti-Islamic politics is inspired by extremely behaviorist conception of engineering and control of human behavior, developed in experiments and presented in theory of B.F. Skinner.

The paper begins with a critical, etymological, conceptual and philosophical analysis of a distinction of terms "Cause" and "Motive", as well as the term "Islamophobia" and indicates their inadequacy. It connects and illustrates with examples a concept of political and cultural denunciation of Muslims and institutionally organized, ideologically inspired production of negative stereotypes of Muslims, as a cover and justification for forced

displacements, killings and genocide of Bosniaks. The background of historical circumstances around 1830 will be reconstructed with the comment on Husein-Captain Gradascevic, the act of confiscating six (6) nahijas from Bosnia and their annexation to Serbia.

In the end, the mistificative character of the cliché of unavoidable historical conflict of Christian Europe and Islamic Orient will be indicated, with a special focus on the fact that this mythologem lead directly to the most extreme form of violence against Bosnian Muslims, and that the first and necessary condition for creating conditions for mutual respect and cooperation of all three great world religions is to erase completely that ideological quasi-scientific paradigm, in Bosnia, on the Balkans and in the whole Europe.

Keywords: cause, motive, Islamophobia, anti-Islamism, European identity, Bosniaks, genocide

Nusret Isanović
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

ISLAMOFOBIJA ILI NOVI OBLIK SUSPENZIJE ZAPADNOEVROPSKOG UMA?

Sažetak

Islamofobija je postala obilježje našega doba, zrcalo stanja duha post/modernog svijeta. Faktori koji su je omogućili su raznoliki i mnogoznačni. Njihova narav se kreće od suvisle, racionalne i objašnjive, preko metafizičke i ezoterijske, do opskurno iracionalne, psihopatološke i aporetične. U radu autor govori o složenoj naravi islamofobije i teži dospjeti do temeljnih motiva napada na islam, muslimane i njihov geopolitički, kulturni, ekonomski i egzistencijalni prostor. Ključnim motivima autor smatra biološku potentnost i rastuću brojnost muslimana, enormne resurse prirodnih bogatstava muslimanskih zemalja i privlačnost islama kao vjere, njegovu fascinirajuću jednostavnost i duhovnu vitalnost. Ove dimenzije se trenutno u muslimanskom svijetu nalaze u stanju nereda, diseminacije i divergencija, dugo generiranih, često i projektiranih, spolja i iznutra. Kada bi bile dovedene u suštinski i aktivan odnos sa načelom Tewhida, fundamentalne unutarnje pomirenosti i međusobne konvergencije, bile bi oslobođene nevjerovatne moći muslimanskog svijeta i muslimani bi postali subjekt povijesti i ključni faktor svjetskih zbivanja. Islamofobija bi trebla biti heurističko opravdanje za odlučna sprečavanja tog događaja. U nastavku rada povlače se paralele između naravi rasizma, nacizma i antisemitizma, s jedne strane, i islamofobije, s druge, upozorava se na opasnosti novog mogućeg pada evropskog uma u mržnju i iracionalizam, na produciranje „neprijateljskih slika" o islamu i muslimanima te o „baroknom jeziku mržnje", s jedne i s druge strane. U posljednjem dijelu rada autor govori o islamofobiji kao mogućem alibiju za napade na islam i njegovo obezvređivanje, za obespravljivanje i progone muslimana. U zaključnom dijelu skreće se pažnja na posljedice koje proističu iz činjenice da je islamofobija potcijenjena podjednako u muslimanskom i u zapadnoevropskom svijetu.

Ključne riječi: islamofobija, islam, muslimani, iracionalizam, rasizam, suspenzija, razum, neprijateljske slike

Uvod

Zapadnoevropski svijet, čija je moć od Drugog svjetskog rata oličena u moći Sjedinjenih Američkih Država, do krajnjih granica se planetarizirao, stekao nevjerovatne znanstveno-tehničke moći, kojima je obvladao cijelom Zemljom i ukupnim životom na njoj. On je danas postao „apsolutni subjekt" *zemljinog* svijeta i njegove povijesti. Ništa mu ne izmiče, i nije prepušten slučaju. Sve što ga zanima i što pripada horizontu njegovog interesa, on pažljivo planira, nadzire, kontrolira i njime raspolaže. On kreira događaje i određuje bitne tokove svijeta: ekonomske, političke, medijske, finansijske, socijalne, znanstveno-tehnološke, kulturološke, komunikacijske, sigurnosne, demografske, odnedavno, po svemu sudeći, i religijske. Cilj njegove *velike imperijalne strategije jeste spriječiti sve oblike izazova i prijetnji vlastitoj moći, položaju i ugledu*. (Chomsky, 2004: 22) Zapadnoevropski svijet se nadaje kao demijurg i apsolutni gospodar povijesti, stoga se prema cijeloj Planeti odnosi kao prema vlastitoj imovini, koja isključivo njemu pripada i kojom samovoljno i neograničeno može raspolagati, kao da niko drugi ne postoji. Drugi, ukoliko želi opstati, mora potisnuti vlastiti identitet, prihvatiti vrijednosti i ciljeve Zapada i s njima se identificirati, jer samo je on Svijet, a sve ostalo su podsvjetovi, dostojni da budu tek sluge, objekti beskrajne manipulacije i raspolaganja. Njegove moći su još nevjerovatne, usto, sve više dijabolične i prijeteće; teško je predvidjeti konsekvence njihovog djelovanja.

Posljednjih desetljeća pojavljuju se i volje nekih drugih naroda, poput Kineza i Rusa, odnosno naroda zemalja BRIK-a, koje osobito u domeni ekonomskog stiču moći koje će se morati uvažavati. Ovi narodi teže steći dovoljan svjetsko-povijesni subjektivitet kako bi prvo zavladali vlastitim postojanjem, a potom relevantno učestvovali u kreiranju događaja i tokova u svijetu čijim su dijelom. Među tim narodima nema muslimanskog naroda, danas najponiženijeg i najobezvređenijeg velikog naroda u svijetu. Subjektivitet, u bilo kojoj značajnoj dimenziji, još uvijek je daleko od horizonta njihove, do bola raskućene i oskudne, svijesti.

U ovakvom planetarno-planirajućem svijetu ni velike mržnje i bolesti koje ih prate, poput rasizma, fašizma, antisemitizma i islamofobije, ne mogu se dogoditi sasvim spontano i izvan njegovih moći odlučivanja; opći kontekst njihovih mnogolikih ostvarenja, krajnja svrha i temeljna značanja opet će biti njegovo djelo. Najrecentnija, nova velika mržnja postmodernog doba, kojom se ujedno želio obilježiti i početak XXI stoljeća, jeste islamofobija, još jedan uznemiravajući događaj našeg *nevremena*, koji u liku mitske nemani izranja iz mračnih zona zapadnoevropskog bića. Ona nije njegov puki akcident, ili spontana usputnost. Kakva je njena svrha i kojim sve ciljevima treba da služi? Nije li islamofobiji namijenjeno da bude neka nova *teodiceja* okcidentalnog bezumlja, alibi za opravdavanje nepravdi i zla počinjenih, ovoga puta, prema islamu i muslimanima? Islamofobija, vjerovatno, nakon fašizma i antisemitizma postaje najveći izazov zapadnoevropskom čovjeku, njegovom humanitetu, demokratiji i duhu racionaliteta.

Dimezije značenja

Paradigma otvorenog i pluralnog društva, u kojem je drugi i drugačiji uvažen u sistemu njegovih vlastitih referenci (kulturnih, povijesnih, duhovnih, rasnih i religijskih), dekonstruirana je i obezvrijeđena; izgubila je na značaju i sve manje postaje obilježjem zapadnoevropskog svijeta. Štaviše, ova paradigma se danas označava opasnom za evropski identitet, koji se na njoj nije mogao sačuvati i rekonstituirati u skladu sa svojom biti. Također, postaje uočljivo da Evropa, osobito njena politika, sve nesuzdržanije ističe razlike (drugoga), a zanemaruje sličnosti bilo da su one vjerske, jezičke, etničke ili kulturne, na što ukazuje i savremeni britanski teoretičar kulture Stuart Hall. (Aničić, 2007: 174) To se ne događa samo u zemljama sa dugom kolonijalnom prošlošću, kao što su Velika Britanija, Holandija i Francuska, nego i u onim poput Njemačke, koje imaju neznatnu kolonijalnu prošlost, ali jaku i koncentriranu nacističku tradiciju, u kojoj su rasizam i antisemitizam ispisali neke od najmračnijih stranica svjetske povijesti. S druge strane, rasizam, fašizam i antisemitizam, ovoga puta u liku islamofobije, ponovo rastu, sve nesuzdržanije se šire i svojim iracionalističkim učincima počinju da obilježavaju naše doba. Islamofobija, ustvari, postaje novi oblik

zapadnoevropskog rasizma i antisemitizma; *koji se prije svega utemeljuje u etnizaciji kulturnih odnosno vjerskih razlika između „Evropljana“ i „muslimana“*.

Iako je islamofobija evo već dva stoljeća jedan od najprepoznatljivijih obilježja našeg postmodernog svijeta, izgleda da ona još nije dovoljno obuhvatno i mjerodavno mišljena, te da, nakon svega, izmiče egzaktnijem i plauzibilnijem znanstvenom osvjetljavanju. Valja imati na umu da islamofobija nije tek puki termin kojim se misle mirne, usputne, lahko odredive i predvidive realnosti našega doba. Ona je složen i mnogoznačan pojam, usto dinamičan, slojevit, teško predvidiv i mnogodimenzionalan fenomen, u kojem se zrcale kompleksna struktura našega svijeta i složena stanja duha postmodenog čovjeka. U njoj se prepliću i istovremeno supostoje različite dimenzije mitskog i realnog, prošlog i sadašnjeg, civilizacijskog i barbarskog, ovostranog i metafizičkog, racionalnog i iracionalnog. Da bi se razumjela islamofobija, valja razumjeti posljedice čitavog niza povijesnih, psiholoških, političkih, sociokulturnih i duhovno-religijskih blokada/inhibicija, stoljećima prisutnih unutar zapadnoevropskih društava u odnosu na islam i muslimane. Također je potrebno imati na umu i jak osjećaj kulturne i vjerske inkopatibilnosti islama i kršćanstva, muslimanskog svijeta i Zapada. (Čičak-Chand, 1999: 206)

Pokušaj određenja

Doslovno, islamofobija znači neosnovan i bolešću uslovljen strah od islama i muslimana. Riječ je o neologizmu nastalom vjerovatno u Velikoj Britaniji kasnih 80-ih godina. Od samog početka ova riječ je povezana sa mržnjom i strahom od *drugoga*, osobito sa strahom od onoga što dolazi izvan evropskih i kršćanskih svjetova kulture, otuda konotira i ksenofobičnost. A muslimani (i islam) su ovdje poimani kao *krajnje drugi*, jer su i nacionalno i religijski i kulturno, pa i ljudski, sasvim tuđi te, kao takvi, mogu, u krajnjem, biti samo zlo, opasnost, posvudašnja prijetnja i ništa drugo. Zapadnoevropski mediji, naročito mediji Velike Britanije (*The Times, Daily Telegraph, The Spectator* i *BBC*), znatno su doprinijeli da ova riječ vrlo rano postane jedan od ključnih elemenata gotovo svake emocije, misli i predstave o islamu i muslimanima. Za kratko vrijeme *islamofobija* je doživjela

mnoštvo mutacija, stoga različitih i mnogovrsnih definicija; na momente je imala čudnu semantičku transformaciju, koja je sezala do protivrječja *in adjecto*. Unatoč očitim unutarnjim diskrepancama, termin je, naročito nakon 11. septembra 2001., dostigao stepen visoke psihološke recepcije, široke lingvističke i političke, kulturološke i epistemološke upotrebljivosti. Neki intelektualci, među kojima je bilo i onih iz religijskih krugova, poput Franklina Grahama, Jerryja Falwella i Pata Robinsona, nesuzdržano su bili u funkciji kompromitiranja islama, nazivajući ga „nemoralnom religijom", vjerovjesnika Muhammeda, a. s., „teroristom", a muslimane „gorim od nacista". (Nimer, 2009: 15) Potkraj devedesetih godina prošlog stoljeća, britanski Runnymede Trust islamofobiju definira, jasno i nedvosmisleno, kao *strah od islama ili mržnju prema njemu*, odnosno kao bojazan i psihološko neprihvatanje muslimana.[12] Isto Povjerenstvo ističe kako termin poprima i značenje nepravde i diskriminacije prema muslimana, jer njegova primjena za posljedicu ima njihovo isključivanje iz ekonomskog, socijalnog i javnog života, na što upozoravaju i autori poput Anne Sophie Roald, koja smatra da islamofobija, zajedno sa ksenofobijom i antisemitizmom, sadrži i oblike netolerancije.

Peter Gottschalk, profesor religije na Univerzitetu Wesleyan, islamofobiju određuje kao neku vrstu socijalne anksioznosti u vezi s islamom i muslimanima. (Gottschalk, Greenberg, 2007) Američki publicist Stephen S. Schwartz tvrdi da se ovim pojmom cjelokupni islam, njegova kultura, politika i povijest, označava kao opasan, prijeteći i ekstremistički; islamofobija poprima konotaciju poricanja postojanja umjerene muslimanske većine, percipiranja islama i muslimana kao stalne opasnosti i problema za svijet, tretiranja kriza, prijetnji i konflikata koji uključuju muslimane kao ključne krivce. Ide se i dalje; islamofobija sadrži, u osnovi sasvim besmislen, zahtjev za promjenom same vjerske biti islama i njegovom zamjenom za vrijednosti modernog Zapada, od muslimana se traži ne samo da promijene pristup islamu i njegovom razumijevanju nego i da interveniraju u njegovim osnovama – uključujući i izmjene u samom kur'anskom tekstu i Poslanikovom, a. s., hadisu.

„Pojavila se jedna cjelokupna industrija koja je pretendovala shvatiti i objasniti uzroke 'retrogresije' ili nazadovanja islama,

[12] The Runnymrde Trust, *Islamophobia: A Challenge for Us All*, 1997.

njegove nesposobnosti da se modernizira i navodne sklonosti nasilju i toleranciji.“ (Allawi, 2012: 135) U konačnici, nastao je duboki antiislamski i antimuslimanski sentiment, koji se sve više širi i prijeti da potpuno uništi vjerodostojnu predstavu o islamu i muslimanima.

„Globalizacija“ islamofobije

Bujanju islamofobije i njenom oformljenju u jedno od najznakovitijih obilježja našeg doba naročito doprinose nove, ponekad vrlo ćudljive, političke, socijalne, ekonomske, ideološke, demografske, pa i religijske realnosti. Neke od njih su, smatraju, npr., Patrick J. Buchanan[13] i Charles Moore[14], naročito nepovoljne za Zapad i u kombinaciji sa „islamskom prijetnjom“, dodatno se dramatiziraju. Ove realnosti su, manje-više, uticale da islam i muslimani postanu konstanta evropske geografije i njenog društvenog tkiva – ovoga puta s ove strane njenih granica – te da se na njih ne gleda više *kao na neprijatelja izvana, već kao na neprijatelja iznutra, u obliku mnoštva muslimana imigranata koji su skloni provođenju svojih „neliberalnih“ vrijednosti*, čime je *proces kristalizacije ideje o jednom neprijatelju koji se veže za muslimane i islam znatno uznapredovao*. (Allawi, 2012: 199) Sve glasnija su upozorenja zbog navodnih prijetnji muslimana demografiji Evrope koja, primjerice, prema uglednom historičaru Niallu Fergusonu, postaje opća i krajnje upozoravajuća. On na sav glas govori o rasulu i demografskoj propasti Evrope i o obrnutom procesu kolonizacije kojeg provode muslimani, te o puzećoj islamizaciji *dekadentnog Doma kršćanskog*.[15] Ovi stavovi korespondiraju sa teorijom o *Eurabiji*, po kojoj će rastući broj muslimana u Evropi presegnuti broj autohtonog stanovništva i prisiliti evropske države da se podijele i pretvore u međusobno suprotstavljene enklave u kojim će muslimani, njihovi zakoni i običaji dominirati. (Allawi, 2012: 208)

Dok zapadnoevropski čovjek odbija da ima dovoljno djece, muslimani se, ne samo u vlastitim zemljama nego u Evropi i Americi, nesuzdržano *množe i šire,* što Gunnar Heinsohn – profesor na univerzitetu u Bremenu i upravnik prvog evropskog

[13] *New Hampshire Sunday News*, August 20, 1989.
[14] *The Spectator*, October 19, 1990.
[15] Ferguson, *New York Times*, 04. 04. 2004.

instituta za istraživanje genocida i ksenofobije (Raphael-Lemkin Institut) – ne bez malicioznosti naziva *youth bulge* (*višak sinova*).[16] Stoga raste strah pred mogućnošću da bi zapadnoevropski čovjek i njegova civilizacija mogli definitivno dospjeti u zonu neposrednog iščezavanja i odumiranja, a *pritajene horde ponovo pobjeđivati i napredovati*, islamski zakoni i običaji uspostaviti svoju dominaciju, te *Kur'an*, možda, kako je Gibbon u svom poznatom djelu *Decline and Fall of the Roman Empire* (*Pad i propast Rimskog carstva*) davno upozorio, postati temeljno religiozno štivo koje bi se izučavalo na zapadnoevropskim univerzitetima.

Mainstream – diskurs islamofobije

Islamofobija, kao i stavovi, iskrivljene percepcije, špekulacije i predrasude o islamu i muslimanima – koje su donedavno karakterizirali samo neokonzervativne pisce i političare ekstremne desnice – danas su već postali dio *mainstream-diskursa*, i on poprima karakter stalnosti. Naročito zabrinjava to što u kreiranju ovog diskursa, kao i njegovog baroknog pojmovnog imaginarija, učestvuje srazmjerno velik broj znanstvenika, filozofa, književnika, novinara, publicista i političara, poput Bernarda Lewisa, Samuela Huntingtona, Oriane Fallaci, Melanie Phillips, Polly Toynbee, Nialla Fergusona, Geerta Wildersa, koji zagovara zabranu Kur'ana u Holandiji, i Thea van Gogha, *najoštrijeg holandskog islamofoba*, te Marine Le Pen, Stephena Gasha i Thila Sarrazina. Oni utiču na jačanje antiislamskih predrasuda, na prenaglašavanje nesuglasica između muslimana, židova i kršćana kao vječnih „abrahamskih sudbinskih borbi", i doprinose raspirivanju strahova od „carstva zla", od „osovine zla" i „islamske svjetske zavjere". Neki od njih, poput Oriane Fallaci, govore o urođenoj sklonosti islama prema

[16] Gunnar Heinsohn (Gunar Hajnzon) u, na Zapadu vrlo zapaženoj, knjizi *Sinovi i svjetska moć* (Söhne und Weltmacht, 2003) tvrdi da su glavni uzroci ratovima, masovnom kriminalu i terorizmu u prvom redu demografski. Prema njegovim analizama, nasilje i teror su neizbježni ako se u jednom društvu nekoliko decenija kontinuirano pojavljuju „prekomjerni sinovi" (*youth bulge*). Riječ je o nekontroliranom porastu populacije koju čine muškarci između 15 i 29 godina. Prema njegovim uvidima, takvi sinovi su posebna opasnost u muslimanskim zemljama, kojih danas ispod 15 godina ima preko 300 miliona. U slijedećih 15 godina oni će, kako misli Heinsohn, činiti „nasilni potencijal" i terorističku prijetnju ne samo u vlastitim zemljama nego i u međunarodnim razmjerama. (vidi: Hajzon, 2007: 17-36)

diskriminaciji i barbarstvu. Nekoliko sedmica nakon 11. septembra 2001. godine ona je napisala: „Ukoliko se Zapad ne suprotstavi islamu, on će uništiti svijet koji smo, bio on dobar ili loš, mi uspjeli sagraditi... On će uništiti našu kulturu, našu umjetnost, našu nauku, naš moral, naše vrijednosti i naše užitke...“ (Allawi, 2012: 208) I Thilo Sarrazin – njemački bankar osebujnog rasističkog diskursa i izrazitih antiislamskih stavova, pisac bestselera *Deutschland schafft sich ab* (*Njemačka nestaje*) – tvrdi da su muslimani skloni barbarstvu, a njihova islamska religija i kultura inferiorni. Oni, zbog nesvojstvene im *borbe za opstanak* i time prouzrokovane slabije biološke selekcije, nisu dovoljno civilizacijski ostvareni. Sarrazin tumači da visoka stopa nataliteta kod muslimana višestruko ugrožava Nijemce; njihov rastući natalitet *smanjuje inteligenciju* njemačkog naroda, a umnožavanje njihovih negativnih genetskih dispozicija, kao što su lijenost, glupost, nesposobnost za obrazovanje i rad, prijete da ta inteligencija bude zasvagda uništena. Genetika muslimana je dijabolična (đavolska) i u prijetećoj je opreci sa genetikom *zapadno-kršćanskog građanina*. U ovim genetikama suprotstavlja se nasilje racionalnosti, glupost inteligenciji, lijenost radinosti, neefikasnost djelotvornosti. *Muslimani su opasni, biološki potentan ološ, koji proizvode „višak sinova”, koji jesu paraziti, glupaci, lijenčine i potencijalni teroristi.* Stoga su vrijednosti modernog evropskog društva i njegova kultura ozbiljno ugroženi *ljudima islama* i njihovom religijom. *Mi se*, invocira Sarrazin, *moramo braniti od ovog socijalnog balasta, inače ćemo nestati.* Ovaj barokni islamofobični imaginarij, makar se i branio M. Foucaultovim konceptom “odbrane društva” i strahom od duhovne penetracije islama i *gmižuće* okupacije muslimana, opasan je izljev mržnje, koja sama višestruko producira druge mržnje i u konačnici poziva na nasilje, progone i smrt.

Dodatnu konsternaciju izaziva „u slučaju Sarrazin” podrška njegovim stavovima nekih od vodećih njemačkih intelektualaca. Tako, npr., Peter Sloterdijk, jedan od najpoznatijih njemačkih filozofa današnjice, brani Sarrazinove stavove, *jer oni pozivaju na hrabru borbu protiv islama i muslimana u „zemlji kukavica“*,[17] doprinoseći tako velikom interesu za njegove stavove, možda i promaknuću u *heroja nacije*.

[17] Interesantno je primijetiti da Sarrazina podržava i Peter Sloterdijk, jedan od najpoznatijih savremenih njemačkih filozofa.

Ovom krugu islamofobičnog *mainstream-diskursa ili bar njegovim posrednim podupirateljem* pripada i poznati postmoderni francuski filozof Jean Baudrillard. Baudrillard, na sličnoj matrici na kojoj su franjevci u srednjem vijeku, i kasnije kalvinisti, zasnivali svoja dijabolična uvjerenja o islamu kao *eshatološkom znaku* nesreće i navjestitelju kraja vremena, razvija svoj stav o apsolutnoj drugosti islama i njegovoj potpunoj, zapravo apokaliptičnoj destruktivnosti; islam je suštinski antimoderan, radikalno inkopatibilan i neprilagodljiv, stoga ne može pripadati horizontu *novog svjetskog poretka.* Prilog ovom diskursu čini i većina savremenih reakcionarnih francuskih filozofa, poput Alana Finkelkrota,[18] koji izražava otvorenu mržnju prema Arapima i afričkim muslimanima, te njihove kolege iz kruga tzv. „novih filozofa", među kojima su André Glucksmann i Bernard-Henri Lévy. Potonji je kod nekih naših sarajevskih intelektualaca razvikan kao „veliki prijatelj" Sarajeva i Bosne. U imaginariju njihovih diskursa, muslimani su predstavljeni kao tuđinci u svijetu moderniteta; muslimani sami po sebi nemaju nikakvo značenje izuzev semantičkog, jer su tek pred/znak nadolazećeg kraja velikog zapadnoevropskog *plesa vremena*. Oni su zloslutni navjestitelji *skorašnjeg konačnog samouništenje Zapada* (Almond, 2008: 202), konca kraja njegove univerzalne povijesti.

Alibi za mržnju i rat

Iako je islamofobija, vjerovatno, dijelom racionalno zasnovana – što bi moglo indicirati pretpostavku da je dio globalnog projekta koji u sebi sukusira različite antiislamske i antimuslimanske ciljeve – ona već sada ima opasan, moglo bi se reći alarmirajući, tok i sasvim prepoznatljive iracionalne oblike; u mnogim svojim dimenzijama producira apsurdne situacije u kojima se krši svako načelo demokratije, pravde i humaniteta. Ona u sebi skriva prijetnju, osobito u ravni svojih masmedijskih i populističkih odjekivanja, podavanje logici *pijanog nasilja* i opće antimuslimanske histerije. Mnogo je razloga za razumijevanje motiva nastajanja islamofobije i racionaliziranja konteksta njene pojave, no ništa od toga ne može biti izgovor za obeščašćujuće i

[18] Alan Finkelkrot je u jednom intervjuu izraelskim novinama povodom nereda u pariskim predgrađima ispoljio takvu mržnju protiv Arapa da su novinari iz Haaretza tome dali poseban značaj, jer Finkelkrotov stav „ne dolazi od člana Nacionalnog fronta". (vidi: Majster, 2007: 190)

sve bezočnije napade na islam i nasilje nad muslimanima, za rat i bespravno prisvajanje te gospodarenje bogatstvima njihovih zemalja. A svjedoci smo, naročito nakon 11. septembra, učestalih protuzakonskih hapšenja, zatvaranja, mučenja, obezvređivanja i ubijanja muslimana, i pogotovo njihovog obespravljivanja i proganjanja, te pokretanja ratova protiv muslimanskih zemalja. Kao što smo spomenuli, njenim dijelom jeste i bilo koji rat protiv muslimana i islama kao cjeline.

Stiče se dojam da se, *mutatis mutandis*, ostvaruje *plan* najavljen u Huntingtonovoj knjizi *Sukob civilizacija*: *preustroj svjetskog* poretka, te da je na djelu rat protiv islama i muslimanskog svijeta, koji je znatno presegao lokalne i regionalne razmjere. Ratom su zahvaćene, djelomično ili u cijelosti, Palestina, Irak, Afganistan, Sudan, Libija, Mali, Sirija, i u posljednjoj deceniji XX stoljeća Bosna, a godinama se prijeti novim ratom Iranu. Pakistan je već izvjesno vrijeme u stanju ni rata ni mira. Egipat, Tunis, Alžir i Jemen nalaze se u stanju aktivnog nemira i stalnih previranja, što ove zemlje dodatno destabilizira, sije beznađe među narodima, multiplicira i povećava krize u njima, a njihova društva stalno drži na rubovima haosa. U većini ostalih muslimanskih zemalja održavaju se nedemokratski i antinarodni režimi, kojima je strana ideja slobode i ljudskih prava. U njima je suspendiran svaki strateški razvoj, svaka strukturna društvena i politička promjena.

Umjesto zaključka

Paradoksalnom se nadaje činjenica da islamofobija u ime demokratije, slobode i ljudskih prava generira mržnju, poziva na obespravljenost i progone, potiče vrijeđanja i napade na islam i muslimane. Na djelu je, po svemu sudeći, još jedna velika, teško kontrolirana, provala iracionalizma, sa posljedicama koje je teško predvidjeti; događa se na očigled svih još jedno duhovno sljepilo i pomračenje zapadnoevropskog uma, slom njegovog humaniteta, denunciranje *raz/umnosti razuma* i demokratske samoobmane.

Kao pojava koja sve više obilježava naše doba, islamofobija je potcijenjena. Potcijenjena je, ali na sasvim različite načine, u muslimanskom i u zapadnoevropskom svijetu. Mržnja prema islamu i muslimanima i napadi na njih svedeni su na socio-retoričku dimenziju. Iako u Evropi postoje zakoni protiv rasizma i poricanja holokausta, antisemitizma i govora mržnje, protiv

obezvređivanja manjina i vrijeđanja vjerskih osjećanja, ti zakoni ne vrijede za islam i muslimane. Mržnja i islamofobični napadi na njih se opravdavaju kao zasnovani i razložni; brane se pravom na „odbranu društva" i slobodu govora. U Engleskoj je, primjerice, postojao pokušaj da se 2004. godine donese zakon koji bi sankcionirao podsticanje na vjersku mržnju, sa ciljem da se spriječe i islamofobične tendencije. Zakon je odbijen pod izgovorom da sloboda govora ne bi trebala biti ograničena religijskim osjećanjima, čime je muslimanima uskraćena pravna zaštita protiv nasilnih djela i govora mržnje. Za razliku od njih, Židovi, crnci i drugi nemuslimanski azijski i afrički narodi koji žive u Engleskoj imaju pravo na pravnu zaštitu u skladu sa Zakonom o sprečavanja rasizma i antisemitizma. Ovim muslimani ne samo da su dovedeni u neravnopravan položaj sa drugim narodima nego su, u ovoj fundamentalnoj dimenziji ljudskih prava, stavljeni izvan zakona. (Allawi, 2012: 224)

Nije li se odista zapadnoevropski svijet ponovo zaputio prema nekoj novoj *velikoj mržnji* drugoga, oličenoj u nekom novom rasizmu, fašizmu i antisemitizmu? Ne postaju li ponovo u njemu jedan narod i njegova religija otjelotvorenje zla? Nije li ovoga puta musliman, umjesto Jevrejina, *antičovjek, potekao iz nekog drugog, sotonskog i antikristovog korijena ljudskog roda kojeg nije stvorio „naš" bog, nego neki drugi, neprijateljski i tuđi*? Na ova pitanja dijelom daje odgovor i grafit napisan 2009. godine na zidu koncentracionog logora Mauthausen: ***„Što su Židovi bili za naše očeve, to je muslimanska bagra za nas, budite oprezni!"***

Literatura

- Allawi, A. A. (2012). *Kriza islamske civilizacije*, Sarajevo: Dobra knjiga
- Almond, I. (2011). *Predstavljanje islama u zapadnjačkoj misli*, Sarajevo: CNS
- Aničić, D. (prir.) (2007). *Fragmenta Philosophica I.* Loznica: Karpos.
- Čičak-Chand, R. (1999). *Religija kao izraz etničkog i kulturnog identiteta*, u: Kultura, Etničnost, Identitet (priredila Jadranka Čačić-Kumpes), Zagreb: Institut za migracije i narodnosti: Naklada Jesenski i Turk

- Chomsky, N. (2004). *Hegemonija ili opstanak: američke težnje za globalnom dominacijom*, Zagreb: Naklada Ljevak
- Čomski, N. (2004). *Propaganda i javno mnjenje*, Novi Sad: Rubikon
- Gellner, E. (2000). *Postmodernizam, razum i religija*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Gottschalk, P./ Greenberg, G. (2007). *Islamophobia: Muslims and Islam in American Political Cartoons*, Rowman & Littlefield
- Hajnzon, G. (2007). „Sinovi i svetska moć", u: *Fragmenta Philosophica* I (priredio Dejan Aničić). Loznica: Karpos, str. 17-23.
- *Kur'an*
- Lewis, B. (1993). *Islam and the West*, New York: Oxford University Press
- Lewis, B. (2004). *Kriza islama*, Beograd: Čarobna knjiga
- Majster, M. (2007). "Novi reakcionari", u: *Fragmenta Philosophica I* (priredio Dejan Aničić). Loznica: Karpos, str. 189-193.
- Mertensacker, A. (1998). *Muslime erobern Deutschland*, Lippstadt: Verlag der Christlichen Mitte
- Nimer, M. (ur.) (2009). *Islam i antiamerikanizam: Uzroci i rješenja.* Sarajevo: CNS
- Said, E. W. (1991). *Covering Islam*, New York: Pantheon
- Said, E. W. (1999). *Orijentalizam*, Zagreb: KONZOR
- Tanasković, D. (2002). „Zaokruženje jednog islamološkog projekta", u: *Oksfordska istorija islama* (priredio Džon Espozito), Beograd: Clio
- Tolan, J. V. (1996). *Medieval Christian Percepcions of Islam*, New York-London: Routledge
- Zaquete, J. P. (2008). „The European extreme-right and Islam: New directions?", u: *Journal of Political Ideologies*, Vol. 13, No. 3, oktobar 2008., pp. 321-344
- http://danielpipes.com

Nusret Isanović, Ph.D.
Faculty of Islamic Education of the University of Zenica

ISLAMOPHOBIA OR THE NEW FORM OF SUSPENSION OF WESTERN-EUROPEAN MIND?

Summary

Islamophobia has become a featuring characteristic of our time, a reflection of the state of the post/modern spirit. Factors that have enabled it are various and manifold. Their nature is moving from coherent, rational and explicable, through metaphysical and esoteric to obscure and irrational, psychopathological and aparethic. The author in this paper elaborates on the complex nature of Islamophobia and strives to reach the fundamental motives of the attack on Islam, Muslims and their geopolitical, cultural, economic and existential space. As the crucial motives for such actions the author identifies biological potential and the growing Muslim population, enormous recourses in natural wealth of Muslim countries and attractiveness of Islam as a religion, its fascinating simplicity and spiritual vitality. These dimensions are at the moment in the state of disorder, dissemination and divergence, being generated for a long time and often projected from the outside as well as from the inside. If they would be brought in the essential and active relation to the principle of Tawhid – the fundamental inner peacefulness and mutual convergence – the incredible powers of the Muslim World would be released and the Muslims would become a subject of history and the key factor of World events. Islamophobia is meant to be a heuristic justification for resolute prevention of such a scenario. In the following parts of the paper, the parallels are made between the periods of Nazism and anti-Semitism in Europe and our time, which is marked by Islamophobia. It warns us about the dangers of the new possible decline of the European mind in the hatred and irrationalism, in producing the "enemy images" about Islam and Muslims and about the "baroque language of hatred", on the both sides. In the conclusion the authors also warn about the danger of irrational responses of the Muslims who respond to hatred by hatred, instead by virtue, wisdom, spiritual maturity, care for oneself and the other,

sobriety and spiritual superiority, which might be their contribution to overcoming Islamophobia.

Keywords: Islamophobia, Islam, Muslims, irrationalism, suspension, reason, enemy images, the language of hatred

Ivan Markešić
Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar" Zagreb

ISLAMOFOBIJA - IDEOLOGIJA ILI POSLJEDICA PRIJETEĆE OPASNOSTI OD ISLAMA I MUSLIMANA

Sažetak

Autor uvodno govori o pojavi islamofobije kao nove društvene činjenice *i o potrebi* bavljenja *njome. Želeći pronaći društvene uzroke islamofobije i mržnje prema islamu i muslimanima u Zapadnoj Europi, autor u prvome poglavlju govori o religijama kao (sve)općemu ljudskome dobru, ali i religijama, posebno monoteističkim (židovstvu, kršćanstvu i islamu) koje polažu pravo na vječnu istinu i na pružanje vječnoga spasenja svima i koje su (religije), kao npr. islam, nakon 1960-ih godina u Zapadnoj Europi, izazvali određene strahove kod Europljana (islamofobiju). U svrhu toga on daje i definiciju pojma islamofobije. Potom, u drugome dijelu naznačuje duhovnu i povijesnu situaciju vremena - od početka 1960-ih godina do danas. U trećemu poglavlju govori o islamofobiji kao posljedici migracijskih kretanja stanovništva u kojima (migracijama) se* novopridošli *muslimani ne zadovoljavaju time da samo osobno ispovijedaju svoju vjeru, nego je žele širiti i na njezinim* osnovama *preuređivati već postojeća društva, izgrađena na kršćanskim osnovama. Pošto se broj muslimana u posljednjih nekoliko desetljeća znatno povećao, prestalo se govoriti o odnosu muslimana i Zapada, i počelo govoriti o muslimanima na Zapadu, pa slijedno tome i o mogućnostima njihova življenja kao muslimana vjernika u zapadnoeuropskim sekularnim društvima. U tome smislu autor u četvrtome poglavlju govori o muslimanima u sekularnoj državi, odnosno o tome je li ta mogućnost uopće izgledna.*

Ključne riječi: islamofobija, islam, kršćanstvo, Europa, sekularnost, sekularna država

Uvod

Poznato nam je, a i ovaj zenički skup to potvrđuje, da se u novije vrijeme sve više govori o islamofobiji, da mnogi dobronamjerni ljudi, ali i oni zlonamjerni - svatko iz svojih razloga -, traže njezine uzroke, kao i modalitete njezina prevladavanja. A riječ je, da ne bude zabune, o strahu od islama i muslimana, ali i o mržnji prema islamu i muslimanima. No, kako islamofobija - ta nova „društvena činjenica" (E. Dukrheim) - nije nešto što bi bilo nepromjenjivo i stalno, nego nešto što se neprestano razvija i mijenja, i to u jednome „dijalektičkom procesu" (K. Marx) - znanstvenici iz područja društvenih, humanističkih i religijskih znanosti na muci su kod točnog definiranja islamofobije i davanja konačnih prijedloga za rješavanje problema nastalih u svezi s njom. (Werkner, 2012)

U tome smislu jedan sam od onih koji bi se želio *pozabaviti* ovom temom. Ali, to bih (u)činio na nešto drukčiji način. Dakle, ne i isključivo jednostranim ukazivanjem na samo jedno izvorište islamofobije, nego na više njih, ali ovom prigodom barem na dva. Naime, ne sporim odgovornost zapadnoeuropskih, pa tako ni hrvatskih ni bosanskohercegovačkih kršćana (bez obzira na njihove konfesionalne predznake: katolika, pravoslavaca i protestanata) za nastanak, održavanje i širenje islamofobije. Međutim, isto tako ne sporim ni pravo da (pri)upitam postoji li, možda, isto tako odgovornost samih muslimana za pojavljivanje i postojanje islamofobije.

Da bih mogao odgovoriti tome izazovu, u prvome poglavlju dat ću svoje određenje islamofobije, odnosno definiciju suvremene polustoljetne *društvene činjenice* koja će biti u središtu analize ovoga članka.

Potom ću u drugome dijelu dati najosnovniji prikaz postojeće društvene, religijske i povijesne situacije vremena u kojemu se javljaju neki od prvih uzroka islamofobije, počevši od 1960-ih godina.

U trećemu poglavlju nastojat ću propitati dvije međusobno suprotstavljene teze: onu koja govori o nepomirljivosti misionarskoga islama kao religije i zapadnoeuropskih sekularnih vrijednosti izraslih iz kršćanstva, i onu drugu koja govori o nepomirljivosti misionarskoga (političkog) islama i zapadnoeuropske sekularne države nastale na poštivanju temeljnih

ljudskih sloboda, među kojima i vjerskih sloboda, te u tome smislu naznačiti moguće rješenje.

I, slijedom toga, zaključit ću da je u Europi, ali i kod nas u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, unatoč globalizirajućim političkim i religijskim procesima, moguće istodobno biti i građanin sekularne države i dobar vjernik musliman. I ne samo da je moguće, nego je to i prijeko potrebno, posebno ukoliko se želi islam, ali i druge religije, sačuvati od opasnosti da postanu (političke) ideologije. Poštivanje vlastitoga, ali i drugih i drukčijih identiteta (rasnih, nacionalnih, kulturnih i vjerskih) polazna je osnova za izgradnju društva tolerancije i međusobnog uvažavanja.

I. Kako definirati islamofobiju?

Sredinom prošloga stoljeća u društvenim znanostima postojalo je uvjerenje, barem kad je Europa u pitanju, da je religijama i religijskome došao kraj i da više ništa ne stoji na putu izgradnji sekularnoga društva, u kojemu religija neće imati nikakvu značajniju društvenu ulogu. Padom Berlinskoga zida i početkom velikih *identitetskih sukoba* u istočnoj, a posebno u jugoistočnoj Europi, iznenada, iz skrivenih *nîša* društvene i političke zbilje, *iskače* religija i religijsko, koji odjednom postaju temeljnim odrednicama već *stoljećima ugroženoga* (bošnjačkog, hrvatskog, srpskog) nacionalnog identiteta. U središte pozornosti dolazi međusobno odnošenje religije i politike, religije i nacije, religije i države, religije i nasilja, religije i rata. Mnogi od nas mogli su se u ne tako davnoj prošlosti uvjeriti da su religije i rat bile dvije neodvojive društvene zbiljnosti; svaki ratnik imao je *svoju religiju*, a svaka religija imala je svoje ratnike; religija je svojim blagoslovom legitimirala njihovu *pravednu borbu* za *našu stvar*, a ratnici su s religijskim znakovljima i blagoslovima bez straha išli u rat, a time i u smrt. Slijedno tome, moglo bi se reći da je Günther Kehrer, njemački sociolog religije, bio u pravu kada je rekao da, gledajući povijest religija, između „religije i rata nema nikakva proturječja“ (Kehrer, 1988:91), odnosno, moglo bi se reći da sukobe i ratove nije moguće voditi bez religije i njezine legitimacije, kao ni izazivanje mržnje prema drugome i drukčijem.

Nasuprot takvome mišljenju, potrebno je posebno istaknuti da je neprijeporna činjenica da su religije (sve)opće ljudsko dobro; one su (do)nositeljice smisla i životne orijentacije; one nude

opravdanje i utjehu za pretrpljenu nepravdu, ali i nadu u bolji i sretniji život (makar i nakon smrti); one u sebi nose veliku moć opraštanja, pomirenja, zbližavanja, solidarnosti s drugima i drukčijima; one zacijelo mogu postojati i razvijati se bez *sijanja* straha i mržnje, bez iniciranja sukoba i ratova i bez sudjelovanja u njima. One, dakle, nisu, odnosno, ne bi trebale biti, izvorište društvenih zala, počevši od ratova do osobnoga siromaštva.

No, unatoč svemu tome dobrome što religije nude i pružaju u našemu svakodnevnom životu, mnogima se, pa i meni osobno, postavlja pitanje: što je to kod pojave novih religija što kod za njih *inovjernih* ljudi izaziva strahove (svejedno je li riječ o islamu, kršćanstvu, židovstvu, hinduizmu, budizmu, itd.), što je to u tim pojavama što potiče i stvara mržnju prema drugim religijama i njihovim pripadnicima, što je to u tim pojavama što *hrani* čovjekove tzv. *iskonske* želje za (ratnim) sukobima, što je to u tim pojavama što vjernike tjera da na *bojnome polju* pobijede inovjerce i time doprinesu njihovome konačnom istrebljenju i nestanku ne samo s područja gdje se trenutno zajedno s njima nalaze nego i na cijelome svijetu? Leže li korijeni straha i mržnje prema drugim religijama u čovjeku pojedincu, ili u samome društvu kao takvome, ili se razarajući korijeni nasilja i mržnje nalaze, možda, u samim religijama, kako u onim domicilnim tako i u onim novodolazećim?

Na ovako postavljena pitanja veoma teško je jednoznačno odgovoriti, posebno kada se zna da su sve svjetske religije u najvećem broju slučajeva okrenute budućnosti, a to znači da su okrenute životu. Ipak, usudio bih se barem postaviti pitanje: bi li željeni odgovor trebalo tražiti u činjenici da gotovo svaka od religija polaže pravo na apsolutnu istinu, a to znači da one, temeljem nauka kojeg ispovijedaju, smatraju isključivo sebe jedinim ispravnim i pravim ponuđačem i jamcem smisla ovozemaljskoga ljudskog življenja, jedinim ispravnim i pravim tumačem postojanja ljudske patnje i smrti u svijetu, kao i jedinim istinskim i vjerodostojnim vodičem onih koji prihvate njihov nauk do vječnoga spasenja. U želji da svim ljudima ovoga svijeta osiguraju vječno spasenje, mnoge od njih (kao islam i kršćanstvo) svoje ovozemaljsko postojanje i poslanje vide u misionarenju, u misijskoj djelatnosti, u pridobivanju uvijek novih članova. No, kako na ovome svijetu živi točno određeni, a time i ograničeni, broj ljudi, spomenuto pridobivanje novih članova veoma često ide *na*

štetu one druge, suparničke religije. Teško se stoga oteti dojmu da u takvoj *tržišnoj utakmici religijâ* na pridobivanju novih članova može biti iskrene međureligijske ljubavi. Ne treba, stoga, čuditi što, slijedom takvoga razmišljanja, čak i sâmo prakticiranje, a kamoli navješćujuće širenje jedne od gore spomenutih vjera na područjima u kojima u većinskome broju žive za njih inovjerci (npr. kršćani, muslimani, židovi – zavisno tko je u većini na nekome određenom području), dovodi do pojave različitih oblika religijskih fobija: islamofobije, judeofobije, kršćanofobije, ali i mržnje prema određenim religijama, pa se u tome slučaju može govoriti o islamomržnji, judeomržnji, kršćanomržnji.

Kad je riječ o islamofobiji, o njoj se može govoriti s različitih stajališta: religijskoga, političkog, društvenog, ekonomskog, kulturnog, socijalnog, itd. Radi jasnoće pristupa ovome problemu, želim reći da u ovome radu islamofobiju[19] razumijevam u tri njezina različita, ali međusobno veoma zavisna, značenja, što ne znači da ću se svakome od njih posebno posvetiti.

1. Islamofobija – Strah od islama kao suvremenoga političkog projekta kojim se u europskim područjima želi nametnuti oblike življenja i djelovanja prema islamskome (šerijatskom) pravu. Dakle, islamofobija bi bila strah od *političkoga islama*, kojim se u ostvarivanju političkih ciljeva koriste određene *islamističke* skupine. Za njih je islam kao religija jedan veliki „simbolski univerzum“ (P. Berger), u kojemu pronalaze i iz kojeg crpe nepresušnu snagu za svoja politička djelovanja.
2. Islamofobija – Inducirana zapadnoeuropska imperijalna ideologija koja nakon *nestanka* socijalističkoga Sovjetskog saveza pronalazi u islamu kao religiji svoga novog protivnika i neprijatelja, smatrajući se u odnosu na

[19] Svoju definiciju islamofobije dala je i Islamska zajednica u BiH u Objavi/Proglasu: „Drugi izvještaj o islamofobiji (januar-decembar 2011)“, Sarajevo, mart 2012., objavljeno u: http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=14296:promoviran-drugi-izvjestaj-o-islamofobiji&catid=203&Itemid=459, pristupljeno 25. 3. 2013. Ta definicija glasi: „Islamofobija je iskazivanje netolerancije, mržnje i neprijateljstva prema islamu i muslimanima te vršenje diskriminacije protiv osoba, pojedinačno ili kolektivno, zato što su muslimani, ili ih se takvima doživljava, bez obzira u kojoj se formi i sa kojim intenzitetom mržnja, netolerancija i diskriminacija iskazivali i vršili.“

islamsku kulturu i civilizaciju nadmoćnijom i držeći za sebe da je od Boga dobila zadaću da prosvijetli *zaostali* islamski svijet i da je, slijedom toga, poželjno i potrebno bez ustezanja i u svrhu viših nadnaravnih ideala neprijateljski se odnositi prema islamu kao religiji.

3. Islamofobija – Mržnja prema islamu kao religiji uopće i prema muslimanima kao ispovjedateljima te religije, što podrazumijeva ne samo aktivnu političku nego i drugu vrstu borbe za suzbijanje širenja islama, ali i za progon njegovih promicatelja i sljedbenika. Mnogi si stoga postavljaju i pitanje: Jesu li muslimani danas „židovi 21. stoljeća"?

Kad je riječ o Bosni i Hercegovini, potrebno je reći da je islamofobija tijekom prošloga rata bila promovirana, i u mnogim oblicima sve do danas ostala, u značenju mržnje prema islamu i muslimanima, unatoč činjenici da je islam autohtona bosanskohercegovačka, ali i hrvatska, religija i da su bosanskohercegovački i hrvatski muslimani, najvećim dijelom Bošnjaci, autohtoni, stari narod, slavensko-ilirskoga podrijetla kao i druga dva, odnosno tri naroda u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj: Hrvati, Srbi i Židovi. No, kad je riječ o islamofobiji u Bosni i Hercegovini, posebno u ovo novije vrijeme, potrebno je cijeli problem promatrati ne u izdvojenome bosanskohercegovačkome ambijentu, nego u kontekstu suvremenih zbivanja u svijetu.

II. Duhovna i povijesna situaciju vremena - od početka 1960-ih do danas

Da bi se uopće moglo govoriti o islamofobiji u Europi, o njezinim uzrocima i načinima uklanjanja, smatram potrebnim predočiti, barem u najkraćim crtama, duhovnu i povijesnu situaciju vremena u kojemu se islamofobija počinje javljati, ali i današnju duhovnu i povijesnu situaciju vremena u kojemu ona postaje jednim od vodećih problema suvremenih europskih društava. Radi postizanja pravih rješenja, mnogi traže odgovore na sljedeća pitanja: što je to islam kao religija i zašto bi ga se bilo tko, pa i Europljani, trebali bojati? Tko su, zapravo, „europski muslimani"? Ako oni kao takvi već postoje, je li to neka homogena europska starosjedilačka jednonacionalna skupina, ili ju, pak, čini mnoštvo

različitih nacionalnih skupina koje ispovijedaju istu vjeru islam i koji su nedavno migracijskim procesima došli na Zapad?

Prema recentnim demografskim istraživanjima, Europa je u svome idealnom okviru – bez azijskoga dijela Rusije i bez Turske – zajednica „kršćanskih zemalja“ triju konfesija: katoličanstva, pravoslavlja i protestantizma. Nažalost, mnogi muslimane u Europskoj uniji ne percipiraju kao pripadnike europske religije niti se religiju islam percipira kao kršćanstvu jednakovrijednu europsku religiju, unatoč činjenici što je islam jedna, i to ona najmlađa, od triju abrahamskih religija, i što ima svoju europsku tradiciju, a praktičnu i političku potvrdu nalazi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Mnogi polaze sa stajališta da svi „europski muslimani“ ispovijedaju jednu, nepromjenjivu, ali Europi stranu i uvezenu vjeru islam, u koju su muslimani *uhvaćeni* kao u neki kavez iz kojeg nema izlaska, u vjeru koja zadire kako u čovjekovu onostranost tako i u ovostranost, u vjeru koja je istodobno i ideologija na kojoj se gradi država i društvo. Osim toga, veliki dio europskih građana, poput francuskoga pisca Houellebecqa, islam nazivaju „najglupljom religijom na svijetu“, njegove pripadnike – muslimane – bezobzirnim napadačima na već postignute sekularne europske vrijednosti: na slobodu mišljenja, govora i umjetničkog izražavanja, ili, pak, kao nizozemski saborski zastupnik Geert Wilders, koji muslimansku svetu knjigu Kur'an naziva „fašističkom knjigom“, izjednačavajući je s Hitlerovom „Mein Kampf“ (Wilders, 2010), i koji svoj, sa zlonamjernim montažama urađeni, film o islamskim teroristima *ukrašuje* citatima iz Kur'ana. Uz sve to, u Europi je sve veći broj onih koji drže da je svatko tko ispovijeda vjeru islam potencijalni terorist te je samo pitanje vremena kada će ta bomba biti aktivirana. Sve to, naravno, zbog toga što je, prema njihovu mišljenju, svaki musliman *po sebi* determiniran svojom religijom i ona sama nalaže (zapovijeda) mu da postavlja bombe da bi ubijao nevine ljude.

Da mnogi Europljani islam ne smatraju europskom religijom potvrđuje i njihov odnos prema muslimanima, kao sljedbenicima te religije. Naime, kada se u Europi govori o muslimanima, misli se na nadničare iz Maroka i Mauritanije u Španjolskoj, na Pakistance i indijske muslimane koji generacijama žive u predgrađima Londona, zatim na francuske Alžirce u Parizu, Marseilleu i Lyonu, na Nijemce, Nizozemce, Belgijance, Austrijance i Švicarce čiji su

(muslimanski) roditelji, ili pak i djedovi i bake došli iz Turske na privremeni rad (kao *Gastarbeiteri*) pa se nisu vratili svojim kućama, na azilante iz islamskoga svijeta u cijeloj Europi. (Burgmer, 2008) U tu muslimansku skupinu Europljani ubrajaju hanefijske sunite, unatoč činjenici da već preko 700 godina žive u Dobrudži u Rumunjskoj, Pomake i bugarske Turke u Bugarskoj, Tatare (drugu po veličini narodnosnu skupinu u Rusiji) koji žive na Volgi i Uralu itd., itd. Ni bosanskohercegovački i hrvatski muslimani u tim *izračunima europejstva* nisu ništa u boljemu položaju.

Sve gore navedeno kazuje da „europski muslimani" nisu Europljani u pravome smislu riječi, da su *hibridni* Europljani, da svoje kulturne i religijske korijene nemaju u Europi, a što dokazuju po tome što nemaju isti kulturni korijen, ni iste političke motive niti ekonomske uvjete kao *pravi* Europljani.

Postavlja se, stoga, pitanje: otkud onda muslimani u Europi?

Europljani su sve do sredine 20. stoljeća osvajali svijet, vladali njime. No, procesi globalizacije, koje su oni do tada otvarali i stvarali diljem svijeta i poticali njihovo širenje, vratili su im se kao bumerang - i to s migrantima, s onima koji u Europu dolaze početkom 1960-ih godina, u vrijeme kada uznapredovalo poslijeratno zapadnoeuropsko gospodarstvo iskazuje potrebu za pretežito nekvalificiranom radnom snagom. Svaka od europskih zemalja problem zapošljavanja radne snage rješavat će na vlastiti način. Velika Britanija radnu snagu pronaći će u svojim bivšim kolonijama, kao i Francuska, koja se okreće zemljama Magreba i zapadne Afrike, Nizozemska ih nalazi na istočnoindijskim otocima i u Surinamu, Belgija u afričkoj državi Kongo, dok Njemačka radnu snagu pronalazi u zemljama jugoistočne i južne Europe, u Grčkoj, Italiji i Španjolskoj, ali i u zemljama bivše Jugoslavije, kao i u Turskoj. U početnim useljeničkim godinama, potrebni i traženi radnici dolazili su kao samci, s nakanom raditi, zaraditi dosta novaca i sa teško zarađenim novcima vratiti se natrag kući, svojim obiteljima, u svoje zemlje (odatle i ime *Gastarbeiter* – gostujući radnik). Međutim, s vremenom Europljani spoznaju da oni koji su došli da bi se vratili namjeravaju ostati stalno u mjestu u koje su došli. Umjesto da se vrate svojim obiteljima, oni svoje obitelji – ženu, djecu i roditelje s obje strane – dovode k sebi u zemlju zaposlenja, s nakanom da svi tu trajno ostanu. Ta činjenica – *došli*

smo i za trajno svi tu želimo ostati - predstavlja *ključni trenutak* u razmatranju procesa iznalaženja rješenja za novonastalu situaciju. (Davie, 2005:92)

U svezi s tim potrebno je reći slijedeće: novi migranti ne dolaze u Europu ni s pobjednicima u izvaneuropskim osvajačkim ratovima (kao roblje) niti s okupatorima Europe kao doseljenici, nego u mirnodopskim uvjetima: kao poželjna (najvećim dijelom nekvalificirana) radna snaga, o čijemu kulturnom, religijskom i etničkom identitetu Europljani nisu željeli ništa znati. Jednostavno, to je u prvim godinama za njih bilo nebitno. Za njih je bilo bitno samo to da su za važeću nadnicu mogli pronaći radnike koji će raditi ponuđene poslove. I upravo u tim procesima dolaska radne snage započinje mirnodopski i bez ikakve pompe organizirani susret *kršćanske*, na prosvjetiteljskoj tradiciji izgrađivane sekularne, Europe s neeuropskim islamom i muslimanima. Nove etničke zajednice, koje se u službenim kvalifikacijama u početku nazivalo rasnim odrednicama, malo-pomalo pokazivale su i svoje religijske potrebe. I tek tada, s iskazanim religijskim potrebama, Europljani će shvatiti da s njima zajedno, u istome gradu, u istoj ulici, u istoj zgradi, čak i u istoj obitelji, žive ljudi koji prakticiraju sasvim drukčiju religiju od njihove i koji, temeljem te religijske prakse i učenja na kojem je ta praksa zasnovana, imaju sasvim drukčije organiziran i zajednički društveni život (brak, obitelj, odnos prema tradiciji, rođenju, smrti) i sasvim drukčiji način svakodnevnoga djelovanja i ponašanja, kao i sasvim drukčije bogomolje, koje se u bitnome razlikuju od njihovih, kršćanskih. Dakle, uz već postojeće sakralne objekte, koji su svjedočili o tome kojeg vjerozakona je na tome području živjelo stanovništvo, javljaju se neki novi, njima do tada nepoznati vjerski objekti, kao i vjerski običaji na koje će se u različitim dijelovima Europe različito navikavati i prihvaćati ih. A, zapravo, u Europu su došli ljudi kojima ni tada ni danas nije uopće bila nakana čuvati sekularne europske vrijednosti, nego im je bila i ostala želja živjeti prema kulturnim i običajnim vrijednostima koje su donijeli sa sobom. (Lewis i Schnapper, 1994) A to znači da su prijeko potrebni migranti željeli živjeti prema odrednicama i propisima svoje religije (Tibi, 2001:109), što u početku nikome nije smetalo. Ionako su bili na marginama društva i društvenih događanja. Njihovo zaduženje bilo je ispunjavati zadaće njihovih nalogodavaca.

Migrantske nacionalne, religijske, kulturne potrebe nikoga nisu zanimale. Smatralo se kao da ti ljudi takvih potreba i nemaju niti bi ih trebali imati. Njihovo je raditi, i vratiti se natrag kući. Sve ovo osobno sam iskusio *na vlastitoj koži*, radeći kao tvornički radnik u Njemačkoj.

Uskoro se uvidjelo da novopridošli i za stalno nastanjeni europski islamski sugrađani imaju potrebu, kao i Europljani sami, biti nacionalni i politički, bogati i otmjeni, kulturni i religiozni. No, uvidjelo se da navedene potrebe u bitnome negiraju sekularna europska postignuća. Time se odjednom postavilo sasvim jasno pitanje: može li Europa u okolnostima postojanja tolikoga broja ljudi s posebnim „kulturnim i religijskim potrebama" sačuvati svoj sekularni identitet? Odnosno, može li svim svojim građanima omogućiti puno ostvarivanje vjerskih sloboda, a pri tome sačuvati sekularnost države? (Shahid i van Koenigsveld, 1995) [20]

III. Islamofobija kao posljedica migracijskih kretanja

Treba sasvim jasno reći da islamofobija nije nešto što bi u Europi bilo nepoznato i što nema svojih povijesnih korijena. Njome je obilježeno srednjovjekovno razdoblje, posebice u vrijeme križarskih ratova na Bliskome Istoku, ratova u sjevernoj Africi i Španjolskoj, zatim tijekom i nakon osvajanja Španjolske, potom osmanskih osvajanja koja su išla preko Balkanskoga poluotoka sve do Beča, itd. Slike o islamu koje datiraju iz toga razdoblja i koje su među kršćanima prenašane usmenom predajom - u našim područjima ponajviše *epskim guslarskim pjesama* - bile su više negoli prihvatljive. O islamu su se donosili zaključci temeljem iskustava koja su nakon osmanskoga osvajanja Bosne imali potlačeni (najvećim dijelom bosanski kršćani i krstjani). U takvim

[20] Nove društvene, političke i religijske okolnosti, zapravo nova europska „geografsko-vjerska karta", potaknut će mnoge autore da se pozabave odnosom crkve i države, religijskim organizacijama, vjerovanjima i obredima, obrazovanjem vjerskih službenika, itd. G. Davie navodi da se novije publikacije o ovoj temi bave poslijeratnim razdobljem (nakon II. svjetskoga rata), pronalazeći, barem na rubnim europskim područjima, ostatke ranijih u europski prostor skladno uklopljenih kako islamskih tako i židovskih zajednica, koje su svojim postojanjem dale veliki doprinos razumijevanju „plodnoga suživota" između abrahamskih vjera. Posjet muzeju Grada Beča, navodi ona, jasno govori o europskim predrasudama o muslimanima kao kršćanskim protivnicima koji su dosezali sve do Beča (Druga opsada 1683. godine).

slučajevima stvarana je slika o muslimanima kao nasilnicima, onima koji su kršćane nabijali na kolac, rušili njihove sakralne objekte, držali ih u pokornosti, koji su bilo seksualno (pre)pohotni jer su činili sve kako bi sačuvali „lex primae noctis“, itd.

Predrasude o islamu i muslimanima ostale su živjeti sve do danas, posebno na Balkanskome poluotoku. One, nažalost, do danas nisu nestale. Čak su i pojačane. Međutim, osim tih tradiranih i ovim ratom snažno naglašenih predrasuda o islamu i msulimanima, nezaustavljivi procesi globalizacije religije i politike prisiljavaju nas da raspravu o islamofobiji vodimo na nekim novim premisama. Raspravu više nije moguće voditi na lokalnoj (hrvatskoj ili bosanskohercegovačkoj) razini, jer se percepcije islama u našim zemljama, ali i u Zapadnoj Europi, ne može više promatrati izdvojeno izvan okvira suvremenih svjetskih političkih zbivanja, posebno stoga što je ta percepcija u bitnome određena zbivanjima nakon završetka „hladnoga rata“, počevši od prve naftne krize, Iranske revolucije, rata u Libanonu, arapsko-izraelskoga sukoba, Zaljevskoga rata, američke invazije u Iraku, rata Afganistanu, pa sve do nedavnih unutarmuslimanskih sukoba u Egiptu, Alžiru, Libiji, i trenutno u Siriji. Svi ti (ratni i revolucionarni) događaji prožeti su islamom kao religijom. Istina, u svakoj zemlji na različit način.

Gore spomenuti lokalni, a po posljedicama svjetski, događaji pokazuju da više nema regionalnih civilizacija ni kultura, kao ni regionalnih sukoba i ratova. Nema, dakle, događaja koji imaju svoje *vrijeme* i koje je moguće razumjeti samo u *njihovu* vremenu. Današnje civilizacije imaju svjetsko vrijeme, i ništa se ne događa na jednome mjestu izdvojeno a da ne bi imalo odjeka i na drugome kraju svijeta. Stoga se naša epoha naziva još i „globalna epoha“, „globalno selo“. (Tibi, 2001:109) U tome smislu, prihvaćanje, odnosno neprihvaćanje islama u Europi ne može se gledati izolirano od širega svjetskog okruženja „kojim većim dijelom dominiraju sile izvan kontrole europskih vlada“. (Davie, 2005:162) A to znači da su položaj islama u Europi kao i odnos prema njemu, pa slijedno tome i islamofobija, u mnogočemu određeni događanjima izvan toga područja i izvan zone utjecaja politika europskih zemalja, pa se ni muslimansko prihvaćanje Europe ne može gledati samo parcijalno, a to znači, ne može se promatrati samo kao pogled turskih, ili, pak, alžirskih muslimana na Europu,

nego sve je potrebno promatrati iz vizure konteksta svjetskih zbivanja.

No, ne ovisi sve ni od vanjskih utjecaja. Mišljenja sam da prihvaćanje, odnosno neprihvaćanje islama, strah od njega ili mržnja prema njemu ne ovise samo i isključivo od volje i htijenja Europljana. U mnogo čemu i iskazani strah i mržnja ovise i od samih muslimana, o čemu sam već pisao (vidjeti: Gušić, 2013). U navedenome tekstu naveo sam slijedeće: da bi se netko mogao lijepo osjećati u nekome području u koje dolazi izvana, potrebno je ne samo da drugi njega prihvate u njegovu identitetu nego da i on treba drugoga prihvatiti u njegovome identitetu. A to znači: novopridošli mora prihvatiti činjenicu da dolazak stranca u neko mjesto uvijek izaziva strah. I ne znam zašto se muslimani čude da u zapadnim nemuslimanskim zemljama postoji određena doza, ili čak jako velika islamofobija. Ništa čudno! I oni bi se trebali upitati, doprinose li svojim odnosom prema domicilnom stanovništvu i njegovim kulturnim i vjerskim vrijednostima da se kod njih (po)javi strah od islama i od muslimana? Je li, dakle, problem samo u kršćanima, ili i u muslimanima koji su, ako ne prihvaćaju postojanje drugoga i drukčijeg, stoga kršćanofobi? Zapravo, pitanje je jesu li, s druge strane, muslimani, dolazeći u Europu, prihvatili Europu onakvu kakva ona jest, kršćanska i sekularna, ili su smatrali da se ona njihovim dolaskom trebala početi mijenjati u smjeru nastajanja društva izgrađenog na temeljnim odrednicama islama kao religije.

Bassam Tibi (1944), musliman, njemački državljanin sirijskog podrijetla, politolog, za sebe kaže da je „u političkome smislu europski građanin, ali istodobno i vjernik musliman“. Naime, on zastupa stajališta da islamski migranti u Europi imaju dvije mogućnosti:

1) postati politički Europljani i zadržati svoj islamski identitet, ili
2) povući se u neko od islamskih geta i ne komunicirati s javnošću koja ih okružuje.

Zapravo, to bi značilo da prihvaćanje europskog građanstva (biti građanin - *Citoyen*), a ostati musliman, ne znači ni u kojemu slučaju bilo kakvo proturječje.[21] Istina, navodi Tibi, mnogi islamski

[21] Tibi kaže: „Kada sam svojevoljno odlučio biti na Zapadu, prihvatio sam biti politički *Citoyen* i sačuvati svoj islamski kulturni identitet. No, to ni u kojem

fundamentalisti svaki pokušaj integracije muslimana u europsko društvo vide kao kristijanizaciju muslimana, dok, s druge strane, mnogi Europljani nisu spremni prihvatiti takve getoizirane i od njih izolirane europske muslimane, čime se dolazi do veoma čudne tvrdnje: ako si musliman, ne možeš biti Europljanin, i to ni po jednoj osnovi – ni po europskoj ni po islamskoj. Slijedom takvoga stanja, smatra Tibi, postoje dvije skupine muslimana: 1) *integrirani muslimani* i 2) *getoizirani muslimani*.

Integraciju pridošlih muslimana u Zapadnu Europu ne treba i ne smije se ni u kojem slučaju izjednačavati s asimilacijom, jer u Europu integrirani muslimani imaju ustavno pravo zadržati svoj *islamski religijski identitet* i uz njega, također, postići i svoj *europski politički identitet*, a to znači da time postaju europski građani u smislu *citoyens*. (Tibi, 2001: 204-205) No, islamisti, navodi dalje Tibi, „pod vjerskom slobodom razumijevaju i pravo muslimana na vlastite predodžbe o političkome poretku“, što je, smatra on, krivo polazište, jer, kao prvo, to uopće ne spada u bit islama kao religije i, kao drugo, to ni u kojem slučaju ne spada u skupinu temeljnih ljudskih prava. Mogućnost pomirbe između islamske slike svijeta i individualnih ljudskih prava europske kulturne moderne moguće je jedino prihvaćanjem i usvajanjem euro-islama, koji bi, smatra on, omogućio izgradnju Europe bez nasilja. (Tibi, 2001: 205)

Ono što se dogodilo šezdesetih godina 20. stoljeća odredilo je i sadašnju situaciju: „Islamska prisutnost u Europi počiva na krivoj kalkulaciji obiju strana: Europljani su doveli radnu snagu iz područja mediteranskoga bazena držeći njihov boravak vremenski točno ograničenim; slično se dogodilo i s dolazećim muslimanskim radnicima koji su također svoj boravak smatrali vremenski ograničenim i u svrhu zarade novca.“ (Tibi, 2001: 205) Danas u Europi živi druga i treća generacija početkom šezdesetih doseljenih muslimana. Izlazna situacija se drastično promijenila, tvrdi Tibi. Sada je potrebno brinuti se za očuvanje identiteta članova treće generacije. Svi oni sljedbenici su jedne te iste islamske civilizacije različitih kultura. Naravno, Europljani nisu tada vodili računa da im

slučaju nije išlo bez problema. U prvome slučaju suočavao sam se s euro-rasizmom koji traži isključenost (muslimana iz europskoga područja), a u drugome s imigracijskim getom u kojemu fundamentalisti imaju najbolje šanse za uspjeh“. (Tibi, 2001:118-119)

u zemlju dolaze ljudi drukčijih pogleda na svijet, drukčijih kulturnih i religijskih orijentacija. Oni su za njih bili samo „radni materijal“. (Tibi, 2001:207) No, kad su vidjeli da su se preračunali, te su ljude – *Gastarbeitere* – prozvali *migrantima*, što je, npr., nekim njemačkim političarima dalo povoda govoriti „da Njemačka nije useljenička zemlja“ i da time oni kao takvi tu nemaju mjesta.

Da bi se promjene na Zapadu moglo postići, potrebne su određene promjene kako kod kršćana i njihova poimanja sekularnosti tako i kod muslimana i njihove religije islama. Naime, protiveći se fundamentalističkim shvaćanjima da su islam i islamski identitet stalni i nepromjenjivi, Tibi ističe da islam ima mnogo lica i da, stoga, za njegovu budućnost u Europi nije nevažno koji će tip islama *nadjačati* te hoće li ostati postojati samo jedan, i to onaj nepromjenjivi islamski identitet, koji u bitnome zavisi od podneblja u kojemu se formirao, ili će se islam kao religija početi prilagođivati okolnostima u kojima se našao. Tibi ne prihvaća vrijednosti relativizma i multikulturalizma, jer one podupiru izgradnju kulturnih getâ i negiranje individualnih prava civilnih društava.

Međutim, sada dolazimo do onoga ključnog pitanja: mogu li postupci određenih islamskih skupina potaknuti islamofobiju kod zapadnoeuropskih kršćana? Zapravo, trebaju li muslimani dolaskom u Europu započeti hidžru/islamsku misiju, procese širenja islama na *kršćanskome* Zapadu, odnosno trebaju li muslimani dolaskom u Europu prihvatiti kao realnost postojanje drugih i drukčijih, *kršćanskih*, identiteta, i svoju egzistenciju tome prilagođivati?

Tibi smatra da se muslimani trebaju odmaknuti, odnosno odvojiti od islamske tradicije koja migraciju/hidžra veže za islamsku misiju (Da'wa) i koja je čini instrumentom islamizacije. Njima je, umjesto stvaranja *kuće islama* islamizacijom prostora, potrebno omogućiti da postanu građani društva u koje su došli. Budu li se vezali za misiju, europski muslimani mogli bi postati sredstvo za ostvarivanje političkih probitaka određenih *islamističkih* skupina. Naime, prihvaćanje migracije sa zadaćom širenja islama na Zapadu pretpostavka je da će se kod zapadnih Europljana stvarati strah od islama i od muslimana. U tome smislu, smatra Tibi, potrebno je graditi džamije prema potrebi vjernika, ali ne kao znak prkosa i pokazivanja kršćanima *islamskih mišica*. U

takvim okolnostima, ako nema volje za dijalogom, u svakome od suprotstavljenih *tabora* rast će strah, kako od islama tako i od kršćanstva. I još gore: bujat će mržnja, kako prema islamu tako i prema kršćanstvu.

Ralph Ghadban, njemački islamolog, politolog i publicist, navodi da islamski pokreti koji dolaze u Europu žele islamsku državu jer je, prema njihovome shvaćanju, isključivo u islamskoj državi „moguće ostvariti pravi muslimanski život". (Ghadban, 2006:13) Ne čudi stoga, smatra on, da se u dijaspori islamisti oslanjaju najviše na ljude iz vlastite države. Njima žele prenijeti ortodoksni, nepatvoreni islam, islam bez krivovjerja i novotarija. Da bi sačuvali svoj islamski identitet, već doseljeni muslimani, prema viđenju islamista, ne bi trebali pripadati nikakvoj nacionalnoj islamskoj zajednici, nego nekoj internacionalnoj, svesvjetskoj islamskoj organizaciji. I upravo ti islamisti, prema Ghadbanovom mišljenju, imaju veliki utjecaj u islamskim zajednica, jer se koriste religijskim, a ono ima veliku moć, pa su stoga oni koji najvećim dijelom vladaju džamijama u dijaspori.

Drugi, promovirajući socijalni rad muslimanske braće, pokušavaju stvoriti paralelna društva. Koristeći se vjerskom slobodom pravnih država u kojima žive, oni nastoje vršiti islamizaciju odnosa na nacionalnoj razini. Tako se pokušava razdvojiti mušku i žensku djecu na nastavi športa općenito, posebno na tjelovježbi i kod plivanja, ali i traženje nošenja rupca na nastavi traži razdvajanje po spolu, a što je sve uobičajeno u islamskim društvima.

U takvim okolnostima potrebno je, smatraju mnogi, voditi kulturni dijalog. Taj dijalog treba voditi kao dijalog između poslovnih partnera, a to znači: bez fige u džepu, dakle, racionalno i na racionalno promišljenoj osnovi, časno koliko i racionalno, i u tome težiti jednoj dugoročnoj mirnoj budućnosti. U svome dosadašnjem međusobnom odnosu Europljani i muslimani uvijek su jako loše prolazili kada su i jedni i drugi željeli dominirati nad onim drugim, a najbolje su prolazili kada su se u međusobnim susretima međusobno uvažavali. (Tibi, 2001: 123)

IV. Muslimani i sekularna država

Do sada se govorilo o odnosu islama i Zapada, a sada se sve više govori o islamu na Zapadu. A to zapravo znači da novo

geografsko-religijsko činjenično stanje kazuje da islam nije više izvan Zapada, nego stabilno na Zapadu. To *na Zapadu* nadaje i nove zadaće kod traženja dijaloga između islama i Zapada. Neki su mišljenja da je za to potrebno imati zajedničku osnovu, određene okvirne uvjete zajedničkoga diskursa, ponajprije o etici kao „potencijalu za kreativan i kooperativan poduhvat" (Kelsay, 1993:118), a što, također, nudi i njemački katolički teolog Hans Küng svojim *Projektom svjetskoga ethosa.* (Küng, 1990; 2002)

Negativnim predočavanjem islama i muslimana u europskoj javnosti širi se strah i od islama i od muslimana. Još i više: raste mržnja prema njima. Ali, istodobno, raste i mržnja muslimana prema Europljanima, odnosno prema kršćanima i kršćanstvu. Na obostranome (kršćansko-islamskom) strahu i mržnji mnoge zapadnoeuropske desničarke političke stranke gradile su i izgradile, i još uvijek grade, svoj prepoznatljivi netolerantni rasistički politički habitus, i time su u svojim državama zauzele važne pozicije na političkoj sceni.

Nije, stoga, iznenađujuće da se počelo govoriti o temi koju je, da su prilike *ljudski normalne*, teško zdravorazumski prihvatiti: govor o položaju muslimana u Europskoj uniji. Da apsurd bude još veći, u svrhu istraživanja položaja muslimana u Europskoj uniji formirana je *Agencija Europske unije za temeljna prava* sa sjedištem u Beču, i već 2007. dala je zasebna izvješća o položaju muslimana u Europskoj uniji. Ove godine, točnije 21. ožujka 2013., ta agencija je, proslavljajući *Međunarodni dan za uklanjanje rasne* diskriminacije, izdala i posebno priopćenje u kojemu se želi istaknuti da postojeća ekonomska kriza ne bi smjela biti povod za jačanje rasističkih i neprijateljskih stavova i držanja prema manjinama, uz upozorenje da je upravo takva situacija dovela do stvaranja antiimigrantskog raspoloženja kod domicilnog stanovništva, ali i do formiranja i jačanja desničarskih i populističkih stranaka.

U članku *Islamische Lebensform und säkularer Staat* (Islamski način življenja i sekularna država) Ralph Ghadban navodi da razdvojenost države i Crkve karakterizira modernu demokratsku pravnu državu i da taj oblik razdvojenosti ima tri različita oblika:

1. Stroga odvojenost države i Crkve; *laicizam*: Francuska, Irska, Belgija i Nizozemska;

2. Ugovorni oblik – *sekularizam* – država ugovorima/konkordatima regulira odnose s vjerskim zajednicama: Njemačka, Italija, Španjolska;
3. Poseban oblik državne crkve – Norveška, Danska i Velika Britanija; državni poglavar ujedno je poglavar i državne crkve. (Ghadban, 2006:1-2)

U definiranju sekularne pravne države polazi se od postavke da ona čini političko-institucionalni okvirni poredak koji u zapadnoeuropskim zemljama omogućuje muslimanima da žive i prakticiraju svoju vjeru. No, time se postavlja nekoliko veoma važnih pitanja: omogućuje li sekularna država muslimanima da budu muslimani prema islamskim propisima? Ako ne omogućuje, bi li onda muslimane trebalo obvezivati na sekularnu državu i njezin ustroj (poredak), odnosno, bi li bilo potrebno omogućiti im da svoj život organiziraju prema odredbama islamskoga umjesto prema odredbama sekularnog prava? Zapravo, ne predstavlja li sekularnost neku vrste religijskog i postreligijskog *vjerovanja* koje treba biti obvezujuće samo za one koji ga dragovoljno prihvaćaju, priznaju i ispovijedaju? Ili bi, navodi Hermann Lübbe, trebalo mijenjati značenje pojma sekularnosti, pošto on kao takav izaziva različite asocijacije u različitim europskim zemljama, jer ni jedna od europskih država nije na isti način riješila svoje odnose s religijskim zajednicama. (Lübbe, 1965)

Ostaje, dakle, i dalje neriješeno jedno od temeljnih pitanja: kako i na koji način muslimani mogu prihvatiti zapadnoeuropsku sekularnost?

U zaključku članka *Islam im säkulären Rechtsstaat* (*Islam u sekularnoj pravnoj državi*) Heiner Bielefeldt polazi od postavke da je sekularnost pravne države istodobno veliko ali stoga i veoma ugroženo dobro. Međutim, smatra on, sekularnost pravne države nije niti izraz laicističke ideologije napretka niti je sastavni dio etatističke kontrolne politike, niti je, pak, ekskluzivni zapadno-kršćanski model reguliranja odnosa države i vjerskih zajednica, nego ona svoj smisao ima u pravu čovjeka na vjersku slobodu, pa se, smatra on, isključivo na toj podlozi može voditi dijalog s muslimanima i islamističkim ideologijama. (Bielefeldt, 2003) A to znači, nastavlja Bielefeldt, da vjersku slobodu treba uzeti kao obvezujuću zadaću koju treba neprestano i ustrajno ispunjavati, jer,

kao i sva druga ljudska prava, i pravo na vjersku slobodu ima kao cilj ravnopravnost.

Poštovanje temeljnih ljudskih sloboda i prava ključ je rješenja svih problema. Grace Davie polazi sa stajališta da se vjerske manjine nikada ne mogu ponašati kao većine, i da u situacijama u kakvima se nalaze i zapadnoeuropski kršćani i muslimani do sukoba dolazi zbog toga što većina nešto traži, a što manjina ne može ni prihvatiti, a kamoli ostvariti. Slijedom toga, većina Britanaca je rekla da su muslimani nerazumni kada su tražili zabranu Rushdijeve knjige, dok je, s druge strane, za muslimane bilo sasvim logično da se knjiga zabrani jer je bogohulna. (Davie, 2005:194) Slično je i s *foulardom* u Francuskoj. Za francuske vlasti bio je to *korak previše*, a za one koji su taj odjevni predmet smatrali neophodnim dijelom muslimanske odjeće za mlade djevojke, zabranu su držali *nerazumnom*, jer se odnosi na obrazovne institucije u koje one moraju imati pravo pristupa.

Nažalost, nerazumijevanje nije samo između pojedinih država i njihovih novih (muslimanskih) građana, nego između samih europskih država, i to upravo oko toga na koji način odnositi se prema inovjercima – muslimanima i njihovim vjerskim simbolima i običajima.

Umjesto zaključka

Ovim radom nastojao sam obrazložiti da su gotovo sve religije jedno (sve)opće ljudsko dobro, kojima ljudi uspijevaju osmisliti vlastiti život, pomoću kojih pokušavaju naći utjehu za sve pretrpljene nevolje, ali i snagu da prevladaju poteškoće s kojima se susrećem u svome svakodnevnome komuniciranju s drugim ljudima. U tome smislu, religije pružaju ljudima određenu etiku kojom se znaju odnositi prema drugima ljudima u različitim životnim situacijama. Stoga se religije javljaju kao promotori pomirbe među zavađenim narodima i pojedincima. Istodobno, pokušao sam naznačiti da religije imaju i moć pružanja ne samo dobra nego i moć širenja mržnje, i da veoma često znaju biti sudionici ratnih pohoda i nasilja.

Polazeći od svih tih određenja, u radu sam predočio duhovnu i povijesnu situaciju vremena u kojem su muslimani u novije vrijeme došli u zapadnu Europu. Oni nisu došli u ratnim osvajačkim pohodima, nego kao željeni i traženi gostujući radnici, koji su

trebali doći, raditi, završiti poslove i vratiti se kući natrag. Međutim, ostali su, doveli svoje obitelji i već treću generaciju žive u zapadnoeuropskim zemljama. Svojim brojem i demografskom gustoćom počeli su iskazivati ne samo svoje kulturne i religijske potrebe nego i želju da se zapadnoeuropska društva urede prema islamskome pravu. Uz to, željeli su, i žele, promovirati islam kao misijsku religiju sa zadaćom postizanja što većega broja pristaša (vjernika).

Takav vid djelovanja doveo je do stvaranja određenih strahova i mržnje prema islamu i muslimanima. Prema izvješću *Europske mreže protiv rasizma* (ENAR) od srijede, 20. ožujka 2013., situacija s rasizmom u Europskoj uniji ne poboljšava se, nego s ekonomskom krizom postaje gora nego što je bila ranije. Slijedno tome, ne poboljšava se ni odnos prema muslimanima, za koje se kaže da im predstoje „opora vremena" (*harte Zeiten*)". Takva *crna* prognoza daje se temeljem odnosa prema muslimanima u Europskoj uniji u prošlim godinama 2011-2013., posebno prema muslimankama, koje su bile dvostruki cilj islamofobnih napada: 1) zbog religije i 2) zbog spola. U navedenome izvješću kaže se da muslimanke u Italiji trebaju plaćati novčanu kaznu za nošenje rupca, dok je to u drugim zemljama (Poljskoj i Španjolskoj) zabranjeno, ali i da ništa bolje nije ni u Grčkoj, gdje su napadnute džamije, ili, pak, u Bugarskoj, dok je u Austriji zakonski određena visina do koje se smije ići prigodom gradnje džamije, a u Švicarskoj je o tome raspisivan i referendum. Prema službenim izvješćima Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, ni stanje u ovoj zemlji nije nimalo bolje, o čemu govori i njegovo posljednje izvješće. Međutim, prema službenim izvješćima i javnim nastupima predstavnika Islamske zajednice u Republici Hrvatskoj, ne bi se moglo reći da u ovoj zemlji postoji islamofobija u takvoj mjeri kako se to iznosi da postoji u drugim europskim zemljama.

Zbog takvoga odnosa prema islamu i muslimanima, smatram da je bilo potrebno postaviti i pitanje: mogu li muslimani kao vjernici prihvatiti živjeti u sekularnoj državi? Odnosno, je li moguće istodobno biti politički Europljanin i vjernik musliman? U kojoj su mjeri i muslimani sami, odnosno njihove vjerske elite, suodgovorni za trenutni položaj u kojem se nalaze?

Zaključno bih želio reći da je radi izgradnje mira i suživota pripadnika različitih religija u Europi, a time i u Bosni i Hercegovini, potrebno učiniti napor na svim razinama i početi uvažavati različite, ne samo nacionalne nego ponajprije religijske, identitete, ne želeći vlastite nametati drugima.

Literatura

- Bull, Hedley (1977). *The Anarchial Society. A Study of Order in World Politics.* New York
- Davie, Grace (2005). *Religija u suvremenoj Europi. Mutacija sjećanja*. Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga
- Hildebrandt, Mathias / Brocker, Manfred (2005). *Unfriedliche Religionen? Das politische Gewalt- und Konfliktpotenzial von Religionen*. Wiesbaden, VS Verlag fuer Sozialwissenschaften
- „Identitätskonflikte in Europa", u: *Deutschland & Europa*. Heft 53 – 2007, Stuttgart, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg
- Kehrer, Günther (1988). *Einführung in die Religonssoziologie*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft
- Kelsay, John (1993). *Islam and War. A Study in Comparative Ethics*. Ouisville/Kentucky
- Knoblauch, Hubert (2004). *Sociologija religije*. Zagreb, Demetra
- Küng, Hans (1990). *Projekt Weltethos.* München, Piper Verlag
- Küng, Hans: *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung. Im Gespräch mit Jürgen Hoeren*, Herder Verlag, Freiburg/Brsg., 2002.
- Lewis, B. and Schapper, D. (Eds) (1994). *Muslims in Europe*, Frances Pinter, London.
- Lübbe, Hermann (1965). *Säkularisierung. Geschichte eines ideenpolitischen Begriffs*, Freiburg i.Br./ München: Alber
- Tibi, Bassam (2001). *Europa ohne Identität? Leitkultur oder Wertebeliebigkeit.* 2. Auflage. München, Bertelsmann Verlag
- Wasif A. R. Shadid, P. S. Van Koeningsveld (1995). *Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of Islam in the European Union*. Kampen, Kok Pharos;
- Werkner, Ines-Jacqueline (2012). *Religion und ihre Bedeutung für Krieg, militärische Gewalt und den Soldaten*. Wiesbaden,

VS Verlag für Sozialwissenschaften | Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH

Internetski izvori

- Bielefeldt, Heiner (2003). Islam im säkulären Rechtsstaat. Integrationschancen durch Religionsfreiheit. Bilefeld, Transcript, Verlag für Kommunikation, Kultur und soziale Praxis, u: http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=2&ved=0CDgQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.migration-boell.de%2Fdownloads%2Fintegration%2Fbielefeldt.pdf&ei=ETpbUb-MGdSO4gT6moGwCQ&usg=AFQjCNFn8UaUWUi27ZnB_EVzhPXI52ZYSg&sig2=UED5j8XQ37DkET4kHC2WCg&bvm=bv.44697112,d.ZWU, pristupljeno 3. travnja 2013.
- Burgmer, Christoph ,"Islam in Europa", u: www.dradio.de/download/93646/; 2. November 2008, pristupljeno 1. 4. 2013.
- *Drugi izvještaj o islamofobiji* (januar-decembar 2011.). Sarajevo, mart 2012., objavljeno u: http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=14296:promoviran-drugi-izvjestaj-o-islamofobiji&catid=203&Itemid=459, pristupljeno 25. 3. 2013.
- Ghadban, Ralph, „Islamische Lebensform und säkularer Staat“. Landeszentrale für politische Bildung Thüringen. Erfurt, 27. rujna 2006., u: http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.thueringen.de%2Fimperia%2Fmd%2Fcontent%2Flzt%2Fislamische_lebensform_und_s__kularer_staat.pdf&ei=96lYUfDXEeWk4ASq2YCYCQ&usg=AFQjCNGlG6JzR10blUJweI4_i764ieF82g&sig2=PwHkJrsQbxB-JhN5-5qpZw, pristupljeno 31. 3. 2013.
- Gušić, Behrudin (22. 2. 2013., intervju). *Prof. dr. Ivan Markešić, sociolog religije – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb:“ I muslimani se moraju upitati čime doprinose da postoje islamofobi!“*, u: http://bedrudingusic.wordpress.com/2013/02/22/prof-dr-ivan-

markesic-sociolog-religije-institut-drustvenih-znanosti-ivo-pilar-zagreb-i-muslimani-se-moraju-upitati-cime-doprinose-da-postoje-islamofobi/, pristupljeno 4. 4. 2013.; Isto: Markešić, Ivan - intervju | „Evropa je prihvatila muslimane, ali oni nisu Evropu onakvu kakva jest“, u: http://www.prometej.ba/index.php/home-10/1017-intervju-s-ivanom-markesicem-evropa-je-prihvatila-muslimane-ali-oni-nisu-evropu-onakvu-kakva-jest-khghfgcf, pristupljeno 4. 4. 2013.

- Kippenberg, Hans G. (2008). *Gewalt als Gottesdienst: Religionskriege im Zeitalter der Globalisierung*, München, C.H. Beck http://books.google.hr/books?id=9umcYTHVglsC&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Wilders, Gert: Za njega je Kur’an isti kao i Mein Kampf, u: http://www.jutarnji.hr/geert-wilders--za-njega-je-kur-an-isti-kao-i-mein-kampf-/615177/, *Jutarnji list* od 7. 3. 2010., pristupljeno 25. 3. 2013.

Ivan Markešić, Ph.D.
Institute of Social Sciences "Ivo Pilar" Zagreb

ISLAMOPHOBIA – WESTERN EUROPEAN IMPERIAL IDEOLOGY OR A CONSEQUENCE OF AN IMPENDING DANGER FROM ISLAM AND MUSLIMS

Summary

In the introduction the author states the hypothesis - and explains it - that monotheistic religions (Judaism, Christianity and Islam) are exclusive and consequently warrior religions, religions that claim the right to ultimate truth and as such - the only ones – that offer people eternal salvation. Therefore, following this view, even just the practice of Islamic faith in the areas where unbelievers live (Christians, Jews and others) could lead to Islamophobia, but also when it comes to Muslims, Christianofobia

Elaborating by the above mentioned hypothesis, in the first part the author indicates the spiritual and historical situation of the time since the beginning of 1980s to date, and examines the thesis that the so-called "Christian" West needed a new "external enemy" after the fall of the Berlin Wall, for the construction of internal social cohesion, finding it this time in Islam and the Muslims, who will as "Islamists" rather than "communist" Russians pose a threat to Western citizens and against which is necessary to turn the blade of the conflict.

In this sense, the author in the second part talks about Islamophobia and Christianophobia, but not just as a "normal" fear of mastery by other and unknown religion, but about Islamophobia as induced Western European imperial ideology, but also no less dangerous as Christianophobia, an induced Islamic imperial ideology. Both managed to gather a large number of "warmongering" supporters.

In the third part, the author examines the extent to which and how Muslim believers – practicing the basic guidelines of their faith, in everyday life on the European (predominantly Christian), Bosnian territory - out, manage to build themselves as individuals, but also the wider community. In this framework one asks himself the quite reasonable question, whether there is a fear of Christianity

(Christianophobia) in European and thus the Bosnian Muslims, which is perhaps greater than the fear of atheism, agnosticism, or many other "isms," and therefore that the living in one major un-Islamic environment, one can not build himself and the community to the principles of the Islamic faith.

Consequently, in the fourth part, an answer is sought to the question: what are the consequences of these twin fears – Islamophobia and Christianophobia, and the extent to which they complement each other. In fact, would there be one without the other?

Keywords: Islamophobia, Christianophobia, ideology, Islam, Christianity, West Europe, Inter-Religious Dialogue

`Umar `Abdu l-`Aziz al-`Ani
Filološki fakultet Univerziteta u Bahrejnu

KRITIČKI OSVRT NA NEKE POJMOVE KOJI UZROKUJU POJAVU ISLAMOFOBIJE – POGLED NA PRAVA NEMUSLIMANA[1]

Sažetak

Ovo je jedna rasprava koja nastoji objasniti skrivene činjenice, zagubljene iza gomile predubjeđenja i zastranjivanja, taloženih tokom dugog niza godina, koja teži veoma pažljivo izložiti manifestiranje humanizma, teorijski shvaćenoga kao važno specifično obilježje islama, a koje se u primjeni ogleda kao jedna od odlika islamske civilizacije.

Naslov ove rasprave ukazuje na jedan od ogranaka tog humanizma, a to je suživot s drugim, uz različitost vjerovanja i međusobno razlikovanje vjera. Ističemo da istraživanja ove vrste po svojoj sadržini nisu nova, te da su bila široko zastupljena u literaturi iz islamskog prava, bez razlike kad se radi o pravcima i školama. To nisu bile manifestacije učtivosti i dodvoravanja, već posvjedočenje čvrste koncepcije primjene, zasnovane na vjerskim osnovama i etičkim vrijednostima.

Nemuslimani u islamskoj državi imaju prava, a imaju i obaveze. Neka prava i obaveze su jasno definirani riječju i praksom, a neka se izvode iz vjerozakonskih načela i njihovih općih ciljeva.

Ključne riječi: islamofobija, islamsko zakonodavstvo, civilizacija, nemuslimani, pogrešna razumijevanja

Privilegiranost i nezavisnost

S imenom Allaha, Milostivoga, Samilosnog! Hvala Allahu, i neka je mir na robove koje je On odabrao.

Ovdje se ukazuje na ono čime se posebno odlikuju prava u sklopu islamskog vjerozakona. Tu spada:

[1] S arapskog jezika preveo dr. Mehmed Kico.

1. činjenica da se prava u islamskom vjerozakonu podrazumijevaju sama za sebe i sama po sebi, da nisu iznesena radi zbližavanja s drugim – nisu plod pragmatične politike;

2. ozakonjenje tih prava je izneseno i uspostavljeno u vrijeme vrhunca slave islama i moći muslimana – ona nisu posljedica politike straha od drugoga;

3. ozakonjenje tih prava nije došlo kao rezultat treženja i demonstracija, kakav je slučaj s uspostavljanjem ljudskih prava u međunarodnom pravu, već su to prava koja je islam iznio prije nego što su ih ljudi počeli tražiti i demonstrirati kako bi ih ostvarili.

Vjerovatno ćemo se nekad opet vratiti onome što smo na početku nagovijestili, jednome od znamenja humanističkog poslanja, kojim se islamski vjerozakon odlikuje u riječi i djelu, u teoriji i praksi.

S obzirom na širinu teme i razgranatost njenih sadržaja, ova rasprava se nadaje kao sažeto izlaganje koje pruža objašnjenje, podudarajući se, u pogledu standarda, s drugim radovima podnesenim na ovoj konferenciji.

Stanovnici islamske države

Među opće pojmove i shvatanja vezana uz formiranje države spada i pretpostavka da ona počiva na tri stupa, a to su:

1. zemlja;
2. stanovništvo;
3. suverenitet.

Ono što nas zanima u ovoj raspravi jeste stanovništvo kao jedan od stupova.

Budući da se stanovnici povinjavaju suverenitetu koji reguliraju pravila i stavke islamskog zakonodavstva, laiku se može činiti da stanovnici moraju biti jedinstven sastavni element, a to su muslimani. Međutim, odredbe islamskog prava i pravnička obrazloženja njihovih stavki potvrđuju odudaranje vladajućeg poimanja u glavama onih koji pate od islamofobije.

Uvjeti i pretpostavke koji se u jednoj zemlji trebaju steći da bi ona mogla biti islamska država podrazumijevali su mnogo širine i tolerantnosti, zbog toga što se ta zemlja, ukoliko su je muslimani osvojili, islamskom smatrala i ako je ne nastanjuju muslimani, a islamskom se smatrala i kad ostaje u rukama nemuslimama, u

skladu s nagodbenim ugovorom, ili sporazumom među obuhvaćenim stranama.[2]

Jedan drugačiji pravac postavlja drugačiji kriterij, udaljen od vladavine i suverenosti. On počiva samo na pružanju sigurnosti muslimanu u zemlji u kojoj boravi, pa, ako je musliman siguran u zemlji u kojoj boravi, to je islamska zemlja, a ako nije siguran, to je nemuslimanska zemlja.[3]

Al-Mawardi kaže: „Kad bude suđeno da se islam pokaže u nekoj nevjerničkoj zemlji, ona samim tim može postati muslimanska. Ostanak u njoj bolji je od odlaska iz nje, zbog toga što je prirodno očekivati da će i drugi u njoj ući u islam".[4]

Prema ovim pravnim tumačenjima, nema ništa što uvjetuje da se islamska država, kad se radi o nastanjivanju i boravku, svodi samo na muslimane.

Ovaj stav nije neka popratna odredba, već je to vjerozakonsko načelo na kojem počivaju brojne usputne odredbe, a podloga su mu mnogobrojni vidovi primjene, o kojima ćemo govoriti na narednim stranicama.

Višeznačnost naziva

Imajući u vidu premisu da je stanovništvo islamske države skladna mješavina muslimana i drugih, postoje neke nejasnoće koje se tiču odgovarajućeg naziva koji bi bio sasvim adekvatan tom stanovništvu.

Naziv *zajednica* (*ummet*) daje se skupu ljudi koje okuplja zajedničko sudjelovanje u istoj misli, ili istom vjerovanju, pa se kaže: *muslimanska zajednica*, *nevjernička zajednica*, *hindustanska zajednica*, i slično. Prema tome, nije ispravno naziv *zajednica* primijeniti na stanovništvo islamske države, zbog postojećega međusobnog razlikovanja u vjerskim uvjerenjima. Oni su *muslimani* i *nemuslimani*.

Naziv *narod* ispravno je primijeniti na skup ljudi koji imaju isto porijeklo, pa se kaže: *arapski narod*, *turski narod*, i slično. U jeziku, *narod* znači *veliko pleme*.[5]

---

[2] As-Sarakṣi, *Al-Mabsutu*, X, str. 114.
[3] Ibn `Abidin, *Hašiyatu Raddi l-Muktari*, IV, str. 175.
[4] Od njega preuzima Aš-Šawkāni u djelu *Naylu l-awtari*, VIII, str. 26.
[5] Az-Zubaydi, *Ta\u l-`arusi*, IV, str. 31.

Prema tome, nije ispravno naziv *narod* primijeniti na stanovništvo islamske države, zbog različitosti porijekla stanovnika koji se međusobno razlikuju po nacionalnostima kojima pripadaju.

Naziv *skladan sklop* je naziv za stanovništvo, po tome što obuhvata stanovnike s njihovim međusobnim razlikama u uvjerenjima i vjerama, različitim nacionalnostima i rodovima. Pravna literatura pruža i naziv *štićenici*, zbog toga što oni ulaze u djelokrug motrenja i štićenja zaštitnika, a zaštitnik je vladajući vođa.

Ono što se zna vezano uz međunarodno pravo jeste da su *štićenje* i *štićenici* nacionalna manjina u zemlji nastanjenoj državljanima i strancima. To je naziv oko kojeg je pravna literatura saglasna. Pošto je relativno nov, nema snagu preciziranja svoga općeg značenja u arapskom jeziku.

Komponente državljanstva u islamskom viđenju

Vjerovatno nam je prethodni odjeljak, naslovljen kao *Višeznačnost naziva*, dao do znanja da su stanovnici pojedinci koji se s državom povezuju na osnovama izvjesnih političkih i zakonskih odnosa.[6] Na njih se, kao na sastavni dio u sklopu države, gleda po tome što su jedinstveni. Kao što država ima stanovitu zemlju, ona ima i izvjesne štićenike. Jedinstvenost *štićenika* je zakonska jedinstvenost, i nije nužno da to bude i prirodna jedinstvenost. *Štićenici* su jedinstveni makar obuhvatali i pojedince različitoga etničkoga, jezičkoga i vjerskog porijekla.[7]

Svim stanovnicima države, muslimanima i štićenicima, sljeduje pravo nepovredivosti ličnog integriteta i imovine. Oni imaju dužnosti i prava.

Muslimani na osnovu pripadnosti islamu, a *štićenici* na osnovu zaštićenosti, zajedno su sigurni na osnovama sigurnosti koju im garantira islam.[8] Ta sigurnost je jedno opće pravo, koje obuhvata svoje pojedince. Jedna kategorija obuhvata pripadajuće vrste, a vršenje patriotskih dužnosti se propisuje svim stanovnicima

[6] Al-Ganimi, *Al-Ahkamu l-`ammatu fi qanuni l-umami*, str. 644.
[7] Isti izvor, str. 644-645.
[8] *Štićenje* (*rimmatun*) u arapskom jeziku znači sigurnost (*Ta\u l-`arusi*, IX, str. 79). Na ovom značenju se zasnivaju pravne odredbe koje tumače prava i obaveze. Pouke nema u udaljavanju značenja od njegovoga primarnog stava i uzvišenog cilja, putem krivotvorenja krivotvorilaca i halabuke neznalica.

domovine. U patriotskim dužnostima sudjeluju svi državljani i oni koji u zemlji borave, iako se razlikuju u uvjerenjima i etničkom porijeklu, samo što se nemuslimanima propisuju i neki drugi uvjeti, na koje ćemo imati priliku osvrnuti se u narednim redovima.

Komponente državljanstva nemuslimana

Temeljni uvjet stanovnicima islamske države je da budu muslimani. Tada njihov boravak ne zahtijeva druge uvjete mimo pripadanja islamu.

Kad se radi o nemuslimanima, njihov boravak zahtijeva i druge uvjete, koje ćemo ukratko izložiti u onome što slijedi.

Prvo – **jasan akt**, a on se ispunjava obavezivanjem i prihvatanjem obaveza. Kazano modernim jezikom, to je zvaničan zahtjev koji se podnosi vlastima, a sadrži želju nemuslimana da dobije državljanstvo muslimanske države. To se upućuje visokim vlastima, ili onome ko ih u tome mijenja, kako su to pravnici propisali.[9]

Kako se iz riječi i formulacija pravnika čini, taj akt po svome sastavu nije kompliciran, već se, prema situaciji uvjetovanoj vremenom, izražava jasnim izrijekom, ili sličnim riječima koje na to ukazuju.[10] Uprkos nepodobnosti izrijeka i riječi da ukažu na ispunjenjue jednoga tako važnog čina, kao što su u modernom dobu državljanstvo i boravak, ta odredba se ispostavlja kao jedan od teorijskih dokaza ljudske sigurnosti u islamu.

Drugo – **boravak u islamskoj zemlji**, a to je uvjet koji postavlja zakon o državljanstvu u savremenim državama svijeta. Vrijeme boravka se razlikuje od jedne zemlje do druge. Ograničavanje tog vremena se povinjava politici svake države, a razlikuje se zavisno od njenih interesa vremenske i prostorne naravi. U različitim vremenima pravnog bilježenja, vidjet ćemo da se najduže vrijeme tog boravka ograničavalo na jednu godinu, a razlikovalo se po rasponima rokova kraćih od jedne godine.

Al-Mawardi kaže: „Onima koji su obuhvaćeni sporazumom, ako uđu u islamsku zemlju, garantira se sigurnost ličnog integriteta i imovine. Oni tu mogu četiri mjeseca boraviti a da ne plaćaju

[9] Aš-Širazi, *Al-Muharribu*, II, str. 254.; Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 578.
[10] Al-Katib aš-Šarbini, *Mugni l-muhtaǀi*, IV, str. 237.

glavarinu. Međutim, ne mogu tu boraviti godinu dana a da ne plaćaju glavarinu. Što se tiče roka boravka između četiri mjeseca i jedne godine, stajališta o tome se razlikuju.“[11]

Treće – **državljanstvo po osnovu pripadnosti**, koje je mnogovrsno, a može biti:

1. **po osnovu braka** – Ako se nemuslimanka uda za nekog državljanina islamske države, bio on musliman ili *štićenik*, ona ima pravo na državljanstvo u muslimanskoj zemlji, jer supruga pripada svome suprugu.[12]

Isto važi i ako muž i žena u zemlju uđu tražeći sigurnost, pa muž nakon toga primi islam. Supruga će se smatrati *štićenicom* zbog toga što pripada mužu koji može uzeti državljanstvo.[13]

2. **pripadnost nejake djece** – Većina pravnika smatra da nejaka djeca ulaze u *štićenje* po tome što pripadaju svojim očevima i majkama, ako su roditelji *štićenici*.[14]

3. **pripadnost po osnovu usvajanja** – Među pravnicima nema razilaženja oko toga da se na usvojeno dijete primjenjuju odredbe državljanstva. Međutim, oni se razlilaze oko vjerske pripadnosti usvojenog djeteta. To je problem koji se regulira shodno njegovim utjecajima na prava i obaveze državljanina. Razilaženje pravnika ovdje se zasniva na njihovome različitom gledanju na mjesto pripadnoasti, onako kako slijedi:

* **pripadanje mjestu** – Ako se usvojenik nalazi u nekoj zemlji u kojoj su svi muslimani, on je musliman, a ako se nalazi pred vratima neke nemuslimanske bogomolje, ili u nekom naselju čiji stanovnici nisu muslimani, onda on nije musliman.[15]

* **pripadanje usvojitelju** – Ako je dotični usvojitelj iz reda *štićenika*, usvojenik će se smatrati *štićenikom*. Ovaj stav pripada imamu Muhammadu ibn al-Hasanu aš-Šaybaniju.[16]

[11] Al-Mawardi, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 146.
[12] As-Saraksi, *Šarhu s-siyari l-kabiru*, IV, str. 115.
[13] As-Saraksi, isto, IV, 95.; Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 431.
[14] As-Saraksi, isto, IV, 119-120.; Ibn |aza, *Al-Qawaninul-fiqhiyyatu*, str. 152.; Aš-Širazi, *Al-Muharribu*, II, str. 253.; Ibn Quddama, isto, X, str. 583.
[15] Ibnu l-Munrir, *Al-I\ma`u*, str. 104.; Grupa autora iz Indije, *Al-Fatawa al-hindiyyatu* (Al-`*Alamkiriyyatu*), II, str. 253.; Ibn Quddama, isto, VI, str. 376.
[16] Ibn `Abidin, *Raddu l-muktari*, IV, str. 273.

Uvjeti za čin državljanstva

Pravnici su istaknuli uvjete koje zahtijeva čin državljanstva, a mi ćemo ovdje ukratko navesti neke od njih.

Prvo – **trajnost**. Državljanstvo, ili domovinstvo, ima stabilna i trajna obilježja, i nije ispravno davati privremeno državljanstvo, ili privremeno domovinstvo.[17] Pravnici to obrazlažu time što čin državljanstva pruža sigurnost i pridržavanje islamskih propisa i pokazuje se kao nešto drugačije od čina prihvatanja islama, a prihvatanje islama nije ispravno osim ako je trajno. Tako je i sa činom *štićenja*.[18]

Drugo – **davanje glavarine svake godine**. Glavarina je količina imovine čija se visina može razlikovati u rasponu od jednoga do pet dinara, a koji se državi isplaćuje svake godine. Različiti iznosi se utvrđuju prema mogućnostima.[19]

Islamska država nije u svome materijalnom poretku država nameta, ali u njoj postoje neki vidovi materijalnih davanja, kao što su: glavarina (\iyza), zemljarina (kara\) i namještenje (tawzif). Sa stanovišta količine, ona su malobrojna, a ne mnogobrojna, a sa stanovišta vremenskih raspona izvršenja, lahka su, a ne teška. To se jasno vidi ako se one usporede s velikim uslužnim taksama koje danas napredne organizacije uzimaju od državljana i stanovnika svoje države, kao što su takse za vodu, struju, autoputne mreže, mostove, i drugo.

Nepoznavaoci i protivnici vjerozakonskih propisa su mnogo buke dizali oko razumijevanja te glavarine. Vjerovatno, greška proizlazi iz pozivanja na izvore nepovezane s njom, ili iz razumijevanja glavarine kao vida ponižavanja nemuslimana, ili iz pozivanja na historijska kazivanja u kojima je svoje mjesto našla i primjena duha islamskog vjerozakona i poštivanja čovjeka, bez obzira na različitosti u pripadnosti vjeri ili mezhebu.

---

[17] Ovim ovdje ne podrazumijevam ukidanje državljanstva ili domovinstva zbog razloga koji na to navode. To je problem koji se tiče službi unutrašnjih poslova, koje uređuju zakoni i statuti svaake države i nema potrebe da se mi u to miješamo.

[18] Al-Kasani, *Bada'i`u s-sana'i`i*, VII, str. 111.; Al-Katib aš-Šarbini, *Mugni l-muhta\i*, IV, str. 243.

[19] Ibnu l-Qayyim al-|awziyya, *Ahkamu ahli r-rimmati*, I, str. 38.

Tefsirsko tumačenje glavarine. U tumačenju glavarine, pravnici iznose nekoliko stavova. Vjerovatno najbliži duhu vjerozakona, najprikladniji njenome humanističkom razumijevanju, jeste to da je glavarina naknada za pomoć koja se kao dužnost propisuje *štićenicima* islamske države, dok muslimani tu pomoć pružaju zalažući sebe ili svoju imovinu.

Kad se radi o *štićenicima* (državljanima nemuslimanima), oni se ne obavezuju pružanjem pomoći u vidu borbe, jer su nemuslimani, a borba (\ihad) je vjerozakonska odredba kojom se oslovljavaju muslimani. Zato se nemuslimanima određuje materijalna pomoć definirana kao *glavarina*. Prema ovom tumačenju, ona se ne propisuje nikome osim onakvome kakvome je, iz reda muslimana, propisana pomoć u borbi, pa, kao što se od borbe i ratovanja oslobađaju oni koji imaju opravdan razlog, to isto važi i za glavarinu.

Među one koji imaju opravdan razlog spadaju: bolesni, paralizirani, ljudi s tjelesnim nedostacima, djeca, žene i starci. Oni se ne obavezuju borbom, ako su muslimani, niti glavarinom, ako su nemuslimani.[20]

Neke nejasnoće. Neki pisani stavovi o ovom pitanju blago su se ponijeli prema nekim nejasnoćama, od kojih su neke bile virtuelne (neosnovane), a druge izviru iz neodgovarajućega, podmetnutoga razumijevanja odredaba. Možda je nejasnoća proistekla i iz zgusnutoga konteksta u kojem su potrebna tumačenja pravnika, a istraživač koji nejasnoće propušta, zanemaruje ono što su u vezi s nejasnoćama pisali ti pravnici.

To pitanje, samo po sebi, sadrži veoma osjetljive konotacije i pobude pristrasnog tumačenja. Ukoliko se uveća broj nemuslimanskih skupina u islamskom društvu, pa se priklone anarhiji i neposlušnosti a država odluči da kazni buntovnike, suzbije nerede i spriječi zlo, ta pravedna kazna se tumači kao frakcijska smutnja i vjerska odmazda, a to nije tako.

[20] Vidjeti: Al-Kasani, *Bada'i`u s-sana'i`i*, VII, str. 165-166.; Ad-Dassuqi, *Al-Hašiyatu*, II, str. 201.; As-Sawi, *Bulgatu s-saliki*, I, str. 367.; Aš-Širazi, *Al-Muharribu*, II, str. 268.; Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 279.; Ibnu l-Qayyim al-|awziyya, *Ahkamu ahli r-rimmati*, I, str. 42.; Al-Mawardi, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 183.

Naprimjer, pravnici ističu da je *glavarina* izvedena iz *zasluge* (*\aza'*), a *zasluga* je *nagrada* za poslušnost i *kazna* za neposlušnost. Pošto je nevjerovanje neposlušnost, određuje se kaznena zasluga.[21]

Analiza poput ove može biti jezička i istraživačka, s kakvom se kose ciljevi propisivanja glavarine. Predaje na osnovu kojih je regulirano pružanje mnogobrojnih prava razradila je pravna literatura. Neke ćemo izložiti, povezujući ih s predmetom ovog elaborata.

Među nejasnoće spada i rečenica zapisana u djelu Al-Manahi\u: „Kao ponižavanje se može uzeti i to kad ubirač dažbina sjedi, a *štićenik* stoji povijenih leđa i pognute glave dok to stavlja na vagu, a ubirač ga drži za bradu, kao da je to dozvoljeno, da čak tako i treba.“[22]

Ovakvi ponižavajući prizori opovrgavaju princip sigurnosti koja se pruža nemuslimanima. Pravnici su dali odgovor na njih. Imam An-Nawawi kaže: „Ovakvo ponašanje je besmisleno, a zagovaranje njegove dopuštenosti je teška greška.“[23] Al-Katib aš-Šarbini kaže: „Ono nema uporište u sunnetu, niti je preuzeto iz ponašanja nekog od čestitih predaka.“[24] Vrhovni sudija, Abu Yusuf, kaže: „Niko od *štićenika* nije batinom tjeran da daje glavarinu. Niko od njih nije izlagan sunčevoj vrelini, nije fizički zlostavljan, već se s njima blago postupalo.“[25]

Na osnovu Abu Yusufovog pobrojavanja vidova ponižavanja i omalovažavanja, moglo bi se reći da se to nekad prakticiralo i u nekim situacijama primjenjivalo na *štićenicima*. Takvi historijski ispadi se ne zasnivaju na islamskom pravu, niti mogu biti ozakonjeni. U vezi s njima javlja se obaveza pravnika da ih osude i zabrane, kao što se to vidi iz riječi Abu Yusufa i imama Aš-Šafi`ija.

Po svemu se čini da su nejasnoće potekle iz fragmentarnog čitanja tekstova pravnika, koji su navodili nejasnoće s namjerom da ih komentiraju i na njih pruže odgovor. Ukoliko su ta čitanja pristrasna i optuživačka, s njihovim akterima ne želimo polemizirati, a ako su plod mašte, „Pravi put se jasno razlikuje od

[21] Al-Kamal ibnu l-Humam, *Šarhu Fathi l-qadiri*, IV, str. 374.
[22] An-Nawawi, *Al-Minha\u ma`a šarhihi Mugni l-muhta\i*, IV, str. 234.
[23] An-Nawawi, isto, IV, str. 244.
[24] Al-Katib aš-Šarbini, *Mugni l-muhta\i*, IV, str. 244.
[25] Abu Yusuf, *Al-Kara\u*, str. 123.; Al-Imamu š-Šafi`i, *Al-Ummu*, IV, str. 127.

zablude“. Nije ispravno navoditi nejasnoće a zanemarivati odgovore na njih i njihovo otklanjanje.

Ciljevima kaznenog zakona ne dolikuje da se prava kažnjenoga na kazni zasnivaju zbog kazne. To bi značilo međusobni nesklad ciljeva i koliziju svrhovitosti zagovaranja kazne. Kao dodatno objašnjenje ovome, navodimo riječi Al-Mawardija: „Nadležnome je dužnost da onima koji, iz reda sljedbenika Knjige, uđu u okrilje *zaštite*, propiše glavarinu, kako bi našli mir u islamskoj državi i prihvatili je. Iz toga proizlaze dva prava – jedno je nemiješanje u njihov život, a drugo je *štićenje* – da bi oni, na osnovu nemiješanja u njihov život, bili sigurni, a putem *štićenja* bili zaštićeni.“[26]

Drugi primjer nejasnoće tiče se razumijevanja riječi *neznatnost* (*sagarun*) u plemenitom ajetu: *…sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno*.[27] Riječ *neznatnost* se tumači sa značenjem u kojem nema bilo kakvog vida ponižavanja, omalovažavanja ili kažnjavanja. Prvak mufessira, Ibn `Abbas, kaže: „Sam je isplaćuje, ne tražeći nikoga da ga u tome zamijeni.“[28] Neki pravnici tvrde da *neznatnost* znači „da se o čovjeku sudi na osnovu nečega što nema veze s njim, ili je na to bio primoran“,[29] a pod tim podrazumijevaju pridržavanje islamskih propisa.

Treće – **pridržavanje islamskih propisa.** Iz ovog podnaslova se, možda, razumije da se nemuslimani oslovljavaju sporednim zakonskim odredbama, a to nije ono što se želi. Smisao ovog uvjeta je to da nemuslimani prihvate obaveze koje propisuje državni ustav, vezane uz ispunjenje prava i klonjenje onoga što je zabranjeno.[30]

Prava koja podrazumijeva ispunjenje jesu prava koja se tiču lijepih postupaka i naknada za štetne postupke. Zabranjeno, kojim se u vidu ima ono čega se treba odreći, jeste ono što i nemuslimani smatraju zabranjenim, kao što su krađa i lažno svjedočenje, a što se tiče onog što oni ne smatraju zabranjenim, kao što su pijenje opojnih pića i ženidba odabranicom iz reda zvjezdopoklonika, toga

[26] Al-Mawardi, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 143.
[27] At-Tawbatu, 29.
[28] Al-Qurtubi, *Al-|ami`u li ahkami l-Qur'ani*, VIII, str. 115.
[29] Al-Imamu š-Šafi`i, *Al-Ummu*, IV, str. 176-177.; Al-Hisni, *Kifayatu l-akyari*, II, str. 135.; Al-Katib aš-Šarbini, *Mugni l-muhta\i*, IV, str. 242-243.
[30] Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 572.

se oni ne trebaju odricati.[31] To je smisao riječi *neznatnost* u ajetu o glavarini koji smo naprijed naveli.

Al-Mawardi je ukratko obrazložio pojam *pridžavanja islamskih propisa* od strane nemuslimana, ubrajajući ga među dužnosti državljana iz reda *štićenika* prema državi, a mi ćemo ih sažeti u onom što slijedi:

1. poštovanje islama kao jedne nebeske vjere u koju muslimani vjeruju, na čijim osnovama država provodi zakonodavstvo i sistem vladavine;

2. poštovanje općeg poretka i vladajućih etičkih načela u islamskoj državi;

3. štićenje političke sigurnosti nesaradnjom s neprijateljima i nepristajanjem uz njih.[32]

Smisao svega što je naprijed izloženo odnosi se na uvjete obaveza koje državljanin nemusliman treba prakticirati u islamskoj državi. Naspram pridržavanja tih dužnosti i uvjeta, on ima i prava i privilegije koje koristi, a država je obavezna da mu ih osigurava. To će biti predmet onoga što slijedi.

Prava nemuslimana u islamskoj državi

Nemuslimani u islamskoj državi, državljani ili stranci, imaju prava koja je regulirala pravna literatura, s izvjesnim istraživačkim razlikama. U vezi s tim pravima, ukazala nam se mogućnost da iznesemo neka zapažanja koja mogu obrazložiti i razgovijetno ukazati na značaj tih prava. Ističemo prvenstveno slijedeće:

1. Ta prava je islamski vjerozakon uspostavio za nemuslimane. Ona nisu rezultat traženja koja su ispostavljale manjine, kakav je slučaj u zemljama Zapada, koje tvrde da ispunjavaju sva ljudska prava.

2. Ta prava su nešto sasvim stabilno, pošteđeno politike koja se mijenja shodno mijenjanju okolnosti i prilika, na koje utječu predvidiva i neprevidiva događanja.

3. Ona nisu zakonski definirana radi kulture i misli, već radi primjene i prakse.

4. Valjanost tih prava treba utvrđivati s obzirom na to da su ona ozakonjena i bila primjenjivana u doba moći muslimana, kad

[31] Aš-Širazi, *Al-Muharribu*, II, str. 254.; Al-Katib aš-Šarbini, isto, IV, 242-243.
[32] Vidjeti: Al-Mawardi, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 145.

se njihova država pružala od Evrope do Kine, kao što im se valjanost treba utvrđivati i s obzirom na to da se na povredi tih prava javljaju kaznena djela.[33]

Obrasci prava nemuslimana

Istraživaču nije moguće da u sasvim konciznom elaboratu, ograničenom obimom usklađenim s obimom drugih podnesenih elaborata, iscrpno govori o tim pravima. Stoga ćemo se mi ograničiti samo na navođenje nekih izabranih obrazaca, koji mogu ispuniti željeni cilj i pružiti ono što se očekuje. Tu spadaju:

1) **krvna nepovredivost** – Među pogubne pogreške i apsurdne predodžbe spada tvrdnja šovinista koji mrze islam, ili nepoznavalaca koji se zaodijevaju plaštom kulture i prosvijećenosti, da islam čovjeka ubija zbog nevjerovanja i ateizma, potkrepljujući to osvajanjima i bitkama vođenim na početku islama. To je besmisleno brkanje smisla i krivo gledanje očima mržnje, nastalo kao rezultat nerazlikovanja ubijanja i borbe. Ubijanje je neposredna odluka, ili namjera neke osobe da, s razlogom ili bez razloga, ubije drugoga, a što se tiče borbe, to je sudjelovanje dviju strana, od kojih svaka želi ubiti svoga protivnika. U tome se ogleda razlika, tako što se ubijanje iskazuje kao primitivnost, dok je borba odbrana.

Islamski propisi nikome ne zapovijedaju da prvi počne borbu, a to se vidi iz riječi zabilježenih u plemenitom Kur'anu: *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapovijedaju kavgu*.[34]

Borba se ne odnosi na one koji se od nas razlikuju u uvjerenjima i vjeri, već se u plemenitom Kur'anu navodi zapovijed o borbi protiv *nasilnika*, a to su muslimani koji, vršeći nasilje i zastrašivanje, narušavaju red u državi, o čemu ovdje ne možemo podrobnije govoriti. Imam Al-Mawardi je istaknuo da u tekovine državljanstva (*štićenika*) spada i to da im država osigura dva prava (*štićenje* i nemiješanje u njihov život, kako bi „na osnovu

[33] Vidjeti: Al-Mawardi, isto.
[34] Al-Baqara, 190.

nemiješanja u njihov život bili sigurni, a putem *štićenja* zaštićeni“).[35]

2) **pravednost** – To je visoka islamska i humanistička vrijednost, jedan od ciljeva slanja poslanika i ozakonjenja nebeskih poslanja. Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo izaslanike naše s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terazije objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali*.[36]

Islamski propisi u provođenju pravde ne razlikuju muslimane i nemuslimane. Uzvišeni kaže: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični*.[37]

Pravednost ne ovisi o osjećajima, naklonjenosti ili odbojnosti. Ona je, sama po sebi, nezavisna vrijednost, prirođena sveukupnom životu i svemu živome. Uzvišeni Allah kaže: *Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti*![38]

3) **sloboda vjerovanja** – Odnos muslimana s drugima, u biti, počiva na pozivanju i međusobnom dogovaranju. Dužnost muslimana ne može zaobići dostavljanje (istine). Širenje pozivanja u prvom razdoblju islama odvijalo se na osnovama takvog plana. Sablja je služila samo za borbu. Kako smo naprijed istaknuli, borba je odgovor na napad i protivudarac ruci nereda. Što se tiče priklanjanja vjeri i njenog prihvatanja, ono se provodi u skladu s jasnim kur'anskim načelom: *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti – pravi put se jasno razlikuje od zablude*!,[39] *... pa ko hoće – neka vjeruje, a ko hoće – neka ne vjeruje*![40]

Nešto iz Vjerovjesnikove prakse – a ona je jasan primjer odgovarajućeg razumijevanja. U vezi s tim ističemo slijedeće.

1. Vjerovjesnik, s.a.v.s., sa stanovnicima Nedžrana, koji su bili kršćani, napisao je garanciju u kojoj je stajalo: „Biskup neće

[35] Al-Mawardi, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 143.
[36] Al-Hadid, 25.
[37] Al-Mumtahana, 8.
[38] Al-Ma'ida, 8.
[39] Al-Baqara, 256.
[40] Al-Kahf, 29.

mijenjati biskupiju, niti monah svoj samostan, niti sveštenik svoju službu.“[41]

2. Stanovnicima Jemena Vjerovjesnik je napisao pismo u kojem je stajalo: „Onaj ko se zatekao u židovstvu ili kršćanstvu, neće biti od njih odvraćan.“[42]

Iz prakse pravednih halifa – a i ona je jasan primjer istoga, ovdje navodimo slijedeće.

1. U garanciji koju je halifa `Umar ibnu l-Kattab dao stanovnicima Eleje stoji: „Njihove crkve se neće nastanjivati, niti rušiti. Ništa neće manjkati njima ni njihovim dvorištima. Nijedan križ niti išta od imovine neće biti oskrnavljeno. Neće biti zlostavljani zbog vjere. Nikome neće biti nanesena šteta. S njima neće stanovati nijedan židov“.[43]

2. U garanciji koju je vojskovođa Kalid ibnu l-Walid dao stanovnicima Anata (visoravan u Siriji), a nadkadija Abu Yusuf je navodi u svom djelu *Al-Kara\u*, stoji: „Kroz oblast Anat prošao je krećući se glavnim putem. Ponudio je sklapanje mira i postigao ga. Zagarantirao im je ono što su poželjeli, a to je da ne bude taknuta nijedna kuća ni crkva, da budu slobodni oglašavati se crkvenim zvonom kad god žele, u svako doba dana i noći, osim u vremenima pozivanja na namaz, te da proslavljaju svoje praznike.“[44]

Stavovi pravnika – Na osnovu zapisa o propisima i njihovoj primjeni koje smo naprijed navodili, nije teško primijetiti da su pravnici insistirali na slobodi vjerovanja u prvom razdoblju islama. Postoji znatan broj primjera i dokaza insistiranja koje nismo u mogućnosti ovdje navoditi, a među njih spadaju slijedeći.

1. Pravnik Al-Kasani je tvrdio da se isticanje neislamskih simbola na nekome mjestu smatra protivljenjem isticanju simbola islama. Kad se radi o mjestu pretežno nastanjenom muslimanima, to nije ispravno i treba ga zabraniti, a kad se radi o nekome nemuslimanskom naselju, ne treba im se to braniti.[45]

2. Pravnik Ibn Quddama kaže: „Ako oni u svojoj zemlji pristanu na sklapanje mira pod uvjetom da daju glavarinu, ništa od

[41] Vidjeti: Al-Bayhaqi, *Dala'ilu n-nubuwwati*, V, str. 194.
[42] Al-Bayhaqi, *As-Sunanu l-kubra*, IX, str. 194.
[43] At-Tabari, *Tariku r-rusuli wa l-muluki*, II.
[44] Abu Yusuf, *Al-Kara\u*, str. 179.
[45] Al-Kasani, *Bada'i`u s-sana'i`i*, XV, str. 338-339.

toga, od isticanja križeva i drugih simbola, ne treba im se braniti. Ne trebaju odustajati od odjeće i pojaseva. Ne trebaju mijenjati osjećanja i navike. Oni su u svojoj zemlji, i ne treba im braniti isticanje pripadnosti svojoj vjeri".[46]

4) **pravo na sigurnost i zaštitu** – Već smo naprijed naveli stavku *pravo na krvnu nepovredivost*. Međutim, moguće je da čovjek ima garanciju krvne nepovredivosti, ali živi u strahu i nesigurnosti, a to nije saglasno poimanju *štićenja*, koje ima smisao sigurnosti. Sigurnost koja čovjeka čini sigurnim podrazumijeva sigurnost ličnog integriteta, časti i imovine, slobodu kretanja i stanovanja, zaštićenost od zastrašivanja i napadanja.

Islam nemuslimanima u islamskoj državi garantira sigurnost od izvanjskoga i unutrašnjeg neprijatelja. U prilog tome ima mnogo dokaza, a navest ćemo samo neke.

Islamska praksa – a tu treba itaknuti slijedeće.

1. Vojskovođa, ashab Abu `Ubayda `Amir ibnu l-|arrah, vratio je glavarinu kršćanima koji su je bili dali kad je kod njega prevagnula ocjena da ih neće moći odbraniti od napada Grka. Ocijenio je da neće moći ispuniti obavezu koja mu proistječe iz uzimanja glavarine, pa je zbog toga nije htio zadržati kod sebe.[47]

U ovome je potvrda stava da glavarina nije neka tipična globa, već se daje kao vid sudjelovanja u borbi za odbranu države i njenog stanovništva od neprijatelja i napada, a osiguravanje je vršeno na zahtjev kršćana datoga naselja.[48]

Stavovi pravnika – Opće pravilo je da glavarina nemuslimanu utvrđuje pravo državljanstva, a državljanstvo je sporazumno prihvatanje izvršavanja obaveza od strane državljana nemuslimana prema državi, iz kojeg slijedi korištenje prava koja država pruža tim državljanima. Svaki slučaj koji se kosi s ovim pravilom poželjno je posebno razmotriti i raspraviti ga, jer može biti u nesaglasnosti s osnovama sigurnosti (*štićenja*), može biti plod posebnih okolnosti. Što se tiče uopćavanja, to je nenaučan pristup u

[46] Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 621.
[47] Abu Yusuf, *Al-Kara\u*, str. 169.
[48] Al-Qadi al-Fadil, *Rasa'ilu `ani l-harbi wa s-salami*, str. 41.

koji zapadaju neznalice, fanatici i ljudi niskih namjera. U stavovima pravnika su potvrde svega rečenoga, a takve su izjave:

1. Imam Al-Layl ibn Sa`id smatra da je, kad *štićenik* kao zarobljenik padne u ruke neprijatelja islamske države, država dužna osloboditi ga iz zarobljeništva, makar to bilo i otkupninom iz državne kase. U vezi s tim je rekao: „Smatram da ga treba iskupiti novcem iz muslimanske državne kase, da potvrdi njihovu zaštićenost.“[49]

2. Imam Ibn Hazm smatra da je borba za odbranu *štićenika* zakonska obaveza, kao što je zakonska obaveza i za odbranu muslimana. To je uvrstio u ono oko čega su se usaglasili pravnici, rekavši: „Kad žitelji nemuslimanske zemlje dođu u našu zemlju s namjerom da napadnu naše *štićenike*, mi smo dužni izaći u borbu protiv njih oružjem i svim drugim, ako treba i umrijeti štiteći onoga ko je pod *štićenjem* Uzvišenog Allaha, Njegovog Poslanika, s.a.v.s. Predati ga bez borbe je zanemarivanje sporazuma o štićenju.“[50]

3. Imam Al-Qarafi je rekao: „Sporazum o štićenju nas obavezuje da im garantiramo prava, jer su oni naši susjedi, pod našom zaštitom i štićenjem Uzvišenog Allaha, Njegovog Poslanika, s.a.v.s. Ko njih napadne, makar i ružnom riječju, ili ogovaranjem na štetu njihove časti, na bilo koji način ih uznemiri, ili slično postupi, povrijedio je *štićenje* Uzvišenog Allaha, Njegovog Poslanika, s.a.v.s., i vjere islam.“[51]

5) **sloboda trgovanja i ekonomskog poslovanja** – Različitost u vjeri, gledano iz ugla islama, nije smetnja ljudskom komuniciranju i razvijanju uvjeta življenja među narodima. Među takve odnose i veze spada i trgovinsko i ekonomsko poslovanje. Osvrt na ovo pitanje bi mogao potrajati dugo, a o njemu smo i naprijed već štošta rekli.[52]

Međutim, mi ćemo ovdje navesti ono što se minimalno traži i može ispuniti očekivanja. To možemo postići ako istaknemo slijedeće.

[49] Abu `Ubayd, *Al-Amwalu*, str. 140.
[50] Al-Qarafi, *Al-Furuqu*, III, str. 14-15.
[51] Al-Qarafi, isto, III, str. 14.
[52] Vidjeti naše radove: *At-Tamlilu d-diblumasiyyu*; *Tanzimu t-ti\arati d-duwaliyyati fi l-fiqhi l-islamiyyi*.

1. Uz konsenzus svih mezheba, islamsko pravo dozvoljenim smatra ekonomsko poslovanje s nemuslimanima, svejedno da li su oni državljani (štićenici) ili stranci koji traže zaštitu, čak i ako su iz neprijateljske zemlje, što se može manifestirati tako što se između njih i islamske države vodi rat, ili prevlađuje stav da može doći do rata.[53]

2. Dozvoljenost se regulira na osnovu pretpostavki jasnih samih po sebi, ili definiranih izvanjskim obilježjima.

U prepostavke jasne same po sebi može spadati, npr., to da je poslovanje, bilo da se radi o uvozu ili izvozu, zakonski dozvoljeno, a poslovanje s opojnim pićima, svinjskim mesom i sličnim, ne može biti ispravno. Dakle, treba se zasnivati na onom što je ispravno, da ne bude nešto što je pokuđeno, krivotvoreno, i slično.

Među prepostavke definirane izvanjskim obilježjima spada, npr., poslovanje koje ne nanosi štetu islamu, kao ni državi ili stanovništvu, bilo odmah ili kasnije. Nije dozvoljeno oružje izvoziti neprijatelju, zbog toga što se on tako osnažuje protiv nas. Isto tako, nije dozvoljeno robu u neprijateljsku državu izvoziti u situaciji kad je ista potrebna stanovništvu svoje zemlje.[54]

Mimo ovoga što smo istaknuli, uopćeno gledano, trgovinska razmjena s nemuslimanima je dozvoljena. Preporučuje se kad se ustanovi potreba za njim, s tim što se treba obustaviti ukoliko donosi štetu zajednici, kao državi ili stanovništvu. Na to je ukazivao As-Saraksi.[55]

Ova otvorenost prema drugome učinila je islamsku državu otvorenom za ulazak nemuslimana (koji traže sigurnost) u nju, na osnovu odredaba koje se detaljno navode u pravnoj literaturi. Ako pravni propisi pružaju slobodu ekonomskog poslovanja nemuslimanima strancima, ta dozvoljenost vrijedi i za nemuslimane državljane, kao preče, ili uz istovjetnu primjenu jasnih temeljnih odredaba.

Ranija i kasnija razdoblja islamske historije svjedočila su trgovinsku razmjenu između muslimana i nemuslimana, čije bi se obrazlaganje i navođenje primjera oduljilo. Zadovoljit ćemo se

[53] Vidjeti naš rad: *Al-`Ilaqatu l-iqtisadiyyatu d-duwaliyyatu fi l-fiqhi l-islamiyyi*, str. 64. i dalje.
[54] Više o tome vidjeti u prethodnom izvoru (str. 67-72).
[55] As-Saraksi, *Al-Mabsutu*, X, str. 92.; Vidjeti i: Abu `Ubayd, *Al-Amwalu*, str. 639.

navođenjem samo nekih odredaba koje uvjerljivo svjedoče o velikim dometima prava pruženih nemuslimanima u trgovinskoj razmjeni unutar islamske države. Takvi su primjeri koji slijede.

1. Islamska pravna literatura razmatra odredbe o *desetinama*, a to su dažbine koje država propisuje za trgovinsku robu koja se uvozi u islamsku državu. One se razlikuju shodno razlici u vjerovanju vlasnika te robe. Iznosi dažbine se kreću između 10% i 2,5%. Dažbina nemuslimanu strancu je desetina, nemuslimanu državljaninu pola desetine, a muslimanu četvrtina desetine.[56]

Razlog razlike u postotku dažbina sastoji se u tome što se to što se uzimanje od muslimana izjednačava sa zekatom, što se uzimanje od nemuslimana državljanina zasniva na sporazumu o štićenju (uvjeti državljanstva nemuslimana), a ono što se uzima od nemuslimana stranaca, uzima se kao proporcija.[57]

2. Različiti su načini gledanja pravnika na ustrojeno pravilo o iznosu dažbine na trgovinsku robu koju posjeduje nemusliman stranac. Među pravilima postoje:

* princip postupanja po reciprocitetu;

* ustanovljenjem od strane vlasti, ili po osnovu onoga što je poznato kao *zakonodavna politika*. Jedan od ogranaka tog ustanovljenja je uspostavljanje međunarodnih sporazuma koji reguliraju trgovinsku razmjenu i određuju visine pratećih dažbina.[58] Između dva pravila nećemo naći razliku ukoliko shvatimo da se ustanovljenje od strane vlasti rukovodi uzimanjem na osnovu pravila o reciprocitetu.

3. Odredbe o desetinama se, kao i druge pravne odredbe, pridržavaju visokih etičkih vrijednosti, od kojih ćemo na neke ukazati kako bismo uvidjeli razmjere tolerantnosti i miroljubivog suživota žitelja države koje sačinjavaju muslimani i nemuslimani. Takvi su primjeri:

* Ako je trgovina nemuslimana neznatna, ne podliježe dažbini, čak i ako strana država istu od trgovaca naših građana (muslimana i nemuslimana) naplaćuje i kad je ona neznatna.

[56] Abu Yusuf, *Al-Kara\u*, str. 135.
[57] Ibnu l-Qayyim al- | awziyya, *Ahkamu ahli r-rimmati*, I, str. 154.
[58] Ibn `Abidin, *Raddu l-muktari*, II, str. 314-315.; Aš-Širazi, *Al-Muharribu*, II, str. 260.

Kriterij neznatnosti je minimalna količina iz koje se daje zekat (nisab).[59]

* Ako ih pogodi nevolja pljenidbe sve naše trgovine, u čemu nema reciprociteta. Onome ko kod nas traži sigurnost, mi ostavljamo ono što mu pruža sigurnost.[60] Jedan pravni stav ide dotle da ne dozvoljava desetinu, povodeći se za konsenzusom koji je postignut za vrijeme hilafeta vođe muslimana `Umara ibnu l-Kattaba.[61]

Pravnici to obrazlažu time što bi se uzimanje cijele imovine, nakon što im je bila obećana sigurnost, smatralo prevarom s naše strane, a prevara je nešto nezakonito.[62]

* Iznosi trgovinskih dažbina mogu se sniziti. Islamska država može nekoj stranoj državi pružiti povlasticu u vidu tog snižavanja. Takvo povlašćivanje se ostvarilo u ranom razdoblju islama, u sklopu sporazuma postignutog između Nabatejaca i islamske države. Nabatejci su u Medinu pšenicu i ulje unijeli uz dogovor da im se dažbine smanje na pola, odnosno, da se od njih, umjesto desetine, uzme polovina od desetine.[63]

* Pravnici tvrde i da se dažbine mogu posve ukinuti. To je ono što je danas poznato kao *uklanjanje carinskih prepreka*, svejedno da li se radilo o recipročnom ukidanju, ili o inicijativi koju poduzima islamska država.[64]

Razlog dažbina i prava koja proizlaze iz njih

Kako smo u ranijim dijelovima rada isticali, islamska država nije država dažbina. *Desetine* su plod ustanovljenja od strane vlasti, koje se zasniva na interesu. U njima nema obligatnosti definiranih porukama Objave. Zato smo mogli vidjeti da država ima pravo snižavati ih, ili ih ukidati.

Kako god bilo, pravnici su obrazlagali propise o dažbinama, navodeći razloge koji zagovaraju njihovo ozakonjenje i ističući da je njihovo snižavanje, ili ukidanje, neka vrsta ustupanja i

[59] Al-Hasakafi, *Ad-Durru l-muktaru*, I, str. 534.
[60] Al-Kamal ibnu l-Humam, *Šarhu Fathi l-qadiri*, I, str. 534.
[61] Aš-Širazi, *Al-Muharribu*, II, str. 259-260.
[62] Al-Kamal ibnu l-Humam, *Šarhu Fathi l-qadiri*, I, str. 534.
[63] As-Saraksi, *Šarhu s-siyari l-kabiru*, IV, str. 238.; Ibn `Abidin, *Raddu l-muktari*, II, str. 314.
[64] Al-Katib aš-Šarbini, *Mugni l-muhtaǀi*, IV, str. 274.

odustajanja od prava, a cilj toga je lijepo postupanje i ophođenje s nemuslimanima.

Među razloge koje pravnici navode u vezi s propisivanjem *desetina*, spadaju slijedeći:

1. da trgovci koriste državna bogatstva i olakšano trgovanje,[65] koje je država omogućila u vidu izgradnje puteva, prenoćišta, tržnica, i sličnoga.

2. Iz tih dažbina proizlazi obaveza države da pruži sigurnost trgovcima i njihovoj robi od mogućih napada kradljivaca i zasjeda na putu.[66]

Pravnik Al-Huskufi ovaj razlog zasniva na navedenom pravilu, da je „dažbina povezana sa *štićenjem*", a to su isticali i drugi pravnici.[67]

To *štićenje* sadrži sve što ophođenje čini lijepim, što daje garancije da ono neće biti narušeno. Jedan od sastojaka te sadržine jeste i to što islamsko pravo, pod određenim uvjetima, dopušta nemuslimanima i trgovanje onim što oni smatraju dozvoljenim, kao što su opojna pića i svinjsko meso.

Na osnovu ovoga vidimo da su pravnici u svojim djelima razmatrali pitanje dažbina vezanih uz trgovanje opojnim pićima i svinjskim mesom, iz kojih proizlazi i pravo trgovaca da država pruža sigurnost njihovoj robi. Koliko su to detaljno obrazlagali, nije nam moguće dokazivati u jednome ovako brzopoteznom osvrtu. Zato se nadamo da smo o tome ponešto rekli u nekoj od svojih drugih rasprava.[68]

Naprijed rečeno može nam dočarati razmjere slobode koju nemuslimani uživaju u islamskoj državi, te kakva prava imaju u vezi sa čuvanjem njihove imovine, osiguravanjem puteva i olakšavanjem trgovine.

---

[65] Ibnu l-Qayyim al-|awziyya, *Ahkamu ahli r-rimmati*, I, str. 67.; Al-Mawardi, *Al-Insafu*, IV, str. 254.

[66] Vidjeti: Al-Kasani, *Bada'i`u s-sana'i`i*, II, str. 38.; As-Sawi, *Bulgatu s-saliki*, I, str. 371.; An-Nawawi, *Rawdatu t-talibin*, X, str. 320.; Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 604.

[67] Al-Hasakafi, *Šarhu d-Durri l-muktari*, I, str. 181.; Ibn `Abidin, *Raddu l-muktari*, II, str. 314.; Al-Kasani, *Bada'i`u s-sana'i`i*, II, str. 38.; Ibn Quddama, *Al-Mugni*, X, str. 600.

[68] Vidjeti naše radove: *At-Tamlilu d-diblumasiyyu*; *Tanzimu t-ti\arati d-duwaliyyati fi l-fiqhi l-islamiyyi*; *Al-`Ilaqatu l-iqtisadiyyatu d-duwaliyyatu fi l-fiqhi l-islamiyyi* (str. 93-94).

6) **opće službe i uprave** – Opće službe i uprave su u viđenju pravne nauke i stvarnosti obaveza i namet, prije nego što su pobude počasti i priznanja. One se zasnivaju na sposobnosti, odanosti i neporočnosti. Potrebna tjelesna i umna sposobnost se razlikuju od jedne do druge službe. Ako su ljekaru uvjet zdrave oči, to ne znači da je vrijednost lica pogođenih sljepilom time umanjena. Ako to isto nije uvjet nastavniku i prevodiocu, to ne znači da su njihove dužnosti manje vrijedne. Sve se svodi na to da su tražene sposobnosti uvjetovane što boljim i ispravnijim vršenjem funkcije.

U svjetlu tog primjera, može se govoriti o tome kako islam u upravljanju nekim službama, kao što su predsjedništvo, sudstvo i zapovijedanje vojskom, postavlja potrebene uvjete. Sve te dužnosti su spoj djelovanja za budući i ovaj svijet. Islamsko postavljanje uvjeta u njima je motivirano ciljem da se one obavljaju što potpunije. Zato ima i veoma odabranih poslova, kao što su medicina, geometrija, matematika, u čijem upravljanju islam ne postavlja posebne uvjete, već u vezi s njima zahtijeva samo neporočnost, odanost i okretnost, a to su zajednička, široko zastupljena svojstva.

Vladajuće pravilo u tome vjerovtno je sadržano u časnom hadisu: „Vi najbolje znate ono što se tiče vašeg života na ovom svijetu.“[69]

Među primjere primjene ovih općih načela može se ubrojati postupak halife `Umara ibnu l-Kattaba prema Al-Muqawqisu, koptskom prvaku, kad ga je pitao o Egiptu, kako se uzdizao i opadao njegov civilizacijski sjaj, a on mu odgovorio u vidu pružanja savjeta.[70]

Halifa `Umar ibnu l-Kattab oslobodio je jednog židova plaćanja glavarine do kraja života, zbog toga što ga je dobro posavjetovao u vezi s kopanjem kanala kojim je Nil spojen s Crvenim morem.[71]

U vezi s načelom izdvajanja, vidjet ćemo da pravnici dopuštaju povjeravanje javnih funkcija nemuslimanima, ako one

[69] As-Suyuti, *Šarhu Sunani Ibn Ma\ \ah*, str. 2.
[70] Al-Maqrizi, *Kutatu l-Maqrizi*, I, str. 74-75. Tu ima dosta i drugih prigodnih predaja.
[71] Muhammad Hamidu l-Lah, *Muqaddimatun fi `ilmi s-siyari aw huququ d-duwali fi l-islami*, str. 92.

nisu povezane s vjerom. Imam Al-Mawardi ministarski aparat dijeli na dva dijela, povjerenički i izvršni. U vezi s izvršnim dijelom, kaže: „Ministar u ovom dijelu može biti i iz reda *štićenika*."[72]

Što se tiče povjerilačkog dijela – to je položaj koji u organiziranju državne vlasti pokriva predsjednik ministarskog vijeća – nije ispravno povjeravati ga nemuslimanu, jer je to, kako se nama čini, položaj s kojeg se rukovodi svim organizacijama i upravama države, a među njima su i mnogobrojne vjerske uprave, kao što su uprava vakufa, sektor pravde, odbrane, odgoja i obrazovanja.

Pravnik Abu Ya`la ukazuje na dopuštenost davanja *štićenicima* dijela iz imovine zekata, ako oni rade u tome. To im se daje na osnovu prava stečenog u onome što rade, a to ukazuje na dozvoljenost njihovog sudjelovanja u upravljanju i dobijanja provizije.[73]

Dozvoljenost ne prekoračuje svoj smisao, a to je da država može birati da uzima ili ostavi glavarinu, shodno onom što uvjetuju potrebe vezane uz položaj države, što potvrđuje poznato zakonsko pravilo: „Vođa se prema *štićenicima* ponaša shodno potrebi."[74] Potrebe nekad mogu uvjetovati da se neke uprave ne povjeravaju službenicima nemuslimanima, a nekad da im se one povjeravaju.

U skladu s tim, zakonska odredba ovdje nije označena trajnom dozvoljenošću, već se veže uz različite potrebe, shodno različitim uvjetima i licima. Po onome kako se nama čini, o tome jasno govori postupak halife `Umara ibnu l-Kattaba prema svome prijatelju, namjesniku Abu Musa al-Aš`ariju, kad mu je odbio angažiranje jednoga kršćanina da vodi materijalne poslove,[75] jer je, vjerovatno, ocijenio da u tome može biti narušavanja sigurnosti u uvjetima kad država nije sigurna duž svojih granica izloženih dvama najvećim neprijateljima, a to su perzijska i bizantijska država. Inače, vladajuće pravilo u ozakonjenju pravne odredbe vezane uz ovo pitanje jeste, uopćeno uzevši, da se *štićenicima* dozvoljava upravljanje dužnostima koje nemaju veze s vjerom

[72] Al-Mawardi, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 27.; Abu Ya`la, *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, str. 32.
[73] Abu Ya`la, isto.
[74] Ibnu Nu\aym, *Al-Ašbahu wa n-naza'iru*, str. 123.
[75] Al-Kandahlawi, *Hayatu s-sahabati*, III, str. 465.

islam, ni u cijelosti ni djelimično. To je naš stav, a Allah najbolje zna šta je ispravno.

Savremeni pogled

Ovaj pogled nastoji dokučiti razmjere mogućnosti prilagođavanja čina *štićenja* promjenama u svijetu oko nas. Savremenost nas zasljepljuje samo zbog toga što je to savremenost, a prošlost odbacujemo samo zbog toga što je to nešto staro. To je veliki grijeh prema razumu, nauci i svijetu.

Sad i mi možemo iznijeti svoj savremeni pogled o ovoj temi sa stanovišta onog što slijedi:

1. Sve što smo naprijed iznijeli vodi ka jednome jasnom cilju, a to je humanizam islamskog vjerozakona kao idealna etička vrijednost. To je suština koju želimo potvrditi razumijevanjem, tumačenjem i primjenom. Ako se život promijenio u skladu sa zakonima neupitne promjene, nema zapreke ni mijenjanju stručnih naziva i izraza, dok stabilni trebaju ostati pojmovi i vjerozakonske vrijednosti koje oni obuhvataju.

2. Iako čin *štićenja*, koje sa sobom, u razumijevanju nemuslimana, nosi konotacije podozrenja, kao rezultat taloženja historijskih grešaka, nema zapreke da njime zamijenimo naziv *državljanstvo*, kojim danas operira međunarodni poredak, sve dok su ljudska prava štićena i garantirana onako kako ih je i islam garantirao.

Ovdje možemo ustvrditi, bez pretjerivanja, da su prava nemuslimana u islamskoj državi dostigla humanizam i pravdu kakve civilizirane zemlje danas ne uspijevaju dostići u ophođenju s onima koji se od njih razlikuju u vjerskim ili političkim uvjerenjima, iako međunarodno društvo onda nije znalo za pojmove *sloboda drugačijih* i *drugačije mišljenje*. Ako su prava drugačijih princip ustava i potreba u praktičnoj primjeni, ona su, u sklopu islamskog prava, principi ustava i primjene zajedno. Ako ta prava danas garantiraju civilizirane države, u islamskom pravu su ih garantirali i država i stanovništvo zajedno.

2. Čini nam se da je sistem *štićenja*, s obzirom na njegovu formu, bio saobrazan poimanju države sa stanovišta njenoga unutrašnjega ustavnog uređenja, kao i sa stanovišta njenih odnosa s državama svijeta iz tog vremena, budući da tada nije postojao neki međunarodni zakon koji bi regulirao prava i obaveze, uvažavao

običaje i sklapao sporazume u obimu kojem svjedoči svijet danas. Prema tome, da sistem *štićenja* danas uzme neku drugačiju formu, saobraznu situaciji savremenog doba, uz očuvanje suštine i izvornih vrijednosti, tome ne bi bilo zakonske zapreke. U prilog ovoj tvrdnji možemo navesti ustanovljenje od strane vlasti u izvedbi halife Umara ibnu l-Kattaba i njegovog postupka s kršćanima iz plemena Benu Taglib, shodno sporazumu koji su sklopile dvije strane, prema kojem je s njima u pogledu dažbina postupao kao što postupa s muslimanima.[76]

3. Akt *štićenja* je unutrašnji zakonski sistem koji reguliraju pravila posebnoga međunarodnog zakona. Te posebnosti su verificirale odredbe međunarodnog zakona, kao uzuse i sporazume, po principu *državljanstvo je povezano sa suverenitetom svake države,*[77] koji je propisala konferencija u Hagu za kodificiranje međunarodnog zakona, u čijoj prvoj tački stoji: „Svaka država ima pravo da u svojim zakonima odredi lica koja će koristiti njeno državljanstvo, a druge države će te zakone priznati ukoliko se ne kose s međunarodnim sporazumima, međunarodnim uzusima i zakonskim principima vezanim uz pitanje državljanstva, načelno priznatim od strane drugih država.“[78]

U 2. tački tog sporazuma stoji: „Ako dođe do spora oko pitanja želje nekog lica da koristi ili ne koristi državljanstvo date države, radi rješavanja spora treba se obratiti zakonu te države.“[79]

S obzirom na ovo pravo na posebnost i kompetentnost, svaka država ima pravo iznijeti zakon koji regulira uvjete pružanja državljanstva i privilegija državljanima, čime se štite principi općih ljudskih prava. Bez pretjerivanja se može reći da je islamsko zakonodavstvo u pogledu humanizma tih prava vremenski i sadržinski prethodilo svim drugim sistemima u svijetu.

Hvala Allahu, na početku i na kraju.

Izvori i literatura

– *Al-I\ma`u*, Ibnu l-Munrir (Muhammad ibn Ibrahim an-Nisaburi), kritička obrada: Fu'ad `Abdu l-Mun`im Ahmad, treće izdanje, Katar, 1987.

[76] Ibnu l-Qayyim al- | awziyya, *Ahkamu ahli r-rimmati*, I, str. 98.
[77] Hamid Sultan, *Al-Qanunu d-duwaliyyu l-`ammu*, str. 340.
[78] Hamid Sultan, isto, str. 341.
[79] Hamid Sultan, isto.

- *Ahkamu ahli r-rimmati*, Ibnu l-Qayyim al-|awyiyya, kritička obrada: Subhi as-Salih, 1987. (1401).
- *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, Abu Ya`la (Muhammd ibnu l-Husayn al-Farra'), Daru l-kutubi l-`ilmiyyati, Bejrut, 1983.
- *Al-Ahkamu s-sultaniyyatu*, Al-Mawardi (Abu l-Hasan `Ali ibn Muhammad ibn Habib), drugo izdanje, Alep, 1966.
- *Al-Ahkamu l-`ammatu fi qanuni l-umami*, Muhammad Tal`at al-Ganimi, Munša'atu l-ma`arifi, Aleksandrija, b.g.i.
- *Al-Ašbahu wa n-naza'iru*, Ibnu Nu\aym (Zaynu l-`Abidin ibn Ibrahim), kritička obrada: `Abdu l-`Aziz Muhammad al-Wakil, Alep, 1968.
- *Al-Ummu*, Al-Imamu š-Šafi`i (Muhammad ibn Idris), Daru š-ša`bi, Kairo, 1968.
- *Al-Amwalu*, Abu `Ubayd (Al-Qasim ibn Salam), kritička obrada: Kalil Muhammad Harras, Daru l-fikri, drugo izdanje, 1975.
- Al-Unsu l-\alilu bi tariki l-Qudsi wa l-Kalili, Al-`Ulaymi (Mu\iru d-Din al-Hanbali), kritička obrada: `Adnan Yunus Nabata, Maktabatu Dandis, Aman, 1999.
- *Al-Ansafu fi ma`rifati r-ra\ihi mina l-kilafi*, Al-Mardawi (`Ala'u d-Din `Ali ibn Sulayman), Matba`atu ansari s-Sunnati l-Muhammadiyyati, Kairo, b.g.i.
- *Bada'i`u s-sana'i`i*, Al-Kasani (`Ala'u d-Din Abu Bakr ibn Mas`ud), Daru l-kitabi l-`arabiyyi, drugo izdanje, Bejrut, 1982.
- *Bulgatu s-saliki li aqrabi l-masaliki*, As-Sawi (Aš-Šayk Ahmad), Al-Maktabatu t-ti\ariyyatu l-kubra, b.g.i.
- *Ta\u l-`arusi min \awahiri l-qamusi*, Az-Zubaydi (Murtada), rukopisni primjerak biblioteke Aš-Šamila.
- *Tariku r-rusuli wa l-muluki*, At-Tabari (Abu |a`far Muhammad ibn |arir), Daru l-fikri, Bejrut, 1979.
- *At-Tamlilu d-diblumasiyyu wa tanzimu t-ti\arati d-duwaliyyati fi l-fiqhi l-islamiyyi ma`a t-tarkizi `ala ara'i l-Imami as-Saraksi*, `Umar `Abdu l-`Aziz al-`Ani, referat podnesen na simpoyiju Imam As-Saraksi, Univeryitet Sakarija, Turska, 2010.
- *Al-|ami`u li ahkami l-Qur'ani*, Al-Qurtubi (Abu `Abdi l-Lah Muhammad ibn Ahmad al-Ansari), Daru l-kitabi l-`arabiyyi, Kairo, 1967.

- *Al-Hašiyatun `ala š-Šarhi l-kabiri*, Ad-Dassuqi (Muhammad ibn `Urfa), Al-Matba`atu l-azhariyyatu, 1345. h.g.
- *Hayatu s-sahabati*, Al-Kandahlawi (Muhammad ibn Yusuf), Bejrut, 1981.
- *Al-Kara\u*, Abu Yusuf (Ya`qub ibn Ibrahim), Al-Matba`atu s-salafiyyatu, četvrto izdanje, 1392. h.g.
- *Kutatu* l-Maqrizi (Al-Mawa`izu wa l-i`tibaru bi rikri l-kutati wa l-alari).
- *Ad-Durru l-muktaru*, Al-Hasakafi (Muhammad `Ala'u d-Din), Matba`atu Muhammad `Ali Sabih, Egipat, b.g.i.
- *Dala'ilu n-nubuwwati*, Al-Bayhaqi (Abu Bakr Muhammad ibnu l-Husayn), Al-Maktabatu š-Šamila, b.g.i.
- *Raddu l-muktari `ala d-Durru l-muktaru*, Ibn `Abidin (Muhammad Amin ibn `Umar ibn `Abdi l-`Aziz), poznato kao *Ibn `Abidinova Glosa*, Daru l-fikri, drugo izdanje, 1979.
- *Rasa'ilu `ani l-harbi wa s-salami*, Muwaffaqu d-Din ibnu d-Diba\i, sabrao: Muhammad Nagaš, Daru našri l-laqafati, Egipat, 1978.
- *Rawdatu t-talibin*, An-Nawawi (Yahya ibn Šaraf), Al-Maktabu l-islamiyyu, Bejrut, 1975.
- *Šarhu d-Durri l-muktari*, Al-Huskufi (Muhammad `Ala'u d-Din), Matba`atu Muhammad `Ali Sabih, Egipat, b.g.i.
- *Šarhu s-siyari l-kabiru*, As-Saraksi (Šamsu l-ai'mati Abu Bakr Muhammad), Matba`atu dari l-ma`arifi, Indija, 1335. h.g.
- *Šarhu Fathi l-qadiri*, Al-Kamal ibnu l-Humam, Taba`atu l-Bulaq, 1316. h.g.
- *Al-`Ilaqatu l-iqtisadiyyatu d-duwaliyyatu fi l-fiqhi l-islamiyyi*, `Umar `Abdu l-`Aziz al-`Ani, doktorska disertacija registrovana na Univeryitetu Bagdad, 1996.
- *Al-Fatawa al-hindiyyatu* (Al-`*Alamkiriyyatu*), grupa indijskih učenjaka iz 11. hidžretskog stoljeća, Bulaq. 1310. h.g.
- *Al-Furuqu*, Al-Qarafi (Šihabu d-Din Abu l-`Abbasi Ahmad ibn Idris), `Alamu l-kutubi, Bejrut, b.g.i.
- *Al-Qawaninu l-fiqhiyyatu*, Ibn |aza (Abu `Abdi l-Lah ibn Muhammad ibn Ahmad al-Kalbi), Daru l-kitabi l-`arabiyyi, 1989.
- *Al-Qanunu d-duwaliyyu l-`ammu waqta s-silmi*, Hamid Sultan, Daru n-nahdati, Kairo, 1962.

– *Kifayatu l-akyari fi halli gayati l-iktisari*, Al-Hisni (Taqiyyu d-Din Abu Bakr ibn Muhammad), Daru l-ma`rifati, drugo izdanje, Bejrut, b.g.i.
– *Al-Mabsutu*, As-Saraksi, (Šamsu l-ai'mati Abu Bakr Muhammad), Daru l-ma`arifi, drugo izdanje, b.g.i.
– *Madkalun ila t-ti\arati l-kari\iyyati min manzurin islamiyyin*, `Umar `Abdu l-`Aziz al-`Ani, referat podnesen na Simpoziju ekonomskih nauka, Univeryitet Irbid, Jordan, 2002.
– *Al-Mugni*, Ibn Quddama (Abu Muhammad `Abdu l-Lah ibn Ahmad al-Maqdisi), Daru l-kitabi l-`arabiyyi, Bejrut, b.g.i.
– *Mugni l-muhta\i ila ma`rifati alfazi l-minha\i*, Al-Katib aš-Šarbini, Daru l-fikri, 1987.
– *Muqaddimatun fi `ilmi s-siyari aw huququ d-duwali fi l-islami*, Muhammad Hamidu l-Lah, Bejrut, 1978.
– *Al-Minha\u t-talibin ma`a šarhihi Mugni l-muhta\i*, An-Nawawi, (Yahya ibn Šaraf), Daru l-fikri, 1978.
– *Al-Muharribu*, Aš-Širazi (Abu Ishaq Ibrahim ibn `Abi), drugo izdanje, Bejrut, 1959.
– *Al-Mawsu`atu l-fiqhiyyatu*, Wizaratu l-awqafi wa š-šu'uni l-islamiyyati, Kuvajt, b.g.i.
– *Naylu l-awtari – šarhu muntaqa l-akbari*, Aš-Šawkani (Muhammad ibn `Ali), Daru l-qalami, Bejrut, b.g.i.

`Umar `Abdu l-`Aziz al-`Ani, Ph.D.

CRITICAL OVERVIEW OF TERMS THAT CAUSE THE OCCURRENCE OF ISLAMOPHOBIA- A VIEW OF RIGHTS OF NON-MUSLIMS

Summary

This is a debate paper that seeks to explain hidden facts behind piles of misplaced preconceptions and deviations, deposited over a long number of years, which tends to carefully expose the expression of humanism, understood theoretically as an important specific feature of Islam, which is reflected in practice as one of the attributes of the Islamic civilization.

The title of this debate indicates a branch of the humanism, which is coexistence with the other, with diversity of beliefs and differences among religions. We emphasize that this type of researches, by their contents are not new, and that they were widely present in literature about Islamic law, without distinction concerning directions and schools. These were not manifestations of courtesy and adulation, but a testimony of a solid concept of the practice, based on religious foundations and ethical values.

In an Islamic state non-Muslims have rights, but they also have responsibilities. Some rights and responsibilities are clearly defined by words and practice, and some are derived from Shari'a principles and their overall objectives.

Keywords: Islamophobia, Islamic law, civilization, non-Muslims, misunderstandings

Halil Mehtić
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

FUNKCIONALNI ISLAM KAO ODLUČUJUĆI FAKTOR ZA MIR U SVIJETU

Sažetak

Posljednjih godina svjedoci smo beskrupuloznog atakovanja na islam i muslimane. Skoro da ne prođe ni jedan dan, u zadnjih dvadesetak godina, a da se u zapadnim medijima ne objavi vijest koja islam i muslimane smješta u jedan sasvim negativan kontekst. Uz to, imamo li na umu činjenicu da se islam i muslimani odvajkada označavaju kao strano tijelo na tlu Evrope, onda nije ni čudo što toliki broj ljudi sa Zapada osjeća odbojnost i strah od islama i muslimana. Zahvaljujući sistematskom generiranju islamofobije, posebno poslije 11. septembra, političke partije koje zagovaraju radikalniji odnos naspram useljavanja muslimana u Evropu, zadnjih godina, na izborima dobivaju sve veći broj glasača. Islam i muslimani se predstavljaju kao najveća prijetnja svjetskom miru i razvoju savremene demokracije. Na tim premisama temelji se opravdanje za vojne akcije na pojedine muslimanske zemlje. Na ovom naučnom skupu trebalo bi da se da odgovor: da li je islam stvarna prijetnja miru u svijetu, ili je njegovo tendenciozno predstavljanje smišljeni plan zavjere s kojim se želi opravdati nastojanje zapadnih sila da zagospodare prirodnim i privrednim resursima kojima raspolažu muslimanske zemlje. Cilj ovoga rada je da iznese osnovne karakteristike islamskog učenja u dijelu koji tretira međuljudske odnose, odnosno, da se pokaže s kolikim se stepenom tolerancije islam odnosi spram drugih religija, naroda i kultura.

Ključne riječi: tolerancija, dostojanstvo, sloboda, ekstremizam, različitosti

Uvod

Ako se osvrnemo na koncepciju islamskog uređenja međuljudskih odnosa, vidjet ćemo da je islam, kao posljednja

kosmopolitska religija, posebno apostrofirao važnost ljudskog dostojanstva i časti koji su proizašli iz čovjekovog odnosa prema Bogu, a ne iz neke njegove slučajne karakteristike kao što su: rasa, bogatstvo ili društveni položaj. Stoga, ljudi, kojima je porijeklo zajedničko, imaju ista prava, i na ovom svijetu su jednaki bez obzira na rasu, nacionalnost, vjersku ili stalešku različitost. Dakle, čovjekovo dostojanstvo koje proizilazi iz njegovih osnovnih prava i sloboda, zasniva se na činjenici da je on najodlikovanije Božije stvorenje, halkullah, i da mu to pravo niko ne može uskratiti. Na tim principima temelji se društveni život muslimanske zajednice. Ideja da je Bog Jedan implicira činjenicu da su svi ljudi jednaki, iz prostog razloga što svi potječemo od jednog čovjeka i jedne žene. Ovo znači da je cijelo čovječanstvo jedna porodica, braća i sestre, jednaki pred Bogom, različiti samo po uzvišenosti naših djela.

Božija volja očituje se u našoj različitosti

Božija volja, pored ostalog, očituje se i u rasnoj, nacionalnoj i vjerskoj raznolikosti ljudi. Kur'an nikada ne govori o *arapskom* Bogu ili o *muslimanskom* Bogu, već o Bogu svih ljudi, svih svjetova, vidljivih i nevidljivih, On je *Rabbul-alemin*. Stoga, od prvih godina poslaničke misije Muhammeda, alejhissalatu vesselam, među njegovim pristalicama susrećemo ne samo Mekkelije i druge Arape nego i Abesince, Nubijce, Perzijance, Kopte, Bizantijce i druge, sve u dobrano naglašenoj jednakosti. Jedina razlika koju je priznavao bila je razlika u stepenu moralnih vrijednosti svakog pojedinca, odnosno stepenu odanosti Bogu.

Takav odnos spram drugih Poslanik islama temeljio je na Kur'anu kao božanskoj Riječi, koji treba do poduči ljude pravilima ponašanja u svim segmentima njihovog individualnog i zajedničkog života. U tom smislu, u Kur'anu se kaže: *O ljudi, Mi smo vas od jednog čovjeka i jedne žene stvorili, i na narode i plemena vas razdijelili da biste se upoznavali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji je najpobožniji... (El-Hudžurat, 13)*

U drugom kur'anskom ajetu rečeno je: *A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere učinio. Međutim, oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se tvoj Gospodar smiluje. (Hud, 118*)

I slijedeći ajet slikovito govori o trpeljivosti spram drukčijih pogleda na svijet i sljedbenike drugih religija: *Da tvoj Gospodar*

hoće, na Zemlji bi doista bili svi ljudi vjernici. Pa zašto onda da prezireš ljude što neće da povjeruju. (Junus, 99)

Dakle, bez obzira što svi ljudi do kojih je dopirao Vjerovjesnikov poziv nisu prihvatali islam, i što je zbog toga u određenim trenucima osjećao nelagodu, to mu nije davalo za pravo da ljude prezire. Na tragu navedenih kur'anskih citata i Poslanikove prakse treba tražiti utemeljenost muslimanske tolerancije i koegzistencije s drugima. Brojni su primjeri iz praktičnog Poslanikovog života koji to ilustrativno potvrđuju.

Medinska povelja - preteča savremenih ustava

Na bazi jasnih kur'anskih citata, Poslanik, a.s., i njegovi sljedbenici su svakoj nemuslimanskoj zajednici u sastavu islamske države osigurali pravnu autonomiju, ne samo u pitanjima ličnog statusa nego i na svim društvenim poslovima: građanskim, kaznenim i drugim. U vrijeme ortodoksnih haliha (*hulefair-rašidin*), naprimjer, nailazimo na kazivanje kršćanskih savremenika koji tvrde da se muslimanska vlast odrekla velikog broja svjetovnih kao i pravnih ovlaštenja u korist svećenika. (Hamidullah, 1993:167)

Ono što je važno istaknuti ovom prilikom je historijska činjenica da je Poslanik, s.a.v.s., ubrzo po doseljenju u Medinu, donio ***Medinsku povelju***, koja se smatra prvim pisanim ustavom u povijesti. Već u članovima 15, 18 i 19 ona priznaje jednaka prava svim stanovnicima Medine, naročito u vrijeme rata. Posebnim članom (16) ostavlja se Židovima mogućnost, na principu jednakih prava i međusobnog potpomaganja, da se pridruže tom vidu organiziranja.

Ne treba gubiti iz vida da je ***Medinska povelja*** napisana prije više od 14 stoljeća i da je, pored reguliranja svih bitnih pitanja za funkcioniranje grada-države, ona od izuzetnog značaja i s pravnog aspekta, budući da se briga o pravnim poslovima ne prepušta više pojedincu, već se, jednom zauvijek, predaje u ruke zajednice, odnosno centralne vlasti. U Povelji se kaže „da je svaki građanin dužan pomoći izvršenju pravde - čak i ako je to nauštrb njegovog plemena ili najbližih članova porodice“. (Hamidullah, 1977:175-186)

U govoru na oprosnom hodočašću Kabi, Poslanik je također ukazao na veoma bitne aspekte osnovnih ljudskih prava, rekavši:

„O ljudi, ***vaši životi, vaši imeci i vaša čast*** neka budu sveti svakom od vas kao što je svet ovaj dan, ovaj mjesec i ovo mjesto na kojem se nalazite, sve dok se sa vašim Gospodarom ne susretnete. (...) O ljudi, vi imate samo jednog Gospodara i jednog pretka. Svi ste vi od Adema, a Adem je od zemlje. ***Nikakve prednosti nema Arap nad nearapom, niti nearap nad Arapom, osim u odanosti vašem Gospodaru.***" (Busuladžić, 1997:220-221)

Islamska tolerantnost u primjerima vladara

Muslimani kasnijih generacija također su razvijali i unapređivali taj širokogrudi i slobodarski duh islama, počevši od prvih halifa pa do današnjih dana. Mnogi historijski i pravni izvori navode da su ličnost, čast i imovina svakog pojedinca potpuno zaštićeni na islamskoj teritoriji, bio on domaćin ili stranac. U *Šerh Hidaji*, pravnom priručniku, navodi se da je „kleveta zabranjena, bila ona uperena protiv muslimana ili nekog od nemuslimana". (Hamidullah, 1993:170)

Islamski pravnici su jedinstveni u mišljenju da, ako jedan musliman obeščasti ženu nemuslimanku, treba iskusiti istu kaznu kao onaj ko je posegnuo za čašću žene muslimanke.

U vrijeme halife Omera ibn el-Hattaba, neki muslimani oteli su jedan dio zemljišta koji je pripadao nekom Jevreju i tu sagradili džamiju. Čuvši za to, halifa je naredio rušenje džamije i vraćanje zemlje Jevreju. Profesor Kardahi (kršćanin iz Libana) piše 1933. godine: „Kuća tog Jevreja (Bejtul-jehudi) postoji još i danas, i poznata je po ovom događaju." (Hamudullah, 1993:1970)

Pripadnost drugim etničkim skupinama i vjerama nije smetala ni kasnijim muslimanskim vladarima da prema njima pokažu krajnji stepen tolerantnosti. Štaviše, bila je redovna pojava da odgovorne službe povjeravaju nemuslimanima. Thomas W. Arnold, u djelu ***Povijest islama***, odjeljak „Kršćani pod muslimanskom upravom", navodi brojne primjere iz kojih se vidi da su nemuslimani, a ponajviše kršćani, na dvorovima halifa i sultana obavljali veoma važne funkcije. Primjerice, halifa Mu'tesim ukazao je povjerenje dvojici braće - Salamavejhu i Abrahamu, davši im odgovorne dvorske funkcije. Prvi je radio poslove slične poslovima današnjeg ministra vanjskih poslova, a drugi je bio čuvar vladarskog pečata i nadzirao državnu blagajnu. Halifa je bio toliko vezan za Abrahama da ga je, kada je bio bolestan, lično

posjećivao. A kada je Abraham umro, halifa je bio toliko ožalošćen da je naredio da mu se na dvoru, prema kršćanskim obredima, obavi sprovod. (Arnold, 1990:89)

Halifa Abdulmelik je odredio da učitelj njegovom bratu Abdulazizu bude kršćanski učenjak po imenu Atanasius. Kada je Abdulaziz postavljen za namjesnika Egipta, Atanasius je pratio svoga učenika i tamo je, zahvaljujući respektu koji je uživao kod namjesnika, stekao ogromno bogatstvo. (Arnold, 1990:89)

Zabilježeni su slučajevi da su halife postavljali kršćane čak i za namjesnike pokrajina, ili vojskovođe u nekim pohodima. Osobni ljekar čuvenog Harunur-Rešida bio je kršćanin Gabriel, koji je, uživajući naklonost halife, stekao veliko imanje, koje se procjenjivalo na stotine hiljada dirhema. (Arnold, 1990:90)

„U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti"

T. W. Arnold navodi i to da su kršćani, u to vrijeme, uživali autonomnu upravu, jer je država prepustila toj i sličnim zajednicama da, neovisno, upravljaju svojim unutrašnjim poslovima. Njihovi poglavari su, u pitanjima koja se tiču njihovih vjernika, obavljali dužnost sudaca i dijelili pravdu. Nije bilo uplitanja u rad manastira i crkava.

U Osmanskoj imperiji utjecaj nemuslimana bio je još izraženiji u svim segmentima vlasti. Povjeravane su im i vrlo odgovorne i specifične službe. Nemuslimanima, posebno Grcima i pravoslavnim Albancima, često su povjeravane vrlo suptilne diplomatske misije. Osmansko carstvo, tj. tadašnja islamska država bila je vjerski trpeljiva, daleko od duhovne skučenosti i isključivosti Bizanta, zapadnoevropskog katolicizma ili protestantizma u to vrijeme. Nasuprot kosmopolitizmu Osmanskog carstva, kršćanski se svijet usko držao principa prisilne istovjetnosti države i vjeroispovijesti, što je najjasnije formulirano odredbama augsburškog vjerskog mira iz 1555. godine: ***Cuius regio, eius religio*** (Čija je zemlja, njegova je i vjera).[1] (Imamović, 2006:145)

Osmanska država, koja je svoje zakone temeljila na islamskom svjetonazoru, nije vodila nikakvu službenu politiku prevođenja nemuslimana u islam. Ona to nije ni mogla činiti,

[1] O netrpeljivom odnosu kršćanstva naspram islama i muslimana, kroz razne epohe povijesti, vidjeti: Adnan Silajdžić, *Islam u otkriću kršćanske Evrope*.

budući da ju je slovo Kur'ana ograničavalo. U Kur'anu se kaže: ***U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti!*** (El-Bekare, 256)

Ko je htio, dobrovoljno je primao islam, a nad onima koji su ostali u svojoj vjeri nije činjeno nasilje niti *utjerivanje* u vjeru. Naprotiv, njima su bila zajamčena prava i slobode ukoliko plaćaju *džizju*, posebnu vrstu poreza predviđenog za nemuslimane. Zbog te materijalne obaveze bila im je zajamčena sloboda i sigurnost, i bili su oslobođeni vojske, odnosno odlaska u rat.

Sultan Fatih je, po osvajanju Carigrada, izdao svečanu povelju o postavljanju Genadija II za patrijarha pravoslavne crkve, a ubrzo potom imenovao je i haham-bašu (nadrabina), kao vjerskog poglavara cjelokupne jevrejske zajednice u Carstvu.

Nakon osvajanja Bosne (1463. god.) sultan Fatih je posebnom poveljom *(Ahdnama)* zajamčio franjevcima slobodu vjerskog rada, a time i slobodu vjeroispovijesti katolicima u Bosni. Ovaj akt, ustvari, omogućio je Katoličkoj crkvi i njenim sljedbenicima nesmetan rad, razvoj i opstanak u Bosni.[2]

Važno je napomenuti da je u vrijeme osmanske uprave u Bosni i Hercegovini, kao i u drugim zemljama s muslimanskom većinom, nakon provedene inkvizicije u Španiji utočište našao veliki broj Jevreja. Također je, u vrijeme njihove petstogodišnje vladavine u BiH, sagrađeno na desetine katoličkih i pravoslavnih samostana i crkava, što ilustrativno govori o tolerantnom odnosu muslimana spram drugih vjera i naroda. Iz tog perioda datiraju četiri bogomolje koje predstavljaju četiri velike svjetske religije, kao spomenik stoljetnoj multireligioznosti u BiH. Do danas, na samo jednom kvadratnom kilometru, u Sarajevu su smješteni džamija, sinagoga, katolička katedrala i pravoslavna saborska crkva. Zbog toga, neki su skloni naš glavni grad - Sarajevo, nazvati evropskim Jerusalemom. To je najbolji simbol multietničkog i multireligijskog života, kojim treba da se ponosi svaki Bosanac i Evropljanin uopće.

[2] O vjerskim pravima i slobodama nemuslimana u vrijeme uprave Osmanskog carstva u Bosni i Hercegovini, opširnije vidjeti: M. Imamović, *Historija Bošnjaka*, str. 142-154.

Bosna i Hercegovina kao obrazac etničke tolerancije i multikulturalnog sklada

Odlaskom Osmanske imperije, Bošnjaci su živjeli i djelovali u okviru nekoliko državnih režima koji im, zbog njihove etničke pripadnosti i geopolitičkog položaja njihove domovine, nisu bili nimalo naklonjeni. Historijski gledano, bez obzira na očiglednu povijesnu samosvijest Bošnjaka kao naroda, njihov je vjerski i etnički identitet stalno bio pod teretom upitnosti, kako su ih posmatrali, svojatali, omalovažavali i negirali njihovi prvi susjedi.

No, bez obzira na teška vremena i ratove kroz koje je prolazila, Bosna i Hercegovina je mogla, sve do posljednjeg krvavog rata, poslužiti kao obrazac etničke tolerancije i multikulturalnog sklada. Njeni narodi stoljećima su živjeli izmiješani, jedni pored drugih. Krovovi njihovih kuća skoro da su se dodirivali. Česta praksa je bila da su se međusobno posjećivali. Dijelili su i radost i žalost. Zajednički su se radovali na svadbama i pri obilježavanju državnih, nacionalnih i vjerskih praznika.

Kršćani su prilikom Uskrsa svojim susjedima muslimanima, pogotovo djeci, dijelili šarena jaja, a muslimani su njima, tokam Kurban-bajrama, dijelili kurbansko meso i gostili ih slatkišima i ostalom hranom. Tokom ramazana, kada muslimani poste, kršćani su se također ustezali da jedu, piju i puše na javnim mjestima ili u prisustvu muslimana, na taj način iskazujući svoj respekt i solidarnost s njima. Neki kršćani su, u svojim kućama, iz poštovanja prema muslimanima, znajući da oni ne konzumiraju svinjsko meso, za njih imali posebno suđe u kojem su pripremali hranu kojom su ih gostili prilikom posjeta.

U nekim kućama, također, nalazila se posebna prostirka (*sedžada*) za goste muslimane, koja im je služila za obavljanje namaza, ako se gost musliman zadesi tu u vrijeme predviđeno za molitvu (*namaz*). Nerijetko se dešavalo da muslimani svojim novčanim prilozima učestvuju u izgradnji crkava, a i kršćani u izgradnji džamija. Tu su i drugi oblici multietničkog i multikonfesionalnog života u BiH, o kojima bismo mogli još nadugo govoriti.

Da li su muslimani prijetnja svjetskom miru?

Odgovore na ovo pitanje trebalo bi da tražimo u odveć iskrivljenoj percepciji zapadnog čovjeka naspram islama.

Iskrivljenost njegove percepcije bazira se na nedovoljnom poznavanju suštinskih pitanja o islamu, ili njegovom tendenciom prikazivanju. Iako milioni muslimana, već desetljećima, obitavaju na tlu Evrope i Amerike, oni se, ipak, kod većine doživljavaju kao građani sa *tuđinskim karakteristikama*. Islam se neprestano doživljava kao *problem vezan za useljavanje*. Toj iskrivljenoj slici obavezno treba pridodati spektakularno i tendenciozno izvještavanje medija koji imaju utjecaj na svijest zapadnog čovjeka. Na taj način vrši se pritisak poslije kojeg je postalo skoro nemoguće objektivno ocjenjivati događaje o kojima se izvještava. Ti događaji, bez obzira gdje se dogodili, prezentiraju se sa zastrašujućim slikama nereda i nasilja, ili sa citatima iz radikalnih i žestokih govora protiv Zapada, tako da se stječe dojam da je islam, po svom unutrašnjem karakteru i prirodi, vezan za agresivnost, nasilje i rat. Obični čovjek više nije u stanju razlikovati *normalnog* muslimana od *fanatika* ili *ekstremiste*. Na taj način, kada jedan zapadni musliman otvoreno izrazi želju da prakticira svoju religiju, u svijesti zapadnog čovjeka to se odmah povezuje sa poznatim slikama sa televizije. Sumnjičenje seže do tih granica da se sve otvorenije govori o *islamskoj opasnosti*, a muslimani se predstavljaju kao *vukovi u janjećoj koži*.

Pod utjecajem sistematske propagande, posebice nakon 11. septembra, mnogi na Zapadu su uvjereni da islam, čak, stimulativno djeluje na terorizam i da aplaudira samoubicama, kao i to da je on u svojoj biti inkompatibilan sa liberalizmom i demokracijom. Ovakvo tendenciozno predstavljanje islama Karen Armstrong vidi pogubnim za odnose između Zapada i islamskog svijeta. Ona ističe: „Ako naši mediji i političari nastave ocrnjivati islam, prihvatajući bez pitanja stereotipne poglede i mišljenja koja preovladavaju na Zapadu još od vremena križarskih ratova, na kraju ćemo otuđiti muslimane koji nisu u svađi sa Zapadom, koji uživaju ili žude za boljom demokracijom i koji su prestravljeni strahotama počinjenim u ime njihove vjere.“ (Abd-ul-Rauf, 2007: 10)

Ona dalje kaže: „Veoma je važno da zapadnjaci shvate da islam nije neka strana vjera, nego tradicija koja je duboko kompatibilna sa njihovim vlastitim idealima. Muslimani su stoljećima gradili društva koja su bila mnogo više tolerantna i pluralistična od evropskih država; da su bitni principi

muslimanskog zakona isuviše kongenijalni demokraciji; da Kur'an naglašava važnost pravde i jednakosti, što su centralni ideali Zapada. Oni će naučiti da su muslimani pomogli Evropljanima da ponovo izgrade svoju kulturu nakon duge traume mračnog doba, ponovo ih upoznajući sa filozofskim, naučnim i matematičkim naslijeđem drevne Grčke. Zdrav, funkcionalan islam je odlučujući za mir u svijetu, zato što je on stoljećima pomagao muslimanima kultivirati ideale i vrijednosti koje mi na Zapadu također dijelimo, zato što one potječu iz zajedničke tradicije.“ (Abd-ul-Rauf, 2007:11-12)

„Mi sada moramo kultivirati više pravedan i uravnotežen pogled na islam. Stari srednjovjekovni bio je omražen i neprihvatljiv. Uvijek je teško oprostiti narodu kojem smo naudili. Kršćanima koji su učestvovali u krstaškim ratovima bilo je nemoguće cijeniti snagu muslimanske civilizacije, zato što su u podsvijesti znali da su i oni sami zgriješili.“ (Abd-ul-Rauf, 2007:12)

Od tih tendencioznih kampanja nije pošteđena ni Bosna i Hercegovina. Bosanske muslimane, iako autohton evropski narod, nastoje dovesti u vezu s pojedinim organizacijama, a njihova domovina *bazom* za terorizam u Evropi. Nerijetko ih nazivaju *bijelom El- Kaidom* i, kao takve, čak opasnijim i od stvarnih članova te organizacije. Na taj način, zapravo, bosanski muslimani zastrašuju se islamom kao militantnom religijom, koja je inkompatibilna *miroljubivom i demokratskom* tlu Evrope. Nažalost, tu kampanju nerijetko, svjesno ili nesvjesno, podupiru i neki bh. mediji, koji, tako, dobrano doprinose kompromitiranju muslimana i kosmopolitske ideje islama. Dakako, svi relevantni politički, vjerski i naučni autoriteti iz reda bošnjačkog naroda moraju ustati u odbranu naše stoljetne multietničnosti i tolerantnosti utemeljene na islamskoj duhovnosti.

Mora se priznati da su i sami muslimani odgovorni za postojeće predrasude i ono što je danas na sceni. Nerijetko, među nekim muslimanima možemo uočiti stav neselektivnog odbacivanja Zapada, što, vjerovatno, ojačava nemuslimanske predrasude. U prilog ovoj tvrdnji, Tariq Ramadan kaže: „Nedostatak jasnog i koherentnog diskursa koji potiče od samih muslimana o vlastitoj religiji, ciljevima i političkim događajima u svijetu, ne može a da ne dadne utisak o jednoj velikoj konfuziji... Muslimani ukoliko žele

da uspiju u suočavanju sa izazovima suživota koji neće biti *mir u razdvajanju*, nego *zajednički život u participaciji*, sami muslimani treba da preduzmu brojne reforme unutar muslimanskih zajednica u Evropi. Svaka od tih reformi zahtijeva znatan rad i po sebi je izazov kojemu svaki musliman, čovjek i žena, mora doprinijeti. Suočavanje sa ovim izazovima jeste neizbježno, ne samo za budućnost muslimanskog prisustva na ovom kontinentu nego i za pripremanje uvjeta za jedan stvarni dijalog sa muslimanskim svijetom kao cjelinom." (Ramadan, 2002:267-268)

Zaključak

Univerzalne ljudske vrijednosti, koje su odlika abrahamovskih tradicija, vjera u temeljno dobro čovječanstva, te povjerenje u moć iskrenosti i dijaloga, garancija su da se može prevazići različitost s drugima. Tri velike nebeske religije moraju biti više od običaja i navike, više od pukog rituala i ceremonije, više od prolaznog stila i kulture odijevanja. Judaizam, kršćanstvo i islam, koji nas uče istinskom smislu života na ovom svijetu, moraju biti temelj kreposnog i harmoničnog društva. Međusobna tolerancija, umjesto želje za dominacijom, garancija su manjeg straha od islama na Zapadu, i većeg respekta Istoka naspram zapadnih vrjednosti.

Iako nas naš zajednički vjerovjesnik, Isa, a.s., uči da, čak, volimo svoje neprijatelje, a ne da ih istrebljujemo, današnji sukobljeni svijet ipak je daleko od postizanja globalnog mira. Velika većina muslimana u svijetu smatra da postoji *master plan* za uništenje islama, i na osnovu toga pravi se vlastita slika svijeta. To što je Zapad zatajio u prve tri godine rata u Bosni i Hercegovini, vjernost Amerike Izraelu i promicanje jevrejskih saradnika u američkoj administraciji, kako smatra Murad Hofman, dali su nove materijale teoriji o uroti. Iza najnovijih pokušaja zapadnih zemalja da mijenjaju državna uređenja i uvode red i demokraciju, zapravo, krije se njihova aspiracija da silom nametnu zapadne vrijednosti i kulturu te da zagospodare prirodnim reusursima nekih muslimanskih zemalja. Vjerovanje da nezapadni narodi trebaju preuzeti zapadne vrijednosti, institucije i kulturu, po Samuelu Huntingtonu, „u svojim posljedicama je nemoralno". U duhu međusobne tolerancije, muslimani se moraju naučiti prilagođavati dostignućima zapadne kulture i civilizacije, i ne biti žrtva ekstremističkog odbacivanja zapadnjačke moći. Ali, i ljudi Zapada,

kako upozorava Wilfred Cantwell Smith, moraju jednom shvatiti da i oni dijele planetu Zemlju - ne sa manje vrijednim, nego sa jednakim sebi.

Unatoč sve izraženijoj netrpeljivosti između islamskog Istoka i kršćanskog Zapada, promotori univerzalnih ljudskih vrijednosti i Riječi Božije moraju ustrajavati u načelima da naše različitosti u kapitalu, jeziku, boji kože, naciji, pa i religiji, jesu izraz volje Božije, i da mi to moramo poštovati. Nakon toga ostaje nam, u duhu kur'anskog imperativa, da se međusobno upoznajemo i nastojimo jedni druge što bolje razumijevati, sa svim našim duhovnim i kulturnim posebnostima.

Literatura

- Busuladžić, Mustafa: *Muslimani u Evropi*, Sejtarija, Sarajevo, 1997.
- Džait, Hišam: *Evropa i islam*, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1989.
- Hamidullah, Muhamed: *Uvod u islam*, SIHO Igasa, bez mjesta izdanja
- Hamidullah, Muhammed: *Muhammed a.s.*, izdanje autora, Zagreb, 1977.
- Hiti, Filip: *Istorija Arapa*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988.
- Imamović, Mustafa: *Historija Bošnjaka*, (treće izdanje) Bošnjačka zajednica kulture Preporod Sarajevo, Sarajevo, 2006.
- Ramadan, Tariq: *Biti evropski musliman*, Udruženje ilmijje Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2002.
- Silajdžić, Adnan: *Islam u otkriću kršćanske Evrope*, Fakultet islamskih nauka Sarajevo, Sarajevo, 2003.
- W. Arnold, Thomas: *Povijest islama*, II izdanje, Sarajevo, 1990.
- Wilfred Hofmann, Murad: *Islam u 3. mileniju*, Libris, Sarajevo, 2004.

Halil Mehtić, Ph.D

LIVING ISLAM AS THE KEY FACTOR TO ACHIEVE PEACE IN THE WORLD

Summary

During the last two decades, we're all witnesses of a ruthless attack on Islam and Muslims. There isn't almost one single day, in the last twenty years, that Western media haven't published some news - news that put Islam and Muslims in a very negative context. If we have in mind, that from the very beginnings, Islam and Muslims were marked as "a foreign body on the European soil", then we can't be surprised by the fact, that so many people on the West feels resentment and fear toward Islam and Muslims. Because of systematic production of Islamophobia, especially after the 11th September, political parties that take more radical stand toward Muslim immigration to European more and more support from the voters in the last years. Islam and Muslims are presented as the greatest threat to the world peace and existence of modern democratic society. These premises are used as excuses for military actions toward many Muslim countries. This science conference should provide the answer to the question: is Islam a real threat to the world peace, or the real threat is its malicious interpretation? Also, is that malicious interpretation of Islam the product of premeditated conspiracy, which is made to provide justification for efforts of the Western countries to establish control over the natural and economic resources of the Muslim world? The main goal of this work is to point to the main characteristics of Islamic teaching, especially in the part that is addressing human relations, and to show, in fact, with how much tolerance Islam has treated members of other religions, nations and cultures in the course of history.

Keywords: Tolerance, dignity, freedom, extremism, differences

Refik Ćatić
Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici

ETIOLOGIJA ISLAMOFOBIJE

Sažetak

Fobija je iracionalni psihološki fenomen koji se očituje u bezrazložnom strahu spram nekog predmeta, pojave ili ideje. U ovom radu želimo istražiti fobiju spram islama, te koji su etiološki činioci nastanka i širenja ove društvene patologije. Sama detekcija geneze i etiologije islamofobije trebala bi olakšati dijalog islama kao vjerskog, kulturološkog i vrijednosnog sistema sa drugim vjerama, kulturama i ideologijama.

Ključne riječi: fobija, islam, etiologija, geneza, racio, dijalog.

Uvod

Savremena civilizacija se nalazi pred složenim izazovima za dalji razvoj i opstanak. Sve brojnije stanovništvo za svoju egzistenciju treba hranu, vodu, energente, a čega sve manje imaju razvijene zemlje. U toj latentnoj utrci za te fundamentalne resurse produciraju se krize upravo na prostorima koji su bogati tim resursima, a koje su izlika za vojne intervencije. Svjedoci smo intervencija zapadnih sila u Iraku, Afganistanu, Maliju, te, indirektno, i u zemljama Sjeverne Afrike. Za ove se intervencije kao izlike često koriste borbe protiv terorizma, prvenstveno islamskog. Upečatljiv je primjer medijska kampanja pred napad na Irak, kada se zapadni svijet zastrašivao biološkim i hemijskim oružjem koje ima Irak i koji bi ga mogao upotrijebiti protiv zapadnih zemalja. Rasplet znamo, ali se sada pravi sličan scenarij za intervenciju na Iran. Neutemeljeno zastrašivanje islamom na Zapadu akademik Ferid Muhić je ovako oslikao:

„Ova antiislamska klima koja se forsira posljednjih decenija potpuno je nerealna. Svi muslimani zajedno, nisu ni hiljaditi dio potencijala koji postoji u svijetu. Arsenal atomskog, raketnog oružja, vojna logistika su milion puta nadmoćniji u odnosu na islamski. Koja je to opasnost onda, nema je. Jel' to ekonomska

opasnost? Politički uticaj, rejting, snaga odlučivanja na međunarodnoj sceni? Pa nijedna islamska država nema pravo veta, ni sve zajedno nemaju pravo veta. Francuska i Britanija sa 60 miliona imaju to pravo, prema tome, to je glumljenje straha"

Današnja civilizacija obiluje ideološkim, kulturnim, vjerskim i, nadasve, ekonomskim sukobima. Alija Izetbegović je također predviđao sumornu budućnost modernoj civilizaciji. Veli on: „Danas pred sobom imamo dva svijeta podijeljena do srži, idejno, emocionalno i politički." (Izetbegović, 1995, str. 22).

Značajne ekonomske i ideološke razlike među kulturama dovode do sukoba civilizacija, a one se zbivaju na mikronivou, duž nestabilnih granica za kontrolu teritorija, a na makronivou države iz različitih civilizacija natječu se za relativnu vojnu i ekonomsku moć, bore se za kontrolu međunarodnih institucija i trećih strana, te se nadmeću u promoviranju svojih posebnih političkih i religijskih vrijednosti.

Samuel P. Huntington islamu pripisuje ulogu generatora konflikata u savremenom dobu, i to zbog nataliteta, gdje je najveći broj populacije starosti između 16 i 30 godina. "Mladići iz ove dobne skupine često imaju srednjoškolsko, tehničko ili više obrazovanje, u velikom broju su nezaposleni i zato migriraju prema Zapadu, pridružuju se fundamentalističkim organizacijama i političkim partijama, te se u manjim brojevima regrutiraju u muslimanske gerilske grupe i terorističke mreže. Mladi muškarci su glavni akteri nasilja i sukoba u svim društvima; u muslimanskim društvima njih ima u preobilnim brojevima." (Huntington, 2003)

Fobija kao individualna i kolektivna patologija

Fobija (grč. *phobos* - strah, bijeg) je izraženi trajni strah, najčešće prekomjeran ili neopravdan, a pojavljuje se u vezi očekivanja specifičnog objekta ili situacije. (Vikipedija) Kao morbidni strah fobija je fiksirana na objekte i situacije ili ideje koje obično neopravdavaju strah – dakle, opasnost je unutarnja a ne vanjska i ne prepoznaje se svjesno. Fobičar pokazuje ponašanje koje je rezultat psihičkog udaljavanja između nesvjesnog izvora anksioznosti i objekta, kome se pripisuje fobogeno značenje tako dugo dok izbjegava vanjsku situaciju ili vanjski objekat koji prestavlja sadržaj neurotičnog straha. (Berger, 1978)

U kontekstu ovog rada, fobiju ćemo uglavnom posmatrati kao socijalnu patologiju u kojoj je osnovni fenomen rigidnost stavova spram islama. Stav je određenje da se bilo pozitivno bilo negativno reagira prema određenim osobama, objektima i situacijama. (Radonjić, 1975). Stav je dosljedan način ponašanja prema nekoj grupi. On je stečena predispozicija, tj. formirana spremnost da se na određeni način reagira. Stavovi sadrže emocionalnu komponentu, odnosno, uvijek uključuju osjećanja da nam se neko ili nešto sviđa ili ne sviđa, da nam je prijatan ili neprijatan. Stavu je srodan pojam uvjerenja, koji podrazumijeva činjenice ili argumente za nešto ili nekoga. Uvjerenja mogu biti zasnovana samo na pretpostavkama da postoje argumenti, i u takvom slučaju govorimo o vjerovanju. Sa stavom su veoma usko povezani pojmovi javnog mnijenja, vrijednosti, interesi, motivi, navike... Za ovaj su rad posebno interesantni socijalni stavovi koji odražavaju političko stanje društva ili grupe, što u nekim situacijama prerasta u složeni emocionalni sentiment (mržnju), ili, pak, paranoidni oblik forme protenzije. [1]

Jasno je da su kognitivni i emocionalni život tijesno povezani i uzajamno djeluju u svakom pojedincu i svakom procesu. U raznolikom božijem stvaranju rađamo se sa različitim izgledom, mogućnostima, a okolina dalje modelira naše vrijednosti, stavove i pogled na svijet.

Razlike u stavovima i vrijednostima među kulturama normalna su pojava sve dotle dok one nemaju diskriminitativnu manifestaciju. Tako Ornstajn (2001) konstatira: „Ne možemo promatrati niti jedno mnoštvo, a da ne zapazimo koliko je ljudski rod različit. Odrasli mogu varirati u visini od ispod metra i po do preko dva metra, u boji kose od svjetloplave do crne poput uglja, u boji očiju, težini, inteligenciji itd. Kada su u pitanju razlike među rasama one su uglavnom površinske, nikako u veličini mozga i njegovim funkcijama niti u veličini srca i njegovim funkcijama. Ljudi nasleđuju gene roditelja a ne od rase. Mnogo su veće genske razlike među pojedincima unutar jedne rase nego između rasa.“ (Ornstajn, 2001)

[1] Protenzija je akronim od „projekcija unutrašnje tenzije“ i prestavlja glavnu osnovu paranoidnog ponašanja, Katel, 1978.

Islamofobija i njena etiologija

Islamofobija ima svoje korijene u dalekoj prošlosti, a najizrazitije se manifestirala za vrijeme krstaških ratova. U svojoj suštini ona je politički i ideološki konstrukt sa intencijom da se drugima prestavi iskrivljena percepcija islama i muslimana. Zapadni mediji najčešće tumače da je islam inferioran u odnosu na zapadnu civilizaciju u svojim vrijednostima i postignućima, a, s druge strane, predstavlja se da je primitivan i nasilan, zbog čega je ozbiljna prijetnja svjetskom poretku i miru. Uzroci islamofobije su veoma kompleksni. Možemo ih podjeliti na one spoljašnje – eksterne – koji su produkt djelovanja drugih kultura, religija i ideologija, i na one unutrašnje – interne – koje produciraju sami muslimani. Eksterno produciranje islamofobije ima različite motive, a posebno se ističu oni koji smatraju islam superiornim u svom poimanju svijeta. Takva uzroke islamofobije ovako obrazlaže Zekerijah ef. Čajlaković:

– Prvi uzrok je to što njihovi svećenici znaju da je islam jedina autentična vjera kod Allaha;

– Drugo, Iblis je vrlo kratko bio usamljen nakon što je odbio učiniti sedždu Ademu, a. s. U svojoj zakletvi potražio je društvo. On kaže: **„***E tako mi dostojanstva tvoga", reče, „sigurno ću ih sve na stranputicu navesti, osim Tvojih, među njima robova iskrenih.***"**;

– Treće, slabost i kolebljivost muslimana - nedostatak čvrste vjere;

– Četvrto, Allah, dž.š., počastio je ummet Muhammeda, a. s., sa tri najodabranija mesdžida na zemaljskoj kugli;

– Peto, Milostivi Allah je počastio pomenuti region najjačim prirodnim resursima, od kojih je najinteresantnija nafta;

– Šesto, kršćanski svećenici i monasi, kao i jevrejski rabini znaju za obećanje koje je Allah, dž.š., dao u Kur'anu, a. š.: **„***Mi smo u Zeburu poslije Tevrata, napisali da će zemlju Moji čestiti robovi naslijediti.“;*

– Sedmo, Allahov Poslanik je kazao u jednoj predaji da neće nastupiti Kijametski dan prije nego što islam uđe u svaku kuću. Ova predaja je autentična. (Čajlaković, 2013)

Dakle, efendija Čajlaković vidi uzroke islamofobije u superiornosti islama i anticipaciji Božijih knjiga da će islam biti konačna vjera svih ljudi. Psihijatar Raphael Bonelli, također, tvrdi da su mladi naraštaji muslimana nadareni, inteligentni i da je

budućnost njihova. S druge strane, on tumači da je antireligiozni efekat nastao iz narcističkog razočarenja da vjera nije nestala u postmodernoj dobi. Ti ljudi doživljavaju islam kao prijetnju jer muslimani vjeruju u višu silu. (Bonelli, 2011)

U daljoj elaboraciji etiologije islamofobije Bonelli (2011) kaže da ova patologija nastaje iz klasične ksenofobije, ali i iz generalne mržnje prema vjeri. Nekada prevagne jedna, nekada druga strana. Konzervativne osobe prije naginju ka ksenofobiji, jer svaku promjenu doživljavaju kao prijetnju. Tako se dolazak drugih u evropski prostor doživljava kao prijetnja da će oni zauzeti radna mjesta i druge beneficije koje postoje u razvijenom svijetu. „Oni navode realne događaje, ali njima nisu važni argumenti nego oni time pravdaju lične predrasude. Iracionalno je u svakom muslimanu koji živi u Austriji vidjeti opasnost samo zbog toga jer su muslimani ubili nekoliko kršćana u Egiptu. Isto tako su i kršćani ubijali muslimane. Naravno da postoje prepreke u suživotu ali ovdje se namjerno napuhavaju negativnosti samo da bi se islam predstavio kao prijetnja drugim kulturama“. (Bonelli, 2011)

Rasizam je jako rasprostranjen u Evropi. Vidimo da se netrpeljivost među ljudima počinje smatrati ozbiljnim problemom. Radi se o rasističkim grupama koje pokušavaju biti glas tihe Evrope. Normalizacija i širenje poruka takvih ljudi uzrokovat će pojavljivanje *Breivika,* kao što je to slučaj u Norveškoj. Dakle, pod krinkom slobode govora, islamofobija može u budućnosti dovesti do sve izraženijih ataka na islam.

Zbog toga se u nauci diskutira o pitanju da li se funkcija koju je imao antisemitizam pri nastanku nacionalnih država u 19. stoljeću može uporediti s funkcijom koju zauzima kulturalni rasizam prema muslimanima u procesu evropske integracije.

U oba slučaja radi se o fazama jednog ubrzanog socijalnog preokreta koji očigledno ugrožava ustaljeni društveni red, i koji se prezentira s pojačanim razgraničavanjem između ličnog i, navodno, stranog. Pozivanje na zapadnjački identitet pri tome koristi i stabiliziranju nacionalnih konstrukcija identiteta, kako to u Njemačkoj demonstrira uvijek aktuelna diskusija o *vodećoj kulturi*. Pritom se često podiže navodna nekompatibilnost islama sa *zapadnom kulturom,* što je pretpostavka koja odgovara mišljenju većinskog stanovništva. Naime, po najnovijim anketama, oko 39%

Nijemaca smatra da se „zbog velikog broja muslimana ponekad smatraju strancima u vlastitoj zemlji.“ (Shooman, 2013)

Islam se tendeciozno prestavlja kao inferioran u odnosu na zapadnu civilizaciju u svojim vrijednostima i postignućima, a, s druge strane, naglašava se da je primitivan i nasilan, zbog čega je ozbiljna prijetnja svjetskom poretku i miru.

Ovakav populistički stav prema islamu smislen je i planiran, i služi kao alibi za sve vrste diskriminacije muslimana u evropskim zemljama, a u globalnim razmjerama to je i argument za nelegitimne vojne intervencije zapadnih sila na islamske zemlje.

Islamofobiju podstiču i neki zapadni orijentalisti i islamolozi svojim veoma ličnim i neutemeljenim prenaglašavanjem političkog i društvenog aspekta islama, a, istovremeno, zanemarivanjem duhovnog i moralnog učenja. Zapadna se kultura posebno zastrašuje islamskim pravom i nekim sankcijama koje ono propisuje.

Za sve izaraženiju islamofobiju snose odgovornost i muslimani širom svijeta, u prvom redu zbog nedosljednosti u tumačenju i primjeni islama u svakidašnjem življenju. Islam kao vjera i kultura toliko je superioran da bi njegovom ispravnom praksom muslimani apsolutno dominirali u svijetu. Nažalost, svjedoci smo sve izraženijih podjela i sukoba unutar islamskog svijeta koje vješto koriste neke zapadne zemlje i koje dalje veoma vješto potpiruju te razlike i sukobe. Prirodnim resursima kojima raspolažu islamske zemlje uglavnom upravljaju pojedinci koji su marionete zapadnih zemalja, a koje upravo tim bogatstvima finansiraju vojne i druge intervencije protiv muslimana.

Veliki broj muslimana živi u evropskim zemljama. Mnogi od njih vrijedno i čestito rade i prenose pozitivne tekovine islamske kulture u okolini u kojoj žive. Ima muslimana koji su napravili velika postignuća u zapadnim zemljama i koje zapadna kultura veoma cijeni. No, ima i onih koji doprinose da zapadni čovjek ima iskrivljenu slika islama. Interkulturacija podrazumijeva da se poštuju zakoni, norme i vrijednosti zemlje u kojoj se živi, što neki pojedinci iz reda muslimana ne poštuju, te nameću rješenja koja se ne provode ni u islamskim zemljama. To ima za posljedicu sve veću netrpeljivost domicilnog stanovništva spram muslimana, koja se ponekad manifestira i veoma agresivnim postupcima i drastičnim zakonskim rješenjima spram muslimana. Ovome

doprinose i neki islamski autoriteti, prestavljajući Zapad u negativnom kontekstu i pozivajući muslimane na radikalne akcije, kakvi su terorizam i diverzije. Terorizam je, zaista, pošast savremene civilizacije u kojem stradaju nevini ljudi i koji se najčešće dešava u islamskim zemljama. Činjenica je da se terorizam dešava i u zapadnoj civilizaciji, ali su tamo drugačiji mehanizmi u prevenciji i sanaciji nego u nekim islamskim zemljama. Možemo reći da je ova pošast unutar islamskog umeta i najčešći etiološki činilac islamofobije.

Nove vizije

Evidentne kulturne, ideološke i ekonomske razlike između zapadne civilizacije i islama ne bi trebale biti generatori iskrivljenih uvjerenja, stavova i sukoba, nego naprotiv, te razlike trebaju nuditi nove vizije u kojima će se ove kulture susretati u dijalogu i svakolikoj saradnji, jer, kako to veli Küng, da neprijeteljske slike nisu vječne ideje i nepremostive nužnosti, možemo razumjeti jedni druge koristeći kontinume i talente. Isti autor smatra da se razlike mogu prevladati putem nove koncentracije na velike i zajedničke izazove civilizacije, kakve su ekološke kataklizme, prehranjivanje stanovništva, energetska kriza i sl. (Küng, 2004) Sjećanje povijesti ne slijedi neki nagon ili prirođeni interes, nego obavezu koja je dio kulturnog rada na čovjeku. Tek iz kulturne konstrukcije *iustitia connektiva* proizaći će komemorativni imperativ: *Sjećaj se! Ne zaboravi!,* koji se uvijek na specifičan način, u pojedinim kulturama i pojedinim individuama, konkretizira kao historijski smisao. (Assmann, 2008)

Literatura

- Assmann, Jan (2008), *Kulturno pamćenje*, Zenica, Tuzla: Biblioteka tekst.
- Berger, Josip, (1978), *Psihodijagnostika*, Beograd: NK.
- Bonelli, Raphael (2011), *Kada islamofobija prelazi u bolest*, Wiener Zeitung, 26. 04. 2011., na: www.saff.ba/index.php, pristupljeno: 20. 3. 2013.
- Čajlaković, Zekerijah (2013), *Uzroci islamofobije*, na: www.rijaset.ba/index.php, pristupljeno: 20. 3. 2013.
- Huntington, Samuel P. (2003), *Sukobu civilizacija*, Sarajevo.
- Izetbegović, Alija (1995), *Islam između istoka i zapada*, Sarajevo: Svjetlost.

- Künga, Hans (2004), *Der Islam*, München: Piper Verlag.
- Muhić, Ferid (2013), *Intervju Ne postoji nacionalnost šumadinac*, na: www.bportal.ba, komentari, stavovi, kolumne, pristupljeno 20. 3. 2013.
- Ornstajn, Robert (2001), *Korjeni našeg „Ja“*, Zagreb: Educa.
- Radonjić, Slavoljub (1975), *Socijalna psihologija*, Beograd.
- Rajmond Katel (1978), *Naučna analiza ličnosti*, Beograd: IGZ
- Shooman, Yasemin (2011), *Islamophobie, antimuslimischer Rassismus oder Muslimfeindlichkeit?* Ein Kommentar zu der Begriffsdebatte der Deutschen Islam Konferenz, in: Webseite der Heinrich-Böll-Stiftung (Link: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_2956.asp), Juli 2011.
- Weidenbaum, Murray & China, Greater (1993), *The Next Economic Superpower?*, St. Louis: Washington University Center for the Study of American Business, Contemporary Issues, Series 57, February 1993, pp. 2-3.

Refik Ćatić, Ph.D.
Faculty of Philosophy of the University of Zenica

ETIOLOGY OF ISLAMOPHOBIA

Summary

A phobia is an irrational psychological phenomenon which manifests itself in unreasonable fear from some object, phenomenon or idea. In this paper we want to explore the phobia of Islam and what the etiological factors of emergence and spreading of this social pathology are.

The detection of genesis and etiology of Islamophobia should facilitate the dialogue of Islam as a religious, cultural and system of values with other religions, cultures and ideologies.

Keywords: Phobia, Islam, etiology, genesis, intellect, dialogue

Safvet Halilović
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

ISLAMSKA POVELJA SVJETSKE UNIJE ISLAMSKIH UČENJAKA I MOGUĆNOSTI SUZBIJANJA ISLAMOFOBIJE

Sažetak

Islamofobija je vrlo opasna pojava, koja generira mržnju, ratove, razaranja, progon i ubijanje ogromnog broja ljudi. Iako se ovaj termin vezuje za novije doba, u ovom radu se pojašnjava da korijene islamofobije treba tražiti u prvim, negativnim dodirima između Zapada i muslimana, koji su se desili za vrijeme križarskih ratova. U tim tzv. svetim ratovima nastale su brojne predrasude o islamu i muslimanima, koje su, nažalost, prisutne i danas. One su postale još intenzivnije povećanim prisustvom muslimana na Zapadu u drugoj polovini 20. stoljeća, kao i postojanjem određenih tendencija među muslimanima, koje tumače islam ne uvažavajući savremena društvena, misaona, kulturna i ekonomska kretanja. Zajedno, to je uzrokovalo da mnogi ljudi, posebno na Zapadu, islam doživljavaju kao svojevrsnu prijetnju i opasnost, a tome je, opet, posebno doprinijelo postojanje brojnih islamofobičnih medija, koji vode strahovite kampanje protiv islama.

Svjetska unija islamskih učenjaka je nastala iz potrebe da se stane na put svim pogrešnim i tendencioznim pristupima islamu. Islamska povelja je veoma važna publikacija Svjetske unije islamskih učenjaka. U njoj je izneseno globalno, sveobuhvatno, odmjereno i objektivno gledanje Unije na poslanje islama i najvažnija pitanja koja se tiču islama i muslimana današnjice, kao i stav islama spram brojnih savremenih pojava i dešavanja. Razmatranja iznesena u Islamskoj povelji su jasna, utemeljena i pozitivno usmjerena, te mogu doprinijeti afirmaciji mira i suživota u današnjem uzburkanom svijetu. Muslimani se pozivaju da budu korisni članovi društava u kojima žive i da poštuju red, zakon i propise. Nikakav oblik ekstremizma ili terora nije dopušten, s obzirom da ugrožavanje nevinih ljudi i napadanje na njihov život, imetak i sigurnost u islamskom zakonodavstvu spada u najteže

grijehe (kebair). S druge strane, Povelja koju su obznanili meritorni muslimanski učenjaci može poslužiti kao dobra osnova svima koji žele da u svijetu vladaju mir i suživot da se upoznaju s islamom i njegovim istinskim poslanjem, kako bi se konačno prestalo sa stigmatiziranjem islama i njegovim proglašavanjem za krivca u gotovo svakom terorističkom aktu koji se desi u svijetu. Takav tendenciozan i nekorektan pristup samo produbljuje jaz nepovjerenja među ljudima i pogoduje islamofobiji, koja je uzrok mržnje, progona, ubijanja i mnogih drugih zala u savremenom svijetu.

Ključne riječi: islamofobija, islamska povelja, svjetska unija, islamski učenjaci, zapad.

Kratak uvod o historijskoj pozadini nastanka islamofobije

Iako se termin *islamofobija* vezuje za novije doba, naročito kraj 20. i početak 21. stoljeća, nema dvojbe da začetke islamofobije, u jednom širem kontekstu, treba tražiti u prvim, negativnim dodirima između Zapada i muslimana koji su se desili za vrijeme križarskih ratova. Naime, ti tzv. *sveti ratovi* nisu rezultirali time da Zapad, s obzirom da je upoznao kulturu koju je smatrao superiornijom od svoje, pristupi istinskom upoznavanju islama i njegovih izvora. Naprotiv, duhovne i vojne pobjede muslimana potakle su crkvene ljude da shvate da moraju biti intelektualno spremni razumjeti svoga neprijatelja kako bi odbranili svoje vjerovanje, a potom pozvali muslimane u kršćanstvo. Tako su nastale studije o islamu na Zapadu. Njihov cilj je, dakle, u samom početku bio apologetske naravi, s obzirom da je islam u to vrijeme, i kulturno i civilizacijski, bio superiorniji od kršćanskog učenja. Poslije je tome pridodata i misionarska komponenta.

Dakle, prvi interesi za izučavanje islama javili su se tokom križarskih ratova. Petar Veliki, utjecajni opat iz Clunya u Francuskoj, instruirao je Roberta Kettonskog da uradi prvi prijevod Kur'ana na latinski jezik, eksplicitno kazavši da je cilj tog projekta "pobijanje kur'anskog učenja".[1] Prijevod je završen 1143. godine i, naravno, prijevod načinjen s takvim neprijateljskim motivima nije

[1] Ismail Ibrahim Nawwab, *Orijentalne studije: pregled korijena*, „Beharistan", časopis za kulturu, dvobroj 5/6, zima/proljeće 2002., preveo Ahmet Alibašić, str. 124.

mogao biti vjeran originalu i pouzdan kao izvor informacija o islamu. Tako je i bilo. Ta iskrivljena latinska verzija (prijevoda) Kur'ana bila je i nakon pet stoljeća osnova za sve prijevode na druge evropske jezike. Opat je na raspolaganju imao i antiislamsku polemičku literaturu koja je sa arapskog prevedena na španski jezik.

Istraživači su, uglavnom, saglasni o godini u kojoj se pojavio taj prijevod (1143.), iako se spominju imena više prevodilaca. Istaknuti bošnjački intelektualac i naučnik iz prve polovine 20. stoljeća, profesor Mustafa Busuladžić, pišući o prvim prijevodima Kur'ana u svijetu, zabilježio je slijedeće: „Prvi prijevod Kur'ana izrađen je u Španjolskoj još dok se nalazila u političkom krugu islama, na poticaj svećenika Pietra Maurizia, zvanog Venerabile. Kako je u to doba Španjolska privlačila kršćanske učenjake iz čitave Europe, zemlju posjeti Maurizio između 1141. i 1143. U želji da kršćanskim apologetičarima i misionarima pruži čvrstu podlogu za njihove protuislamske rasprave, tom prilikom nađe dvojicu dobrih poznavalaca jezika koji su bili u stanju prevesti Kur'an: Engleza Roberta iz Retinesa i Nijemca Hermana Dalmata. Nih dvojica, uz suradnju Petra od Toleda, koji je obavio latinsku redakciju prijevoda, i Francuza Petra iz Poitersa, Maurizieva tajnika, izradiše prvi latinski prijevod Kur'ana 1143. godine. Taj prvi latinski prijevod Kur'ana služio je punih pet stoljeća, sve do Maraccieva prijevoda, kao jedina podloga bezbrojnim protuislamskim raspravama u Europi." [2]

Trinaesto stoljeće bilo je svjedokom intenzivnih napora svećenstva da savlada arapski jezik i doktrine islama. Najbolja ilustracija tog napora su život i djelo gorljivog majorskog svećenika Raymonda Lulla. Prije nego je konačno izgubio svaku nadu u to da će ikada pokrstiti muslimane osim silom, Lull je naučavao da će kršćanski misionari, ako se naoružaju dobrim poznavanjem muslimanskih svetih spisa i religije, moći svoje vjerske rivale debatom i argumentima prevesti u kršćanstvo. Učenje arapskog jezika zarad misionarskih ciljeva bilo je naglašeno među dominikancima i franjevcima u 13. stoljeću.[3]

[2] Mustafa Busuladžić, *Muslimani u Evropi*, Sarajevo, Sejtarija, 1997., str. 167-168.
[3] Ismail Ibrahim Nawwab, nav. djelo, str. 124-125.

S obzirom da je izučavanje arapskog jezika i islama u početku bilo isključivo u prerogativi svećenstva, razumljivo je da su studije u vezi s islamom, njegovim izvorima, kulturom i naslijeđem ostali taocem antiislamskog duha i predrasuda. Međutim, evidentno je da su takve tendencije ostale i poslije križarskih ratova, kada se orijentalne studije više ne vezuju samo za svećenstvo i crkvene krugove. U jednom pismu napisanom davne 1636. godine, rektor Univerziteta Kembridž napisao je pismo koje može poslužiti kao relevantan argument u otkrivanju i definiranju ciljeva orijentalizma u vremenu rađanja evropskog imperijalizma. U tom pismu, između ostalog, piše:

> „Posao koji kanimo poduzeti nije samo zarad unapređenja dobre književnosti, iznoseći na svjetlo mnogo znanja koje je još uvijek zaključano u tom jeziku, već i radi služenja kralju i državi u našoj trgovini s tim istočnim narodima i, s Božijom pomoći, radi širenja granice Crkve i propagiranja kršćanske vjere onima koji su sada u mraku…“ [4]

Iz spomenutih riječi sasvim je jasno da su motivi za studiranje arapskog jezika ostali isti i u slijedećim stoljećima. Zato nije nimalo čudno što su se orijentalisti, u većini slučajeva, otvoreno stavili u službu zapadnog imperijalističkog kolonijalizma. Također, oni su često bili u sprezi s kršćanskim misionarima, kao i svjetskim cionističkim pokretom.[5]

O vezi orijentalista sa kolonijalizmom postoje brojne studije. O tome, kao i o vezi orijentalizma s kršćanskim misionarstvom i cionističkim pokretom, opširno i veoma argumentirano pisao je rahmetli **dr. Ahmed Smajlović** u svojoj doktorskoj disertaciji: *Felsefetu-l-istišrâq ve eseruha fi-l-edebi-l-'arebijji-l-mu'âsir* (*Filozofija orijentalizma i njen uticaj na savremenu arapsku književnost*).[6] Disertacija je veoma visoko rangirana u naučnim

[4] Vidjeti: A. J. Arberry: *Oriental Eseys; Portraits of Seven Scholars*, London, 1960., p. 12. Navedeno prema Isma'il Nawwab, cit. djelo, str. 125.

[5] Ahmed Smajlović: *Felsefetu-l-istišrâq ve eseruha fi-l-edebi-l-'arebijji-l-mu'âsiri*, Kairo, Daru-š-šuruk, str. 119-153.

[6] Disertacija je odbranjena na Fakultetu za arapsku filologiju Univerziteta Al-Azhar, 1974. godine, sa najvišom ocjenom (*mertebtu-š-šerefi-l-ula*), a publicirana je u izdanju uglednog kairskog izdavača Daru-š-šuruq, 1980. godine, a kasnije je doživjela i drugo izdanje. Dr. Mehmed Kico je navedenu

krugovima na čuvenom islamskom univerzitetu Al-Azhar u Kairu, i smatra se vrlo važnim izvorom za proučavanje nastanka orijentalizma, njegove filozofije, pravaca, ciljeva, predstavnika, kao i utjecaja orijentalizma na savremenu arapsku i slamsku misao, književnost i filozofiju. Studija koju je sačinio rahmetli dr. Smajlović također govori o zaslugama orijentalista na planu izučavanja islama, ali, istovremeno, na vrlo objektivan način kritizira orijentalizam s obzirom da su upravo orijentalisti, tokom povijesti, često pogrešno, tendenciozno i neobjektivno govorili i pisali o islamu, što je uzrokovalo - i, nažalost, još uvijek uzrokuje - izuzetno velike teškoće, probleme i predrasude kada je u pitanju razumijevanje islama, njegove kulture, izvora, povijesti, zakonodavstva i sitema vrijednosti. Nema sumnje da je današnja islamofobija, koja je evidentna na svim stranama svijeta, naročito u evropskim zemljama i Sjedinjenim Američkim Državama, upravo izravni rezultat tendencioznog i iskrivljenog pisanja orijentalista o islamu.

Predrasude o islamu i muslimanima

Prema mišljenju brojih autora, za današnje stanje bujajuće islamofobije veliku ulogu imaju predrasude s kojima mnogi ljudi na Zapadu pristupaju islamu i muslimanima. O tome su vrlo argumentirano pisali dvoje istaknutih evropskih intelektualaca: **Muhammed Asad** (ranije Leopold Weiss) i **Karen Armstrong**. U nastavku ćemo ukratko iznijeti neka njihova razmatanja u vezi s ovom tematikom.

Muhammed Asad, koji se prije prelaska na islam zvao Lopold Weiss (Vajs), rano je shvatio da ljudi na Zapadu imaju izobličenu sliku o islamu i da je ta slika rezultat neobjektivnog i tendencioznog govora i pisanja o toj vjeri. Također, dekadenca koja je zahvatila muslimanske narode posljednjih dvije stotine godina uveliko je doprinijela tim pogrešnim gledanjima na islam. Prema njemu, ta gledanja mogla bi se izraziti ovako:

– Pad koji su doživjeli muslimani može se uglavnom pripisati islamu, koji je, daleko od toga da bude religiozna ideologija uporediva s kršćanstvom ili judaizmom, više bezbožna mješavina

disertaciju preveo na bosanski jezik, i objavljena je u Sarajevu, 2012. godine, u izdanju El-Kalema i Fakulteta islamskih nauka.

pustinjskog fanatizma, grube senzualnosti, praznovjerja i tupog fatalizma koji sprečava njegove sljedbenike da učestvuju u napretku čovječanstava prema višim društvenim oblicima; umjesto da oslobađa ljudski duh od okova mračnjaštva, islam ih još više steže!? Prema tome, što se prije muslimanski narodi oslobode svoje podložnosti islamskim vjerovanjima i društvenoj praksi te potaknu na prihvatanje zapadnjačkog načina života, to je bolje za njih i za ostali svijet…[7]

Asad smatra da su u psihi zapadnjačkog čovjeka duboko ukorijenjene predrasude prema islamu. U tom pogledu, on kao primjer navodi način na koji zapadnjak tretira, recimo, hinduizam, budizam ili neku drugu religiju – što je sasvim različito od njegovog odnosa prema islamu. U vezi s tim, on je zabilježio vrlo interesantno zapažanje:

> "Kad zapadnjak raspravlja, recimo, o hinduizmu ili budizmu, on je uvijek svjestan temeljnih razlika između ovih ideologija i njegove vlastite. On se može diviti ovoj ili onoj njihovoj zamisli, ali, naravno, nikada ne bi razmatrao mogućnost da one zamijene njegovu vlastitu ideologiju. To zato što on a priori usvaja tu nemogućnost; on je kadar razmatrati takve stvarno tuđe kulture potpuno smireno i često sa sućutnim razumijevanjem. Međutim, ako je u pitanju islam, koji nije nipošto tuđ zapadnim vrijednostima kao što je hindu ili budistička filozofija, ova zapadnjačka smirenost se gotovo obavezno poremeti emocionalnim predrasudama. Možda je to, ponekad pomislim, zato što su vrijednosti islama toliko bliske zapadnim da predstavljaju potencijalni izazov mnogim zapadnim pojmovima duhovnog i društvenog života."[8]

Razloge tih predrasuda s kojima zapadnjak posmatra islam treba tražiti u historijsko-psihološkoj pozadini odnosa Zapada prema islamu. Asad smatra da je za uvjerljivo objašnjenje ove predrasude potrebno pogledati daleko nazad u historiju i pokušati shvatiti psihološku pozadinu najranijih odnosa između zapadnog i islamskog svijeta. Ono što zapadnjaci misle i osjećaju o islamu

[7] Vidjeti: Muhammed Asad, *Put u Meku*, s engleskog preveo Hilmo Ćerimović, El-Kalem, Sarajevo, str. 171.
[8] Ibid., str. 16.

danas ukorijenjeno je u utiscima koji su stvoreni za vrijeme križarskih ratova. U vezi s tim, Asad pojašnjava:

„Križarski ratovi su ostavili najsnažniji kolektivni utisak na civilizaciju koja je upravo postajala svjesna sebe. Historijski govoreći, oni su predstavljali najraniji – i potpuno uspješan – pokušaj Evrope da sama sebe vidi kao kulturnu cjelinu. Ništa od onog što je Evropa iskusila prije ili poslije ne može se usporediti s oduševljenjem koje je dovelo do prvog križarskog rata. Val oduševljenja prešao je Kontinentom, radost i ponos su po prvi put prešli granice između država, plemena i klasa. Prije toga bili su Franci, Saksoni i Germani, Burgundijci i Sicilijanci, Normani i Lombardi – mješavina plemena i rasa s jedva bilo čim zajedničkim osim činjenice da je većina njihovih feudalnih kraljevstava i kneževstava predstavljalo ostatke Rimskog carstva i da su svi ispovijedali kršćansku vjeru; međutim, u križarskim vojnama, i preko njih, religijska veza je podignuta na novu razinu, stvar zajedničku svim Evropljanima, političko-religijski koncept 'kršćanstva', koji je doveo do kulturnog koncepta Evrope. Kada je papa Urban II, u svom čuvenom govoru u Klermontu, u novembru 1095. godine, pozvao kršćane na rat protiv 'nevjernika' koji drže Svetu zemlju, on je proklamovao – vjerovatno ni sam to ne pretpostavljajući – povelju zapadne civilizacije. (…) Moglo bi izgledati kao ironija historije da ova prastara mržnja prema islamu, koja je religioznog porijekla, još podsvjesno ne traje u doba kad je religija izgubila najveći dio svoga utjecaja na duh Evropljana. Međutim, to nije iznenađujuće. Znamo da neko može potpuno izgubiti religiozna vjerovanja koja su mu data u djetinjstvu, a da ipak neke posebne emocije vezane uz ta vjerovanja ostanu i racionalno na snazi kroz čitav njegov kasniji život. A to je upravo ono što se desilo toj kolektivnoj ličnosti, tj. zapadnoj civilizaciji. Sjena križarskih ratova lebdi iznad Zapada i danas i sve njegove reakcije prema islamu i muslimanskom svijetu nose izrazite tragove ove sablasti, koja teško umire."[9]

Kritizirajući zapadnjačke intelektualce s kojima je imao kontakte, Asad se s razlogom pita, da li se iko od njih ikada potrudio da dobije direktan uvid u islam, ili su njihova mišljenja bila bazirana na pregršti klišeja i izobličenih pojmova koji su im bili preneseni od prijašnjih generacija? On im, potom, upućuje

[9] Ibid., str. 17-19.

otvoreno pitanje, pa kaže: „Nije li možda onaj strari grčko-rimski način mišljenja, koji je dijelio svijet na Grke i Rimljane na jednoj i 'barbare' na drugoj strani, bio tako dobro ukorijenjen u zapadnjački duh da on nije u stanju čak ni teoretski priznati pozitivnu vrijednost bilo čemu što leži van njegove vlastite kulturne sfere?“[10]

Analizirajući stanje vjerskog života u Evropi, Asad primjećuje da je (po)odavno došlo vrijeme kada je u Evropi religijsko osjećanje počelo blijedjeti. Ali, mržnja prema islamu – tvdi on – ostala je. On, potom, navodi interesantno zapažanje u vezi s poznatim francuskim filozofom Voltairem, koji je bio jedan od najžešćih protivnika Crkve u 18. stoljeću. Ali, istodobno – primjećuje Asad – Voltaire je bio i fanatičan mrzitelj islama i Božijeg poslanika Muhammeda, a.s. Nekoliko desetljeća kasnije došlo je vrijeme kada su znanstvenici na Zapadu počeli studirati strane kulture i prilaziti im s naklonošću; ali u slučaju islama tradicionalna averzija bi se skoro uvijek *ušunjala* kao iracionalna predrasuda u njihova znastvena istraživanja, a kulturni jaz koji je historija, na nesreću, bila postavila između Evrope i islamskog svijeta ostajao je nepremošćen. To je uzrokovalo da prezir prema islamu postane sastavni dio evropske misli.[11]

Razmišljanja slična Asadovim iznijela je i poznata britanska spisateljica **Karen Armstrong**, koja je, inače, napisala brojne knjige i studije o islamu, njegovoj kulturi i historiji. I ona je podržala tezu da islamofobija na Zapadu datira od vremena križarskih ratova. U uvodu svoje znamenite knjige o životu vjerovjesnika Muhammeda, a.s., koju je naslovila kao ***Muhammed – poslanik za naše vrijeme***, ona je, između ostalog, govorila i o razlozima nastanka islamofobije na Zapadu, koja ima višestoljetnu tradiciju. U tom pogledu, ona kaže:

> „Mi imamo dugu istorijsku islamofobiju u zapadnoj kulturi koja datira od vremena križarskih pohoda. U dvanaestom stoljeću kršćanski monasi u Evropi izričito su tvrdili da je islam jedna nasilna religija, religija sablje, i da je Muhammed varalica koji je snagom oružja nametnuo svoju religiju svijetu koji se opirao. Nazivali su ga ženskarošem i seksualnim perverznjakom. Ova iskrivljena verzija Poslanikovog

[10] Ibid., str. 14.
[11] V. *Islam na raspuću*, str. 46-47.

> života postala je jedna od prihvaćenih ideja na Zapadu, pa je zapadnim narodima uvijek bilo teško da Muhammeda vide u jednom objektivnom svjetlu. Od uništenja Svjetskog trgovinskog centra 11. septembra 2001. godine, pripadnici kršćanske desnice u Sjedinjenim Državama i neki zapadni mediji nastavili su ovu tradiciju neprijateljstva, tvrdeći da je Muhammed bio nepopravljivo ovisan o ratu. Neki su otišli toliko daleko da su ustvrdili da je on bio terorista i pedofil."[12]

Gledano iz perspektive savremenih dešavanja na svjetskoj pozornici, očito je da križarski ratovi i pokret orijentalizma, koji ih je pratio, nisu jedini krivci za nastanak ove zlokobne pojave – islamofobije. Postoje i drugi faktori, među koje, prije svega, treba uvrstiti pojačano prisustvo muslimana na Zapadu u drugoj polovici 20. stoljeća, koje je rezultat brojnih migracija muslimana iz raznih dijelova svijeta na Zapad, najčešće u potrazi za boljim ekonomskim i sigurnosnim uvjetima života. Također, postojanje određenih tendencija među samim muslimanima, koje tumače islam ne uvažavajući savremena društvena, misaona, politička i ekonomska gibanja, doprinijelo je, u određenoj mjeri, da mnogi ljudi, posebno na Zapadu, islam doživljavaju kao svojevrsnu prijetnju i opasnost. Upravo u tom kontekstu treba razumijevati osnivanje Svjetske unije islamskih učenjaka, koja je nastala iz potrebe da se stane na put svim tendencioznim pristupima islamu, bilo da se radi o onima koji dolaze iznutra, poput raznih frakcija i naučavanja koja su nastala u okrilju islama, ili, pak, o pravcima koji se ne svrstavaju u muslimanski korpus. U nastavku ćemo kazati nešto pobliže o ovoj Uniji, njenoj ulozi, misiji i ciljevima radi kojih je osnovana.

Svjetska unija islamskih učenjaka i njena misija

Svjetska unija islamskih učenjaka (*El-Ittihadu-l-'alemi li 'ulemai-l-muslimin - International Union for Muslim Scholars / IUMS*) osnovana je 2004. godine, na konferenciji održanoj u Londonu. Jedan od glavnih ciljeva osnivanja Unije je osiguravanje šireg okvira koji će omogućiti muslimanskim učenjacima iz raznih

[12] Karen Armstrong, *Muhammed – poslanik za naše vrijeme*, s engleskog preveo Mirnes Kovač, Buybook, Sarajevo, 2008., str. 22.

dijelova svijeta da se sastaju, razgovaraju i iznose zajednički stav o pitanjima koji se tiču muslimana današnjice. Unija se tokom proteklih godina bavila aktuelnim problemima u muslimanskom svijetu, poput stanja u Iraku, problema u Palestini te najvažnijim pitanjima iz razvoja odnosa između islamskog svijeta i Zapada. Unija je povodom raznih događanja u svijetu, putem odluka, proglasa i fetvi, iznosila svoja stajališta i preporuke.

Unijom predsjedava istaknuti učenjak prof. dr. šejh Jusuf el-Karadavi, koji slovi za jednog od najvećih živih autoriteta koje imaju muslimani današnjice. Predsjednik Unije ima tri zamjenika: ispred sunnija zamjenik je dr. Abdullah ibn Bejjeh, bivši ministar pravde u Mauritaniji; ispred šiija, ajetullah Vaiz-zade el-Horasani iz Irana (ranije je to bio ajetullah Muhammed Ali et-Teshiri), a ispred ibadija je šejh Ahmed el-Halili, glavni muftija sultanata Oman. Generalni sekretar Unije je prof. dr. Ali el-Karadagi, istaknuti alim iz Katara, inače porijeklom iz Kurdistana u Iraku. Prvo sjedište Unije je bilo u Dablinu (Irska), a kasnije su otvorena njena predstavništva u Kairu, Bejrutu i Dohi. Nedavno je donesena odluka da se otvore predstavništva Unije u Turskoj, Rusiji i Indoneziji, a sjedište Unije je preneseno u Dohu, glavni grad države Katar.

Unija je do sada okupila oko šezdeset hiljada alima, muslimanskih učenjaka, koji dolaze iz gotovo iz svih zemalja svijeta, što govori da je postojanje asocijacije kao što je Svjetska unija muslimanske uleme veoma značajno. Smatram bitnim, ovom prigodom, istaći dva razloga.

Prvo. Muslimani današnjice žive u veoma burnim i bremenitim okolnostima. Unija radi na usaglašavanju različitih fikhskih učenja i pravaca, nastojeći da objedini stavove učenjaka koji se tiču najvažnijih pitanja muslimanske zajednice danas, kako bi se s izazovima, ali i opasnostima, modernog doba zajednički suočavali. U tom pogledu, Unija okuplja učenjake sunnije i šiije (imamije/isna'ašerije, zejdije), zatim ibadije, selefije, sufije, i one drugih provenijencija koje su nastale u okrilju islama. Ukratko, Unija okuplja sve pravce i skupine koji se mogu svrstati u okrilje časnog islama, što predstavlja djelovanje koje je od izuzetne važnosti, naročito u današnjim okolnostima, kada su muslimani u svijetu razdijeljeni i nejedinstveni, što u velikoj mjeri doprinosi njihovom slabljenju i propadanju. Unija se tokom proteklih godina

bavila proučavanjem aktuelnih problema u muslimanskom svijetu, kao i razvojem odnosa između islamskog svijeta i Zapada. U tom pogledu, Unija je povodom raznih događanja u svijetu pojašnjavala stav islama naspram tih dešavanja, dajući savjete i preporuke putem odluka, proglasa i fetvi.

Drugo. Veoma je značajno imati u vidu idejni okvir na kojem je konstituirana Unija. Naime, osoba koja je godinama radila na osmišljavanju projekta Unije je uvaženi šejh prof. dr. Jusuf el-Karadavi, koji je, inače, poznat kao zagovornik srednjeg ili umjerenog pravca u tumačenju vjere i vjerskih propisa. To je pravac koji ne dopušta bilo kakav ekstremizam, ali, istovremeno, ne dozvoljava ni opuštenost u vjeri. Upravo na tim osnovama je konstituirana Unija, i zahvaljujući toj činjenici ona uživa povjerenje ogromnog broja muslimana i muslimanske uleme u svim dijelovima svijeta. Cijenjeni šejh El-Karadavi često ističe da je ponosan na takav pristup, da je svoj život proveo radeći na njegovom utemeljenju i da će mu ostati vjeran do kraja života. Sva njegova djela prožeta su idejom ***islamske središnjosti* (*el-vesatijje el-islamijje*)**. U takvom pristupu tumačenju islama nema mjesta ektremizmu bilo koje vrste! Ali, kao što ne dopušta ekstremizam, taj pravac ne dozvoljava ni opuštenost, proizvoljnost ili tumačenje islama *po narudžbi*, ili, pak, zarad nečijeg interesa ili hatara, jer Uzvišeni Bog i Njegovo zadovoljstvo su iznad bilo čijeg drugog. Neodgovorno i tendenciozno tumačenje islama izuzetno je opasno i štetno za muslimanski ummet. Zapravo, ono što je najopasnije za muslimane savremenog doba je dovođenje u sumnju islamskih konstanti (*at-tashkik fi thawabit al-islam*), tj. relativiziranje onoga što je trajno i nepromjenjivo u islamu. Zato ovakav pristup u razumijevanju islama, koji ne dopušta ekstremizam ali ni javašluk, jednostavno nema alternativu. Postojanje Svjetske asocijacije muslimanske uleme, koja zastupa takav pravac, od izuzetnog je značaja, naročito u današnjim složenim i turbulentnim vremenima.

Islamska povelja Svjetske unije islamskih učenjaka

Pored brojnih i izuzetno korisnih publikacija koje je Unija do sada izdala, na arapskom, engleskom, francuskom, urdu i drugim svjetskim jezicima, posebno je važna *Islamska povelja* (*El-Misaq el-islami*), u kojoj je, na utemeljen i sažet način, dat presjek globalnog učenja islama, kao i stav islama spram mnogih

savremenih pojava i dešavanja. *Islamska povelja* je prevedena i na bosanski. Prvo izdanje je štampano u sklopu *Rezolucije Rijaseta IZ u BiH o tumačenju islama u Bosni i Hercegovini*, krajem 2006., a 2010. godine je objavljena kao zasebna publikacija.[13]

U *Islamskoj povelji* je izneseno globalno, sveobuhvatno, odmjereno i objektivno gledanje Svjetske unije islamskih učenjaka na poslanje islama i najvažnija pitanja koja se tiču islama i muslimana današnjice. Unija poziva u cjelovit islam, koji obuhvata: vjerovanje i zakon, ibadet (obredoslovlje) Uzvišenom Allahu i lijepo ophođenje s ljudima, etiku i etičke vrijednosti, budući i prolazni svijet, kulturu i civilizaciju, zajednicu i državu, a sve to u svjetlu principa iznesenih u *Islamskoj povelji*. Učenjaci koji su okupljeni oko Svjetske unije muslimanske uleme (a oni se, hvala dragom Bogu, broje u desetinama hiljada) u te principe vjeruju i u njih pozivaju s mudrošću, a s onima koji misle drugačije raspravljaju, kao što Kur'an kaže - *billeti hije ahsen*, tj. na najljepši način.

U prologu bosanskog prijevoda *Islamske povelje*, između ostalog, kaže se i ovo: „Ka ovim temeljnim principima pozivamo sve muslimane – bez obzira gdje oni živjeli, kojim jezikom govorili i kojem mezhebu (pravnoj školi) pripadali – mi im obznanjujemo ovu *Povelju* s ciljem da je dobro prouče i usvoje njen sadržaj. Smatramo da su u Povelji, makar to bilo i u najkraćim crtama, iznesene islamske konstante na kojima treba odgajati sadašnje i buduće generacije muslimana. Ka ovim principima pozivamo i nemuslimane, kako bi islam upoznali onakvim kakav stvarno jeste, od njegovih sljedbenika i pozdanih učenjaka, čije mišljenje je meritorno u autentičnom predstavljanju islama. Mi svima upućujemo poziv: *...dođite da se okupimo oko jedne riječi, i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo! Pa ako oni ne pristanu, vi recite: 'Budite svjedoci da smo mi muslimani!'* (*Ali 'Imran*, 64) *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji.* (*El-Hudžurat*, 13)“

[13] *Islamsku povelju* su s arapskog na bosanski jezik preveli dr. Safvet Halilović i dr. Mehmed Kico.

Značaj *Islamske povelje* je, dakle, u tome što se u njoj - na vrlo utemeljen, ali, istovremeno, lahak način - iznosi globalni presjek učenja islama, kao i stav islama spram brojnih savremenih pitanja, kao što su, npr., globalizacija, umjetnost, ekonomija, preobražaj, dijalog, odnos prema nemuslimanima itd. U *Povelji* se, također, daje odgovor na važna pitanja kao što su: islam i čovjek, islam i porodica, islam i društvo, islam i vlast, zatim islamsko poimanje mira, rata, terora itd. Kao ilustraciju, možemo navesti nekoliko fragmenata iz ovog značajnog djela, na čijoj pripremi je radila grupa eksperata iz raznih naučnih oblasti. U 23. poglavlju, koje je naslovljeno sa ***Islam i dijalog***, između ostalog, ističe se i ovo:

– Vjerujemo da vjera muslimane obavezuje da s drugima vode dijalog. To je sastavni dio koncepcije pozivanja u islam koje je Uzvišeni Allah naredio Muhammedu, s.a.v.s., i svim muslimanima nakon njega, onako kako stoji u riječima Uzvišenoga: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj*. (*En-Nahl*, 125) U vezi sa savjetom, ovim ajetom se kaže da je dovoljno da bude lijep, dok se u vezi s dijalogom time ne zadovoljava, već se traži više, ... *na najljepši način* ..., budući da se savjet prakticira s onim ko je saglasan, a dijalog s onima koji imaju drugačije mišljenje - usljed čega je poželjno obraćati im se biranim riječima i pristupom da bismo ih oraspoložili i približili im se. Ko bolje posmatra Kur'an, vidjet će da je to knjiga dijaloga bez premca: dijalog između Allahovih poslanika i njihovih naroda, kao što se vidi iz razgovora Nuha, Ibrahima, Musaa, Huda, Saliha, Šu'ajba i dr. s njihovim narodima, u brojnim surama u Kur'anu; dijalog između Uzvišenog Allaha i Njegovih stvorenja - Uzvišeni Allah je dijalog vodio s melecima kad je htio stvoriti čovjeka. Štaviše, Kur'an spominje dijalog između Allaha, dž.š., i najgoreg stvorenja, Iblisa. To je dugačak dijalog, koji se spominje u nekoliko sura Kur'ana časnog (vidjeti, npr., sure: *El-A'raf*, *El-Hidžr*, *El-Isra'*, *Sad*).

Zato smo mi otvoreni za konstruktivan i pozitivan dijalog sa svakim ko se od nas razlikuje – sve dok želi tragati za istinom ne nametćući svoja poimanja, svoju filozofiju ili svoju politiku. Dijalog želimo pogotovo kad se radi o sljedbenicima Knjige, a s kršćanima, opet, posebno. Kur'an nas poučava etici dijaloga kad kaže: *I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način - osim s*

onima među njima koji su nepravedni - i recite: "Mi vjerujemo u ono što se objavljuje nama i u ono što je objavljeno vama, a naš Bog i vaš Bog jeste - jedan i mi se Njemu pokoravamo" (*El-'Ankebut*, 46).[14]

U 24. poglavlju, koje je naslovljeno sa ***Islam i odnosi s nemuslimanima***, u kojem se razmatra pitanje življenja muslimana u nemuslimannskoj državi, naglašavaju se slijedeće tačke:

– Zakonski osnov vezan za muslimana jeste to da on može živjeti na bilo kojem dijelu planete, s bilo kojim narodom i u okrilju svake vrste vlasti ukoliko mu se omogući da prakticira svoje vjerske dužnosti i da uživa prava i slobode kao čovjek i građanin. U prilog tome govori činjenica da Uzvišeni Allah čovjeka, kao pojedinca ili u sastavu skupine, u više od stotinu ajeta oslovljava ne spominjući neko mjesto, pa tako ni mjesto boravka. To dokazuje i da je islam Allahova vjera za sve ljude te da su brojni ashabi bili pripadnici dalekih plemena. Poslanik, s.a.v.s., preporučivao im je da se, nakon što bi primili islam, vrate u svoja plemena. Legitimnost življenja muslimana u nemuslimanskim zemljama potvrđuje i to što se iseljenici u Abesiniju nisu vratili u Medinu iako je u njoj uspostavljena islamska država. Ostali su u Abesiniji sve do Bitke za Hajber, sedme godine po Hidžri. Nigdje se u literaturi o Poslanikovom, s.a.v.s., životopisu ne kaže da ih je Poslanik, s.a.v.s., zvao da mu se priključe zbog toga što nije dozvoljeno življenje s nemuslimanima.

– Kad musliman živi u nemuslimanskom društvu, dužan je s ljudima postupati u duhu etike mira, a ne po logici rata. Dužan je pridržavati se sporazuma građanstva ili sporazuma o boravku koji ga spaja s ljudima u nekom dijelu Zemlje – u okrilju sistema vlasti oko kojeg su se oni usaglasili. Musliman je dužan pridržavati se svojih građanskih dužnosti i tražiti svoja prava u granicama zakonskih propisa i biti pozitivan dio društva - onaj koji naređuje Dobro a odvraća od zla, poziva k Allahu, sudjeluje u svim dozvoljenim poslovima, vodi dijalog s drugima o spornim pitanjima, sarađuje s ljudima u svemu sa čim je Uzvišeni Allah zadovoljan. U isto vrijeme, on neće učestvovati u bilo čemu što je grijeh s islamskog stanovišta. To nije protivno vladajućim zakonima u demokratskim državama koje poznaju postojanje opozicije i njeno odbijanje učestvovanja u napadačkim ratovima jer

[14] Vidjeti: *Islamska povelja*, El-Kalem, Sarajevo, 2010., str. 113-114.

su u nesuglasju s njihovom savješću i uvjerenjima. Musliman se ne bi trebao zadovoljiti pozivanjem u islam samo teorijski, već treba s drugima sudjelovati u društveno-političkom životu – s ciljem popravljanja stanja društva u kojem živi, širenja privrženosti pravdi, toleranciji i dijalogu radi pobjede ljudskih vrijednosti nad fatalnim materijalizmom raširenim u mnogim zemljama svijeta kao najveća opasnost za ljudsku životnu misiju. U tom pogledu dobro je prisjetiti se Poslanikovog, s.a.v.s., hadisa o ljudima "koji su se ukrcali na lađu, pa se neki smjestili na palubu, a drugi pod palubu. Nakon što su oni dolje poželjeli vode, otišli su onima gore i rekli: 'Kad bismo mi dolje izbušili jednu rupu, onda vas gore ne bismo uznemiravali.' Ako ih ovi gore puste da urade ono što su naumili, svi će propasti, a ako ih spriječe, onda će biti svi spašeni." (El-Buhari i Et-Tirmizi) Navedeni hadis jasno ističe značaj jedinstva svih članova društva i nužnost međusobnog pomaganja radi zaštite od zajedničke opasnosti i štete.[15]

Islam je vjera umjerenosti i komplementarnosti

Deseto poglavlje *Islamske povelje* je posebno značajno. Ono je naslovljeno sa *Islam je vjera umjerenosti i komplementarnosti*, i u njemu se govori o prirodi islama, njegovog poslanja i naučavanja. Ono je, prije svega, upućeno muslimanima, ali može poslužiti kao dobar osnov svakome ko želi da se upozna s istinskim naučavanjima ove časne vjere. Zbog važnosti tematike koja je tretirana u ovom poglavlju, u nastavku ćemo navesti glavninu njegovog sadržaja.

– Mi vjerujemo u koncepciju pozitivne umjerenosti, koja počiva na ravnoteži i umjerenosti u gledanju na pitanja vjere i života, bez ekstremizma i pretjerivanja, ali u kojoj, istovremeno, nema zakidanja na vagi niti pravljenja štete - onako kako Uzvišeni Allah kaže: ... *a da ne prelazite granice u mjerenju, i pravo mjerite i na teraziji ne zakidajte.* (*Er-Rahman*, 8-9)

Islam je označen umjerenošću u svemu, i zato je umjerenost temeljna karakteristika i obilježje njegovih sljedbenika. *I tako smo od vas stvorili pravednu (umjerenu) zajednicu...* (*El-Bekare*, 143)

Umjerenost u koju imamo povjerenje predstavlja pozitivnu ravnotežu u svim područjima: doktrinarnom (akaidskom),

[15] Ibid., str. 121-122.

praktičnom, materijalnom, idejnom, pojedinačnom i društvenom. Islam u životu pojedinca djeluje na uspostavljanju ravnoteže između duha i materije, između razuma i srca, između prava i dužnosti, između života na ovom svijetu i pripremanja za budući svijet. *Gospodaru naš, podaj nam dobro i na ovom i na onom svijetu*. (*El-Bekare,* 201) *... i nastoj da time što ti je Allah dao stekneš onaj svijet, a ne zaboravi ni svoj udio na ovom svijetu*. (*El-Kasas,* 77)

S druge strane, islam postavlja precizne vage između pojedinca i društva. Pojedincu ne daje prava i slobode s kojima može ugroziti interes društva, kao što to čini kapitalizam, niti daje društvu ovlaštenja u upravljanju, što mu omogućuje da ugnjetava pojedinca, iscrpljuje ga i cijedi, kao što čine socijalizam i komunizam.

Zapravo, on pojedincu daje njegova prava, a društvu njegova prava, bez ugnjetavanja i nanošenja štete. To reguliraju šerijatskopravni propisi i odredbe.

Mi smo uvjereni da pretjerivanje u vjeri može biti pogubno za pojedinca i za društvo: „Čuvajte se pretjerivanja u vjeri, to je uništilo one prije vas.“ (Ibn Madže, En-Nesai i Ahmed) Također, pogubno je i labavo pridržavanje vjere, njenih vrijednosti, naučavanja i odredaba.

Zato se držimo srednjeg pravca kao vodilje u svim područjima. Taj pravac odgovara zajednici i na taj način stanje ummeta biva ispravno. Ideja tog pravca može se razumjeti u slijedećem:

– sredina između zagovornika samo jednog mezheba, i onih koji zagovaraju potpuno ukidanje svih mezheba;

– sredina kada je u pitanju *tesavvuf*, između onih koji ga prihvataju čak i kada je devijantan, i onih koji ga apsolutno odbacuju;

– sredina između onih koji uzimaju za sudiju razum čak i onda kada je u suprotnosti s kategoričkim šerijatskim tekstom, i onih koji u potpunosti isključuju racio čak i u razumijevanju Teksta;

– sredina između onih koji apsolutno negiraju nadahnuće (*ilham*) i ne priznaju postojanje ni traga od njega, i onih koji pretjeruju u pozivanju na njega, dotle da ga uzimaju kao izvor šerijatskih propisa;

– sredina između onih koji zagovaraju tvrđe stavove (*tešeddud*) čak i u marginalnim pitanjima, i zagovornika olahkog pristupa čak i u temeljnim pitanjima i principima;

– sredina između onih koji pretjerano veličaju naslijeđe iako se u njemu pokazuju ljudske slabosti, i onih koji naslijeđe odbacuju iako u sebi sadrži divne pouke za uputu;

– sredina između filozofije idealista, koje gotovo ne zanima stvarnost, i filozofije realista, koji ne vjeruju u visoke ideale;

– sredina između onih koji zagovaraju filozofiju liberalizma, koja veliča pojedinca i nadređuje ga društvu, i onih koji pozivaju u društvenu marksističku filozofiju, koja veliča društvo i nadređuje ga pojedincu;

– sredina između onih koji zagovaraju nepromjenjivost čak i kada se radi o sredstvima i instrumentima, i onih koji zagovaraju promjene čak i kada je riječ o principima i ciljevima;

– sredina između onih koji zagovaraju obnovu i *idžtihad* čak i u osnovama vjere i njenim nepobitnim istinama, i onih koji zagovaraju nekritičko slijeđenje (*taklid*), koji su protivnici *idžtihada*, makar se radilo o problemima savremenog doba kakvi ranijim generacijama nisu mogli ni naumpasti;

– sredina između onih koji zanemaruju nepromjenjive šerijatske tekstove pozivajući na ciljeve Šerijata, i onih koji zanemaruju opće ciljeve pozivajući se na vanjski smisao Tekstova;

– sredina između onih koji pozivaju u bezrezervno otvaranje prema svijetu, i onih koji pozivaju u neopravdano zatvaranje u sebe;

– sredina između onih koji pretjeruju u proglašavanju nevjernicima čak i pobožnih muslimana, i onih koji su ravnodušni, makar se radilo i o otpadnicima, neprijateljima vjere ili izdajnicima koji rade za neprijatelje muslimana;

– sredina između onih koji pretjeruju u zabranjivanju tako da izgleda kao da u vjeri nema ništa što je dozvoljeno, i onih koji pretjeruju u dozvoljavanju tako kao da u vjeri nema ništa što je zabranjeno;

– sredina između onih koji su zaronjeni u prošlost, odsutni iz sadašnjosti i budućnosti, i onih koji prošlost zaboravljaju, kao da je žele izostaviti iz vremena, a prošlo vrijeme izbaciti iz jezika.

Ovakvu uravnoteženu umjerenost dopunjuje sveobuhvatna komplementarnost (*tekamulijja šamila*). Dopunjuje je tako što

islam nije postavio svojim primarnim ciljem formalnu primjenu zakonskih sadržaja u svome vjerozakonu. Njegova primarna borba i najveća zadaća je uporno nastojanje da uspostavi istinski, a ne formalno, islamski život, život koji će popravljati ćud kod ljudi, tako da Allah bude zadovoljan njima. U okrilju takvog života treba se izgrađivati čovjek vjernik, složna porodica, stabilno društvo, pravedna država, koju će karakterizirati snaga i sigurnost. To je potpuni islamski život, kojeg usmjerava islamsko vjerovanje, a učvršćuje ga islamski vjerozakon. U takvom životu čovjek je usmjeren islamskim poimanjem, islamskom etikom i islamskim odgojem.

To je život čvrsto spregnutog društva, poput čvrsto zidane zgrade, u kojem pojedinac ne može biti gladan a da njegov blizak komšija bude sit, u kojem će korisna nauka na raspolaganju biti svakom čovjeku, a odgovarajući posao svakome nezaposlenom, pristojna zarada svakom radniku, dovoljno hrane svakome ko je gladan, djelotvoran lijek svakom bolesniku, uvjetan stan svakom građaninu, ispunjenje svih legitimnih potreba, materijalna i socijalna zaštita svakome nemoćnom, posebno djeci, starcima, hudovicama i invalidima. U takvom životu će se raspolagati snagom na svim nivoima, snagom mišljenja, duha, tijela, morala, ekonomije, sredstava odbrane i opreme, uz snagu jedinstva i uzajamne privrženosti, a temelj svega toga je snaga vjerovanja.[16]

Zaključak

Razmatranja iznesena u *Islamskoj povelji* su vrlo značajna, podjednako muslimanima i nemuslimanima. Ovako jasni, precizni i, što je posebno važno, pozitivni stavovi koji su izneseni u zvaničnom proglasu (manifestu) Svjetske unije islamskih učenjaka, bez dvojbe, mogu snažno doprinijeti afirmaciji mira i suživota u današnjem nemirnom i vrlo uzburkanom svijetu. Široke muslimanske mase se pozivaju da budu korisni članovi društava u kojima žive i da poštuju red, zakon i propise. Nikakav oblik ekstremizma, a kamoli teroriziranja ljudi, nije dopušten, s obzirom da ugrožavanje nevinih ljudi i napadanje na njihov život, imetak i sigurnost u islamskom zakonodavstvu (Šerijatu) spada u najteže

[16] Ibid., str. 48-51.

grijehe (*el-kebair*), za koje je predviđena teška sankcija još u životu na ovome svijetu.

S druge strane, stavovi obznanjeni u *Povelji* koju su izdali eminentni muslimanski učenjaci može poslužiti kao dobra osnova svima koji žele da u svijetu vladaju mir i suživot, da se upoznaju s islamom, njegovim učenjem i poslanjem, kako bi se konačno prestalo sa stigmatiziranjem islama i njegovim proglašavanjem za krivca u gotovo svakom terorističkom aktu koji se desi u svijetu. Takav tendenciozan i nekorektan pristup samo produbljuje jaz nepovjerenja među ljudima i porađa islamofobiju, koja je uzrok mržnje, progona, ubijanja i mnogih drugih zala u savremenom svijetu. A, treba imati u vidu da muslimani, prema zvaničnim statistikima, zauzimaju gotovo četvrtinu ljudske populacije. Drugačije rečeno, svaki četvrti stanovnik planete Zemlje je musliman, a stigmatiziranje tolikog broja ljudi nije nimalo dobro, i zato je potrebno uložiti veliki trud da se predrasude, koje su dugo vremena taložene, počnu odagnavati i da prevlada zdrav ljudski razum.

Upravo zbog toga, istaknuti evropski pisci i intelektualci, poput već spominjanih Leopolda Weissa i Karen Armstrong, u svojim radovima naglašavaju da je potrebno prestati gledati na islam i muslimane kao na nekoga čije je mjesto na optuženičkoj klupi. Takav pristup vodi ka tome da se s lahkoćom javljaju razne ekstremne grupe i naučavanja, koji ne prezaju od nasilja i terorizma. U vezi s tim, Karen Armstrong poručuje:

> „Ne možemo više sebi priuštiti da budemo upleteni u ovu vrstu zaslijepljenosti, jer to predstavlja dar ekstremistima, koji mogu koristiti takve izjave da 'dokažu' kako je zapadni svijet uistinu angažiran u novom križarskom pohodu protiv islamskog svijeta. Muhammed nije bio čovjek nasilja. Njegovom životu trebamo pristupiti uravnoteženo, s ciljem da shvatimo i cijenimo njegova značajna postignuća. (...) Kao paradigmatična ličnost, Muhammed nosi važne poruke, ne samo za muslimane već, također, i za ljude na Zapadu. Njegov život je bio *džihad*: kako ćemo vidjeti, ova riječ ne znači 'sveti rat', ona označava 'borbu'. Muhammed se doslovce znojio u naporima da donese mir ratom rastrganoj Arabiji. A mi trebamo ljude koji su

> spremni da ovo učine danas. Njegov život je bio marljivo djelovanje protiv pohote, nepravde i arogancije.“[17]

U tom pogledu, *Islamska povelja* Svjetske unije islamskih učenjaka svakako predstavlja značajan doprinos u razbijanju brojnih predrasuda i stereotipija, koje su rezultat višestoljetnih antagonizama i pogrešnih pristupa islamu, posebno na Zapadu. U isto vrijeme, *Povelja* je od izuzetne važnosti za muslimane, koji o svojoj vjeri trebaju učiti od njenih meritornih poznavalaca – istinske uleme. Na taj način će se moći, s Božijom pomoći, u znatnoj mjeri mjeri suprotstaviti islamofobiji, toj opasnoj pojavi koja generira mržnju, ratove, razaranja, progon i ubijanje nevinih ljudi.

Literatura

- Ahmed Smajlović: *Felsefetu-l-istišrâq ve eseruha fi-l-edebi-l-'arebijji-l-mu'âsiri*, Kairo, Daru-š-šuruk, bez godine izdanja.
- A. J. Arberry: *Oriental Eseys; Portraits of Seven Scholars*, London, 1960.
- Karen Armstrong: *Muhammed – poslanik za naše vrijeme*, s engleskog prevo Mirnes Kovač, Buybook, Sarajevo, 2008.
- Ismail Ibrahim Nawwab, *Orijentalne studije: pregled korijena*, s engleskog preveo Ahmet Alibašić, *Beharistan*, časopis za kulturu, dvobroj 5/6, zima/proljeće 2002.
- Muhammed Asad: *Put u Meku*, s engleskog preveo Hilmo Ćerimović, El-Kalem, Sarajevo, treće reprint izdanje, 1997.
- Muhammed Asad: *Islam na raspuću*, s engleskog preveo Hilmo Ćerimović, El-Kalem, Sarajevo, 2000.
- M. Basheer Ahmad, Syed A. Ahsany, Dilnawaz A. Siddiqi: *Muslimanski doprinos svjetskoj civilizaciji*, El-Kalem I Centra za napredne studije, Sarajevo, 2010.
- Mustafa Busuladžić: *Muslimani u Evropi*, Sarajevo, Sejtarija, 1997.
- Svjetska unija islamskih učenjaka: *Islamska povelja*, s arapskog preveli Safvet Halilović i Mehmed Kico, El-Kalem, Sarajevo, 2010.

[17] K. Armstrong, nav. djelo, str. 22. i 23.

Safvet Halilović, Ph.D.
Faculty of Islamic Education of the University of Zenica

THE ISLAMIC CHARTER OF THE INTERNATIONAL UNION OF MUSLIM SCHOLARS – A TOOL FOR SUPPRESSING ISLAMOPHOBIA

Summary

Islamophobia is a serious concern; it generates hatred, war, conflict, violence, and murder of a great number of people. Although this term has been used more often in the recent period, this paper explains that the roots of Islamophobia should be traced back to the first clashes between the West and the Muslim world, which had emerged during the Crusades. A great number of prejudices about Islam and Muslims were established - and are, unfortunately present even today - during the so-called 'holy wars'. They are now being expressed even more intensely as the number of Muslims in the West has increased in the second half of the 20th century. Another factor is the existence of certain extremist trends among Muslims themselves, who interpret Islam while disregarding contemporary social, intellectual, cultural, and economic developments. All this having been taken into account, many people, especially in the West, have started perceiving Islam as a threat or menace. The International Union of Muslim Scholars was established due to the necessity to suppress all the negative interpretations of Islam. The Islamic Charter is a very important publication by the International Union of Muslim Scholars. It presents a global, an all-encompassing and objective perception of the Union on the Islamic heritage and the most important questions on Islam and present-day Muslims, and, what is more, the attitude of Islam towards numerous phenomena and to them related events in today's world. The concepts discussed in The Islamic Charter are clear, well-founded and optimistic, and, as such, may contribute to the affirmation of peace and co-existence in today's turbulent times. Muslims are invited to positively contribute to the society, and to obey laws and regulations. No form of extremism or terror is allowed, as endangering lives of innocent people, their property and safety classifies in the Islamic legislature as the most heinous

of sins (kebair). In addition, The Charter, presented by established Muslim scholars, can serve as a solid basis for all those who strive for peace and co-existence, as it will enable them to get introduced to Islam in its genuine form, and thus prevent stigmatization of Islam and blaming Islam for each terrorist act. Such a trend is only making the gap of distrust wider and Islamophobia stronger, which is leading to nothing but hatred, violence, murder, and numerous other horrors of the present.

Keywords: Islamophobia, Islamic Charter, the World Union, Muslim scholars, the West

Sedad Dizdarević
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

PARADIGMATIČNOST KRSTAŠKIH RATOVA U KONTEKSTU ISLAMOFOBIJE

Sažetak

Krstaški ratovi predstavljaju najveći ideološki sukob u cjelokupnoj povijesti čovječanstva, kao i najveći kulturno-civilizacijski dodir Zapada i Istoka nakon Aleksandrovih pohoda ka Indiji. Koliko god se činilo da su krstaški ratovi stvar prošlosti i da isključivo predstavljaju vjerski sukob i pokušaj kršćanskih zemalja zapadne Evrope, u to vrijeme ideološki predvođenih Rimokatoličkom crkvom kao vrhovnim vjerskim i svjetovnim suverenom, da oslobode kršćanske svete teritorije u području Bliskog istoka, određene komparativne, metodološke, propagandne, političke i kulturološke podudarnosti u odnosu na proces globalizacije, vesternizacije i prisilne demokratizacije islamskog svijeta ukazuju da duh krstaških ratova još uvijek živi u teoriji, a i praksi, Zapada.

Značaj ovog rada nije samo u tome što omogućava bolje razumijevanje samog fenomena krstaških ratova već u velikoj mjeri pomaže boljem razumijevanju i shvatanju kreatora vanjske politike Zapada u XX i XXI stoljeću.

Metodološki, ovaj rad počiva na povijesnoj metodi i metodi analize sadržaja kako primarnih tako i sekundarnih izvora koji tretiraju povijest i suštinu krstaških ratova.

Tokom propitivanja i analize uzroka, motiva, metoda, ciljeva i posljedica krstaških ratova, autor iste komparira sa motivima, metodama, ciljevima i posljedicama svojevrsnih kulturoloških krstaških ratova manifestiranih u zapadnoj politici globalizacije, slobodnog tržišta, prisilne demokratizacije, sekularizacije, vesternizacije, pa i okupacije zemalja islamskog svijeta.

Ovaj rad ne nudi definitivne zaključke i odgovore, već ukazuje na određene podudarnosti koje sugeriraju da krstaški ratovi, kao model i paradigma kulturne, političke, pa čak i vojne dominacije

kršćanskog Zapada, predstavljaju neiscrpno vrelo inspiracije kreatorima vanjske politike Zapada.

Ključne riječi: krstaški ratovi, islamofobija, globalizacija, Zapad, islamski svijet

Uvod

Krstaški ratovi su, uistinu, više nego i jedan drugi događaj u historiji čovječanstva utjecali na povijest svijeta i oblikovali odnose između Istoka i Zapada. Mada se krstaškim ratovima danas daje druga dimenzija i nastoji ih se smjestiti u kontekst prevaziđenih religijskih i ideoloških sukoba, kontinuitet predodžbe o krstaškim ratovima u svijesti običnih ljudi i elite, kako na Zapadu tako i na Istoku, i sve češće spominjanje termina *krstaški ratovi* u medijima, literaturi i političkom vokabularu, ukazuje da fenomen *krstaških ratova* još uvijek odolijeva zubu vremena i izbjegava da bude pohranjen na *smetljištu* pohabanih ideja i ideologija. Kada je George Bush Junior, nakon 11. septembra 2001. godine, progovorio o krstaškom ratu u kom su se SAD i njene saveznice nenadano našle, ta njegova izjava je izazvala čitavu bujicu rasprava, interpretacija i analiza, čime je u akademskim i stručnim krugovima ponovo otvorena ova svojevrsna *pandorina kutija*[1]. Bez obzira što je Bush povukao izjavu i što je iz njegovog kabineta ta izjava predstavljena kao nepromišljen lapsus, to nije zaustavilo istraživače da se ozbiljnije pozabave fenomenom krstaških ratova. S obzirom na sve veću ekspanziju islamofobije i posljedica koje taj problem ima za muslimanski svijet, u ovom članku smo pokušali pronaći korijene islamofobije i antimuslimanske propagande upravo u *propagandnoj kampanji* i propagandnim aktivnostima koje su pratile pokretanje i vođenje krstaških ratova. Mada prvu organiziranu propagandnu instituciju pod nazivom *Sacra congregatio de propaganda fide* 1622. godine formira Katolička crkva s ciljem širenja katoličanstva i suzbijanja hereze, rudimentirana forma ove institucije počinje egzistirati već sa prvim krstaškim ratovima. Crkva nikada nije imala samo za cilj prenošenje Kristove poslanice i *radosne vijesti*, već se od prvih dana nametala kao jedino *Božije kraljevstvo na Zemlji*, koje je

[1] http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html

utemeljio sam Krist i na čijem čelu se on nalazi, a čija vojska i sužnji su sam papa i ostali članovi crkvenog klera.[2] To polaganje prava Crkve da, pored duhovne, ima i svjetovnu vlast, kroz povijest se različito tumačilo. Analizom i iščitavanjem različitih primarnih i sekundarnih izvora koji tretiraju pitanje krstaških ratova, naravi, motiva, ciljeva, metoda i posljedica koje su ovi ratovi izazvali, te komparativnim pristupom literaturi koja tretira fenomen islamofobije, dolazimo do veoma zanimljivih zaključaka. Na osnovu dubljeg uvida u historijsku i literarnu građu koja tretira pitanje krstaških ratova, zapažamo da je Crkva krstaške ratove koristila kako bi, pored čisto religijskih i *svetih* ciljeva, ostvarila i neke svjetovne i materijalne ciljeve. Politika vođenja krstaških ratova i propagandna kampanja koja ih je pratila, a koja je vođena sistematski, planski i centralizirano, od strane samog pape, pokazuje kako su ti principi, metode i tehnike postali paradigma današnjoj antimuslimanskoj propagandi na Zapadu. Nije nam cilj reći da i danas postoje isti trendovi i da je iz *lampe probuđen duh prošlosti*, već pokazati da krstaški ratovi kao višestoljetni oprobani metod homogenizacije i mobilizacije zemalja zapadne hemisfere i propagandna mašinerija koja ih prati i danas daju dobre rezultate.

Propitivanje naravi krstaških ratova

Iako je napisano jako mnogo knjiga i članaka o tome šta su krstaški ratovi, koje razdoblje obuhvataju, šta su njihovi ciljevi i zbog čega su vođeni, još uvijek ne postoji konsenzus oko toga kako definirati krstaške ratove, u koji vremenski okvir ih strpati i koje geografske koordinate im pridodati. Čak se istraživači ne slažu ni oko toga koliko je vođeno krstaških vojni. Većina smatra da su krstaški ratovi vođeni u području Bliskog istoka u periodu od 1095. do 1291. godine. Uglavnom ih ograničavaju na osam vojni. Međutim, Jonathan Riley -Smith, zasigurno jedan od najvećih poznavalaca i istraživača krstaških ratova, smatra da su krstaški ratovi trajali do 1500. godine i da su se protezali izvan Bliskog istoka (Ridley-Smith, 2007:10). Po njemu, pojam krstaških ratova se odnosi na sve ratove koje je vodila Crkva tokom povijesti u cilju

[2] Papa je tokom povijesti nosio različite titule, a između ostalih: *Servus servorum Dei* (Sluga slugu Božijih), *Summus pontifex* (Vrhovni svećenik) i *Pontifex maximus* (vrhovni svećenik). Posljednju titulu su nosili rimski biskupi, a kasnije pape, po uzoru na rimske careve.

suzbijanja ideoloških i političkih neprijatelja, uz mobilizaciju širih slojeva društva u zapadnom dijelu Evrope i uz dijeljenje oprosta od grijeha. Ti ratovi su se protezali na područje Pirineja, Sicilije, južne Italije i baltičkih zemalja. Uglavnom su vođeni protiv muslimana, kao što je to bio slučaj u području Bliskog istoka, Pirineja, Sicilije i južne Italije. Međutim, vođeni su i protiv neznabožačkih, ili heretičkih, Slavena u području Baltika, a i šire. Neki kolonijalistička osvajanja islamskog svijeta, kao što su okupacija Egipta i drugih islamskih zemalja, također svrstavaju u kategoriju krstaških ratova.[3] Drugi, opet, sukobe u BiH, na Kosovu, i okupaciju zemalja kao što su Irak, Afganistan i druge, na neki način vide nastavkom *preventivnih* (humanitarnih) krstaških ratova na teritoriji drugih zemalja (Qureshi and A. Sells, 2003). To nam pokazuje da moramo biti pažljivi kada želimo precizno odrediti karakter i definiciju krstaških ratova. Prije svega, to su ratovi koje vodi Crkva i koji su prvenstveno, bar deklarativno, vođeni religijskim motivima, i to s ciljem širenja kršćanstva i suzbijanja heretika ili pripadnika drugih religijskih učenja. Crkva je ta koja se poziva na sveti Božiji autoritet i suverenitet, a papa, u ime Boga[4], oslobađa učesnike krstaških ratova od svih grijeha. Najbolji egzemplar takve prakse je sada već historijska propovijed pape Urbana II, kao i propovijedi svih kasnijih papa koji su pozivali u krstaške ratove.[5] Druga karakteristika ovih ratova jeste da su imperijalističke prirode i da imaju za cilj uzurpiranje tuđe teritorije i formiranje vlastite države. Najbolja potvrda za to je formiranje latinskog kraljevstva na teritoriji Jerusalima i preusmjeravanje IV krstaškog rata protiv Bizantije te pljačkanje Konstantinopolisa (Burrows, 2001). Treća karakteristika krstaških ratova jeste njihova *preventivna* priroda, odnosno djelovanje na teritoriji druge zemlje u cilju otklanjanja *moguće* opasnosti. S tim u vezi, provođene su mjere zastrašivanja vlastitih podanika i satanizacije *neprijatelja*, kako bi se podanici privoljeli na hitno djelovanje. Već spomenuta

[3] James Pinkerton, *Newsday*, 3. decembar 2003.
[4] *In nomine Dei*.
[5] Ne postoji originalna verzija govora pape Urbana II s koncila u Clermontu u Francuskoj. Međutim, postoji pet verzija tog govora, koje su zabilježili učesnici tog koncila ili suvremenici pape Urbana II.

propovijed pape Urbana II, i propovijedi drugih papa, kao što je Inocentije III, predstavljaju najbolju argumentaciju za ovu tvrdnju.[6]

Zadovoljit ćemo se sa ove tri karakteristike krstaških ratova, jer nam je to dovoljno da načinimo adekvatnu klasifikaciju krstaških ratova i da definiramo njihovu narav te da u skladu s tim odredimo period za koji se vežu. Možemo reći da su krstaški ratovi oni ratovi koje je vodila Crkva radi zadovoljavanja svojih svjetovnih i sakralnih ciljeva instrumentalizirajući zapadnoevropske vladare, kao i šire narodne mase, sa precizno definiranim i planiranim propagandnim metodama. Pri tome, Crkva se uklanja iza Božijeg autoriteta, pravdajući svoje postupke Božijom voljom i naredbom.[7] Svi ratovi koji su se kasnije javljali, pa čak i oni protiv muslimana, bili su inspirirani krstaškim ratovima, i počivali su na istim metodama propagande i planiranja.

Motivi i ciljevi krstaša

Kada je riječ o motivima koji su potakli katoličke pape - u prvo vrijeme papu Grgura VII, zatim papu Urbana II, papu Inocentija III i ostale - da povedu vojni pohod protiv muslimana i da stoljećima šire antimuslimansku propagandu i mržnju u Evropi, treba reći da o ovom pitanju postoji neslaganje među istraživačima i historičarima. Jako je mnogo motiva i ciljeva koji se navode, ali se oni mogu svrstati u tri kategorije, i to:

a) ideološki,
b) ekonomski,
c) politički.

Većina istraživača na Zapadu i crkvenih teologa smatra da je osnovni motiv, koji je poticao pape da upute poziv za mobilizaciju i koji je doveo do toga da se ljudi masovno i sa mnogo žara odazivaju na ovaj poziv, prije svega ideološke i religijske prirode. Papa Urban II u svom historijskom govoru upravo potencira ovaj momenat. On se poziva na Boga i tvrdi da kroz njegova usta progovara Bog, te da je ovaj poziv upućen direktno od Boga. Tako, onaj koji se odazove ovom pozivu, odazvao se direktno Bogu, a ko odbije poziv, odbio je Boga i morat će snositi posljedice svoga djelovanja. U verzijama njegovog govora koje su do nas stigle, a i u

[6] U prilogu ovog članka ćemo u cijelosti prenijeti propovijed pape Urbana II.
[7] Poznata je rečenica koju je papa Urban II izgovarao: „Deus vult.“ (Bog tako želi).

govorima ostalih papa, uvijek se poziva na oslobađanje Jerusalima kao svetog kršćanskog grada, a zauzvrat se obećava Kraljevstvo nebesko. Kao nagradu, sve pape listom nude odrješenje od svih grijeha i spasenje na ovom i na drugom svijetu. Pored toga, papa Urban II poziva da se pruži pomoć pravoslavnoj braći (Proctor, 1854, Michaud, 1949, i Riley-Smith 2007). Neosporno je da su krstaški ratovi u velikoj mjeri bili ideološke naravi, ali, da li se iza poziva na odbranu vjere, braće po vjeri i oslobađanja svetog grada Jerusalima kriju i drugi motivi?

Da su u pitanju bili samo ideološki i vjerski razlozi, krstaši ne bi formirali državu u Jerusalimu, ne bi pljačkali kršćanske gradove kao što su Zadar, Beograd, Carigrad i drugi, i, konačno, vratili bi se nakon što su muslimane otjerali iz Edese i Antiohije te time odagnali opasnost od bizantijskog cara koji im se obratio za pomoć. To se čini upitnim posebno zato što je samo dvije decenije prije toga papa Grgur VII uputio poziv da se pomogne bizantijskom caru, ali se niko nije odazvao njegovom pozivu. Međutim, kasnije, kada je bizantijski car razbio opsadu i kada se situacija znatno poboljšala, krstaši su se listom odazvali u rat. Ono što još više dovodi u pitanje ideološku i religijsku dimenziju motiva krstaša jeste činjenica da su se masovno odazivali najsiromašniji i najbogatiji slojevi društva. Također, činjenica da su krstaši napali Jerusalim koji je bio u rukama abasidskog halife, inače prijatelja bizantijskog cara, govori u prilog da su krstaši, osim vjerskih i bratskih motiva, imali i druge ciljeve (Housley, 2007:6).

Jedan broj historičara smatra da je vjerovatno najvažniji motiv i cilj pokretanja krstaških ratova bio ekonomske prirode. Naime, u XI stoljeću Evropa je bila u teškoj ekonomskoj situaciji, svuda je vladala kuga, a muslimani su kontrolirali morske i kopnene trgovačke puteve, što je dodatno pogoršavalo položaj evropskih zemalja. U prilog tome ide činjenica da su krstaši na svom putu pljačkali mnoge gradove, pa i one kršćanske. Također, veliki broj pripadnika siromašnih slojeva društva se masovno odazvao pozivu, tako da se početak I krstaškog rata zove *Prosjački krstaški rat*. Neosporna je činjenica da je jedan od motiva bio i ekonomske prirode (Tyerman, 2007, i Vicari, 2002), ali to svakako nije bio jedini i presudni faktor. Krstaške ratove su uglavnom finansirali plemići i imućni pobožni vjernici. Mnogi od njih su stradali i nisu ostvarili neku veću materijalnu korist. Poznat je slučaj vitezova

Templara, koji su zahvaljujući boravku u Jerusalimu i učešću u krstaškim ratovima uvrstili među najmoćnije slojeve društva u srednjem vijeku. Sigurno je bilo i onih koji su samo zbog materijalne koristi i neke zarade učestvovali u ovim ratovima, ali je puno više onih koji su učestvovali iz vjerskih pobuda, ili su tako mislili. Crkva je svakako gajila i te motive, ali to nije bio glavni motiv.

Politički ili imperijalistički jesu motivi i ciljevi koji se sve više vežu za krstaške avanture i agresiju na muslimanski svijet. To je nešto što na prvi pogled nije u skladu sa Crkvom i sa njenim pozivom, i upravo su zbog toga u prošlosti uglavnom odbijali ovu mogućnost. Međutim, kada razmotrimo društveno-historijski kontekst tog vremena i situaciju u kojoj su se tada nalazili Crkva i pape, onda nam se politički motiv nameće kao sasvim logičan. Naime, od vremena kada je car Konstantin proglasio kršćanstvo državnom religijom Rimskog carstva, kršćanski svećenici, biskupi, patrijarsi i pape su većinom služili svakojake vladare. Kada je došlo do cijepanja Rimskog carstva i propasti Zapadnog rimskog carstva, Crkva se našla u velikim problemima. Konstantno se suočavala sa mnogobronim plemenima koje je trebalo pokrstiti, a svako malo su se javljali vladari koji nisu poštovali njen autoritet. Crkva je bila prinuđena da se priklanja nekom od vladara samo da bi opstala. Kada je na vlast došao Karlo Veliki i kada je zavladao u to vrijeme najvećim dijelom Evrope, rimski papa ga je proglasio svetim kršćanskim vladarem. On je, zauzvrat, Crkvi dao suverenitet i teritorij, i od tog vremena Crkva ozbiljno radi na jačanju svog svjetovnog autoriteta, suvereniteta i na kontroli vladara. Međutim, položaj Crkve, pape i ostalih svećenika se nije poboljšao sve do XI stoljeća, do pontifikata pape Grgura VII, koji je iskoristio nezrelost njemačkog vladara Henrika IV i donio uredbu po kojoj Crkva postavlja svećenike i po kojoj svjetovni vladari nemaju nikakav utjecaj na Crkvu, a papa direktno postavlja svjetovne vladare. Ovim je Crkva direktno posegnula za zemaljskim svjetovnim prerogativima, što nije išlo sasvim glatko. Grgur VII nije uspio dosanjati svoj san, a to je u znatnoj mjeri učinio njegov fanatični poklonik Urban II. Urban II je ideju o formiranju samostalne papske države, koja ima apsolutnu moć, i to ne samo u katoličkom već i u pravoslavnom svijetu, doveo do realizacije (Burrows, 2001). Papa Grgur VII je pokušao dijalogom vratiti jedinstvo Crkve i

povratiti dominaciju nad kršćanima u Bizantijskom carstvu, ali mu to nije pošlo za rukom. Ostala je vojna opcija. S druge strane, to se poklopilo sa rekonkvistom i potiskivanjem muslimana iz Evrope. Godine 1060. Normani započinju osvajanje Sicilije i južne Italije, 1085. Toledo pada u ruke kršćana (Kursar, 2003). To je, svakako, ohrabrilo papu Grgura VII i Urbana II da rekonkvisti daju šire dimenzije i da moć i dominaciju Crkve i Svete stolice izmjeste u Jerusalim. Stoga je papa Grgur II preuzeo projekat svoga učitelja Grgura VII i iskoristio novonastalu situciju kako bi realizirao svoju nakanu. Kada je jednom donesena odluka o neovisnosti Crkve i njenoj dominaciji nad svjetovnim vladarima, više nije bilo povratka. Grgur VII i njegovi nastavljači su imali problema, ali pokretanje krstaških ratova se nudilo kao veoma dobar način da se težište problema prebaci na drugo mjesto i da se vladari zabave drugim problemima. Crkva je, malo po malo, dobijala ugled i ulogu vrhovnog arbitra, a svjetovni vladari su, silom ili milom, morali prihvatiti njen diktat. Krstaški ratovi su omogućili formiranje i jačanje suvereniteta papske države, a poziciju koju je Katolička crkva imala u srednjem vijeku, i koju jednim dijelom ima i danas, treba zahvaliti krstaškim ratovima. Nije li prebacivanje problema na drugi teritorij izvan okvira vlastite zemlje i kreiranje neprijatelja najbolji način da se ostvari homogenizacija i dominacija u zemlji? Nije li to nešto čemu svjedočimo u našem okruženju, i šire, na Zapadu? Zar to ne pokazuje da je Crkva bila umnogome inovativna i da joj nekadašnji i današnji imperijalisti duguju mnogo šta?

Metodi i efekti krstaških vojni

Krstaški ratovi su po mnogo čemu bili paradigmatični, pa tako i po pitanju iniciranja, mobilizacije, vođenja i upravljanja vojnim operacijama. Krstaški ratovi su, bez sumnje, prvi ideološki imperijalistički pohodi na čijem čelu se nalazila jedna religijska hijerarhija. To je svojevrsni nadnacionalni i transnacionalni projekat *globalizacije*, homogenizacije i mobilizacije zapadnoevropskog kršćanskog svijeta, pod liderstvom i u okrilju Katoličke crkve. U svijesti tadašnjih stanovnika zapadne Evrope to je bio sukob između *civiliziranih*, naprednih, Bogu odanih,

progresivnih i humanih *bijelih* ljudi Zapada[8] sa *barbarskim*, divljim, heretičkim, bogohulnim, omraženim i raskolničkim *crnim* ljudima Istoka.[9] Jasno je bila povučena linija razgraničenja između *nas* i *njih*. Krstaškim ratovima prethodila je veoma dobro sistematizirana, osmišljenja i rukovođena propaganda od strane Crkve. Prvi hroničari i historičari krstaških ratova napominju da je papa Urban II veoma brižno pratio, nadzirao i kanalizirao propagandne aktivnosti. Tako, Baudri de Bourguel,[10] pišući o govoru koji je papa Urban II održao u Clermontu, kaže: „ Papa Urban II je naredio svim sveštenim licima i svim učesnicima koncila u Clermontu da u svojim župama svim pojedincima ponaosob doslovno prenesu poruke koncila i poziv za učešće u ratu te da svim svojim bićem pozivaju na put u Jerusalim.“ (Burrows, 2001:37) Jedan drugi hroničar, koji je i sam učestvovao na koncilu u Clermontu, po imenu Foucher de Chatres, ide dalje i tvrdi da je papa Urban II tražio od svih učesnika koncila da zapišu i objave njegov govor i učine ga dostupnim svim ljudima te da direktno nagovaraju svakog pojedinca u svojim župama da učestvuje u pohod na Jerusalim.[11] Poznato je da je sam papa Urban II za vrijeme propagandne kampanje i mobilizacije dobrovoljaca na pohod na Jerusalim konstantno putovao i držao veoma vatrene i persuazivne govore. Uvijek je pripremao svoje posjete i planirao je da njegov dolazak padne u vrijeme neke svetkovine ili vjerskog događaja, kako bi što bolje iskoristio duhovno raspoloženje i entuzijazam ljudi. Propovijedi i govori svećenih lica su bili dobro

[8] U to vrijeme zapadnoevropske zemlje su bile većim dijelom u okrilju Svetog rimskog carstva, ili su sačinjavale ostatke velike Franačke imperije.

[9] Koliko je bila jasna podvojenost ova dva entiteta: Istok-Zapad, islam-kršćanstvo, civilizirani ljudi-barbari, govori činjenica da je cjelokupna srednjovjekovna umjetnost i književnost muslimane predstavljala u liku crnih raščupanih polugolih i poludivljih ljudi. Nazivi kao što su saraceni, turci i mauri svojom etimologijom ilustriraju predodžbe koje su kršćani Evrope imali o muslimanima.

[10] Baudri de Bourguel (1050-1130) - opat i biskup Bretanje. Pisao je poeziju, lijepu književnost i hronike. Najpoznatije mu je djelo *Historia hierosolymitana*, u kojem piše o prvom krstaškom ratu. Njegova hronika se smatra jednim od najmeritornijih primarnih izvora za istraživanje historije krstaških ratova.

[11] Foucher de Chartres, svećenik i hroničar. Učestvovao je na legendarnom koncilu u Clermontu i otputovao u Jerusalim kada je pao u ruke krstaša, gdje je i preselio. On je, također, napisao hroniku prvog krstaškog rata pod naslovom *Historia hierosolymitana*, koje spada u red unikatnih izvora ove vrste.

osmišljeni i konstantno su poticali religijski žar sljedbenika. Papa Urban II je svojim propovijedima, a posebno govorom na koncilu u Clermontu, udario temelje suvremene propagande i persuazivne komunikacije. Analizom njegovog govora iz Clermonta, uočavaju se svi elementi i principi jedne veoma dobro uobličene persuazivne komunikacije (Panjeta, 2006). Jedan od osnovnih principa i postulata neprijateljske propagande jeste konstruiranje šablona neprijatelj-spasitelj. U skladu sa ovim šablonom, neophodno je konstruirati stvarnog ili nestvarnog neprijatelja cijelim setom propagandnih, retoričkih i logičkih manipulacija. Uvijek kada jedna strana konstruira neprijatelja, ona ima potrebu da ga imenuje, opiše i predstavi, a da, nasuprot toga, sebe prezentira kao spasitelja od te *strašne* opasnosti. Ovaj recept je veoma dobro poznat i koristi se i danas uvijek kada se govori o nekome ko se ne slaže sa vladajućim strukturama vlasti, politikom, ideologijom ili ubjeđenjima. Prvi korak u uspostavljanju šablona neprijatelj-spasitelj jeste predstavljanje i opisivanje neprijatelja jasnim konstrukcijama i primjerima. Neprijatelj se jasno imenuje, predstavljaju se njegovi *grijesi* ili *krivica*, kontinuirano se radi na širenju glasina, dezinformacija, laži i kreiranju *istine* o neprijatelju. Istovremeno se preuveličava opasnost od njega, satanizira se i dehumanizira, oduzimajući mu epitete normalnog i civiliziranog ljudskog bića.[12] S druge strane, imenuje se *spasitelj*, odnosno strana koja može otkloniti opasnost od neprijatelja i koja će donijeti spasenje ljudima. U skladu sa ovom vrstom diskursa, *spasitelj* je onaj koji će neprijatelja pravedno kazniti i donijeti mir i blagostanje svijetu.[13] (Panjeta, 2004:7-8). Papa Urban II u svom govoru u Clemontu sasvim jasno imenuje neprijatelja, a to su *turci* muslimani koji su došli sa istoka i koji ubijaju ljude i ruše crkve. Papa ih imenuje barbarima i divljacima, ukazujući da dolaze sa krajnjeg istoka i daleko od civiliziranog svijeta. Ovim su ispoštovani osnovni principi kreiranja negativne slike i satanizacije neprijatelja. On je divljak, nasrće na civilizirani svijet, on je destruktivan, zao i pohlepan. Ova optužba je javno izrečena i date su instrukcije da se pristupi širenju glasina i kreiranju javnog mnijenja o ovom pitanju (Burrows, 2001). U skladu sa latinskom

[12] Atributi kao što su: barbari, teroristi i necivilizirani ljudi u svijesti ljudi kreiraju predodžbu o poludivljim ljudima koji se nalaze na stepenu životinja.
[13] Ovaj šablon je najviše intrumentaliziran u holivudskoj produkciji.

poslovicom: *Nomen est omen,*[14] cilj imenovanja neprijatelja i denominacije njegovih grijehova jeste dati sasvim određeno, poželjno i ciljano značenje objektu o kome se govori, odnosno predstaviti ga onako kako to mi želimo, a ne onakvim kakav on uistinu jeste. (Panjeta, 2004:3) Stoga, procesom denominacije, Istok postaje sinonim za barbarstvo, zaostalost, ratove, ubijanje, nemoral i mržnju. U vezi s tim, Edward Said kaže: "Islam je uvijek smatran nečim što pripada istoku, a njegova specifična sudbina unutar opće strukture orijentalizma bila je da ga se prevenstveno smatra jedinstvenom, čvrsto povezanom stvari, a potom da ga se promatra s posebnim neprijateljstvom i strahom." (Said, 2003:31) Glavni prigovori koje je Zapad i kršćanski svijet stavljao islamu i muslimanima umnogome pojačavaju ovu denominaciju muslimana kao *drugih*, koji dolaze sa barbarskog i militantnog Istoka. Na Zapadu je Muhammed, a. s., okarakteriziran kao lažljivac koji je iskrivio Istinu, i antikrist u službi sotone. U skladu s tom propagandom, islam se kao religija širi na barbarski način, a to je silom i mačem, dok su njegovi protagonisti nemoralni, odani strastima i užicima. Njih, u zapadnoj percepciji, krasi pohota, ljenost, podlost, lažljivost i primitivizam. (Kursar, 2003:16) Od neprijatelja, u ovom slučaju od muslimana, pravi se objekat zastrašivanja i plašenja vlastitih podanika u cilju dobijanja pristanka za borbu protiv istih. Navode se najgnusniji mogući zločini kako bi se što je moguće više stvorili strah i panika u svijesti podanika. Cilj izazivanja straha i panike kod svojih podanika je dvojak: prvo se želi pojačati uvjerenje i pokornost vlasti, a odmah potom se implicite zahtijeva slijepa i neupitna pokornost odlukama vlasti. (Panjeta, 2004:7) S tim u vezi, može se reći da su imena koja je crkvena propaganda davala muslimanima, kao što su saraceni, turci, barbari i slično, samo sinonimi za imenovanje *onog drugog*, odnosno arhetipskog neprijatelja, koji izaziva strah. Slijedeći korak neprijateljske propagande i persuazivne komunikacije je predstavljanje *spasitelja*, ili osobe koja će donijeti spas i spasenje od strašnog i monstruoznog neprijatelja, koji je prethodno podrobno dehumaniziran i sataniziran. Da bi se osigurala što bolja pokornost i odanost te da bi se moglo uspješno homogenizirati i mobilizirati podanike, potrebno je imenovati *spasitelja*, koji je uistinu moćan da otkloni opasnost

[14] Ime je znak (označitelj, značenje).

od neprijatelja, i koji za to ima instrumente. U svijesti srednjovjekovnih ljudi, niko nije moćniji od Boga da to učini, a papa je Božiji predstavnik na Zemlji. Stoga, kada papa Urban II imenuje *spasitelja* i onoga koji poziva da se krene u pohod na Jerusalim, ne spominje nekog posebnog vladara, pa čak ni sebe, već se poziva na samoga Boga. Legendarna je rečenica pape Urbana II: „Deus vult".[15] Papa uvjerava svoje sljedbenike da to nije njegov hir, već sam Bog naređuje da se krene u pohod, i On sam garantira uspjeh i spasenje. Kao garant da Bog stoji iza toga, papa obećava svim učesnicima odrješenje od grijeha i spasenje na drugom svijetu. Naravno da je takav čin u svijesti tadašnjih pobožnih ljudi izazivao ogromno strahopoštovanje, i to je bio recept koji su primjenjivali svi potonji Crkveni oci i pape.[16]

Konačno, kada je neprijatelj imenovan i procesom denominacije sataniziran, i kada je spasitelj pronađen i predstavljen kao neko ko je uistinu moćan da otkloni opasnost i donese spasenje, onda na red dolazi prijetnja za one koji se ogluše na ovaj poziv. Da bi se djelovalo što jače na ljudsku svijest i da bi se onemogućilo bilo kakvo trezveno razmišljanje, već, u skladu sa psihologijom panike, djelovalo potpuno iracionalno i poput rulje, neophodno je pojačati dozu *zastrašivanja*. Stoga, papa Urban II prijeti onima koji se ogluše o ovaj poziv da će time izazvati Božiji gnjev i kaznu, a ko se smije usuditi da izaziva Božiji gnjev?![17] (Carleton-Munro, 1906) Ova prijetnja je vrlo efektivno djelovala, a posebno zbog toga što je izrečena od strane osobe koja se smatra Božijim namjesnikom na Zemlji. Tome su, svakako, umnogome pomogle određene prirodne pojave koje su se desile malo prije koncila u Clermontu. Naime, došlo je do pomračenja Mjeseca,

[15] To je Božija volja!

[16] Zanimljivo je spomenuti da je George Bush invaziju na Irak i Afganistan pravdao Božijim proviđenjem, tvrdeći da mu je sam Bog tako naredio. Vidi:(http://www.index.hr/vijesti/clanak/george-bush-bog-mi-je-rekao-da-napadnem-irak/387198.aspx i http://www.24sata.hr/svijet/george-wbush-bog-mi-je-rekao-da-napadnem-irak-62951).

[17] Slično je postupio George Bush kada je pozvao saveznike da učestvuju u pohodu na Irak, rekavši da je u toku krstaški rat i kada je, kako to interpretira Chomsky, rekao: „Nacije svijeta se suočavaju sa mračnim izborom. Pridružite nam se u našem krstaškom ratu, ili se suočite sa izgledima sa sigurnu smrt i uništenje." Vidi: (http://www.theminnesotareview.org/journal/ns6566/manlove_clifford_t_ns6566_stf1.shtml).

pojavila se kometa, pao je veliki broj meteora na Zemlju, a istovremeno se odnekud pojavio apokaliptički pokret koji je navještavao skoru propast svijeta. (Michaud, 1947)

Zaključak

Krstaški ratovi predstavljaju fenomen koji je dugi niz stoljeća izazivao civilizacijska tektonska sučeljavanja Zapada i Istoka. To su ratovi koji su umnogome predstavljali paradigmu i egzemplar za vođenje ideoloških, političkih, imperijalističkih i vojnih sukoba širokih razmjera. S obzirom da su se na propagandnom planu pokazali dosta uspješno i da su prezentirali veoma uspješan model za prevazilaženje unutarnjih nesuglasica, problema i ratova, te da su omogućili bržu i bolju homogenizaciju i globalizaciju kontinentalnih razmjera, oni su oduvijek služili kao urnek onima koji su pokušavali ostvariti imperiju. Za razliku od svih drugih ratova koji su im prethodili, a i onih koji su ih slijedili, ove ratove je vodila Crkva. Crkva je religijskim i ideološkim putem manipulirala vladarima i svjetinom. Bez obzira što su na vojnom planu polučili neuspjeh, oni su na ekonomskom i političkom planu Crkvi donijeli ogromne rezultate. Crkva se konačno ustoličila kao vrhovna i apsolutna moć u zapadnoj Evropi, te je konačno dobila mehanizam za suzbijanje nepokornosti, iskorjenjavanje neistomišljenika i kažnjavanje onih koji se pobune njenom diktatu. Veliki uspjeh krstaških ratova je i to što su omogućili prevazilaženje lokalnih i unutarkršćanskih sukoba na Zapadu, i što su oštricu neprijateljstva usmjerili ka *drugom*. Oni su uspostavili temelje i osnov za današnji proces globalizacije, i dobru metodologiju širenja zadate ideologije putem sofisticirane i organizirane propagande. Nije čudo zašto je Katolička crkva i papska država prva ustoličila kongregaciju za propagandu, i zašto je prva razvila moćne propagandne centre širom svijeta. Stoga ne čudi što su se mnogobrojni zapadni samozvani *spasitelji* i osvajači svijeta ugledali na krstaše i slijedili njihove metode i propagandu. Mnogo je onih koji su s vremena na vrijeme na sebe preuzimali *križ* spasitelja civiliziranog svijeta, a nerijetko su se nazivali krstašima. Najsvježiji primjer je bio nekadašnji američki predsjednik George Bush, koji je hotimice u svom rječniku izrekao termin *krstaški rat* i hvalio se da poput pape komunicira sa Bogom, koji mu izdaje naredbe da oslobađa *sveti grad* na Bliskom istoku. Međutim, to nije

predstava za neupućene, već uistinu govori o trendovima koji se s vremena na vrijeme javljaju na Zapadu. Nekada je to bio Karlo Veliki, Fridrih Barbarosa, Fridrih II, Napoleon Bonaparta, a danas su to ljudi slični Georgu Bushu. Na osnovu iznesenih podataka i argumentacije, uočljivo je da su krstaški ratovi u svojoj biti bili hegemonistički i imperijalistički pothvat, koji je imao za cilj uspostavljanje apsolutnog *Božijeg kraljevstva* na Zemlji, ovaploćenog u Svetoj stolici. Način na koji se to trebalo desiti jeste uz pomoć visokosofisticirane i razvijene propagande i manipulacije masama, persuazije, kontrole emocija i misli, konstruiranja neprijatelja i projiciranja svijesti o potrebi za *spasiteljem*. Globalizacija i globalno širenje ideologije sekularizma i neoliberalizma, sa svim njihovim dogmatskim naučavanjima, predstavlja nastavak takve strategije. Krajnji cilj je ostvarenje efektne kontrole nad vlastitim podanicima putem straha i pljačkanja drugih. Jednom riječju, to je strategija *proizvodnje rata* u dvorištu *komšije* kako bi se ostvario mir u svom *dvorištu* i kako bi se ostvarila puna kontrola i dominacija u svijetu.

Govor pape Urbana II na koncilu u Clermontu

«O, sinovi Božji! Nakon što obećaste Bogu da ćete održavati mir u vašoj zemlji i da ćete vjerno pomagati Crkvi da ostvaruje svoja prava, držeći se tog obećanja snažnije nego ostali, vi koji dođoste na pravi put koji vam je Bog ukazao, primit ćete naknadu za svoja djela tako što ćete primijeniti svoje viteštvo na jednoj drugoj stvari. Ovo je stvar koja se tiče Boga Koji nam se nedavno svima prikazao i Koji vas upravo sada posmatra. On zahtijeva da se, bez ikakvog odlaganja, stavite na raspolaganje vašoj braći s Istoka, koji su već, mnogo puta, tražili vašu pomoć.

Kao što to mnogi među vama već znaju, narod koji je došao iz Perzije, Turci, potpuno su zavladali njihovom teritorijom. Došli su sve do Sredozemnog mora, preciznije, do mjesta zvanog Rog svetog Đorđa [Bosfor], te neprestano napreduju nauštrb kršćanskih zemalja u zemljama Rimljevine [Bizantijsko carstvo, jedini nasljednik Rimskog carstva], i to nakon što su ih čak sedam puta napali i isto toliko puta izazvali rat sa njima. Mnogi su pali pod udarima njihovog mača; mnogi drugi su uzeti kao robovi. Turci uništavaju crkve; pustoše Kraljevstvo Boga.

Ukoliko nastavite oklijevati i ništa ne činiti, Božji podanici će u tom području nastaviti biti još gore žrtve ove invazije. Ja vas ubjeđujem i pokorno molim – a to nisam ja ko vas pokorno moli, nego sam Gospodin – vas, glasonoše Kristove, kojem god staležu naroda pripadali, bili vi vitezovi ili pješaci, bogati ili siromašni, oni koji se često ispovijedaju, da se stavite na raspolaganje ostalim kršćanima i da otjerate ovaj nesretni narod daleko od naših granica. Kažem vama koji ste ovdje, tražim da se kaže onima koji su odsutni: Krist tako naređuje. Svima koji krenu i koji umru na ovom putu, bilo na zemlji ili na moru, svima koji umru braneći se od neznabožaca, dat ću otpuštenje od svih njihovih grijeha. To, u ime autoriteta koje imam od Boga, dajem onima koji će učestvovati na ovom putu.

Kakva sramota, da se jedan narod tako omržen, tako ponižen, rob demonima sve vrste, nameće naciji koja se sva posvetila kultu Boga i koja se diči biti kršćanska! Šta vam sve može predbaciti sam Gospodin ukoliko ne nađete čovjeka koji je, kao i vi, zaslužio da ga se zove kršćan! Krenite u boj protiv nevjernika – ovo je boj u kojem se vrijedi boriti i koji je zaslužio da se završi pobjedonosno – vi koji ste do sada ratovali u privatnim i osvajačkim ratovima, na štetu braći vjernicima! Postat će Kristovim vitezovima oni koji su do sada bili razbojnicima! Neka se bore za ispravnu stvar i protiv varvara, oni koji su se ovdje borili protiv braće i rođaka! Dobit ćete vječnu slavu ako krenete, vi koji ste plaćenici za par dukata! Radit ćete za duplu slavu, vi koji se umorite nauštrb vaše duše i vašeg tijela! Ovdje bijahu tužni i siromasi; tamo će biti sretni i bogati. Ovdje bijahu neprijatelji Gospodinovi; tamo će biti njegovi prijatelji.»[18]

Literatura

- Burrows, S. (2001). *An Influential Ideology:The Impacts of Pope Urban II's Speech at the Council of Clermont in Written Sources and Artistic Trends of Both the East and West*, Rhode island: University od Rhode island
- Carleton -Munro, D. (1906), The Speech of Pope Urban II at Clermont 1095, u: American Historical review, Vol.XI, No. 2. pp. 232-242.

[18] -http://bhstring.net/tuzlauslikama/tuzlarije/f_linkovi.php?id=12

- Chomsky, N. (2002), *Mediji, propaganda i sistem*, Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima i Šta čitaš ?
- Kursar, V. (2003), *Srednjovjekovne percepcije islama*, u: *Povijesni prilozi*, br. 24, 2003., str. 133-148.
- Housley, N. (2007), "*The Crusades and Islam*", u: *Medieval Encounters*, No. 13, 2007., pp. 189-208.
- Maier, T. C. (2000), *Crusade Propaganda and Ideology*, Cambridge: Cambridge university press.
- Michaud, J. F. (1947), *The History of the Crusades*, New York: A.C.Armstrong and Son.
- Panjeta, L. (2006), *Potreba za smislom: Mit, manipulacija i film*, Sarajevo: Svjetlost.
- Panjeta, L. (2004), *Ontogeneza propagande*, u:ehttp://www.heft.com.ba/articles.htm
- Proctor, M. (1854), *History of the Crusades: Rise, Progress and Results*, Philadelphia: Lindsay and Blakiston.
- Qureshi E. i Sells A. (2003), *The New Crusades: Constructing the Muslim Enemy*, New York: Columbia University press.
- Riley-Smith, J. (2007), *Križarski ratovi*, Zagreb: Verbum.
- Riley-Smith, J. (1990), *The Crusades: A Short History*, New Haven: Yale University press.
- Tyerman, C. (2007), *God's War: A New History of the Crusades*, London: Penguin Group.
- Said, E. (2003), *Krivotvorenje islama*, Zagreb: V. B. Z.
- Vicari, G. (2002), *The Secular Motivations oft he First Crusade*, Alabama: Air Command and Staff College Air University.
- http://bhstring.net/tuzlauslikama/tuzlarije/f_linkovi.php?id=12
- http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html

Sedad Dizdarević, Ph.D.
Faculty of Islamic Education of the University of Zenica

PARADIGMATICAL NATURE OF THE CRUSADES IN THE CONTEX OF ISLAMOPHOBIA

Summary

The Crusades represent the grandest ideological conflict in the overall human history as well as the biggest cultural-civilization encounter between West and East after Alexander's campaign on India. As much as it seems that the Crusades belong to history and that they represent merely religion conflict and an attempt of the Christian countries of Western Europe, which were at that time headed by the Roman-Catholic Church as the highest religious and secular sovereign, to deliberate their holly lands at Middle East, certain comparative, methodological, propagandist, political and cultural coincidences in relation with the process of globalization, westernization and forced "democratization" of the Islamic world indicate that the spirit of "the Crusades" still lives in theory and praxis of the West.

The significance of this paper is not only in providing better understanding of phenomenon of the Crusades itself but also in helping better comprehension and understanding of the creators of foreign policy of the West in XX and XXI centuries.

Methodologically, this paper is based on the historical method and the method of content analysis of primary as well as secondary sources which elaborate on history and essence of the Crusades.

After questioning and analysis of causes, motives, objectives and purposes of the Crusades the author compares them with motives, methods, objectives and consequences of specific cultural "Crusades" manifested in western policy of globalization, free market, forces democratization, secularization, westernization and even occupation of the Islamic world countries. The paper does not offer definitive conclusions and answers but it points to certain coincidences that suggest that the Crusades, as a model and paradigm of cultural, political end even military domination of the

Christian West represent unfailing source of inspiration to the creators of foreign policy of the West.

Keywords: The Crusades, Islamophobia, Globalization, The West, The Islamic World

Zuhdija Adilović
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

OPTUŽBA ISLAMA ZA TERORIZAM – NAJVEĆI UZROK ISLAMOFOBIJE

Sažetak

Autor u ovom radu inicira pitanje (ne)definiranosti pojma terorizam i njegovog pogrešnog tumačenja na međunarodnoj sceni danas, zatim optužbu islama da se u svom nastanku i razvoju širio sabljom. On navodi primjere tolerancije posljednjeg poslanika, Muhammeda, s.a.v.s., prema nemuslimanima, primjere iz života ashaba i drugih generacija muslimana kroz cijelu historiju, koji potvrđuju da je tolerancija muslimana prema nemuslimana utemeljena u korijenima njihovog vjerovanja, te da ona nikada nije bila zbog slabosti i nemoći muslimana. To se moglo primijetiti na svim meridijanima do kojih je islam došao, od Afrike i Azije, pa do Evrope. Sve to na najbolji način potvrđuje i ilustrira, nama svima dobro poznati, status nemuslimana za vrijeme islamske vladavine na ovim prostorima. Da je to tako, muslimani BiH pokazali su i u ovoj posljednjoj brutalnoj agresiji na njihovu domovinu, tokom koje je rušenje džamija od strane nemuslimana bila opća pojava, a rušenje crkava od strane muslimana samo poneki izuzetak.

Zato, svaka optužba islama za terorizam i nekorektan odnsos prema nemuslimanima, koja je danas najveći uzročnik islamofoboije, neutemeljena je i neopravdana.

U zaključnim razmatranjima autor naglašava da je islam uvijek, za razliku od mnogih drugih, gradio i gradi civilizaciju dijaloga i dogovora, a ne civilizaciju sukoba i razdora.

Ključne riječi: islam, tolerancija, sukob, nasilje, terorizam, islamofobija

Uvod

Islam je posljednja objavljena vjera. Njime je Allah, dž.š., završio ciklus objave, derogirao objave prije njega i učinio ga jedinom vjerom kojom je On zadovoljan.

Islam je pokazao svoju uspješnost u rješavanju životnih problema tokom različitih vremenskih perioda i na različitim mjestima. Čovječanstvo je dostiglo najveći stepen pravde, jednakosti i slobode upravo u svjetlu vladavine islama. To je općepoznata činjenica, a ne samo mašta, ali je, nažalost, mnogi nisu ili neće da budu svjesni. Naprotiv, danas su mnogi pogledi sa zlim namjerama uprti u islam, s ciljem da ga ocrne i da tu historijsku činjenicu sakriju. Oni su slični onima koji pušući svojim ustima žele da ugase Sunčevu svjetlost.

Najveći politički, medijski i ideološki potencijali Zapada usmjereni su ka muslimanima optužujući jedino njih i njihovu vjeru islam za svjetski terorizam. Neki od njih su pokušali da utemelje svoje optužbe tako što su ustvrdili da korijeni terorizma kod muslimana leže upravo u njihovom vjerovanju i vjerozakoniku. Oni tako žele dokazati da je upravo islam taj koji odgaja svoje sljedbenike kao teroriste. Istinski musliman, po njima, teroristički je projekat, i on je spreman da ubija. Oni time žele zastrašiti svijet i udaljiti što veći broj ljudi od islama. Zapad odavno pokazuje duple standarde. Kada se desi zločin kojeg je počinio neki jevrej, kršćanin, ili pripadnik bilo koje vjere ili sekte, neće kazati da je to počinio jevrej ili kršćanin, ali kada to uradi musliman, onda će reći da je to počinio muslimanski terorist.

Oni su islam stavili u kafez optužbe, zatim ga osudili bez svjedoka i bilo kakva dokaza. Kada se vidi ovakva nepravda i pravi teror koji se vrši nad islamom, čovjek ne može ostati ravnodušan.

Termin *terorizam* zauzima veoma visoko mjesto u savremenom političkom diskursu i ima zastrašujuću težinu, do te mjere da je i sam postao jedno od najefikasnijih sredstava terora. Optužba za terorizam postala je razlogom, oko kojeg nema diskusije, za napad na narode, pokrete i pojedince, pa čak i za pojedine vlade, kako bi se ponizile, ili, pak, zbrisale sa lica zemlje. Često se dešava da je samo naznaka da postoje indicije da se radi o optužbi za terorizam dovoljna da se to smatra otvorenom prijetnjom onome prema kome je usmjerena i dovoljnim razlogom za oružani napad, izuzev ako se preda i popusti pred ovakvim vidom terora.[1]

[1] Vidjeti: *Posljedice ideološki iskrivljenog shvatanja svjetskog terorizma*, Dr. Se'ad eš-Šehrani, znanstveni odbor za Svjetski kongres o stavu islama prema terorizmu, 1425. h. g.

Zato je neophodno raditi na rasvjetljavanju ovog problema, kako bi se otklonile mnoge nejasnoće i nepravilnosti koje su omogućile zloupotrebu i preuveličavanje istog. To je obaveza svakog časnog istraživača, mislioca i intelektualca.

Jezička definicija terorizma

U arapsko jeziku riječ إرهاب ima značenje straha i zastrašivanja, a u drugom obliku ترهّب znači *potpuno posvećivanje ibadetu*.

Kur'an ovaj termin ne koristi u spomenutom značenju, nego koristi njegove izvedenice koje upućuju na zastrašivanje, strah, uplašenost i sl., i druge izvedenice koje upućuju na pobožnost i isposništvo. U Kur'anu se izvedenice iz arapske riječi رهب spominju sedam puta, na različitim mjestima, sa značenjem straha i zastrašivanja:

(يَرْهَبُون): ﴿وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ﴾

"...on uze ploče na kojima je bilo ispisano uputstvo na Pravi put i milost za one koji se Gospodara svoga boje." (Al-A'raf, 154)

(فارْهَبُون): ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾

"... i ispunite zavjet koji ste Mi dali, - ispunit ću i Ja Svoj koji sam vama dao, i samo se Mene bojte!" (Al-Baqara, 40)

﴿إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾

"...samo je jedan Bog -, i samo se Mene bojte!" (An-Nahl, 51)

(تُرهِبُونَ):﴿تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ﴾

"I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje, i druge osim njih..." (Al-Anfal, 60)

(اسْتَرْهَبُوهُم): ﴿وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ﴾

"I kad oni baciše, oči ljudima začaraše i jako ih prestrašiše, i vradžbinu veliku priredišе." (Al-A'raf, 116)

(رَهْبَةً): ﴿لأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللهِ﴾

"Oni se više boje vas nego Allaha, zato što su oni ljudi nerazumni." (Al-Hašr, 13)

(رَهَبًا): ﴿وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ﴾ (الأنبياء: 90). د

"Oni su se trudili da što više dobra učine i molili su Nam se u nadi i strahu, i bili su prema Nama ponizni." (Al-Anbiya, 90)

S druge strane, izvedenice koje upućuju na ibadet i isposništvo spominju se pet puta (الرهبنة والتعبد):

Riječ *ruhban (isposnik)* spomenuta je u suri et-Tewba, 34, termin *ruhbanen* navodi se u suri el-Maida, 82, tremin *ruhbanuhum u suri* et-Tewba, 31, i riječ *rehbanijjetun (isposništvo)* u suri el-Hadid, 27.

Terminološko značenje pojma terorizam

Savremeni islamski učenjaci definirali su termin *terorizam* na 16. zasjedanju Svjetskog foruma islamskog fikha, kojeg vodi Rabita, u Mekki, januara 2002. godine. U toj definiciji stoji: "Terorizam je nasilničko djelo koje, bez razloga, čine pojedinci, grupe, ili države, protiv drugih ljudi: njihove vjere, života, razuma, ili imetka. Terorističkim činom se smatra i svaki vid prijetnje koji ima za cilj zločinačko zastrašivanje."[2]

Slična definicija terorizma prisutna je i u savremenoj zapadnoj literaturi.

Pojedine države terorizam uzimaju kao glavnu strategiju vladavine, kao što je Hitlerova Njemačka, ili Staljinov SSSR, radi ostvarivanja političkih, ekonomskih, kulturnih i drugih interesa. Ujedinjene Nacije proglasile su određen broj organizacija terorističkim, kao što su: italijanski "Crveni odredi", japanska "Crvena armija", irska "Republikanska vojska" baskijska "Eta", nekoliko palestinskih organizacija na čelu sa "Fatahom"... To su najpoznatije terorističke organizacije 20. stoljeća, uvrštavajući još neke islamske organizacije, u posljednje vrijeme, na čelu sa "Al-Kaidom".

Optužba islama za terorizam

Mnogi zapadni mediji danas optužuju muslimane za terorizam i nasilje do te mjere da je kod mnogih zapadnjaka terorizam postao neizostavna odrednica islama. Oni misle da učenje islama podstiče

[2] *El-Irhabu vel-unfu vet-tetarruf fi mizani eš-šer',* Isam'il Lutfi, Svjetski kongres o stavu islama prema terorizmu, 1425. h. g., Rijad.
Opširnije o značenju terorizma na našem jeziku vidjeti: *Međunarodni odnosi, 127-133,* dr. Džemal Najetović, Novi Pazar, 2012.

terorizam i muslimane odgaja da budu teroristi. Međutim, to je daleko od istinskog islama i njegovog učenja. Islam ni u jednom segmentu ne odobrava teror, jer po islamskom učenju zastrašivanje nevinih ljudi i ugrožavanje njihovih života, imetaka i sigurnosti spada u najteže velike grijehe (*el-kebair*) za koje je propisana oštra sankcija u islamskom zakonodavstvu (*hadul-hiraba*). Potrebno je istaći da postoje određeni krugovi koji su pokušali tendenciozno protumačiti neke šerijatske tekstove u kojima se navodi pojam *rehebe-jerhebu*, od čega je, u arapskom jeziku izvedena imenica *irhab*, što u savremenom arapskom jeziku znači *teror*. Međutim, treba znati da jedno od temeljnih pravila u ispravnoj kur'anskoj egzegezi (tefsiru) kaže da se Kur'an mora tumačiti shodno značenjima koja je arapski jezik imao u vrijeme objave Kur'ana a ne prema onim značenjima koja su nastala kasnije s obzirom da je i arapski, kao i svaki drugi jezik, tokom povijesti pretrpio određene promjene, pa su neke riječi poprimile sasvim drugačija značenja. Ono što je važno naglasiti jeste da šerijatski tesktovi (Kur'anski ajeti i hadisi Allahovog Poslanika) u sebi ne sadrže ništa što bi opravdavalo terorizam ili pozivalo u njega. Ono što se spominje u 60. ajetu sure *El-Enfal*: *"Protiv njih pripremite svu silu koju možete, kako biste njome zastrašili Allahove i vaše neprijatelje i druge za koje vi ne znate, a Allah ih dobro zna"*, nije nikakav poziv za terorizirane ljudi, već legitimna priprema za odbranu od neprijateljskog napada. Upravo tako su ovaj ajet protumačili klasični komentatori Kur'ana poput Ibn Džerira et-Taberija i drugih.[3]

Poznato je da sve države i narodi imaju svoje vojske, da ih naoružavaju i pripremaju za odbranu svoga suvereniteta i svojih granica. Otuda brojne vojne vježbe kako bi svoje protivnike upozorili na silu kojom raspolažu, s ciljem da se ovi ne usude napasti ih, nego da ih uvažavaju i poštuju. To je općepoznato, nešto što prakticiraju svi narodi, što je dozvoljeno po svim međunarodnim zakonima i niko ne može kazati da to nije legitimno. To je pravo svake države i svakog naroda. Muslimani, isto tako, imaju pravo na svoju oružanu silu, koja će njihove neprijatelje primorati da ih uvažavaju i poštuju, a ne da ih, kada to zažele, napadaju i osvajaju. Iz navedenog se jasno da razumjeti da

[3] Vidjeti: *El-Džuzuru et-tarihijjetu li hakikati el-guluvv vet-tetarruf vel-irhab*, dr. Ali eš-Šibl. *Tefsiru et-Taberi*, 6/274.

riječi *kako bi njome zastrašili* iz citiranog kur'anskog ajeta imaju pozitivno značenje i da se time ima za cilj spriječiti ratovanje, ubijanje, razaranje i nered. Ova vrsta *zastrašivanja* nije teror, već nešto što je u funkciji sprečavanja i prevencije sukoba, nasilja i rata. Zašto onda optuživati Kur'an da u sebi sadrži elemente koji podstiču na terorizam!? Uistinu, to je gnusna laž i potvora! Islam to odbija u svakom svom segmentu, čak i onom etimološkom: sam korijen iz kojeg je izvedena riječ *islam* znači *mir* i *život u miru*. Stoga je sasvim razumljivo da islam zabranjuje svaki oblik ekstremizma i teroriziranja ljudi. Posebno je zabranjeno vršiti teror nad onima koji su nevini, kao što se dešava u slučaju otmice aviona ili uzimanja ljudi kao talaca. Shodno islamskom učenju, ni u kom slučaju nije dozvoljeno koristiti se zabranjenim sredstvima da bi se ostvario čak i legitiman cilj. To je u potpunoj suprotnosti sa principom koji kaže da *cilj opravdava sredstvo*. U islamu i sredstvo mora biti dozvoljeno i legitimno.

Pogrešno razumijevanje terorizma

Optužba za terorizam postala je opasno oružje koje se uperuje protiv mnogih naroda, grupa, organizacija, a ponekad i protiv pojedinih vlada i država. Dovoljna je samo optužiti neku instituciju za terorizam da se ona odmah osudi i preduzmu mjere za njeno kažnjavanje, ili se povede otvoreni rat protiv nje. Slobodno možemo reći da je optužba za terorizam postala najefikasnije sredstvo kojim se terorizam služi.

Najopasnije u upotrebi termina *terorizam* danas je to što se svjesno miješa i izjednačava pojam nasilnika i žrtve, napadača i obespravljenog, a ponekad to ide do te mjere da se potpuno izvrću činjenice i legalizira ono što radi nasilnik i napadač, a žtrva se optužuje za terorizam.

Ispravan pogled na djela koja se danas nazivaju terorizmom zahtijeva da napravimo razliku između njih i da svako djelo stavimo tamo gdje ono stvarno pripada. To su osnove koje zahtijeva pravda i pravilno prosuđivanje. Stavljanje svih u isti koš i izjednačavanje različitih stvari nije ništa drugo do jedan od vidova zabluđivanja, obmane i prevare.

Dužni smo napraviti razliku između slijedećih situacija:

1 – Nasilnik koji nepravedno čini nasilje protiv nevine žrtve.

2 – Nasilnik i onaj prema kome se nasilje čini podjednako su nasilni i nepravedni.
3 – Onaj ko je zanemario legalna sredstva za ostvarivanje svojih prava i odmah upotrijebio nasilje i teror.
4 – Onaj ko je iskoristio sva legalna nenasilna sredstva i potpuno ih iscrpio a nije ostvario svoja prava, niti otklonio nepravdu koju prema njemu njegov protivnik uporno čini.
5 – Onaj ko pribjegava nasilju u samoodbrani, nakon što je isto doživio od svog protivnika, koji je prvi počeo činiti nasilje.
6 – Onaj čije je zagarantirano i općepriznato pravo uzurpirano.
7 – Onaj koji samo tvrdi da ima pravo na nešto, ali mu to nije priznato.

Danas imamo na sceni sve spomenute situacije onih koji se optužuju i kažnjavaju za terorizam, iako međunarodno pravo, niti bilo koja vjera, ili bilo koji moralni koncept ne opravdavaju izjednačavanje spomenutih kategorija i osuđivanje svih zajedno, bez ikakve razlike među njima. Međutim, danas većina političara i novinara koji ih slijede to čini, kako bi manipulirali narodima, i to na način koji je sam po sebi teror protiv onih čija su legitimna prava ugrožena, kako ne bi bili u stanju da se odupru i ostvare svoja prava. On to čine tako da cijeli svijet zastrašuju od bilo koga, ili bilo koje organizacije i grupe čiji pripadnici zahtijevaju istinu, pravdu i poštenje.

Ako logika stvari zahtijeva da svakog nepravednog teroristu najstrožije osudimo, bez obzira što on tim putem traži svoja prava, ukoliko nije iskoristio sve legalne načine borbe, ista ta logika zahtijeva da podržimo svakog onog ko je ustao da se brani i ostvari svoja prava nakon što je iscrpio sve legitimne mogućnosti a nije ostvario svoja prava. Još gore i opasnije od toga je da se onaj prema kome se nasilje nepravedno čini proglasi krivim i optuži za terorizam, a istovremeno se potpuno prešućuje nepravda koju je pretrpio, te pravda nasilnik koji je nepravdu počinio. Naprotiv, čak taj nepravedni nasilnik ima podršku šire međunarodne zajednice.[4]

[4] *Medželletu Kullijeti usul ed-din ved-da'vah*, 2/912-914.

Uzroci širenja islama

Šejh Ibrahim Vadika,[5] generalni sekretar Islamske rabite u Konakriju – Gvineja, kaže da su izjave pojedinih orijentalista da se islam širio *sabljom*, te da ljudi tada nisu imali drugog izbora: islam ili smrt, te da su nagla osvajanja tako velikih teritorija od strane muslimana dokaz da se islam širio sabljom, izjave koje su u potpunoj suprotnosti sa istinom i samo svjedoče neprijateljstvo prema islamu. Naprotiv, mi o pitanju širenja islama primjećujemo slijedeće činjenice.

Prvo. Postojanje nemuslimanskih zajednica, kao što su jevrejska, kršćanska i druge, sa svim pravima koje slobodno i u punoj sigurnosti uživaju u islamskim državama, najbolji je dokaz neistinosti tih tvrdnji.

Drugo. Historija čovječanstva potvrđuje da svaki sistem koji je nastao putem sablje, ukoliko nestane te sablje, također nestaje.

Treće. I pored velike slabosti kojoj su muslimani današnjice izloženi, mi vidimo kako se islam i dalje širi u zemljama u koje nisu kročile ranije generacije muslimana. Zato je potpuno neispravna tvrdnja onih koji kažu da se islam raširio sabljom. Islam je, od samog početka, bio primjer tolerancije među ljudima i sablju je upotrebljavao samo kada nije imao drugog izlaza u odbrani slobode vjerovanja i misli svih ljudi. Prve generacije muslimana nudile su islam drugim narodima iz prizme kur'anskog ajeta u kome stoji: ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

"Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj!" (An-Nahl, 125)

Stoga, ko hoće, neka vjeruje, a ko hoće, neka ne vjeruje. Koliko je prvih misionara islama nepravedno i bez razloga ubijeno, nakon što su poslani od strane Poslanika, s.a.v.s., da poučavaju plemena i narode koji su prihvatili islam. Muslimanska osvajanja pojedinih pokrajina rezultat su ponašanja pojedinih plemena i vladara koji su uzurpirali ljudske slobode u izboru vjere i ubijali misionare Istine.

[5] *Istina o islamu*, četrnaesti svjetski kongres Vrhovnog vijeća za islamske djelatnosti, 1423, h.g., str. 66-68.

Primjer prelaska u islam sirijskih kršćana, zatim mnogih naroda Afrike i, konačno, širenje islama na Balkanu, najočitiji su primjeri širenja islama bez upotrebe sile.

Ovdje je prigodno spomenuti događaj koji se desio jednom čovjeku koji je ušao kod abbasijskog halife Me'muna, r.a., i obratio mu se grubim riječima, a ovaj mu je odgovorio: "Allah je poslao nekoga ko je bolji od tebe drugome ko je sigurno gori od mene, pa mu je naredio da bude blag prema njemu: poslao je Allahove poslanike Musaa i Haruna, a.s., a oni su sigurno bolji od tebe, Faraonu, koji je gori od mene, ali im je rekao: 'Obratite mu se lijepim govorom, kako bi pouku primio ili se Boga uplašio.'"

Svevišnji Gospodar, Allah, dž.š., Svoga miljenika Muhammeda, s.a.v.s., opisuje riječima: "Zaista si ti na visokom stepenu morala!" Visok stepen odgoja bila je osobina koja je krasila Poslanika, s.a.v.s., u metodu njegovog pozivanja u Allahovu vjeru. Uvijek je preferirao blagost i lijepu riječ nad grubošću i nasiljem. Navest ćemo nekoliko hadisa o toj temi.

- "Zaista je Allah blag i voli blagost u svemu." Povod ovog hadisa najbolje govori o veličini odgoja Poslanika, s.a.v.s., ali, istovremeno, o iskvarenosti duša jevreja koji su mu činili razne intrige. Buharija, r.a., prenosi od Aiše, r.a., da je, jedne prilike, jedna grupa jevreja zatražila dozvolu za ulazak kod Poslnaika, s.a.v.s., pa kada su ušli, pozdravili su ga riječima: "Essammu alejk!" (iskrivljena verzija selama, koja znači: *neka je otrov na tebe*), na što je h. Aiša odgovorila: "Alejkumussammu vella'neh!" (Neka je otrov i prokletstvo na vas!), a Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "O Aiša, zaista je Allah blag i voli blagost u svemu!" Aiša mu tada reče: "Zar nisi čuo šta su rekli?!" On tada reče: "Jesam, i samo sam im odgovorio: Ve alejkum (*i na vas*)."
- Aiša, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "O Aiša, zaista je Allah blag i voli blagost. On daje za blagost (Svojih robova) ono što ne daje za grubost, niti za bilo šta drugo."[6]
- "Kome je dat udio u blagosti, dat mu je udio u dobru, a kome je uskraćen udio u blagosti, uskraćen mu je udio u

[6] *Muslim*, 2593.

dobru."

– "Poslanik, s.av.s., kada bi bio u prilici da bira između dvoje, uvijek bi odabrao lakše, izuzev ako se radilo o grijehu - on bi bio daleko od njega. Poslanik, s.a.v.s., nikada se nije svetio zbog nečeg ličnog, nego samo ukoliko se povrijede Allahove svetinje - onda bi se svetio radi Allaha."[7]

Tolerancija Poslanika, s.a.v.s., prema nemuslimanima

Tolerantan odnos Poslanika, s.a.v.s., prema nemuslimanima najbolji je demant tvrdnji da se islam širio sabljom. Svevišnji Gospodar poslao je Svoga Poslanika, s.a.v.s., kao milost svim ljudima. On je primjer ljudskog savršenstva u svakom segmentu svoga života, u odnosu prema svome Gospodaru, prema svim ljudima, muškarcima i ženama, svim rasama i bojama, kao i svim uzrastima, muslimanima i nemuslimanima. Džabir, r.a., kaže: "Poslanik, s.a.v.s., bio je jednostavan čovjek, prefinjenog morala, krasile su ga samo lijepe osobine."[8]

Mnogobrojni su primjeri tolerancije Poslanika, s.a.v.s., prema nemuslimanima, a navest ćemo samo neke.

1- Za njega je Allah, dž.š., kazao: "Mi smo te poslali kao milost svim svjetovima." (El-Enbija, 107) On je bio istinska milost svim stvorenjima. Imam Buhari u svom *Sahihu* naslovljava jedno poglavlje sa: "Milost prema ljudima i životinjama."

2 – Poznato je da Poslanik, s.a.v.s., nakon oslobađanja Mekke, svojim najvećim neprijateljima, koji još nisu bili oružje ispustili iz svojih ruku, izrekao je čuvene riječi: "Idite, vi ste slobodni!"

3 – Učio je dovu majci čuvenog ashaba Ebu Hurejre prije nego što je primila islam. Muslim u svom *Sahihu* prenosi da je Ebu Hurejre rekao: "Pozvao sam svoju majku u islam dok je još u mnogoboštvu bila. Jedne prilike uzvratila mi je lošim riječima o Poslaniku, s.a.v.s., pa sam otišao plačući do Poslanika, s.a.v.s., i kazao mu šta se desilo, te ga zamolio da joj učini dovu da je Allah uputi na Pravi put. Poslanik, s.a.v.s., tada reče: 'Allahu moj, Ti uputi majku Ebu Hurejre!' Obradovao sam se dovi Poslanika, s.a.v.s., i pohitao kući. Tamo sam našao zaključana vrata i čuo glas

[7] Buharija, 3560, Muslim, 2327.
[8] Muslim, 1213.

majke koja mi kaže da malo sačekam. Čuo sam kako prosipa vodu i shvatio da se kupa. Nakon toga se pokrila i došla da otvori vrata izgovarajući: 'Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden resulullah', i tako prešla na islam. Zatim sam, plačući od radosti, otišao do Poslanika, s.av.s., da ga obavijestim šta se desilo."[9]

Ensarije su došle Poslainiku, s.a.v.s., i kazali: "O Allahov Poslaniče, čini dovu protiv plemena Sekif!" A on odgovori: "Allahu, uputi Sekif!" Oni ponoviše: "Allahov Poslaniče, dovi protiv njih!", a on odgovori: "Allahu, uputi Sekif!" Ponovo su zatražili isto, a Poslanik, s.a.v.s., ponovi istu dovu.[10] Oni su nakon toga primili islam i bili među najboljim muslimanima, među njima je bilo i poznatih alima i vojskovođa.

Tolerancija Poslanika, s.a.v.s., prema nemuslimanima ogleda se i u pismima koja im je poslao, a koja su sadržavala najprefinjenije i najljepše riječi kojim ih poziva u islam.

Poslanik, s.a.v.s., posjetio je bolesnika jevreja, što prenosi Buharija.[11]

Trgovao je i poslovao sa nemuslimanima, te naređivao da se pazi rodbina, makar bili i nemuslimani. Naredio je Esmi, kćerki Ebu Bekra, da posjećuje i pazi svoju majku (koja nije bila muslimanka).[12]

U Medini, prilikom formiranja prve muslimanske zajednice, jevreji su živjeli zajedno sa muslimanima pod ugovorom. Poslanik, s.a.v.s., bio je izuzetno tolerantan i blag prema njima, sve dok nisu prekršili ugovor i izdali Poslanika, s.a.v.s. Poslanik, s.a.v.s., kazao je: "Ko učini nepravdu prema nemuslimanu koji je pod ugovorom, ili ga ošteti, ili optereti preko njegove moći, ili od njega nešto silom uzme, ja ću protiv njega svjedočiti na Sudnjem danu."[13]

Konačno, poznati Medinski ustav, koji se sastojao od 42 stavke, kroz nekoliko njih tretirao je prava jevreja u prvoj medinskoj zajednici.[14]

---

[9] Muslim, 2491.
[10] *Tarihu-l-medina,* Ibn Šejbe, 2\98
[11] Buharija, hadis broj: 5657.
[12] Buharija, hadis broj: 2620.
[13] Buharija, hadis broj: 3166.
[14] Kompletan tekst Povelje naveden je u slijedećim izvorima: *El-Emval,* Ebu Ubejd, str. 292-295, *El-Emval,* Ibn Nedževejh, str: 2/466-470, *Siretu Ibn Hišam,* 2/292.

Ovaj metod tolerantnog ophođenja prema drugom i drugačijem, kojeg je Poslanik, s.a.v.s., svojom praksom najbolje pokazao, nadilazeći svoje lične prohtjeve, još uvijek daje krasne plodove kod njegovih sljedbenika. Taj metod je imao veliki utjecaj na ashabe i tabi'ine, r.a., zatim na sve generacije muslimana do danas. To se jasno vidi iz različitih epoha historije islama i islamske kulture i civilizacije.

Primjeri tolerancije prema nemuslimanima od strane prvih generacija muslimana

Historija islama svjedoči da muslimani nikada nisu nijednog nemuslimana prisilili da napusti svoju vjeru. Islam je vjera razuma i u potpunom skladu sa osnovnim ljudskim potrebama, te ne dozvoljava da se bilo ko u nju uvodi nasilno. Suživot muslimana sa jevrejima i kršćanima je činjenica kroz cijelu historiju islama, i nije zabilježen ni jedan jedini primjer nasilnog primanja islama od nekog jevreja, kršćanina, ili pripadnika bilo koje druge vjere.[15]

Thomas Arnold piše: "Nismo čuli ni za jedan pokušaj nasilnog uvođenja u islam nekog od nemuslimana, niti za slučaj sistematskog ugnjetavanja kršćana s ciljem istrebljenja kršćanstva."[16]

Period prve četverice halifa bio je nastavak prakse Poslanika, s.a.v.s., i svjedočio je mnoge primjere tolerantnosti islama prema nemuslimanima. Evo samo nekoliko primjera.

1 – Halid ibn Velid, za vrijeme halife Ebu Bekra, sklopio je sa stanovnicima Hire u Iraku, koji su bili kršćani, ugovor u kome je stajalo: "Kada bilo koji starac toliko oslabi da nije u stanju zarađivati, ili ga zadesi kakva bolest, ili je osiromašio nakon bogatstva toliko da mu njegovi sunarodnjaci daju sadaku, oslobađam ga od poreza i određujem mu egzistenciju, njemu i njegovoj porodici, iz državne kase."[17]

Oni koji teže za uspostavom solidarnosti u društvu i tragaju za primjerima te solidarnosti, neće naći bolji primjer od ovog, koji pokazuje toleranciju i solidarnost islama prema nemuslimanima. Islamska solidarnost ne dozvoljava da i jedan nemusliman pod islamskom vlašću bude u takvoj situaciji da ovisi o sadaki drugih.

[15] Vidjeti: *Akduz-zimmeti fi et-tešri' el-islamijj*, Muhammed Al-Matredi, 17.
[16] *Poziv u islam*, Tomas Arnold, 99.
[17] *Kitabu el-kharadž*, Ebu Jusuf, 306.

2 – Halifa Ebu Bekr savjetovao je svoju vojsku riječima: "Prolazit ćete pored svećenika u manastirima koji tvrde da su se posvetili samo Bogu. Ostavite ih i nemojte rušiti njihove bogomolje."[18]

3 – Drugi halifa, Omer, r.a., svoje namjesnike savjetuje da budu korektni prema nemuslimanima i poštuju ugovore s njima, te da ih ne opterećuju preko njihovih mogućnosti.[19]

4 – Halifa Omer b. Abdul-Aziz naredio je glasnicima da pozovu sve one koji imaju neku žalbu da je iznesu. Došao mu je jedan nemusliman i rekao: "O vladaru pravovjernih, ja te molim da postupiš po Kur'anu!" On mu reče: "O čemu se radi?" "Abbas b. El-Velid b. Abdul-Melik oteo mi je moju zemlju." Abbas je bio prisutan, pa ga je halifa upitao: "Je li to tačno?" On odgovori: "Jeste, to je meni poklonio i prepisao namjesnik El-Velid." Omer upita nemuslimana šta on kaže, a on reče: "Vladaru pravovjernih, ja od tebe tražim da postupiš po slovu Kur'ana!" Tada Omer reče: "Da, preče je da slijedimo Allahovu knjigu od knjige El-Velida!" Zatim je naredio Abbasu da čovjeku vrati njegov posjed, što je ovaj i učinio.[20]

Islamski pogled na odnose među narodima

Temelj međuljudskih odnosa u islamu, na nivou pojedinca, zajednice, ili svjetskom nivou, jeste međusobno upoznavanje i solidarnost u dobru, a ne sukob, neprijateljstvo, teror i zlo. Kur'an je precizirao te glavne odrednice riječima: "Oljudi, Mi smo vas stvorili od jednog muškarca i jedne žene, a zatim smo vas učinili narodima i plemenima da biste se međusobno upoznavali! Zaista je najčasniji među vama onaj ko je najbogobojazniji!" (Al-Hudžurat, 13) Iz navedenog ajeta jasno se vidi da je temelj vanjskih odnosa muslimanske zajednice mir, a da je rat i neprijateljstvo izuzetak, koji je prouzrokovan neprijateljstvom i napadom s druge strane.

Šejh Muhammed Rešid Rida kaže: "Davanje prednosti miru nad ratom i smatranje rata samo nuždom koja se upražnjava shodno datim okolnostima jeste kur'anski imperativ. Nakon što Kur'an naređuje vjernicima da pripreme sve što mogu od faktora sile kako bi zastrašili svoje neprijatelje, naređuje im i slijedeće: 'Ako oni

[18] *Futuhu eš-Šam,* El-Vakidi, 1/8, *El-Mevsu'atu fi semahati el-islam,* 1/446.
[19] *El-Buhari,* hadis broj: 1392.
[20] *El-Bidaje ven-nihaje,* Ibn Kesir, 9/213.

budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve zna.' (El-Enfal, 61.) S obzirom da neprijatelji, ponekad, pribjegavaju primirju samo kao varci, da bi dobili na vremenu i bolje se pripremili za nastavak borbe, Kur'an ni tu mogućnost ne uzima kao ispriku za nastavak rata nego bodri na mir, pa kaže: 'A ako htjednu da te prevare, - pa, tebi je doista dovoljan Allah; On te podržava Svojom pomoći i vjernicima.'" (El-Enfal, 62)

Islam je vjera koja odbija nasilje i nepravdu, a promovira mir i pravdu. On poziva u međusobno uvažavanje i pomaganje, te u konstruktivan dijalog i razumijevanje među ljudima. Islam postavlja najbolje temelje za međunarodne odnose. To je pravda, a ne nacionalni interesi ili vojna sila, kao što je to danas na svjetskoj sceni. Ljudski rod je iskusio žestinu politike koja međunarodne odnose temelji na nacionalnim interesima i vojnoj spremnosti, politike koja je dovela do brojnih ratova svjetskih razmjera i odnijela ogroman broj ljudskih žrtava.

Allah, dž.š., kaže: "Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj, i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravom putu. Ako hoćete da na nepravdu uzvratite, onda učinite to samo u onolikoj mjeri koliko vam je učinjeno; a ako otrpite, to je, doista, bolje za strpljive." (En-Nahl, 125-126)

Poslanik, s.a.v.s., kaže: „O ljudi, nemojte priželjkivati susret sa neprijateljem i molite Allaha da prođe bez sukoba. Ali, ako se sukob desi, onda budite čvrsti i strpljivi!"[21]

Iz navedenog se zaključuje da islam gradi civilizaciju dijaloga, a ne civilizaciju sukoba. Nažalost, *sukob civilizacija* je termin na kojem se danas sve više insistira i na njemu se grade teorije o međunarodnim odnosima.

Nema sumnje da je ovaj koncept odgajao muslimane tokom cijele historije islama. To se moglo primijetiti na svim meridijanima do kojih je islam došao, od Afrike i Azije, pa do Evrope. Sve to na najbolji način potvrđuje i ilustrira, nama svima dobro poznati, status muslimana za vrijeme islamske vladavine na ovim prostorima. Da je to tako, muslimani BiH pokazali su i u ovoj zadnjoj brutalnoj agresiji na njihovu domovinu, tokom koje je

[21] *Semahatu el-islam fi mu'ameleti gajril muslimine,* Dr. Abdullah Luhajdan, 20.

rušenje džamija od strane nemuslimana bila opća pojava, a rušenje crkava od strane muslimana samo poneki izuzetak.

Svjedočenje nemuslimana o toleranciji muslimana

Svjedočenje sirijskih kršćana

Od samog početka islama, u sedmom stoljeću, sirijski kršćani, 13. godine po Hidžri, pišu Ebu Ubejdi, tadašnjem namjesniku: "O muslimani, vi ste nama draži od Rimljana, iako su oni pripadnici naše vjere, zato što vi više poštujete ugovore, što ste bolji prema nama, što nam manje nepravde nanosite i što je vaša vladavina za nas povoljnija."[22]

Svjedočenje Thomasa Arnolda

Thomas Arnold, jedan od najpoznatijih pisaca o historiji širenja islama, u svojoj knjizi *Poziv u islam*, piše: "Zaista je prava istina da kažemo da su nemuslimani uživali unutar islamske vladavine plodove islamske tolerancije, kojoj ne možemo naći primjera u Evropi prije savremenog doba. Opstanak kršćanskih manjina u islamskim zemljama dokaz je da su pojedini vidovi nepravde i nasilja prema njima, od strane konzervativaca i ekstremista, bili rezultat lokalnih neprilika, a ne principa nacionalizma i netolerancije."[23]

Autor zatim dodaje: "Kršćani su u svojim sredinama živjeli bezbjedno i potpuno sigurni za svoje živote i imetke, uživajući u toleranciji koja im je omogućila slobodu vjerskog mišljenja. Isto tako su uživali, naročito u gradskim sredinama, visok stepen materijalnog prosperiteta od prvih dana hilafeta."[24]

U istoj knjizi Arnold bilježi: "Muhammedanska vjera je privukla u svoje okrilje značajan broj kršćana, čak na samom početku islama. To se nije desilo samo sa običnim kršćanima, nego su pojedini njihovi plemići i vođe pristupili muslimanima, upravo kada su kršćani pobjeđivali. Zar je, poslije toga, moguće kazati da se islam širio među kršćanima silom?"[25]

---

[22] *Futuhu el-buldan*, El-Belaziri, 139. Vidjeti: *Poziv u islam*, Thomas Arnold, 73, *Kitabu el-haradž*, Ebu Jusuf, 139.
[23] *Poziv u islam*, Thomas Arnold, 703-729.
[24] *Poziv u islam*, Thomas Arnold, 81.
[25] *Poziv u islam*, Thomas Arnold, 85.

Svjedočenje Jovana iz Nikozije

U jednoj od najstarijih kršćanskih knjiga govori se o toleranciji Amra b. Asa prema kršćanima Egipta. U toj knjizi navodi se da je islam oslobodio egipatske kršćane od nepravde Rimljana i porazio rimljanski kolonijalizam, te da je to Božija osveta za nepravdu Rimljana prema Egiptu i nasilje prema egipatskim kršćanima. U *Historiji Egipta* Jovana Nikozijca, koji je savremenik tih događaja, stoji: "Zaista, Bog koji čuva Istinu nije zapostavio svijet, nego je presudio nasilnicima i prema njima nije bio milostiv, zato što su se usudili okrenuti protiv Njega, te ih je predao Arapima muslimanima, koji su, za kratko vrijeme, osvojili svaki grad u Egiptu. Rimljanski car je bio toliko ožalošćen zbog gubitka Egipta da se Božijom voljom razbolio i umro. A Amr b. As je svakog dana bivao sve jači, uzimao poreze koje je odredio, ali nije uzeo ništa od imovine crkava, nije počinio nijednu pljačku niti otimačinu. Naprotiv, cijelo vrijeme čuvao je i štitio crkve."[26]

Ovo je svjedočanstvo kršćanskog očevica o toleranciji islama, koja se sprovodila u praksi, i to kada - prije 14 stoljeća! To je tolerancija koja proizilazi iz islamskog vjerovanja. Nije kao pravo državljanina koje je nastalo u sekularnim državama tek nakon pada vjerskog svjetonazora.

Svjedočenje Gustava Le Bona

„Istina je da narodi nisu upoznali samilosnijeg i tolerantnijeg osvajača od Arapa, niti tolerantnije vjere od njihove."[27]

Čuveni filozof Volter je u više navrata govorio o Poslaniku, s.a.v.s. Jedna od tih izjava je slijedeća: "Nije tačno ono što mnogi tvrde, da je islam silom i sabljom osvojio više od polovice zemaljske kugle. Naprotiv, razlog njegovog naglog širenja je jaka želja ljudi da ga prihvate nakon što osvoji njihov razum. Najveće oružje koje su muslimani iskoristili u širenju islama jeste visok stepen moralnih vrijednosti koje su ih krasile po uzoru na poslanika Muhmmeda. Samo ovo malo što sam izjavio, dovoljno je da demantira mnoštvo izmišljenih i lažnih predstava o kojima su naši

[26] *Historija Egipta – koptsko viđenje islamskog osvajanja Egipta,* Jovan Nikozijac, 201-220.
[27] *Civilizacija Arapa*, Gustav Le Bon, 720.

historičari pisali i što se uvriježilo u našim glavama u vezi sa islamom. Zaista je obaveza neistinu istinom eliminirati."[28]

Umjesto zaključka – Mir je vrlina islama

Ovo je samo kratak kritički osvrt na tezu da je islam vjera terora i nasilja, te da su islamska osvajanja kroz historiju najbolja potvrda za to. Iz navedenog se jasno vidi da je islam, suprotno toj tvrdnji, vjera mira i tolerancije, te da je historija islama i njegovog širenja diljem svijeta najbolji primjer vrhunske tolerancije u ljudskoj historiji.

Islam je, kako je navedeno, civilizacija dijaloga, a ne civilizacija sukoba. Konačno, islam je vjera mira – *selama:*

- termin *mir* često se spominje u Kur'anu i hadisima Poslanika, s.a.v.s.;
- Mir – *Selam*, jedno je od lijepih imena Allaha, dž.š. Allah, dž.š., davši Sebi ime *Selam – Mir*, htio je na taj način nasloviti Svoju poruku koju su poslanici pronoslili i kojoj su ljude, u svim vremenima, poučavali;
- Džennet je kuća mira. Allah, dž.š., naziva kuću vječnog boravišta kućom mira;
- selam je vječiti pozdrav muslimana;
- selam je završetak svake molitve muslimana. Svaki musliman svakoga dana pet puta molitvu čini, i svaku od njih završava selamom;
- selam (Mir s vama!) je ključ ulaska u kuće. Musliman je dužan prije ulaska u bilo čiju kuću nazvati selam;
- selam je pozdrav kojim će na Sudnjem danu Allah, dž.š., pozdraviti Svoje robove: "...a na Dan kad oni pred Njega stanu, On će ih pozdravljati sa: 'Mir vama!', i On im je pripremio nagradu plemenitu." (El-Ahzab, 44);

Ukratko, islam predstavlja historiju mira i tolerancije globalnih razmjera.

Nadamo se da će ovaj skromni rad doprinijeti rasvjetljavanju fenomena islamofobije i mnogima pomoći da shvate da je strah od islama neopravdan i neutemeljen.

[28] *Civilizacija Arapa*, Gustav Le Bon, 742.

Literatura

- *Akduz-zimmeti fi et-tešri' el-islamijj,* Muhammed Al-Matredi, Ed-daru el-džemahirijje, 1396. h. g.
- *El-Bidaje ven-nihaje,* Ibn Kesir, Daru Alemi el-kutub, 2003.
- *Civilizacija Arapa,* Gustav Le Bon,
- *El-Džuzuru et-tarihijjetu li hakikati el-guluvv vet-tetarruf vel-irhab*, dr. Ali eš-Šibl. Rijad, 1425. h. g.
- *Futuhu el-buldan,* Ahmed b. Jahja El-Belaziri, Muessetu el-Me'arif, Bejrut, 1987.
- *Futuhu eš-Šam,* Muhammed b. Umer El-Vakidi, Kalkuta, 1854.
- *El-Emval,* Ebu Ubejd El-Kasim b. Selam, Dar eš-Šuruk.
- *El-Emval,* Ibn Zenedževejh, Merkez Melik Fejsal, 1986.
- *El-Irhabu vel-unfu vet-tetarruf fi mizani eš-šer'*, Isam'il Lutfi, Svjetski kongres o stavu islama prema terorizmu, 1425. h. g.
- *Istina o islamu,* Četrnaesti svjetski kongres Vrhovnog vijeća za islamske djelatnosti.
- *Historija Egipta – koptsko viđenje islamskog osvajanja Egipta,* Jovan Nikozijac
- *Kitabu el-kharadž,* Ebu Jusuf, Daru el-Ma'rife, 1987.
- *Međunarodni odnosi,* dr. Džemal Najetović, Novi Pazar, 2012.
- *Medželletu Kullijeti usul ed-din ved-da'vah, Rijad, 2012.*
- *El-Mevsu'atu fi semahati el-islam,* Muhammed Sadik Ardžun, 1976.
- *Posljedice ideološki iskrivljenog shvatanja svjetskog terorizma,* Dr. Se'ad eš-Šehrani, znanstveni odbor za Svjetski kongres o stavu islama prema terorizmu 1425. h. g., Rijad.
- *Poziv u islam,* Thomas W. Arnold.
- *Sahih Muslim,* Dar ihja' el-kutub al-arabijje, 1955.
- *Sahih el-Buhari,* Kairo, 1378, h. g.
- *Semahatu el-islam fi mu'ameleti gajril muslimine,* Dr. Abdullah Luhajdan
- *Siretu Ibn Hišam,* Kairo, 1936.
- *Tarihu-l-medina,* Umer Ibn Šejbe, Jeda, 1399, h. g.
- *Tefsiru et-Taberi,* Mustafa Babi el-Halebi, 2388. h. g.

Zuhdija Adilović
Faculty of Islamic Education of the University of Zenica

ALLEGATION OF TERRORISM AGAINST ISLAM, THE GREATEST CAUSE OF ISLAMOPHOBIA

Summary

In this paper, the author initiates the questions of (non) defining the term terrorism and its incorrect international interpretation today, and the allegation against Islam that it was spread by sword from its beginning. The author provides examples of the last Prophet's, saws, tolerance towards non-Muslims, examples from lives of the companions and other generations of Muslims throughout history, which prove Muslim tolerance towards non-Muslims was rooted in their faith, and that it was never caused by Muslim's weakness and powerlessness. That was noticeable on all meridians that Islam reached, from Africa and Asia, to Europe. All that proves and illustrates, to all of us, a well known status of Muslims during the Muslim rule in this area. Muslims of BiH showed that was the case in the last brutal aggression on their homeland during which it was a general rule for mosques to be demolished by non-Muslims, whereas demolishing churches by the Muslim hand was only an exception.

So every accusation on Islam about terrorism and incorrect attitude towards Muslims, which is the main cause of Islamophobia today, is unfounded and unjustified.

In his final remarks, the author emphasizes that Islam has always been advocating a dialogue and an agreement, instead of a conflict and clashes, which is not the case with many other peoples.

Keywords: Islam, tolerance, clash, violence, terrorism, Islamophobia

Jasser Auda
Fakultet za islamske studije na Univerzitetu Qatar

ULOGA INTENCIJA ŠERIJATA (MAQASID AL-SHARIAH) U BORBI PROTIV ISLAMOFOBIJE I ISLAMSKOG EKSTREMIZMA

Sažetak

Između stavova islamofoba i islamskih ekstremista postoji uzajamno podržavanje i mnoge druge zanimljive sličnosti. Naprimjer, istražna analiza nekih od kontraveznih sudskih slučajeva koji su podstakli islamofobiju na Zapadu pokazuje koliko su islamofobne i ekstremne verzije islama bliske. Dva dobra primjera za to su slučaj iz New Jerseya po kojem je dozvoljeno silovanje u braku jer „Sud vjeruje da je muž (musliman) postupao u okviru svog (šerijatskog) ubjeđenja“, i slučaj iz Marylanda u kojem jedna sposobna majka muslimanka nije dobila starateljstvo nad svojom sedmogodišnjom kći, također, u ime šerijata.

Ovaj članak zagovara nužnost da se islamski učenjaci bore protiv oboje, islamofoba i islamskih ekstremista, putem uravnoteženog stava koji je zasnovan na općeprihvaćenim etničkim principima, poput pravde, jednakosti, slobodne, mirne koegzistencije i osnovnih ljudskih prava. Pored toga što su to općeprihvaćene ‘sekularne’ ili ‘ljudske’ vrijednosti, ti principi se podudaraju sa osnovnom svrhom islama, višim ciljevima i namjerama (arapski: maqasid el-Šerijah). Taj predloženi stav će, nadati se je, postići prijeko potrebno javno odbacivanje kako islamofoba, tako i islamskih ekstremista.

Muslimani na Zapadu imaju važnu ulogu u tim nastojanjima, s obzirom da pripadaju i islamu i Zapadu. U svrhu ilustracije, u ovom članku je predstavljeno nekoliko primjera tema koje se često tretiraju u krugovima islamofoba i islamskih ekstremista: položaj žene u islamu, neopravdano nasilje, civilnost, socijalna integracija i moralnost.

Islamofobna verzija položaja žene u islamu je da je islam sam po sebi opresivan prema ženama; muslimani imaju pravo da prisile žene na određeni način oblačenja i da ih zlostavljaju, a muslimanke

nemaju politička, ekonomska ili društvena prava. S druge strane, mišljenja islamskih ekstremista o ženama u islamu su s pravom opisana kao naklonjena muškarcima i slična su islamofobnim pogledima na žene u islamu! Zbog toga, islamski tekstovi se pogrešno tumače stilom koji ide u prilog muškarcima, na način koji je suprotan kur'anskim principima brige, ljubaznosti, milosti, i iznad svega, pravde. Uloga islamskih učenjaka je da se bore protiv oba viđenja položaja žene u islamu upućivanjem na više islamske ciljeve (maqasid el-Šerijah). Akcenat bi trebalo staviti na slobodu izbora (haqq el-tasarruf) kao islamski i kur'anski cilj, koji nalaže da niko nema pravo da ikoga, muškarca ili ženu, prisili na brak ili da ispoljava islam na određeni način; „u vjeri nema prisile“. Akcenat također treba staviti na jednakost svih ljudi, muškaraca i žena, što je jedan od viših i primarnih islamskih principa pravde.

Većina ljudi samo nasilje ne smatra porokom, osim u kontekstu gdje je ono neopravdano. S jedne strane, islamofobi opisuju islam kao „nasilnu religiju“, „u kojoj Bog naređuje da pošaljete svog sina da umre za Njega“, i da muslimani, po definiciji, imaju nasilna stremljenja s kojima se treba boriti preventivnim strategijama. I tako dalje. S druge strane, neki islamski ekstremisti pozivaju na neselektivno nasilje zarad samoodbrane, i time proturiječe vrijednostima ljudskog života sadržanim u islamskih tekstovima. Još jednom, islamski učenjaci imaju obavezu da se bore protiv lažnih tumačenja putem univerzalne svrhe (maqasid pravde- el-'adl) i sigurnosti (el-amn). Činovi nasilja koji su motivirani nepravdom, bilo na pojedinačnom ili višem nivou, trebaju biti uključeni u definiciju neprihvatljivih djela „terorizma“, bez obzira na opravdanja počinilaca, i bilo da ih čine pojedinci, vlade, ili grupe, kako muslimani tako i nemuslimani.

Slično tomu, islamofobi vide islam kao netolerantnu religiju koja je „nepodudarna sa civilnošću“. Zbog toga, muslimane isključuju kao pojednice, mreže, organizacije iz onog što oni smatraju „civilnim društvom“. S druge strane, islamski ekstremisti često predstavljaju islam kao netolerantnu religiju koja ne želi dijeliti civilni prostor s drugima. Učenjaci trebaju obaviti delikatni zadatak objašnjavanja kako je islamski, i svaki drugi aktivizam, zasnovan na religiji, uistinu oblik civilnog ponašanja- unatoč djelima nekih grupacija- sve dok promovira dobro poznate civilne

vrijednosti, poput tolerancije i saradnje. Maqasid el-Šerijah nudi islamsku osnovu za takav pogled.

Islamofobi ne mogu prihvatiti ideju da su muslimani već, de facto, „integrirani" u zapadno društvo! Oni smatraju da je jedino „rješenje problema" islamskog prisustva na zapadu njihova integracija, u svakom smislu koji je suprotan zapadnom muslimanskom identitetu. Oni koji ne žele da se na taj način asimiliraju, prema islamofobima, trebaju napustiti Zapad. Islamski ekstremisti, ironično, pozivaju na isto. Oni još uvijek pozivaju muslimane Zapada da se ne integriraju i da se „vrate" u islamske zemlje. To, zapanjujuće, uključuje i manjinu muslimana Zapada koji nemaju druge zemlje kojoj pripadaju. Koncept integracije implicira neki oblik multikulturalizma, u kojem muslimani postaju jedna komponenta zapadnog mozaika. Ali muslimani i drugi građani trebaju naučiti da je integracija moralno zasnovana na toleranciji, poštivanju razlika, i na mirnoj koegzistenciji, što su, ponovo, vrijednosti svima zajedničke.

Moralnost, sama po sebi, je sporno područje. I islamofobi i islamski ekstremisti obično definiraju moralnost u okviru svojih kulturalnih manifestacija, prije nego u okviru njenih ključnih vrijednosti i fundamentalnih značenja. Stoga, i jedni i drugi pogrešno tvrde da imaju ispravniju moralnu osnovu. Uloga islamskih učenjaka je da se trude uspostaviti prijeko potrebnu ravnotežu između univerzalizma i relativizma u moralnosti. Na taj način, određene moralne vrijednosti bi bile osnova za konsenzus svih strana, poput onih koje su spomenute, unatoč relativnim manifestacijama koje mogu poprimiti u različitim društvenim i/ili vjerskim kontekstima. Taj relativizam ne znači i ne treba biti upotrijebljen kao opravdanje djelima koja su protivna univerzalnim ljudskim pravima. Univerzalna, odnosno, osnovna ljudska prava trebaju formirati drugo općeprihvaćeno i stabilno zajedničko područje.

Da zaključimo, islamski učenjaci se trebaju boriti da postignu javni konsenzus po pitanju određenih univerzalnih moralnih vrijednosti kao što su pravda, jednakost, mir, osnovna ljudska prava, koegzistencija, tolerancija, kooperacija i moralno ponašanje. Ti univerzalni principi će, nadati se je, privući ljude koji imaju sklonosti pridruživanja islamofobnim i ekstremističkim

kampanjama, sa svih strana, i privući će ih na prijeko potrebnu univerzalnu zajedničku stranu.

Ključne riječi: intencija šerijata, islamski učenjaci, kontekst, islamofobija, islamski ekstremizam

Jasser Auda
Faculty od Islamic Studies, Qatar University

THE ROLE OF MAQASID AL-SHARIAH IN CONTESTING BOTH ISLAMOPHOBIA AND ISLAMIC EXTREMISM

Summary

There is mutual reinforcement and great many interesting similarities between views expressed by Islamophobes and Islamic extremists. For example, a close analysis of some of the controversial court cases that sparked waves of Islamophobia in the West, shows how similar the Islamophobic and the extremist versions of Islam are. Two very telling cases here are the infamous New Jersey case on allowing spousal rape because, 'The court believes the [Muslim] husband was operating under his [Shariah] belief', and the infamous Maryland case on denying a highly capable Muslim mother custody of her seven year old girl, in the name of the Shariah as well.

This article proposes that it is necessary for sound Islamic scholarship to defy, both, Islamophobes and Islamic extremists via a balanced position that is based on widely-accepted ethical principles, such as justice, equality, freedom, peaceful co-existence, and basic human rights. In addition to being widely-accepted 'secular' and 'human' values, these principles are overlapping with Islam's fundamental purposes, higher objectives, intents, or ends (Arabic: Maqasid al-Shariah). The proposed position will hopefully achieve a much-needed global public rejection of Islamophobia and Islamic extremism, alike. Western Muslims have a great role to play in these efforts, given their belonging to both worlds, Islam and the West. For the sake of illustration, this article will present a few examples of topics that are often addressed amongst, both, Islamophobes and Islamic extremists, namely, the status of women

in Islam, unjustified violence, civility, social integration, and morality.

The Islamophobic version of the status of women in Islam is that Islam itself is inherently oppressive to women; Muslim men have a right to force women to a certain dress code and to abuse them, and Muslim women simply do not have political, economic, or social rights. On the other hand, the Islamic extremist opinions about women in Islam could be frankly and rightly described as male-biased and similar to the Islamophobic view of women in Islam! Thus, the Islamic scripts are (mis)interpreted in a men-serving style that is contrary to the very Quranic principles of care, kindness, mercy, and above all, justice. The role of sound Islamic scholarship is to defy both similar narrations based on a referral to the Islamic higher purposes/maqasid of the Shariah when dealing with women in Islam. Emphasis should be placed on freedom of choice (haqq al-tasarruf) as an Islamic and Quranic end, which entails that no one has a right to force anyone, man or woman, to marriage or to practice Islam in a certain manner; 'there is no compulsion in matters of faith.' Emphasis should be also placed on equality of all humans, men and women, as one of Islam's higher and overriding principles of justice.

The cast majority of humans do not view violence as a vice in its own right, but rather violence in a context where it is unjustified. On the one hand, Islamophobes describe Islam as a 'violent religion,' 'in which God orders you to send your son to die for Him,' and that Muslims, by definition, have violent tendencies that should be dealt with via pre-emptive strategies. And so on. On the other hand, some Islamic extremists call for indiscriminate violence, in the name of self defense, and thus contradict with the very way Islamic scripts value human life. Again, sound Islamic scholarship has an obligation in defying both false narrations via the universal purpose/maqasid of justice (al-‘adl) and security (al-amn). Acts of violence motivated by injustice, whether on an individual or a mass scale, should be included in the definition of unacceptable acts of ‘terrorism’, whatever the labels and justifications they take and whether they come from individuals, governments, or groups, Muslims and non-Muslims alike.

Similarly, Islamophobes see Islam as an intolerant religion that is 'incompatible with civility.' Thus, they exclude Muslim individuals, networks, and organizations from their version of what they consider to be ‘civil society’. On the other hand, and through their actions, Islamic extremists often present Islam as an intolerant religion that is not willing to share the civil space with others. Scholars should carry out the delicate task of explaining how Islamic, and all religious-based, activism is indeed a form of civil behavior - despite the actions of some fringe groups - as long as it embodies the well known civil values, such as tolerance and cooperation. Maqasid al-Shariah offers the Islamic basis of such view.

Islamophobes cannot accept the idea that Muslims are already ‘integrated’ into western societies, de facto! They think that the only 'solution' to the 'problem' of the Islamic presence in the west is ‘integration’, in every sense that opposes a Western Muslim identity. Those who do not want to be assimilated in this way, according to Islamophobes, should leave the West. Islamic extremists, ironically, call for the same thing. They still call upon Muslims in the West not to integrate and to 'go back’ to Muslim-majority countries. This, amazingly, includes Western minority Muslims who have no other country to belong to. The concept of integration implies some form of multiculturalism, in which Muslims become a component of a western mosaic. But Muslims and other fellow citizens should learn that integration is morally based on tolerance, respecting differences, and peaceful co-existence, which are all, again, values common amongst all.

Morality itself is a contentious area. Both Islamophobes and Islamic extremists usually define morality in terms of its cultural apparent manifestations, rather than its core values and fundamental meanings. Thus, both of them wrongly claim an upper moral ground. The role of Islamic scholarship is to endeavour to propose a much-needed balance between universalism and relativism in morality. In this view, certain moral values would form a basis for consensus amongst all, such as the ones mentioned above, despite the relative manifestations that they might take in various social and/or religious contexts. The proposed relativism does not mean and should not be used to justify acts that are against

universal human rights. Universal, that is, basic human rights should form another widely-accepted and firm common area.

To conclude, Islamic scholars should struggle to achieve wide public consensus over a certain group of universal moral values, such as justice, equality, peace, basic human rights, co-existence, tolerance, cooperation, and moral behavior. These universal principles will, hopefully, attract people who have tendencies to join Islamophobic or Islamic extremist campaigns, from all sides, and draw them to a much needed universal common ground.

Keywords: maqasid al-shariah, islamic scholarship, context, islamophobia, islamic extremism

Sulayman Radi` al-`Azimi
Ministarstvo vakufa Kuvajt

ISLAMSKA TOLERANCIJA I NJENA ULOGA U OBUZDAVANJU ISLAMOFOBIJE[1]

Sažetak

„Djelo je rječitije od govora.“ To su utvrdili razboriti ljudi. Nikakva istina se ne može skriti, ili pokazati, ukoliko je ne podrži djelo, posebno ako se istina manifestira jasno poput sunčeve svjetlosti u kasno prijepodne. Međutim, ta istina nekad ostaje skrivena pred dvjema vrstama ljudi.

Prvoj vrsti pripada onaj ko je psihički bolestan, kao što je, npr., onaj kome se čini da ima ikakav strah od islama. Takvome je uistinu potreban psiholog, a suvišno je bilo kakvo naučno dokazivanje u tome.

Drugu vrstu može predstavljati slabovidna osoba, kojoj je Allah dao oslabljen vid. Uzvišeni kaže: Ali, oči nisu slijepe, već srca u grudima. (Al-Ha\\, 46) To su oni za koje Uzvišeni Allah kaže: Pa i ako bi sve dokaze vidjeli, opet u njih ne bi povjerovali. (Al-An`amu, 25.; Al-A`rafu, 146) Njima ništa ne znače nauka ni dokaz.

Zato, mi svoje izlaganje namjenjujemo onim istraživačima koji istinu zasnivaju na znanju i jasnom viđenju, ne bi li i oni tu našli ono što im se zagubilo, nakon čega bi bili svjetlošću obasjani nakon što su bili u mraku.

Nakon što je istaknuta grupacija koju oslovljavamo u ovome izlaganju, čini nam se opravdanim da objasnimo pojam tolerancije sa stanovišta jezičke nauke i sa stanovišta stručne terminologije. Poslije toga, podrobno osvjetljavamo razne aspekte tolerancije, koji se ogledaju u mnogim područjima islamskog načina življenja, navodeći primjere svakog aspekta tolerancije. Zatim, navodimo dokaze iz plemenitoga Kur'ana i časnog sunneta na osnovu kojih se pobija i pomisao o islamofobiji, a iza toga slijedi navođenje

[1] S arapskog jezika preveo dr. Mehmed Kico.

primjera iz života pravednih halifa. Potom ukazujemo na utjecaje te tolerancije na život muslimana, navodeći i dokaze o islamskoj toleranciji u svjedočenjima nekih nemuslimana. Nismo propustili ni ukazivanje na načela tolerancije.

Izlaganje završavamo Zaključkom, u kojem se posebno naglašava da tolerancija ne znači stapanje s nemuslimanskim društvima, niti odustajanje od islamskih načela, već je to samo milost svjetovima.

Ključne riječi: islam, tolerancija, islamofobija, Qur'an, hadis, halife

Uvod

Hvala Allahu. Neka je salavat i selam na Allahovog Poslanika.

Vjera islam je milost svjetovima. On oslovljava sve ljude, pripadnike svih rasa i skupina, u svim dijelovima svijeta, od početka Allahovog poslanja pa do Sudnjega dana, što je saglasno ljudskoj naravi. Predodređeno ljudskoj naravi je to da joj se islam nadaje kao nešto dobro i lahko. Islam je došao da kroz svoje odredbe i zakonske propise donese toleranciju, olakšanje i širinu.

Ko razmotri islamsko zakonodavstvo, uvidjet će i osjetiti tolerantnost. Čak i u islamskim kaznama, kao što je, npr., *odmazda* (*qisas*), uvidjet će da islam pruža priliku za tolerantnost. Pa, budući da je iznio propis o *odmazdi*, on u njemu zahtijeva duh tolerancije i praštanja kod onoga ko je pozvan da izvrši odmazdu: *A onome ko od odmazde odustane, bit će mu to od grijeha iskupljenje*.[2]

Islam nam je otvorio dobre puteve suživota i tolerancije bez nasilja ili ugrožavanja prava. Iznio je propise i obaveze označene duhom tolerantnosti, što muslimana čini sposobnim da se s takvim visokim karakternim obilježjem ophodi prema svakome. To veliko načelo, srce koje ga prakticira, nadahnjuje lahkoćom i blagošću u prihvatanju cjelokupnog života, a duši muslimana daje poseban pečat tolerantnosti, koja ga ne opterećuje i ne sputava.

To je ugodna tolerancija, koju islam nalaže ljudskom rodu. To je sjenovit hlad u koji se ljudski rod umoran svija kad se sklanja ispred pobuda pohlepe, požude, lahkomosti i pomame. To je milost društvu, koja sve uzima u okrilje.

Tako je i Poslanik, s.a.v.s., s tom širinom i takvom lahkoćom, u okrilje uzimao duše koje lutaju. Bez pretjerivanja se može reći da

[2] Al-Ma'idatu, 45.

je sav njegov životopis sastavljen od stranica koje govore o toleranciji, lahkoći, susretljivosti, blagosti i privrženosti toleranciji u postupanju prema svemu.

Pojam tolerancije

Prvo - u jezičkoj nauci

Ibn Faris kaže: „Sklop *samaha* (as-sinu wa l-mimu wa l-ha'u), jeste korijen koji ukazuje na blagost i lahkoću.“[3] U djelu Ibn Manzura *Lisanu l-`Arabi* stoji: „Sklop *asmaha* se koristi za označavanje *pripadanja* ili *povođenja*. Tako se kaže: *povezao se* (*asmahat nafsuhu*), ako se za nečim poveo, a ispravno je i ono prvo. *Neko mi je dozvolio*, odnosno, *dao mi je*. Prema tome, *yasmahu, samahatun, asmaha* i *samaha*, znači da se neko složio s onim što tražim. La`lab ističe: 'Ako daš kad se od tebe traži, duša ti je to odobrila, a time svakom prijatelju postaneš mio (In kunta tu`ti hina tus'alu samahat laka n-nafsu wa ihlawlaka kullu kalilin).'“[4]

Uzajamno dozvoljavanje (al-musamahatu) je uzajamno olakšavanje (al-musahalatu). Jedni drugima dozvoljavajte, znači: jedni drugima olakšavajte. U poznatom hadisu stoji: „Velikodušnost je dobitak (As-Samahu rabahun)“, tojest, olakšavanje nečega, koje donosi dobit onome ko tako postupi.

Samaha i *tasammaha* znače: nešto je preduzeo i to olakšao. La`lab na drugome mjestu kaže: „Ali, ako nastojanje bude snažno, a duša to jednom odobri, tu prestaje prisila (Wa lakin ira \alla katbun fa samahat bihi n-nafsu yawman kana li l-kurhi arhaba).“

Ibnu l-A`rabi je rekao: „*Odobren* mu je zahtjev, pa mu je *olakšano*.“ U hadisu stoji da je Ibn `Abbas pitan u vezi s jednim čovjekom koji je pio svježe mlijeko, hoće li abdestiti, a on je odgovorio: „Dozvoli ti drugome, pa će i tebi biti dozvoljeno.“

U Al-Firuzabadijevom djelu *Al-Qamusu* stoji: „*Dobrodušnost* (*as-samhatu*) se kaže za *svojstvo*, ili *širok luk*, ili zajednicu u kojoj *ništa nije tjeskobno*, a *dopuštanje* (*at-tasmihu*) je *olakšanje, jednostavnost, ciljanje, brzina, bijeg*, te *olakšanje* kao *dopuštanje*. Uzajamno su *dopuštali* znači: *jedan drugome su olakšavali*.“[5]

[3] Ibn Faris, *Mu`\amu maqayisi l-lugati*, III, str. 99.
[4] Ibn Manzur, *Lisanu l-`Arabi*, korijen *samaha*.
[5] Al-Firuzabadi, *Al-Qamusu*, korijen *samaha*.

Drugo – kao stručni izraz

U sklopu definicija, za *toleranciju* se kaže da je:

1. pohvalno olakšanje u nečemu što ljudi smatraju teškim. Sama po sebi, ona je pohvalna, po tome što ne vodi u štetnost i nered.[6]

2. Osnov etike na kojoj se oplemenjuje duša i uspijeva se ograditi od pogreške. Na njoj se zasniva saradnja.[7]

3. Za toleranciju prema nemuslimanima se kaže da je „širokogrudost koja drugima omogućuje da izraze svoje stavove, makar bili i predmet nečega što je neprihvatljivo, bez nastojanja da se sagovorniku nameću vlastiti stavovi".[8]

4. Tolerancija i kad se pretpostavi da su uvjerenja i djela drugih u našem viđenju neispravna, a mi im, vodeći računa o njihovim osjećajima, ne govorimo ono što bi ih povrijedilo, niti sredstvima prisile i primoravanja pribjegavamo da bismo ih odvratili od njihovog vjerovanja ili im zabranili djela koja prakticiraju.[9]

5. Kaže se i da tolerancija znači „postupanje prema nemuslimanu mudro, blago i dobrobitno, jednako u razgovoru i u ukupnom ponašanju".[10]

6. Za toleranciju se kaže i da je „mir i suživot u okviru jednoga islamskog nazora, u kojem se poštuje pravo drugoga na stav, uvjerenje i misao".[11]

Ovo bi bio jedan izbor iz velikog zbira međusobno srodnih definicija tolerancije. Sa stanovišta stručnog označavanja, za *toleranciju* se može reći i da ima jedan od dva niže navedena smisla:

- prvi se podudara s onim što je za nju rekao Al-|ur\ani, da je to „pokazivanje blagosti koja nije obavezna", ili, kako tvrdi Ibnu l-Alir, da je to „ispoljavanje plemenitosti i darežljivosti",[12] a

- drugi, toleranciju prema drugome označava kao različite postupke uz olakšice i blagost, koje se ogledaju u dopuštanju i

[6] Ibn `Ašur, *Maqasidu š-šari`ati*, str. 60-61.
[7] *Al-Mu`\amu l-falsafiyyu*, Priredila Akademija arapskog jezika, Kairo, str. 44.
[8] Ad-Dahalawi, *Hu\\atu l-Lahi l-baligatu*, str. 20-23.
[9] Ad-Dahalawi, *Al-Islamu fi muwa\ahati t-tahaddiyati l-mu`asirati*, str. 39-40.
[10] At-Tarifi, *Al-Laqafatu wa l-`alamu l-akaru*, str. 58.
[11] *Mafhumu t-tasamuhi fi itari r-ru'yati l-islamiyyati*, str. 22.
[12] Al-|ur\ani, *At-Ta`rifatu*, str. 127.; Ibnu l-Alir, *An-Nihayatu*, II, str. 398.

neprisiljavanju, a tolerantnost muslimana se potvrđuje u njihovim postupcima, jednako među njima ili prema drugima, iz reda sljedbenika drugih vjera.

Aspekti tolerancije u islamu

Tolerancija se u islamu ne može svesti na jedan aspekt. Iz mnogih uglova se javljaju znaci tolerancije. Ta tolerancija se jasno odražava na njenim akterima, a oni time aktivno utječu na sav svijet.

Mi ćemo ovdje navesti neke najvidljivije aspekte tolerancije, potkrepljujući ih plemenitim ajetima i časnim Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., hadisima.

Prvo (uzajamno postupanje među ljudima) – Naš čestiti Poslanik je insistirao na tolerantnosti među ljudima, na razini pojedinaca, posebno kad posluju u području prodaje, kupovine i drugih postupaka. U tom svjetlu je rekao: „Neka se Allah smiluje blagom čovjeku kad prodaje, kad kupuje i kad druge izmiruje“,[13] a riječ *izmiruje* znači da korisno posreduje između zajmodavca i dužnika.

Drugo (tolerancija u svim kaznama koje se tiču ljudskih prava) – Plemeniti Kur'an podstrekava i insistira na praštanju, toleranciji i unapređenju pratećih odnosa. Kako smo naprijed isticali, nema kazne koja se spominje u Kur'anu i tiče se ljudskih prava a da je ne prati traženje oprosta, tolerantnosti i mirenja, kao što se vidi iz riječi Uzvišenoga: *I ne ubijajte nikoga koga je Allah zabranio, osim kad pravda zahtijeva! A ako je neko, ni kriv ni dužan, ubijen, onda njegovom nasljedniku dajemo vlast, ali neka ni on ne prekoračuje granicu u ubijanju, ta njemu je data vlast.*[14] U ovome plemenitom ajetu se posebno žele istaknuti riječi: *ali neka ni on ne prekoračuje granicu u ubijanju.* Znači, onaj ko je pozvan da izvrši kaznu može namiriti krvnu osvetu ili oprostiti, a drugo tumačenje podrazumijeva da može pogubiti samo ubicu, a ubijanje ne može izvršiti ni na kome drugom osim na ubici. *Ta njemu je data vlast*, ima značenje da onaj ko je ovlašten da namiri osvetu treba biti u stanju kontrolirati nerve, obuzdati emocije i porive.

[13] Prenosi ga Al-Bukari u svome *As-Sahihu* (*Kitabu l-bay`i*, *Babu s-suhulati wa s-samahati fi š-šara'i wa l-bay`i*), br. 2076.
[14] Al-Isra', 33.

Onome ko oprosti, a ima pravo kazniti, praštanje se zasniva na volji i dobroj namjeri. Njegova duša postaje time mirna i zadovoljna. Ovdje dodajemo i (slijedeće) riječi Uzvišenoga: *Ako hoćete da na nepravdu uzvratite, onda učinite to samo u onolikoj mjeri koliko vam je učinjeno; a ako otrpite, to je, doista, bolje za strpljive.*[15]

Treće (tolerancija muslimana prema drugim kroz historiju) – Historija islama svjedoči da muslimani nikoga - nikad, u bilo kojem razdoblju historije - nisu prisiljavali da ostavi svoju vjeru. Islam je vjera razuma, urođene privrženosti dobru, i ne odobrava nikome da u njega uđe kao primoran. Dugo vremena historija muslimana nije zapamtila da su muslimani bili kruti prema židovima, kršćanima, ili drugima, te da su ikoga, iz bilo koje skupine, prisiljavali da prihvati islam.[16]

Thomas Arnold tvrdi: „Nismo čuli za bilo kakvo nastojanje usmjereno u pravcu prisiljavanja nemuslimana da prihvate islam, ili za ikakav pritisak organiziran s ciljem da se neko izvede iz kršćanske vjere.“[17]

Tokom historije, u islamskoj državi su živjeli nemuslimani, u vrijeme njene moći i tokom njene slabosti. Nisu bili tjerani da ostave svoja uvjerenja, ili prisiljavani da uđu u islam. Najveće načelo u islamu je da *nema prisile u vjeri*. Zato su *štićenici* i drugi u okrilju islamske države živjeli ne naišavši ni na koga da se usprotivi njihovim vjerovanjima i vjerama.[18]

Islam nije vršio pritisak na one koji se razlikuju u vjeri, oduzimao im prava, silom ih izvodio iz njihove vjere, niti nasrtao na njihovu imovinu, čast i živote. Historija islama je u tom pogledu najblistavija historija na licu Zemlje.[19]

Pravnici su utvrdili: ukoliko neko pod prisilom uđe u islam, pripadnost islamu mu nije ispravna! U djelu Al-Mugni se kaže: „Ako se silom u islam uvede neko ko se ne smije silom tjerati, kao

[15] An-Nahl, 126.
[16] Vidjeti: Muhammad al-Muttaridi, *`Aqdu r-rimmati fi t-tašri`i l-islamiyyi*, Ad-Daru l-\amahiriyyatu, prvo izdanje, Tripoli, 1987., str. 17.
[17] Tumas Arnuld, *Ad-Da`watu ila l-islami*, Maktabatu n-Nahdati, treće izdanje, Kairo, 1970., str. 99.
[18] Vidjeti: Salih ibn Hamid, *Talbisun mardudun fi qadaya hayyatin*, Maktabatu l-manarati, prvo izdanje, Mekka, 1412. h.g., str. 30.
[19] Muhammad al-Gazali, *At-Ta`assubu wa t-tasamuhu bayna l-masihiyyati wa l-islami*, Daru t-tawzi`i, prvo izdanje, Kairo, 1409., str. 6.

što je *štićenik*, ili onaj ko traži sigurnost, za njega se ne treba tvrditi da je u islamu sve dok postoji ono što dokazuje da je islam prihvatio iz pokornosti."[20] Zato, ako se on, nakon prestanka prisile, vrati u svoju vjeru, neće mu biti suđeno zbog povratka. Neće biti dopušteno da bude ubijen, niti će biti prisiljen da prihvati islam. Ibn Quddama ovdje preuzima konsenzus učenjaka o tome da *štićeniku*, ili onome ko traži sigurnost, ukoliko je obuhvaćen *sporazumom*, nije dozvoljeno povrijediti pravo iz *sporazuma*, niti ga prisiljavati na nešto čime se nije obavezao.[21]

Islam ne zavrće ruku prethodnim vjerama, već priznaje pluralizam i lijepo ophođenje s pripadnicima drugih vjera, uz toleranciju i ljubav, daleko od šovinizma i neprijateljstva. Plemeniti Kur'an je postavio opće načelo u postupanju muslimana s drugima, na osnovama riječi Uzvišenoga: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični – ali vam zabranjuje da prijateljujete sa onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu*.[22]

Iz dvaju ajeta treba posebno zapamtiti to da se sljedbenici Knjige posebno, a nemuslimani uopćeno, dijele na dva dijela:

a) miroljubivi dio, a to su oni koji su nazvani *štićenicima*, te

b) neprijateljski dio, a to su oni koji su nazvani *zaraćenima*.

Nas ovdje zanima prvi dio. Postoji praksa korištenja islamskog stručnog imenovanja nazivom *štićenici* za državljanina nemuslimana u islamskoj državi, na osnovu *sporazuma o štićenju*. To je sporazum između islamske države, na jednoj strani, i nemuslimana, na drugoj strani, na osnovu kojeg država ispunjava njihovo *štićenje*. Oni se tako stavljaju pod odgovornost i sigurnost muslimana.

Mudrost legaliziranja ovog sporazuma sastoji se u tome što se *štićenici* stavljaju u priliku da uživaju dobra islama putem

[20] Ibn Quddama, *Al-Mugni,* XII, kritički obradili: `Abdu l-Lah at-Turki i `Abdu l-Fattah al-Hilw, drugo izdanje, XII, Kairo, 1412. h.g., str. 291.

[21] Vidjeti: *Samahatu l-islami fi mu`amalati gayri l-muslimin*, Priredio: Ad-Duktur `Abdu l-Lah al-Luhaydan, Al-La\natu l-`ilmiyyatu li l-Mu'tamari l-`alamiyyi `an mawqifi l-islami mina l-irhabi,

[22] Al-Mumtahana, 8-9.

miješanja i dodira s muslimanima. To je jedna od manifestacija tolerancije u islamu prema onima koji se razlikuju u vjerovanju. Poželjno je ovdje istaknuti da naziv *štićenici* za nemuslimane nije nešto što im umanjuje prava, niti je poniženje, niti omalovažavanje, već je to pružanje dostojanstva i počast. *Štićenici* u okrilju islamske države uživaju prava kakva ne postoje u bilo kojem stvarnom sistemu na svijetu. Naša vjera, uzvišeni islam, izuzetak je među vjerama, organizacijama i zakonima po svojoj sposobnosti da štiti načelo pluralizma u društvu. Bilo koji drugi sistem ne može *štićenicima* koji se razlikuju u vjeri pružiti takva prava.

Susljeđivale su se preporuke i zauzimanja čestitog Poslanika, s.a.v.s., za *štićenike*, ponavljale se njegove zapovijedi da im se čini dobro, da im se štite prava, da se s njima lijepo postupa. Ponavljale su se i njegove zabrane uznemiravanja, činjenja nepravde, povređivanja njihove vjerske slobode. Poslanik, s.a.v.s., kaže: „Ko nanese nepravdu *štićeniku*, ili mu nešto uskrati, ili ga obaveže preko njegovih mogućnosti, ili mu nešto bespravno uzme, ja ću mu svjedok biti na Sudnjem danu.“[23]

U drugome časnom hadisu, Poslanik, s.a.v.s., rekao je: „Ko usmrti osobu iz *sporazuma*, koja je imala Allahovo i Poslanikovo štićenje, prekršio je Allahovo štićenje. Neće osjetiti miris Dženneta, iako se njegov miris osjeti i na udaljenosti od sedamdeset godina (hoda).“[24]

Naš čestiti Poslanik, s.a.v.s., preporučio je i da se lijepo postupa s koptima Egipta, rekavši: „Stigli ste u Egipat. Lijepo postupajte s koptima, oni imaju zaštitu u srodstvo s nama.“[25]

Pravedne halife, nadležni u vlasti i islamske vojskovođe, obavezivali su se provođenjem Poslanikovog, s.a.v.s., uputstva i sa *štićenicima* su lijepo postupali. Okruživali su ih štićenjem i pažnjom, a islamska država se obavezivala njihovim izdržavanjem i zbrinjavanjem u nemoći, siromaštvu i oskudici. To se jasno vidi u onom što je pisao veliki ashab, Kalid ibn Walid, r.a., a ostalo je

[23] Prenosi ga Abu Dawud (br. 3052). As-Sakawi u djelu *Al-Maqasidu l-hasanatu* (br. 1044) tvrdi da mu predajni lanac nije slab. Vidjeti i: Al-Albani, As-Silsilatu s-sahihatu (br. 445).

[24] Prenose ga: At-Tirmiri (br. 1403); Ibn Ma\\a (br. 2687). At-Tirmiri tvrdi da je hadis dobar.

[25] Prenosi ga At-Tabarani u djelu *Al-Kabiru,* a među vjerodostojne hadise ga je uvrstio Al-Hakim, II, 553.

zabilježeno: „Postupio sam prema njima tako što sam sve starce nesposobne za rad, ljude pogođene nekom nevoljom, one koji su bili bogati pa osiromašili, a njihovi suvjernici ih uvažavaju, oslobodio davanja glavarine i pružio im izdržavanje iz državne kase, iz kase muslimana i njihovog izdržavanja, kako se prakticiralo u Medini i prakticira se u islamskoj državi.“ Vođa muslimana, `Umar ibnu l-Kattab, r.a., pitao je: „Kako porobiti ljude koje su majke rodile kao slobodne?“ Po jednoj predaji stoji: „U ime čega ih porobiti?“ To je pitao kad je `Amr ibnu l-`As, namjesnik Egipta, napao jednog mladića kopta, a vođa muslimana odlučio da sankcionira napadača. `Umar ibnu l-Kattab, r.a., inače je bio dostigao vrhunac tolerancije i blagosti prema *štićenicima*, dotle da ih je izdržavao sredstvima iz državne kase. Iako je vođa muslimana, `Umar ibnu l-Kattab, r.a., uboden rukom pripadnika reda *štićenika*, čovjeka po imenu Abu Lu'lu'a al-Ma\usija, to mu nije smetalo da, još dok je bio na smrtnoj postelj, halifi koji će doći poslije njega ostavi oporuku: „Halifi nakon mene oporučujem štićenike Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da ispunjava obaveze prema njima, da se bori za njih, da ih ne opterećuje iznad njihovih mogućnosti.“ Takvu praksu nastavile i halife Omejevići i Abasovići. Štićenici su obavljali jedan broj upravnih i finansijskih funkcija, povrh toga što su prisustvovali sjednicama i savjetovanjima koje su halife održavale s učenjacima i pjesnicima, na kojima su učešće uzimali i kršćani, židovi različitih struka. U vrijeme omejevićkog halife Mu`awija ibn Abi Sufyana, finansijska uprava je bila povjerena jednoj kršćanskoj porodici, koja je tu službu dugo nasljeđivanjem prenosila na mlađe, a to je porodica Sargona ibn Mansura ar-Rumija.

Četvrto (Tolerancija u vjeri i pobožnosti) – Naša uzvišena vjera, islam, pripadnicima drugih vjera pruža slobode vjerovanja, vjeroispovijesti i bogoslužja. Po toj odlici, islam je jedinstven. Te slobode počivaju na slijedećim osnovama:

1. Nije dozvoljeno prisiljavanje u vjeri, kao što nije dozvoljeno ni bilo koga tjerati da ostavi svoju vjeru. Neophodno je vlastito uvjerenje i zadovoljnost. Uzvišeni Allah kaže: *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti – Pravi put se jasno razlikuje od zablude*![26] U drugom ajetu, u vidu pitanja, Uzvišeni kaže: *Da*

[26] Al-Baqaratu, 256.

Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?[27]

2. Razgovor i dijalog s pripadnicima drugih vjera treba voditi na lijep način i mudrošću. Gospodar svjetova kaže: *Reci: „O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!“*[28] U drugom ajetu, Uzvišeni Allah kaže: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima ne najljepši način raspravljaj!*[29] U trećem ajetu Uzvišeni kaže: *I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način*.[30]

3. Mjesta vršenja bogoslužja za pripadnike drugih vjera trebaju biti slobodna i zaštićena. Na njih se ne smije napadati. Uzvišeni Allah kaže: *A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime*.[31] Treba im u islamskom društvu dati slobodu da ispoljavaju svoja osjećanja, da prakticiraju obrede i molitve. Ne smiju im se rušiti crkve, lomiti križevi, jer naša uzvišena vjera vjeruje u pluralnost u islamskom društvu. Utvrđeno je da je vođa muslimana, `Umar ibnu l-Kattab, r.a., kad je ušao u Jerusalim, klanjao podne van crkve, a ne u njoj. Kad su muslimani, prije toga, osvojili Damask (635/14. godine), obavezali su se kršćanima da će im crkve ostaviti slobodne za prakticiranje bogoslužja. Literatura o historiji civilizacije je puna primjera koji potvrđuju islamsku toleranciju.

4. Dati im slobodu u konzumiranju jela i pića koja im njihova vjera dozvoljava, kao i slobodu u pitanjima vezanim uz individualni i porodični status kad se radi o braku, razvodu, izdržavanju, nasljeđivanju, i drugome. Treba im štititi prava i dostojanstvo. Utvrđeno je da je vođa muslimana, `Umar ibnu l-Kattab, r.a., zapovjedio da se *štićenicima* koji ne mogu raditi iz državne kase daje mjesečni iznos, uz obustavljanje plaćanja

[27] Yunus, 99.
[28] Ali `Imran, 64.
[29] An-Nahlu, 125.
[30] Al-`Ankabutu, 46.
[31] Al-Ha\\u, 40.

glavarine. Utvrđeno je i to da je on glavarinu koja se naplaćuje od kršćana Arapa nazivao *milodarom* (*sadaqatun*).[32]

Pobijanje islamofobije iz vizije ajeta koji pozivaju na toleranciju

Kur'anska usmjeravanja islamskog društva ka toleranciji i oprostu sasvim su jasna, ne samo među pojedincima pripadnicima društva već i prema idolopoklonicima koji ih uznemiravaju. Allah je vjernicima zapovjedio da praštaju i budu blagi prema nemuslimanima, prakticirajući to kao reagiranje na njihovo uznemiravanje. To je visoka etička vrijednost, kakvoj nema premca u drugim ljudskim zajednicama. Neko je mogao površno pomišljati da su bili tako tolerantni prema onima koji su ih uznemiravali zbog toga što nisu imali oštrine ni snage. Kao odgovor na to može poslužiti primjedba da bi im Allah, da se radilo o slabosti i nemoći, rekao da se strpe dok ne budu mogli osvetiti se. Međutim, Uzvišeni je zapovjedio da praštaju, budu blagi i izmiruju se, a to se vidi iz Njegovih, neka je slavljen, slijedećih riječi: *Reci vjernicima da oproste onima koji ne očekuju Allahove dane u kojima će On nagraditi ljude za ono što su radili*.[33]

Plemeniti Kur'an naglašava korisnost ophođenja na najljepši način, te važnost toga u ophođenju s onima koji žele vjernike odvratiti od njihove vjere. Uzvišeni kaže: *Mnogi sljedbenici Knjige jedva bi dočekali da vas, pošto ste postali vjernici, vrate u nevjernike, iz lične zlobe svoje, iako im je Istina poznata; ali vi oprostite i preko toga pređite dok Allah Svoju odluku ne donese. – Allah, zaista, sve može*.[34]

Ova poruka zbunjuje razum. Nakon što je Uzvišeni dao do znanja osjećanja, mržnju i zavist koje u sebi skrivaju neki *štićenici*, On zapovijeda muslimanima da praštaju i izmiruju se. Zahtijeva od njih da čekaju Njegovu zapovijest da bi se osvetili. Allah hvali vjernike koji drže do pokornosti Njemu, koji se brzo povrate kad zapadnu u grijeh. Hvali ih i što su tolerantni kad se rasrde. Neka je slavljen, On u tom smislu kaže: *...za one koji se klone velikih*

[32] Aš-Šayk `Ikrima Sabri, *At-Tasamuhu l-islamiyyu bayna n-nazariyyati wa t-tatbiqi*, str. 143/147.
[33] Al- | aliyatu, 14.
[34] Al-Baqaratu, 109.

grijeha i razvrata i koji, kad ih ko rasrdi, opraštaju.[35] Allah hvali i one koji su srpljivi pri uznemiravanju, koji osvetu odgađaju, tako što prednost daje oprostu i toleranciji. Uzvišeni kaže: *Strpljivo podnostiti i praštati – tako treba svaki pametan postupiti*.[36]

Isto tako, Allah hvali Svoje robove kod kojih se steklo više lijepih svojstava, kao što su: trošenje na Allahovom putu, obuzdavanje srdžbe i praštanje svakome. Uzvišeni kaže: *Za one koji, i kad su u obilju i kad su u oskudici, udjeljuju, koji srdžbu savlađuju i ljudima praštaju – a Allah voli one koji dobra djela čine*.[37]

Islam je u srca vjernika zasijao smisao humanosti i visokih etičkih vrijednosti. Iscrtao im je plan na kojem počivaju blagost, osjećajnost, tolerancija, obuzdavanje srdžbe, čak i prema neprijatelju. Islamska civilizacija počiva na bratimljenju, komuniciranju i saradnji s drugim ljudskim civilizacijama. Onaj ko proučava plemeniti Kur'an, vezano uz to područje će uočiti slijedeće činjenice:[38]

Prva činjenica – Islam je izričito i kategorički zabranio neprijateljstvo. Njegovo ratno pravo je isključivo odbrambeno. Dokaz tome je to što nećemo u cjelokupnome plemenitom Kur'anu naći ni jedan ajet koji govori o napadačkom ratu od strane muslimana. Kad se radi o napadu na muslimane od strane nekoga, oni su dužni spremiti se za odbranu sebe i svoje vjere. To je jedno zakonito pravo, koje neće poreći niko pravedan. Uzvišeni kaže: *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapovijedaju kavgu*.[39]

Druga činjenica – Plemeniti Kur'an je sasvim izričit u tome da ni nevjerovanje po svojoj naravi ne dopušta svojim pripadnicima borbu, već ih na to navodi njihovo neprijateljstvo. Dokaz tome je prethodni ajet, naprijed isticani sadržaji Kur'ana koji podstiču poštovanje susjedstva s onim s kim se sklopi *sporazum*, a zabranjuju borbu protiv onih koji muslimanima dolaze iz

[35] Aš-Šura, 37.
[36] Aš-Šura, 43.
[37] Ali `Imran, 134.
[38] Vidjeti: časopis „Al-Hikmatu“, br. 24., str. 24. i dalje.
[39] Al-Baqaratu, 190.

neprijateljskih zemalja, kako je naprijed isticano. Među takve dokaze spada i preporuka Kur'ana da se idolopoklonik štiti sve dok se ponaša miroljubivo, kako je naprijed isticano.

Treća činjenica – Plemeniti Kur'an dopušta borbu protiv nevjernika koji nastoje loviti u *mutnome*, svakodnevno mijenjajući boju kako bi bili sigurni i od muslimana i od svojih srodnika. Uzvišeni kaže: *Vi ćete nailaziti i na one koji žele da budu bezbjedni i od vas i od naroda svog; kad god se pozovu da budu mnogobošci, vrate se u bezvjerstvo. Ako se oni ne okane vas i ne ponude vam mir i ako ne prestanu vojevati protiv vas, vi ih hvatajte (...) gdje god ih stignete, puno pravo vam dajemo protiv njih.*[40]

Četvrta činjenica – Kad se dvije strane susretnu na bojnom polju, tad zavlada logika rata i obračuna. Muslimanu tada nema drugog izbora nego da se bori protiv nevjernika koji mu je pred licem isukao sablju. Uzvišeni kaže: *vi ih hvatajte (...) gdje god ih stignete*.[41]

Peta činjenica – Ako neprijatelj pretrpi velike gubitke i znatno oslabi, ako pobjeda bude očigledno na strani muslimana, neprijatelja treba u zarobljeništvu držati dok se ne sklopi sporazum o okončanju bitke. Muslimanski vladar treba zarobljenike počastiti puštanjem na slobodu bez otkupa. Kao naknadu za to treba uzeti glavarinu, shodno njenoj namjeni. Uzvišeni kaže: *Kada se u borbi s nevjernicima sretnete, po šijama ih udarajte sve dok ih ne oslabite, a onda ih vežite, i poslije, ili ih velikodušno sužanjstva oslobodite ili otkupninu zahtijevajte, sve dok borba ne prestane*.[42]

Šesta činjenica – Prema porukama plemenitoga Kur'ana, (odbrambeni) rat je neizbježan. Zato je on vremenski ograničen postojanjem razloga, a to je napad na muslimansku zajednicu. Ako prestane taj razlog, rat treba okončati. To u Kur'anu govori o jednoj od tri stvari:

1. da napadači prekidaju svoje neprijateljstvo i odustaju od borbe. Uzvišeni kaže: *A ako se prođu, - pa, Allah zaista prašta i samilostan je.*[43]

[40] An-Nisa'u, 91.
[41] An-Nisa'u, 91.
[42] Muhammad, 4.
[43] Al-Baqaratu, 192.

2. Da su se priklonili miru i pružaju ruku primirja s muslimanima. Uzvišeni kaže: *Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve zna*.[44]

3. Da su muslimani ostvarili pobjedu i da su se uvjerili u prestanak opasnosti. Oni su dužni tada odustati od borbe i početi raščišćavati situaciju. Uzvišeni o tome kaže: *...po šijama ih udarajte sve dok ih ne oslabite, a onda ih vežite, i poslije, ili ih velikodušno sužanjstva oslobodite ili otkupninu zahtijevajte, sve dok borba ne prestane*.[45]

Pobijanje islamofobije iz vizije hadisa koji pozivaju na toleranciju

Primjeri tolerancije iz Poslanikovog, s.a.v.s., životopisa su neizbrojivi, a mi ćemo ovdje, iz praktičnih razloga, navesti samo slijedeće.

1. Oprostio je svojim protivnicima, koji su prema njemu bili neprijateljski raspoloženi. Njegova tolerantnost na dan oslobađanja Mekke vrhunac je praštanja koji može dostići ljudska narav.

Nakon što je okončano oslobađanje Mekke, a svijet se okupio oko Allahovog Poslanika, s.a.v.s., on je pogledao prisutne i među njima vidio one koji su se bili zavjerili da ga ubiju, one koji su se protiv njega borili u Bici na Bedru, koji su ga žestoko napadali u Bici na Uhudu, opkoljavali ga u Bici na Hendeku, koji su uznemiravali njega i njegove prijatelje. Gledao ih je tada kad su mu bili nadohvat šake, kad je sve bilo spremno da se povede istraga nad njima, kad im je život ovisio o jednoj riječi koju on izgovori. I pored svega toga, obuhvatio ih je blagim pogledom, prožetim milošću i praštanjem, rekavši im: „Idite, vi ste slobodni.“[46] To je bio najviši primjer dostojanstva i praštanja u svijetu, uz posjedovanje moći.[47]

2. Treba spomenuti i Poslanikovu, s.a.v.s., dovu za protivnike nemuslimane. Došli su At-Tufayl ibn `Amr ad-Dusi i njegovi, uzvikujući: „Poslaniče, pripadnici plemena Dus su zanijekali vjeru, odbili vjerovanje. Prokuni ih!“ Govorilo se da bi pleme Dus

[44] Al-Anfalu, 61.
[45] Muhammad, 4.

[46] Predaju bilježi Al-Bayhaqi, IX, str. 113.
[47] *As-Siratu n-nabawiyyatu*, III, str. 24.

propalo samo da je Poslanik, s.a.v.s., podigao ruke i prokleo njegove pripadnike. Međutim, Poslanik, s.a.v.s., rekao je: „Bože, uputi pripadnike Dusa. Ti si uz njih.“[48]

3. Poslanik, s.a.v.s., učinio je dovu i za Abu Hurayrinu majku prije nego što je primila islam. Muslim u svome djelu *As-Sahihu* prenosi od Abu Hurayre, r.a., koji kaže: „Pozivao sam svoju majku u islam kad je bila idolopoklonka. Kad sam je jednog dana pozvao, nešto ružno mi je rekla na račun Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Ja sam plačući otišao Allahovom Poslaniku, s.a.v.s. Rekao sam mu: 'Allahov Poslaniče, pozivao sam majku u islam, a ona to odbija. Pozvao sam je i danas, a ona mi je nešto ružno rekla vezano za tebe. Učini dovu Allahu da uputi Abu Hurayrinu majku.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., tad je izgovorio: 'Bože, uputi Abu Hurayrinu majku.' Izašao sam obradovan pozivom Allahovog Vjerovjesnika, s.a.v.s. Kad sam došao pred vrata, vidio sam da su odškrinuta. Primijetio sam da je majka čula moje korake. Kaže mi: 'Abu Hurayra, stoj gdje si!' Čuo sam romorenje vode.“ On dalje navodi: „Okupala se, promijenila odjeću, pribrala se. Otvorivši vrata, kaže mi: 'Abu Hurayra, svjedočim da nema drugog boga osim Allaha, i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.'“ Dodao je još: „Vratio sam se Allahovom Poslaniku. Došao sam mu plačući od radosti.“[49]

4. Tolerantnost Poslanika, s.a.v.s., ogledala se i u tome što je s onima koji se razlikuju po vjeri blago razgovarao, prilagođavajući im se. Ona se ogleda i u njegovim pismima upućenim nemuslimanima, koja su sadržavala pozivanje u islam najljepšim riječima i na najblaži način.

5. Naš Poslanik, s.a.v.s., išao je *na noge* onima koji se u vjerovanju razlikuju. Od Abu Hurayre se prenosi: „Bili smo u mesdžidu kad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., istupio pred nas i rekao da idemo židovima. Izašli smo i došli do njih. Poslanik, s.a.v.s., pozvao ih je rekavši: 'Židovi, primite islam i bit ćete mirni.' Oni su

[48] Prenosi ga Muslim, *Kitabu fada'ili s-sahabati*, r.a., *Babun min fada'ili Gaffar wa Aslam wa |uhayna wa Aš\a` wa Muzayyina wa Tammim wa Dus wa Tayyi'*, hadis br. 2524.

[49] Hadis prenosi Muslim, *Kitabu fada'ili s-sahabati*, r.a., *Babun min fada'ili Abi Hurayra*, r.a., hadis br. 2491.

odgovorili: 'Abu al-Qasime, to si nam već rekao.'"[50] Kako stoji u Al-Bukarijevom djelu, Poslanik, s.a.v.s., posjetio je jednog židova. Od Anasa ibn Malika, r.a., prenosi se da se jedan mladić židov, koji je bio poslužitelj kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., razbolio. Vjerovjesnik, s.a.v.s., u to ime ga je posjetio i rekao mu: „Primi islam." Mladić je primio islam.[51]

6. Lijepo je postupao s nemuslimanima u kupoprodaji i primopredaji. Od `Aiše, r.a., prenosi se da je kazivala: „Kad je Poslanik, s.a.v.s., umro, štit mu je bio kod jednog židova založen za trideset."[52] (Trideset ovdje znači trideset mjera ječma.)

7. Poslanik, s.a.v.s., zapovjedio je održavanje bliskih veza s bližnjima, i ako su oni nemuslimani. Esmi, Abu Bakrovoj kćerki, r.a., rekao je: „Održavaj veze sa svojom majkom".[53]

8. U Medini, gdje je osnovano prvo islamsko društvo, u čijem okrilju su židovi živjeli po sporazumu sklopljenom s muslimanima, Poslanik, s.a.v.s., bio je veoma blag i tolerantan u ophođenju s njima, čak i kad su kršili sporazum i iznevjeravali Poslanika, s.a.v.s. Onima, pak, koji su živjeli s muslimanima i poštovali njihove vrijednosti, davao je svoje vjerovjesničke garancije.

9. Oni koji, po *sporazumu*, žive u muslimanskoj sredini i drže se sporazuma, bili su zaštićeni Vjerovjesnikovim svjedočenjem u njihovu korist protiv onoga ko im nanese nepravdu. Poslanik, s.a.v.s., rekao je: „Ko učini nepravdu nekome obuhvaćenom *sporazumom*, nešto mu uskrati, ili ga optereti preko njegovih mogućnosti, ja ću biti svjedok protiv njega na Sudnjem danu."[54] Oštro je priprijetio onome ko posegne za nepovredivošću njihove krvi, rekavši: „Ko usmrti osobu iz sporazuma, ... neće osjetiti miris Dženneta, iako se njegov miris osjeća i na udaljenosti od četrdeset godina (hoda)."[55]

---

[50] Prenosi ga Muslim, *Kitabu l-\ihadi wa s-siyari*, *Babu i\la'i l-yahudi mina l-Hi\azi*, hadis br. 1765.

[51] Prenosi ga Al-Bukari, *Kitabu l-marda*, *Babu `iyadati l-mušrik*, hadis br. 5657.

[52] Prenosi ga Al-Bukari, *Kitabu l-magazi*, hadis br. 4467.

[53] Prenosi ga Al-Bukari, *Kitabu l-hibati*, *Babu l-hadiyyti li l-mušrikin*, hadis br. 2620.

[54] Prenosi ga Ebu Davud, *Kitabu l-kara\i*, poglavlje: *Fi tašri`i ahli r-rimmati ira iktalafu bi t-ti\arati*.

[55] Prenosi ga Al-Bukari, *Kitabu l-\izyati wa l-muwa`adati*, Babu ilmi man qatala mu`ahidan, hadis br. 3166. Vidjeti: `Abdu l-Lah al-Luhaydan, *Samahatu l-islami fi mu`amalati gayri l-muslimina*.

10. Kad je ubijen jedan ashab u jednome židovskom kvartu u Hajberu, Poslanik je tražio da dobije zakletvu židova da ga oni nisu ubili i da ne znaju ko je to učinio. Prema predaji Baššara ibn Yassara, Al-Bukari bilježi: „Tvrdi se da je jedan od ensarija, po imenu Sahl ibn Abi Halma, obavijestio (Poslanika, s.a.v.s.) kako je jedna grupa ljudi otišla u Hajber, gdje su se razdvojili. Naišli su na ubijenog čovjeka. Rekli su ljudima na koje su naišli: 'Ubili ste našeg prrijatelja.' Oni su odgovorili: 'Mi ga nismo ubili i ne znamo ko je to učinio.' Otišli su odmah Poslaniku, s.a.v.s., i rekli mu: 'Allahov Poslaniče, otišli smo u Hajber i tamo našli jednoga našeg čovjeka ubijenog.' Na to je rekao: 'Strašno, to je strašno!' Tad im je rekao: 'Imate li tumačenje ko ga je ubio?' Odgovorili su mu: 'Nemamo nikakvo tumačenje.' On je uzvratio: 'Neka se oni zakunu.' Odgovorili su mu: 'Mi ne možemo vjerovati židovu.' Odustao je od namirivanja krvne odmazde.“ (U zamjenu je uzeo 100 deva kao milodar).[56]

11. Treba vidjeti i njegovu tolerantnost prema Labidu ibn l-A`samu, koji je Poslanika, s.a.v.s., opčinio češljem i dlakom u češlju, te pojavljivanjem tučka palme iz bunara Rawan. Kad je o tome obavijestio `A'išu, pitala ga je: „Nisi li je (dlaku) izvadio?“ On je odgovorio: „Izliječio me je.“ `A'iši je bilo krivo što je Poslanika uznemirio neko nedobronamjeran, a on je zapovjedio da se dlaka zakopa.[57]

12. Takva je bila njegova tolerantnost i prema nekim licemjerima. Licemjer `Abdu l-Lah ibn Abi Salul je izmislio potvoru. Uprkos tome, Poslanik, s.a.v.s., oprostio mu je.[58] Kad je `Abdu l-Lah ibn Abi Salul umro, Poslanik ga je prekrio svojom košuljom, zatražio od Allaha oprost za njega, a nakon toga je objavljen ajet: *Molio ti oprosta za njih ili ne molio, molio čak i sedamdeset puta, Allah im neće oprostiti*.[59]

Ova praktična i verbalna koncepcija tolerancije i nadljudskog dostojsnstva daje svoje plodove u svakome vremenu, uz Allahovu pomoć. Ona je vršila utjecaj na naravi ashaba, r.a., na tabi'ine, r.h.a., kao i na one koji su kasnije slijedili sve do naših dana. Sada

[56] Al-Bukari, *As-Sahihu*, *Kitabu d-diyati*, *Babu l-qasamati*, hadis br. 6898.
[57] Al-Bukari, *As-Sahihu*, *Kitabu t-tibbi*, *Babu s-sihri*, hadis br. 5763.
[58] Al-Bukari, *As-Sahihu*, *Kitabu t-tafsir*, Suratu Ali `Imran, VIII, str. 78., hadis br. 4566.
[59] At-Tawbatu, 80.

gledamo brojne slike i obrasce tolerancije kojima su popunjene stranice historije.[60]

Slike praktične primjene tolerancije u vrijeme pravednih halifa

Vrijeme pravednih halifa bilo je nastavak Poslanikovoga, s.a.v.s., vremena. Posvjedočilo je krasne primjere islamske tolerancije u ophođenju s nemuslimanima, u pogledu štićenja njihove imovine, a po potrebi i njihovog integriteta, zbrinjavanja nemoćnih i nesposobnih za rad, i sličnoga. To su prakticirale pravedne halife, r.a., u ophođenju sa štićenicima na početku islama. Mi ćemo ovdje navesti neke primjere i dokaze koji govore o toleranciji ashaba, r.a., u postupanju prema nemuslimanima.

U vrijeme Abu Bakra as-Siddiqa

Za vrijeme hilafeta Abu Bakra as-Siddiqa, r.a., Kalid ibn Walid, r.a., sastavio je sa žiteljima Hire u Iraku, kršćanima, sporazum u kojem je stajalo: „Postupio sam prema njima tako što sam sve starce nesposobne za rad, ljude pogođene nekom nevoljom, one koji su bili bogati pa osiromašili, a njihovi suvjernici ih uvažavaju, oslobodio davanja glavarine i pružio im izdržavanje iz državne kase, iz kase muslimana i njihovog izdržavanja.“[61]

Svi koji bi željeli urediti pitanja uzajamnoga društvenoga obavezivanja i iznaći jasnu sliku o tome, neće naći slike bolje od primjera postupanja islama prema onima koji se razlikuju u vjeri. On se dostojanstveno odnosi prema onima koji žive u njegovom okrilju, obuhvatajući ih milošću i dobročinstvom kad s bilo kakvim razlogom osjete potrebu. Štaviše, omogućuje im izdržavanje iz državne kase, pomaže im ma koje vjere bili.

U vrijeme `Umara ibn al-Kattaba

Životopis pravednog halife `Umara ibn al-Kattaba, r. a., smatra se vrhuncem odricanja, skromnosti i tolerancije. On je bio taj čija je vojska ušla u Šam (Sirija), Perziju, Egipat i sjevernu

[60] Vidjeti: Hikmat ibn Bašir, *Samahatu l-islami fi t-ta`amuli ma`a gayri l-muslimin* (referat podnesen na Međunarodnom simpoziju o stavu islama prema terorizmu).
[61] Abu Yusuf, *Kitabu l-kara\i*, str. 306.

Afriku. Mi ćemo se ukratko osvrnuti na njegov historijski sporazum koji je sklopio nakon osvajanja Jerusalima.

To je sporazum koji može služiti kao jedan krasan civilizacijski obrazac vjerske tolerancije, koji bi trebao biti kodeks zapadnjačkim vladarima, dok islam optužuju za šovinizam i fanatizam, a muslimane za terorizam. Oni bi trebali čitati taj sporazum, jer je to uistinu jedan dragocjen dokument koji ljudima objašnjava kako su se muslimani ophodili prema kršćanima u zemljama istoka i zapada kad su osvajali te zemlje. Oni su bili najmilostiviji i najdostojanstveniji osvajači, uzdignuti iznad mržnje i ponižavanja onoga ko se od njih razlikuje u vjeri, kršćana i drugih.

Tekst sporazuma

Umar je sa žiteljima Jerusalima, na brdu Al-|abiya, sklopio sporazum o miru. Za svaku oblast je napisan poseban primjerak, pa tako i za žitelje Jerusalima. „U ime Allaha, Milostivoga, Samilosnog. Ovo je sigurnost koju Allahov rob, Umar, povjerenik vjernika, daje žiteljima Jerusalima, pruža sigurnost njima i njihovoj imovini, njihovim crkvama i križevima, njihovim bolesnicima, zdravima i ostalim pripadnicima zajednice. Njihove crkve se neće nastanjivati ni rušiti. Neće se ništa uzimati iz njih i njihovih dvorišta, ništa od njihove zemlje, niti od njihove imovine. Neće biti omalovažavani zbog vjere, niti će ikom od njih biti nanesena šteta. S njima u Jerusalimu neće živjeti niko od židova. Žitelji Jerusalima su dužni plaćati glavarinu, kao i žitelji drugih gradova. Dužni su iseliti Grke i kradljivce. Ko od njih izađe, on i njegova imovina će biti sigurni sve dok ne nađu svoje odredište. Ko od njih ostane ovdje, bit će siguran ako prihvati glavarinu pod uvjetima istim kao i žitelji Jerusalima. Ko od žitelja Jerusalima želi otići sa svojom imovinom zajedno s Grcima, neka ostavi poslove i zemlju. Bit će sigurni oni, njihovi poslovi i njihova zemlja sve dok ne stignu u odredište. Ko se od žitelja okolnih mjesta tu zatekao prije bitke, prema njemu će se blago postupati, može tu ostati. Kao i žitelji Jerusalima, dužan je plaćati glavarinu. Ko želi, može ići s Grcima, a ko želi, može se vratiti svojoj porodici. Od njih se neće ništa uzimati sve dok ne obave žetvu.“ Prema onome što sadrži ovaj tekst, *štićenicima* se pruža Božije štićenje, štićenje Njegovog

Poslanika, štićenje halifa, štićenje vjernika, ukoliko budu plaćali glavarinu koja im se propisuje.

Utjecaj tolerancije na psihu muslimana

U prirodi tolerantne psihe je da njen nosilac bude blag i ponizan, da zadovoljan i miran prihvata ono što se odvija po sudbini i određenju, da u svemu što se odvija nastoji pronaći mudrost i zadovoljstvo. Ako se suoči s nečim što se ne slaže s njenim očekivanjima, ona se uvijek preispituje na osnovama riječi Uzvišenoga: *A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao*.[62] Zato, sve što dolazi od Uzvišenog Allaha, ona prihvata s izvjesnim zadovoljstvom, vidi aspekt dobra u svemu što donosi sudbina. Zbog toga ona na budućnost gleda s optimizmom i nadom, kao što i stvarnost prima s otvorenošću za ono što voli i razumijevanjem za ono što joj se ne dopada. Tako se duša usrećuje, a srce se opušta. To je oplemenjujuće svojstvo razuma, a razumna osoba je realna osoba, ona čija duša i srce usrećuje i stvarnost koja nema ništa što će ga *pogurati* ili *uzdignuti*. On se s ljudima ophodi tolerantno, jer nema želju da sve ljude potčini onome što želi, jer su oni slični njemu, označeni različitim naravima i drugačijim željama.[63]

U svakodnevnom ophođenju s drugima, svaki čovjek se izlaže uvredama, nepravdi, neznanju, potvori i kleveti drugih, ili se suočava s njihovim otporom, smetnjama i zabranama. Osjeća omalovažavanje drugih i prijetnju svome samopoštovanju. Kod njega se javljaju osjećaji napetosti, uznemirenosti i trpljenja nepravde. To kod njega izaziva oštre reakcije, pa druge napada, sveti im se, mrzi i zavidi, ili očajničke reakcije, s kojima je nemoćan, povlači se i malaksava. To su bolne reakcije, koje ga psihički, društveno i tjelesno uznemiravaju.

Kad čovjek oprosti onom ko mu nanese nepravdu, prihvati izvinjenje onoga ko ga uvrijedi, bude tolerantan prema onome ko ga napadne, on se poduhvata jednoga voljnoga psihičkog postupka, koji u sebi sadrži samokontrolu i pretvaranje neprijateljskih

[62] An-Nisa'u, 19.
[63] Sažeto reinterpretirano: *Hubinka al-Maydani, `Ani l-aklaqi l-islamiyyati*, II, str. 457-459.

osjećaja i osvetničkih zamisli u osjećaje i misli ljubavi prema napadaču ili nasilniku. Reakcije se iz okvira srdžbe prenose u okvir poželjnog strpljenja, ili iz okvira očajanja u okvir miroljubivosti, a to su zdrave reakcije, koje osnažuju psihički i tjelesni imunološki aparat. Praštanje, mirenje i tolerancija koriste akteru više nego onome kome se prašta. Poslanik, s.a.v.s., rekao je: „Allah je roba praštanjem snabdio samo zato što ga voli." U oprostu su ljubav i čast za čovjeka, dizanje iz niskosti osvete. Iskustva iz svakodnevnog života potvrđuju da se niko nije osvetio a da nije bio preziran.

Praštanje ljudima počiva na strpljenju i povjerenju u sebe i druge, na mudrosti, snazi i volji. Poslanik, s.a.v.s., kaže: „Snaga nije borbenost, već je snaga to kad se čovjek obuzda u ljutnji." Samoobuzdavanje u srdžbi je to kad čovjek ima moć da se osveti, a ne vodi se zamislima da „na neprijateljstvo odgovori neprijateljstvom", kad odustane od uznemiravanja napadača.

Kršćanski dokazi islamske tolerancije

Ako je izbavljenje istočnoga kršćanstva ispred rimskog uništenja jedan od najuvjerljivijih materijalnih dokaza istinitosti islamske susretljivosti i tolerantnosti, kršćanski historičari, sa Istoka i Zapada, stari i moderni, potvrdili su, također, tu islamsku toleranciju.

U najstarijim historijskim djelima kršćana govori se o toleranciji `Amra ibnu l-`Asa prema kršćanima Egipta, o tome kako ih je islam oslobodio rimskog ponižavanja, poraza pred rimskom kolonizacijom Egipta i tlačenja egipatskih kršćana.

U historijskom djelu Yuḥanne an-Naqyusija, koji je bio savremenik i svjedok islamskih osvajanja, stoji: „Bog Koji štiti Istinu, ne zanemaruje svijet i vladavinu silnika, nema milosti prema njihovoj drskosti. Vratio je vlast u ruke Ismailovih potomaka (Arapa muslimana). Muslimani su ojačali i osvojili sve gradove u Egiptu. Heraklo je bio zabrinut porazom Grka u Egiptu. Božijim određenjem koje uzima duše njihovih vladara, Heraklo se razbolio i umro. `Amru bnu l-`As je svakodnevno jačao. Uzimao je poreze koje je propisivao, ali od crkava nije ništa uzimao. Ništa nije otimao ni pljačkao. Sve vrijeme je crkve štitio."

Veliki engleski orijentalist Thomas Arnold (1864-1930), jedan od najistaknutijih hroničara širenja islama, u djelu *Pozivanje*

u islam, ističući istinitost islamske tolerancije, kaže: „Opravdano je reći da su nemuslimani, u punom smislu, u okrilju islamske vladavine uživali stepen tolerancije kakvom premca nećemo naći u Evropi prije modernih vremena. Postojanje kršćanskih skupina u islamskoj sredini dokazuje da je tlačenje, koje su povremeno podnosile od strane šovinista i fanatika, bilo prizvod lokalnih prilika više nego posljedica šovinizma i netolerancije."

U jednome modernome koptskom svjedočenju postoji potvrda islamske tolerantnosti prema egipatskim kršćanima u stvarima vjere i života zajedno. Ya`qub Nakla (1847-1905), autor djela *Historija koptske zajednice*, o tome kaže: „Kad se učvrstila arapska noga u Egiptu, `Amru bnu l-`As je počeo smirivati brige domicilnih stanovnika, pridobijati njihova srca za sebe, stjecati njihovo povjerenje, približavati se uglednicima i umnim ljudima, da bi udovoljavao njihovim zahtjevima."

U svjedočenju jednoga savremenoga kršćanskog historičara, a to je dr. Jeack Tager (1918-1950), kaže se: „Kopti su Arape kao oslobodioce dočekali nakon što su im Arapi prilikom ulaska u Egipat zagarantirali vjersku slobodu i smanjili im poreze. Islamski vjerozakon je, zahvaljujući oslobađanju od poreza, podsticao kopte da ulaze u islam i stapaju se s islamskom zajednicom. Što se tiče onih koji su i dalje ostajali privrženi kršćanstvu, bilo im je olakšavano da traže puteve zarade za život, jer im je povjeravano i nadziranje priliva državne dobiti."[64]

Ovo bi bio kratak pogled na svjedočenja nemuslimana o islamskoj toleranciji.

Pravila tolerancije u islamu

Ako se svijet jednim dijelom otvorio prema drugom dijelu, to nipošto ne znači negiranje islamskih načela i njegovih naučavanja. To ne znači da treba odustati od načela vjerovanja i stupova vjere.

Ljudska tolerantnost, od koje je islam načinio čvrst temelj odnosa muslimana s nemuslimanom, ne smije se razumijevati kao da je to izmicanje ili spremnost za bilo kakvo stapanje u bilo koji entitet koji se ne slaže sa suštinom te vjere. Tolerancija ne briše

[64] Muhammad `Ammara, *As-Samahatu l-islamiyyatu bayna n-nazariyyati wa t-tatbiqi*, „Abhalun wa waqai`u l-Mu'tamari s-sadisa `ašar li l-Ma\lisi l-a`la li šu'uni l-islamiyyati", str. 130-135.

razlike i različitosti. Ona uspostavlja ljudske odnose za koje islam želi da dirigiraju ljudskim životom. Isticanje specifičnih vjerskih, civilizacijskih i kulturalnih obilježja ne može se isključiti, kao što je to i Uzvišeni potvrdio u Svojoj plemenitoj Knjizi, rekavši: *A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere učinio. Međutim, oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se Gospodar tvoj smiluje. A zato ih je i stvorio.*[65] Tojest, stvorio ih je tako što će se razlikovati sve dok im bude davao razum i slobodnu volju.

Ali, islam ne želi da ta specifična obilježja ometaju civilizacijsku saradnju zajednicama i narodima, njihovo uzajamno pomaganje. Zato je postavio opće načelo međuljudskog ophođenja. Uzvišeni kaže: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo, i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali,*[66] tojest, da se upoznaju i mogu graditi zakonom dozvoljene međusobne odnose, kao što je prodaja, kupovina i slično, a ne da se stope u jedno srce i postanu zajednica jedne izobličene vjere, nego da svako čuva svoje principe i vjeru koju slijedi. Svako je dužan tražiti Istinu. Ako do nje dođe, to je Allahovom zaslugom, a ako ostane uporan u onome u čemu je, na to ima pravo na ovom svijetu. Garantira mu se nepovredivost krvi i imovine. Može živjeti u slobodi i sigurnosti. A, što se tiče budućeg svijeta, čeka ga nešto sasvim drugačije.

Što se tiče ophođenja i zapovijesti da se prašta i odustaje od nekih ljudskih i materijalnih poriva, kroz njih se ostvaruje tolerancija u islamskom kontekstu. To nije gola fraza, niti parola za uzvikivanje, već je to sveta vjera, Božija Objava i vjerovjesnički proglas. To je plod iskrenosti u vjeri u kojoj mi slavimo Boga.

Gdje nema solidarnosti, njeno mjesto zauzima borbenost, koja se okončava ukidanjem pluralizma kao zone tolerancije i suživota. Kao podlogu za Božiju pravednost, plemeniti Kur'an je u islamu uspostavio toleranciju. U vezi s tim, Uzvišeni kaže: *To je prava vjera.*[67] Islam je sveobuhvatan, vječan, podesan za sva vremena, dobar za sva zajednice. To on može jedino tako što njegovi propisi počivaju na osnovama ljudske predodređenosti, da bi bio dobar za sve ljude i sva vremena. Narav ljudske predodređenosti je odredila

[65] Hud, 118-119.
[66] Al-Hu\uratu, 13.
[67] At-Tawbatu, 36.

da islam bude tolerantan i lahak, jer lahkoću i toleranciju propisuje predodređenost. Uzvišen Allah kaže: *Od sada vam se dozvoljavaju sva lijepa jela; i dozvoljavaju vam se jela onih kojima je data Knjiga, i vaša jela su njima dozvoljena; i čestite vjernice su vam dozvoljene, i čestite kćeri onih kojima je data Knjiga prije vas, kad im vjenčane darove njihove dadete s namjerom da se njima oženite, a ne da s njima blud činite i da ih za priležnice uzimate*.[68] I ovim se na uvid pruža jedna od stranica popunjenih islamskom tolerancijom u ophođenju s nemuslimanima koji žive u islamskom društvu, ili ih s njima povezuju sporazumni odnosi *štićenja*, kao sljedbenika Knjige.

Islam se ne zadovoljava samo time da im da vjersku slobodu a zatim ih izolira, da bi oni u sklopu islamskog društva bili odbačeni. Naprotiv, on ih obuhvata atmosferom društvenog sudjelovanja i miješanja. Njihov način ishrane čini dozvoljenim muslimanima, a muslimanski način dozvoljenim njima, kako bi se prakticiralo uzajamno posjećivanje i ugošćavanje uz jela i piće, kako bi cjelokupno društvo moglo živjeti u ljubavi i toleranciji.

Zaključak

Strah od islama proizlazi iz nepoznavanja. Nekada davno je rečeno da je čovjek „neprijatelj onome što ne poznaje“. Zato je Allah muhamedansku zajednicu obavezao odgovornošću pozivanja, koja popunjava prostor između ciljeva tolerancije islama i tolerancije njegovih sljedbenika, otklanjajući iz ljudskih duša strah od islama kroz njihovu praktičnu primjenu tokom blistave historije. Ko proučava islam i razmišlja o njegovoj historiji, ova činjenica mu se razotkriva na samome početku.

U ovom referatu težište je stavljeno na ajete i hadise koji iz ljudskih duša otklanjaju strah od islama, ili ono što se naziva *islamofobijom*, kako bi se jasno do znanja i na uvid dalo to da islam počiva na toleranciji, ljubavi i blagosti, a ne na krvničkom neprijateljstvu. To je istina koja se ne može izbrisati, niti sakriti, osim onome ko nema uvida u islam, ili ko mu želi nanijeti štetu. Međutim, ne prođe dugo, a ta činjenica bude natkriljena tamom neznanja, a često je uzdrmaju sumnja ili zavjera koje se smišljaju protiv islama, da bi se ljudi odbili od njega.

[68] Al-Ma'datu, 5.

Nema jasnijeg dokaza tome od činjenice da su ljudi u Allahovu vjeru ulazili u skupinama, tokom različitih vremena i na različitim mjestima, dok islam nije postao najrašireniji i najprigrljenija vjera, uprkos slabosti muslimana, njihovog informiranja i njihovih sredstava komuniciranja.

Međutim, istina je to da, gdje jednom svjetlost bljesne i obasja okolinu, tu više ne može trajno vladati tama. Šta god ljudi pričali i zagovarali, islam će vječno postojati, gord poput nepomičnih planina, da otklanja svaki strah i nesigurnost.

Literatura

- `Ammara, Muhammad: *As-Samahatu l-islamiyyatu bayna n-nazariyyati wa t-tatbiqi*, „Abhalun wa waqai`u l-Mu'tamari s-sadisa `ašar li l-Ma\lisi l-a`la li šu'uni l-islamiyyati“, str. 130-135.
- Arnuld, Tumas: *Ad-Da`watu ila l-islami*, Maktabatu n-Nahdati, treće izdanje, Kairo, 1970.
- Gazali (al-), Muhammad: *At-Ta`assubu wa t-tasamuhu bayna l-masihiyyati wa l-islami*, Daru t-tawzi`i, prvo izdanje, Kairo, 1409.
- Ibn Bašir, Hikmat: *Samahatu l-islami fi t-ta`amuli ma`a gayri l-muslimin* (referat podnesen na Međunarodnom simpoziju o stavu islama prema terorizmu)
- Ibn Hamid, Salih: *Talbisun mardudun fi qadaya hayyatin*, Maktabatu l-manarati, prvo izdanje, Mekka, 1412. h. g.
- Ibn Manzur: *Lisanu l-`Arabi*, Daru sadirin li t-tiba`ati wa n-našri, Bejrut, 1955.
- Ibn Quddama, *Al-Mugni,* XII, kritički obradili: `Abdu l-Lah at-Turki i `Abdu l-Fattah al-Hilw, drugo izdanje, XII, Kairo, 1412. h. g.
- *Mu`\amu(Al-) l-falsafiyyu*, Priredila Akademija arapskog jezika, Kairo, b. g. i.
- Muttaridi (al-), Muhammad *`Aqdu r-rimmati fi t-tašri`i l-islamiyyi*, Ad-Daru l-\amahiriyyatu, prvo izdanje, Tripoli, 1987.
- *Samahatu l-islami fi mu`amalati gayri l-muslimin*, Priredio: Ad-Duktur `Abdu l-Lah al-Luhaydan, Al-La\natu l-`ilmiyyatu li l-Mu'tamari l-`alamiyyi `an mawqifi l-islami mina l-irhabi,

Sulayman Radi` al-`Azimi, Ph.D.
Waqf ministry of Kuwait

ISLAMIC TOLERANCE AND ITS ROLE IN RESTRAINING ISLAMOPHOBIA

Summary

"Action says more than words." It has been determined by prudent people. No truth can be either hidden or shown unless backed by action, especially if the truth is manifested clearly like the sunlight in late morning. However, sometimes, that truth remains hidden in front of two kinds of people.

The first kind is the one who is mentally ill, such as, for example, the one who seems to have any kind of fear of Islam. Such person truly needs a psychologist and any scientific proof about it is redundant.

The second kind can be a shortsighted person, whom Allah has given poor vision. The Almighty says: "For indeed, it is not eyes that are blinded, but blinded are the hearts which are within the breasts." (Al-Haj, 46) Those are the ones about whom Allah says: "And if they should see every sign, they will not believe in it." (Al-An`amu, 25.; Al-A`rafu, 146) Science and proof mean nothing to them.

Therefore, we dedicate our presentation to the researchers who base the truth on knowledge and clear views, so they could find what they lost, and be lit by the light after being in the dark.

After we highlighted the group we address in this presentation, it seems reasonable to explain the term tolerance from the view of the linguistic science and professional terminology. After that, we thoroughly explain different aspects of tolerance, which are reflected in many areas of the Islamic way of life, giving examples about every aspect of tolerance. Then, we give evidence from the Noble Qur'an and sunnah which refute the very thought of Islamophobia, and after that we give evidence from the lives of the just khalifas. Then we point to the influence of such tolerance on the lives of Muslims, giving evidence about Islamic tolerance from the testimony of some non Muslims. We did not miss to point to the principles of tolerance either.

We end our presentation with the Conclusion, which especially emphasizes that tolerance does not mean to assimilate with the non Muslim societies or to give up the Islamic teachings, but rather that it is the mercy to the worlds.

Key words: Islam, tolerance, Islamophobia, Qur'an, hadith, khalifa

Šukrija Ramić
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

STAV O ISLAMOFOBIJI U SVJETLU QUR'ĀNA I SUNNETA

Sažetak

Ovaj rad predstavlja pokušaj spoznaje šerijatskog stava o pitanju islamofobije kroz dva osnovna izvora Šerijata: Qur'ān i sunnet[1]*. Naime, kada su se početkom ovog stoljeća muslimani suočili sa intenzivnijom pojavom islamofobije, njihove reakcije bile su neujednačene i uveliko različite, iako bi, po logici stvari, trebale biti jedinstvene jer svoje uporište traže u Šerijatu. Mnoge reakcije bile su civilizacijske i one su pokazale moć, snagu i dostojanstvo muslimana. Međutim, većina ih je otišla toliko daleko da su odudarale od uputa dva osnovna izvora islama, koja musulimani, bez izuzetka, cijene i poštuju.*

Upravo zbog toga, ovaj rad nastoji dokazati – kroz ajete koji predstavljaju osnovu na kojima se grade odnosi prema nemuslimanima općenito, bilo da se radi o neprijateljima ili onima koji s muslimanima žive u miru, te kroz praksu Poslanikovu, s.a.v.s., koji je te ajete najbolje primijenio – da nasilni protesti koji završavaju ugrožavanjem ljudskih života, imovine i dostojanstva, nisu u skladu sa ta dva osnovna izvora islama. Takvi protesti, umjesto da pridobiju simpatije za Poslanika, s.a.v.s., izazivaju negativne reakcije čak i kod miroljobivih i dobronamjernih ljudi.

Otuda je preporuka da muslimani bolje upoznaju časni Qur'ān i Poslanikovu, s.a.v.s., praksu i da, primjenjujući njihove upute u praktičnom životu, na najbolji način prekinu puteve onima koji mrze islam i muslimane i koji su islamofobični.

Ključne riječi: Qur'ān, sunnet, Šerijat, islamofobija

[1] Sunnet je ono što je Poslanik, s.a.v.s., kazao, uradio ili šutnjom odobrio u periodu svoga poslanstva.

Uvod

Neosporna je činjenica da u ovo naše vrijeme – kao rezultat medijske propagande, nepoznavanja islama, pogrešnog, a često i zlonamjernog tumačenja Šerijata, te negativne i pogrešne prakse nekih muslimana – većina nemuslimana u Evropi ima dojam da islam, generalno, gradi odnose između muslimana i nemuslimana na principu nasilja, grubosti i mržnje i da islam, kao takav, u svjetlu konstantnog rasta broja muslimana u Evropi predstavlja veliku opasnost za Stari kontinent. Na stranici islamdanger.org o islamu se kaže: "To je religija koja ne samo da promovira mržnju prema svemu što nije islam, nego, također, otvoreno propovijeda i educira da se mrzi sve što ne odgovara njenoj verziji ´istine´."[2] "Islam je, za mnoge Evropljane, najveća opasnost za Evropu", naslov je NBC NEWS-a od 23. 02. 2011.[3] Takvi i slični naslovi svakodnevnica su u printanim medijima u Evropi. "Mi ne možemo negirati da je, za mnoge Evropljane, islam danas najveća opasnost za Evropu", kaže profesorica Anne Sofie Roald sa Malmo Universita, Odsjek za internacionalne migracije i odnose među etničkim grupama.[4]

U svjetlu medijske kampanje i načina na koji je predstavljen islam i muslimani, strah Evropljana se, po mome sudu, može smatrati opravdanim. Međutim, islam nije takav kakvim ga većina medija prikazuje, niti su muslimani zlo koje hoće da uništi Evropu. Evropski muslimani su blagodat za Evropu, ukoliko kvalitetno primijene upute islama. Dokaz za ovakvu tvrdnju je činjenica da u onim sredinama gdje su kvalitetno primijenili islam muslimani su postali najkorisniji članovi zajednice. Najbolji primjer su mnogobrojne muslimanske zajednice u Velikoj Britaniji koje su se kvalitetno integrirale u društvo i postale nosioci privrednog i kulturnog razvoja, te tako, na najbolji način, kao uspješni građani, postali uspješni promotori svoje vjere i kulture.

[2] Vidi: http://www.islamdanger.org/ (Pristupljeno 17. 03. 2013)
[3] Vidi: http://www.nbcnews.com/id/41534380/ns/world_news-europe/#.UUXj4xdLMmF (Pristupljeno 17. 03. 2013)
[4] Vidi: http://www.nbcnews.com/id/41534380/ns/world_news-europe/#.UUXj4xdLMmF (Pristupljeno 17. 03. 2013)

Otuda je izuzetno važno da muslimani upoznaju i u praksi primijene upute dva osnovna izvora islama: Qur'āna i sunneta. To je najbolji put borbe protiv predrasuda i islamofobije.

Odnos Poslanika, s.a.v.s., prema nemuslimanima općenito

Najbolji argument da islamofobi nemaju opravdanog razloga da se islamofobično ponašaju jeste Poslanikov, s.a.v.s., odnos prema nemuslimanima i propisi islama koji te odnose reguliraju.

Naime, činjenica je da oni koji poznaju islam, koji islam žive i primjenjuju u svom životu znaju da islam ne gradi odnose između muslimana i nemuslimana na principu nasilja, grubosti i mržnje, kako to islamofobični mediji često plasiraju, jer bi to bilo u suprotnosti sa uputama Qur'ana i jasnom praksom Poslanika, s.a.v.s. Poslanik, s.a.v.s., objasnio je pravila i praktično pokazao na kojim principima se grade ti odnosi u vremenu rata i mira, u situaciji kada su muslimani nadređeni ili podređeni, kada vladaju i kada se nad njima čini nasilje i opresija. Ti principi su utemeljeni na: a) pravdi, b) dobročinstvu, c) pravu na odmazdu i d) preporuci da se prašta. Ajeti koji slijede te principe jasno artikuliraju:

لَّا يَنْهَاكُمُ اللَّـهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّـهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَـٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾

"Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični – ali vam zabranjuje da prijateljujete sa onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu."[5] Ovi qur'anski ajeti uspostavili su uzvišene principe – princip dobročinstva prema onima koji ne napadaju muslimane i princip zabrane prijateljstva sa onima koji protiv njih ratuju zbog njihove vjere i koji hoće da ih otjeraju sa njihovih ognjišta.

Bilo da se nemuslimani prema muslimanima odnose korektno ili ne, muslimanima je uvijek dužnost da prema svima budu

[5] Qur'an, *El-Mumteḥina*, 8-9.

pravedni. Pravda prema prijatelju i neprijatelju obaveza je muslimanu u svim situacijama. Qur'ān posebno upozorava na obavezu da se prema neprijatelju bude pravedno, jer mržnja može lahko čovjeka navesti da nepravedno postupi. Uzvišeni Allah kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّـهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۖ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا ۚ اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّـهَ ۚ إِنَّ اللَّـهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

"O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! **Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti,** i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!"[6]

Također, zbog pretpostavke da su nemuslimani u većinskoj muslimanskoj zajednici nejaki i da neko može to iskoristiti da uzurpira njihova prava, Poslanik, s.a.v.s., djelujući preventivno, upozorio je one kojima bi tako nešto moglo na um pasti. Safvan ibn Sulejm prenosi od nekoliko sinova ashaba Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da su njihovi očevi pripovijedali kako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., govorio: "Uistinu, onaj ko učini nepravdu nemuslimanu koji pod ugovorom živi sa muslimanima[7], ko ukalja njegovu čast, ili ga optereti preko njegove moći ili od njega nešto uzme bez njegove dozvole i zadovoljstva, ja ću biti taj koji će se za njega (nemuslimana) zauzimati na Sudnjem danu."[8] Islamska vlast je dužna, na ovom svijetu, ovaj hadis sprovesti u praksi, a ta praksa bi značila potpunu zaštitu nemuslimana od bilo koje vrste nepravde i diskriminacije u muslimanskoj državi[9].

U istom duhu je i hadis od Abdullāha ibn 'Amra koji prenosi da je Vjerovijesnik, s.a.v.s., kazao: "Ko (nepravedno) ubije nemuslimana koji pod ugovorom živi sa muslimanima, taj neće osjetiti miris dženneta, a njegov miris se, uistinu, osjeti na razdaljinu od četrdeset godina (putovanja)."[10]

[6] Qur'ān, *El-Mā'ide*, 8.
[7] To je u naše vrijeme nemusliman koji je državljanin neke islamske države.
[8] Ebū Dāvud, *Sunen*, br. 3052.
[9] To što u većini islamskih država svi njeni građani, pa i nemuslimani trpe različite vrste nepravde nije odraz učenja islama, nego slabe ili pogrešne primjene šerijatskih propisa.
[10] El-Buhārī, *Saḥīḥu-l-Buhārī*, Kitabu-l-džizje, Babu iṯmi men qatele mu'āhiden bi gajri džurmin.

Navedene Poslanikove, s.a.v.s., riječi govore o veličini islama. Njima, uistinu, nije potreban poseban komentar. Svi trebamo znati da nepravedni postupci muslimana kao pojedinaca, nepravedni postupci muslimanskih zajednica, vlasti u muslimanskim zemljama u kojima ima diskriminacije nemuslimanskih manjina, govore o tome kako te vlasti, te muslimanske zajednice i muslimani kao pojedinci nisu primijenili propise islama. To nikako ne govori o islamu i njegovom uzvišenom Šerijatu.

Promocija islama

Možda će neko kazati da to što muslimani imaju obavezu da pozivaju nemuslimane u islam predstavlja atak na njih. Takva tvrdnja nije stabilna jer je muslimanu zabranjeno da nekoga prisiljava u islam, a naređeno mu je da poruku islama dostavlja na prijatan i ugodan način. Imajući u vidu da musliman u islamu vidi najveću blagodat koju čovječanstvo ima, dobronamjerni nemuslimani se sigurno neće naći uvrijeđeni kada se susretnu s takvim muslimanom. Uzvišeni Allah kaže:

ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۖ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

"Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravome putu."[11]

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّـهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّـهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

"U vjeru nema prisiljavanja – Pravi put se jasno razlikuje od zablude! Onaj ko ne vjeruje u šejtana, a vjeruje u Allaha – drži se za najčvršću vezu, koja se neće prekinuti. – A Allah sve čuje i zna."[12]

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

"Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?"[13]

[11] Qur'ān, *En-Naḥl*,125.
[12] Qur'ān, *El-Beqare,* 256.
[13] Qur'ān, *Jūnus*, 99.

Praksa Poslanikova, s.a.v.s., u pozivanju nemuslimana u islam ogledala se u pokazivanju jasnih i neprikosnovenih dokaza da im je on došao kao poslanik, objašnjavanju ljepota i koristi islama, pokazivanju blagosti i samilosti, upoznavanju sa kompatibilnošću Qur'āna sa njihovim svetim knjigama prije nego su te knjige ljudi iskrivili. On nije napadao niti vrijeđao ljude.

Obaveza brige za komšiju nemuslimana

Da musliman ne uznemirava svoga komšiju, bez obzira ko on bio, da mu pomogne u nevolji, da mu daje poklone i da od njega poklone prima, uputa je koju je Poslanik, s.a.v.s., ostavio svojim sljedbenicima. To je posebno istaknuto kada se radi o komšiji nemuslimanu, jer možda neko može pomisliti da za komšije nemuslimane važe drugačiji propisi. 'Amr ibn Šu'ajb prenosi od svoga oca da je za porodicu Ibn 'Amra zaklata ovca. Ibn 'Amr je upitao da li su nešto poklonili njihovom komšiji židovu, a oni su odgovorili da nisu. Tada je on kazao: "Pošaljite mu jedan dio. Ja sam, uistinu, čuo Allahova Poslanika kako kaže: "Džibril mi je toliko oporučivao komšiju da sam pomislio da će se međusobno nasljeđivati."[14]

Obaveza muslimana da se pripremi za odbranu od neprijatelja

Qur'an je naredio muslimanima da se vojno opreme koliko mogu, kako bi zastrašili svoje i Allahove, dž.š., neprijatelje.

وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّـهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّـهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴿٦٠﴾

"I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, **da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje**, i druge osim njih – vi ih ne poznajete, Allah ih zna. Sve što na Allahovom putu potrošite nadoknađeno će vam biti, neće vam se nepravda učiniti."[15]

Ovdje se radi o preventivnom zastrašivanju, kako bi potencijalni neprijatelj bio spriječen da napadne muslimane. Ovaj

[14] Buḫārī, *Ṣaḥīḥ el-Buḫārī,* Bābu-l-vuṣāti bi-l-džār.
[15] Qur'ān, *El-Enfāl,* 60.

propis je vrlo značajan kako za muslimane tako i za nemuslimane, koji su potencijalni neprijatelji muslimana, jer sprečava nemuslimane da, eventualno, krenu u rat koji im sigurno neće donijeti dobro.

Kada neprijatelj napadne muslimane, tada je muslimanima dužnost da se istinski hrabro bore, da budu pravi *mudžahidi*. Uzvišeni Allah, kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّـهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

"O vjernici, kada se s kakvom četom sukobite, smjeli budite i neprestano Allaha spominjite da biste postigli što želite."[16]

Dok borba traje Allah, dž.š., je muslimanima najoštrije zabranio da bježe sa bojišnice:

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّـهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

"O vjernici, kada se s nevjernicima sukobite, a njih nastupa mnogo, leđa im ne okrećite; onaj ko im tada leđa okrene – osim onog koji se povuče s namjerom da se ponovo bori ili drugoj četi pristupi – vratiće se natovaren Allahovom srdžbom; prebivalište njegovo biće Džehennem, a užasno je on boravište.[17]"

Džihad je najhumaniji vid borbe koji poznaje ljudski rod. U svim bitkama koje su se vodile u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., poginula su 183 muslimanska i 203 neprijateljska vojnika[18]. Poslanik, s.a.v.s., je, kako se prenosi u *ṣaḥīḥima* i *sunenima*, zabranio masakriranje neprijatelja, a vojnicima naređivao, kada bi ih slao u vojni pohod, da ne ubijaju starce, žene, djecu, da ne uznemiravaju monahe u njihovim samostanima i da ne uništavaju usjeve[19].

Ovi standardi još uvijek u nekim elementima nadvisuju standarde Ženevskih konvencija o propisima ratovanja.[20] To što neki u ime islama ili kao muslimani ne primjenjuju Poslanikove, s.a.v.s., upute, ne može se pripisivati islamu, Šerijatu, niti

[16] Qur'ān, *El-Enfāl,* 45.
[17] Qur'ān, *El-Enfāl*, 15-16.
[18] http://www.muslm.net/vb/showthread.php?204296 (Pristupljeno 01. 04. 2013)
[19] Vidi poglavlja o *džihādu* u zbirkama hadisa: ṣaḥīḥima i sunenima.
[20] Vidi: http://en.wikipedia.org/wiki/Geneva_Conventions

muslimanskom ummetu. Oni koji to rade ili islam ne poznaju ili su zlonamjerni i islamofobični.

Obaveza prihvatanja mira

Qur'ān je naredio muslimanima da prihvate mir, kada im ga njihovi neprijatelji ponude.

وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّـهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

"Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve zna."[21]

Pravednost u pravu na odmazdu

Qur'ān je dozvolio odmazdu, ali je preporučio praštanje.

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾

"Ako hoćete da na nepravdu uzvratite, onda učinite to samo u onolikoj mjeri koliko vam je učinjeno; a ako otrpite, to je, doista, bolje za strpljive."[22]

Praštanje je istaknuto kao bolji postupak, dakle, postupak koji se preferira u odnosu na odmazdu. Naravno, i u slučaju odmazde musliman ne smije raditi ono što mu je u osnovi zabranjeno.

Islamofobija u Poslanikovo, s.a.v.s., vrijeme i njegov odnos prema njoj i njenim nosiocima

Allahov, dž.š., *sunnet*[23] na Zemlji bio je takav da su Njegovi poslanici uvijek imali protivnike koji su ih omalovažavali, lažno optuživali, odbacivali i proganjali. Dovoljno je sjetiti se iskušenja kroz koja su prošla trojica *ulu-l-'azm*[24] poslanika, Ibrahim, a. s., Musa, a. s., i Isa, a. s. Četvrti *ulu-l-azm* poslanik, Muhammed, s.a.v.s., prošao je, također, kroz velika iskušenja. Mnoga iskušenja su bila rezultat islamofobije, koju Vikipedija definira kao predrasudu, mržnju i iracionalni strah od muslimana.[25]

Kada prelistamo Poslanikov, s.a.v.s., život dok je bio u Mekki, pa čak i nakon formiranja države u Medini, prepoznat ćemo

[21] Qur'ān, *El-Enfāl,* 61.
[22] Qur'ān, *En-Naḥl,* 126.
[23] Tj. Allahov, dž.š., zakon.
[24] *Ulu-l-'azm* su najodabraniji i najistaknutiji poslanici.
[25] http://en.wikipedia.org/wiki/Islamophobia (Pristupljeno 01. 04. 2013)

različite nivoe islamofobije s kojima se on vrlo često suočavo. Način na koji se on ophodio prema nosiocima islamofobije može poslužiti kao putokaz kako da se njegovi sljedbenici nose s tim problemom u svome vremenu, jer Poslanik, s.a.v.s., po slovu Qur'āna, najbolji je uzor muslimanima za sva vremena.

Qur'ān navodi da su Poslanika, s.a.v.s., nazivali pogrdnim imenima:

وَعَجِبُوا أَن جَاءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَـٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ.

"Oni se čude što im je jedan od njih došao da ih opominje, i govore nevjernici: "Ovo je čarobnjak, lažov!"[26]

أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِن بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ.

"Zar baš njemu, između nas, da bude poslana Objava?! Ne, on je lažljivac oholi!"[27]

فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ.

"Zato ti opominji, jer ti, milošću Gospodara svoga, nisi ni prorok ni lud."[28]

Allahov Miljenik, s.a.v.s., nije provokatorima uzvraćao istim riječima, niti ih je vrijeđao. On je strpljivo ustrajavao u svojoj misiji pokazujući dostojanstvo najodabranijeg čovjeka koji je hodio na Zemlji.

Kada su ga prognali iz Mekke zajedno s njegovim sljedbenicima u Šu'ab Ebū Tāliba, oni su to dostojno podnijeli, ne izražavajući mržnju prema onima koji su im očitu nepravdu učinili.

Kada bi ga njegov rođeni amidža Ebū Leheb slijedio ulicama Mekke i govorio ljudima da je on njegov bratić i da ga on najbolje poznaje, da je on lud i da ga zbog toga ne slušaju, i kada bi svijet nakon toga govorio Poslaniku, s.a.v.s., da ide pozivati u islam nekoga drugog, Poslanik, s.a.v.s., je to dostojanstveno trpio. On nije pokušao nauditi svome amidži, niti mu je uzvratio istom mjerom. On se fokusirao na svoju misiju govoreći ljudima: "O narode moj, Allaha obožavajte. Nema boga osim Njega."

Kada bi ga mekanski idolopoklonici, dok bi on prolazio pored njih, nazivali pogrdnim imenom *muzemmem* (ružni luđak), a koje

[26] Qur'an, *SAD*, 4.
[27] Qur'an, *El-Qamer*, 25.
[28] Qur'an, *Et-Ṭūr,* 29.

ima oblik Poslanikovog imena Muhammed, on bi ashabima, kojima je to teško padalo na srce, u namjeri da im olakša govorio da mušrici govore o nekoj drugoj osobi koja se tako zove, a ne o njemu, jer njegovo ime je Muhammed. Kada su mekanski idolopoklonici fizički napadali Poslanika, s.a.v.s., i njegove ashabe, od kojih su mnogi mučeni i ubijeni, Poslanik, s.a.v.s., ne gubeći nadu učio je dovu u kojoj je molio Allaha, dž.š., da uputi njegov narod.

Kada su mekanska djeca na nagovor svojih roditelja trčala za njim i gađala ga kamenjem on, s.a.v.s., nije im uzvraćao na isti način, niti im je govorio ružne riječi.

Kada je Poslanik, s.a.v.s., posjetio Taif, stanovnici su ga na vrlo uvredljiv način izbacili iz grada poslavši djecu da ga vrijeđaju i gađaju kamenjem, iako je on želio samo da im dostavi poruku islama. Poslanik, s.a.v.s., sav je u krvi, od glave do pete, izišao van grada. U tim teškim trenucima Allah, dž.š., poslao mu je meleka zaduženog za planine da ga upita da li da ih uništi, tako što će planine poravnati nad njihovim glavama. Tada, u tako teškoj situaciji, Poslanik milosti je, umjesto osvete, zamolio svoga Uzvišenog Gospodara da uputi njegov narod, da budu lijep primjer drugima. Molio je da ih izvede na pravi put, da ih oslobodi od svake vrste nasilja i nepravde prema slabima i nemoćnima.

Jedne prilike ashabi su došli Poslaniku, s.a.v.s., i zatražili da učini dovu protiv plemena Devs koje se odmetnulo. Suprotno njihovom zahtjevu, on je, kako navodi Buhārija, zamolio Allaha, dž.š., da uputi Devs na pravi put.

Ovo su neki primjeri kako se Poslanik, s.a.v.s., ophodio prema svojim protivnicima koje bismo, u većini slučajeva, mogli nazvati islamofobima. Ti njegovi protivnici nisu bili samo ljudi koji se bore protiv njegove misije na intelektualnom nivou nego su to bili ljudi koji su se zavjetovali da će uništiti njega, njegovu porodicu, sljedbenike i sami islam. Sigurno je da ono što je on doživljavao od svojih protivnika današnji muslimani, u većini slučajeva, ne doživljavaju. Otuda je muslimanima veći imperativ da slijede njegovu praksu u svom odnosu prema nemuslimanima.

Suprotno toj Poslanikovoj, s.a.v.s., plemenitosti, današnji muslimani olahko mole Allaha, dž.š., da uništi njihove protivnike, da uništi zemlje i narode, a da se i ne zapitaju da li su izvršili svoju

obavezu prema njima. Mi ne možemo znati namjere i ciljeve svih ljudi na individualnom nivou. Praksa pokazuje da tamo gdje ima najviše islamofoba ima i onih koji, iako nisu muslimani, čvrsto stoje u odbrani muslimana i u odbrani pravde. Zato treba moliti Allaha, dž.š., da sve uputi ka onome što je ispravno i dobro za ljude na Zemlji. Činjenica je da svaki čovjek na Zemlji, bez obzira ko on bio, ima šansu da postigne spas sve dok mu duša ne počne izlaziti i sve dok se Sunce sa zapada ne rodi.

Tačno je da je Poslanik ponekad upućivao *dovu* protiv svojih neprijatelja, ali to je bilo nakon višegodišnjeg *da'vetskog* rada. Danas, nažalost, vrlo često muslimani nisu ideju islama predstavili i u praksi pokazali svojim najbližim komšijama, a kamoli onima koji su dalje od njih.

Allah, dž.š., zaštito je Muhammeda, s.a.v.s., i kaznio one koji su ga vrijeđali

Napadi na Poslanika, s.a.v.s., od trenutka kada je prvi put pozvao ljude u islam pa sve do naših dana nikada nisu prestajali. Uprkos tim napadima, Poslanik, s.a.v.s., dovršio je svoju misiju, a njegov ugled među ljudima je neprestano rastao. Uzvišeni Allah, dž.š., sačuvao je Qur'ān i zaštitio Poslanika, s.a.v.s.:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

"Mi, uistinu, Qur'ān objavljujemo **i zaista ćemo Mi nad njim bdjeti**!"[29]

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّـهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

"O Poslaniče, kazuj ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga – ako ne učiniš, onda nisi dostavio poslanicu Njegovu – **a Allah će te od ljudi štititi**. Allah doista neće ukazati na Pravi put narodu koji neće da vjeruje."[30]

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ "**Mi ćemo te osloboditi onih koji se rugaju**."[31]

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ "**I spomen na tebe visoko smo uzdigli**!"[32]

[29] Qur'ān, *El-Ḥidžr*, 9.
[30] Qur'ān, *El-El-Mā'ide*, 67.
[31] Qur'ān, *El-Ḥidžr*, 95.

Historijska je činjenica da su svi napadi koji su bili usmjereni prema Qur'ānu i Poslaniku, s.a.v.s., uvijek doživjeli neuspjeh, a ugled Qur'āna i Poslanika, s.a.v.s., nakon tih napada, povećao se. Koliki je ugled Poslanika, s.a.v.s., najbolje govori spominjanje njegova imena nekoliko milijardi puta dnevno.

Allahova, dž.š., kazna stigla je mnoge koji su vrijeđali Poslanika, s.a.v.s. Najpoznatiji primjer je Ebū Leheb, amidža Poslanikov, s.a.v.s. Kada bi Poslanik, s.a.v.s., pozvao ljude da ih podučava islamu, on bi mu govorio: "Teško tebi. Zar si nas zbog toga sakupio." Poslanik, s.a.v.s., nije mu uzvraćao. Došao je Allahov, dž.š., odgovor u suri *El-Mesed* u kojoj stoji:

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾
وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾

"Neka propadne Ebū Leheb, i propao je! Neće mu biti od koristi blago njegovo, a ni ono što je stekao, ući će on, sigurno, u vatru rasplamsalu, i žena njegova, koja spletkari; o vratu njenu biće uže od ličine usukane!"[33]

Kada su objavljeni ovi ajeti, Ebū Leheb je uživao u svom bogatstvu i ugledu kao jedan od lidera plemena Qurejš. Međutim, njegov kraj je bio težak. Razbolio se takvom bolešću da ga niko nije smio dodirnuti. Ostao je usamljen do svoje smrti. Nakon što je umro i tijelo se počelo raspadati, rodbina ga je ukopala.

Jedan od Ebū Lehebovih sinova išao je stopama svoga oca, vrijeđajući Poslanika, s.a.v.s. Jednom ga je tako naljutio da je Poslanik, s.a.v.s., zamolio Allaha, dž.š., da pošalje zvjer na njega. I, uistinu, jedne noći, za vrijeme njegovog trgovačkog putovanja u Siriju, zvjer slična tigru ga je rastrgala, iako su u karavani, znajući za Poslanikovu, s.a.v.s., dovu, dobro ga čuvali.

Uzvišeni Allah, dž.š., zaštitio je Poslanika, s.a.v.s., kroz propise Šerijata. Divan primjer imamo u činjenici da je Poslanik, s.a.v.s., prilikom oslobađanja Mekke amnestirao sve njene stanovnike, među kojima su bili i najveći neprijatelji islama, poput Ebū Džehla. Jedino je presuđeno smrtnom kaznom četverici koji su počinili blasfemiju. Tako je kroz šerijatske propise Allah, dž.š., zaštitio čast Svoga poslanika.

[32] Qur'ān, *El-Inširāḥ,* 4.
[33] Qur'ān, *El-Mesed*, 1-5.

Uzvišeni Allah, dž.š., propisao je muslimanima da vole Njega Uzvišenog i Njegova poslanika Muhammeda, s.a.v.s., više od bilo koga i bilo čega.

قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّـهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّـهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّـهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

Reci: "Ako su vam očevi vaši, i sinovi vaši, i braća vaša, i žene vaše, i rod vaš, i imanja vaša koja ste stekli, i trgovačka roba za koju strahujete da prođe neće imati, i kuće vaše u kojima se prijatno osjećate – miliji od Allaha i Njegova Poslanika i od borbe na Njegovu putu, onda pričekajte dok Allah Svoju odluku ne donese. A Allah grješnicima neće ukazati na Pravi put."[34]

Neke manifestacije islamofobije na našim prostorima

Kada se, nakon što pojedinac koji nosi muslimansko ime i koji je učinio akt nasilja ili terorizma, posebno ističe i naglašava njegova pripadnost islamskoj vjeri, te zbog njegovog postupka optužuju svi muslimani, njihov Šerijat i islam, nazivajući ih ekstremistima, teroristima, a njihovu vjeru, svetu knjigu i Šerijat izvorima terorizma i nasilja, tada se takve optužbe ne mogu drugačije tumačiti osim islamofobijom.

Da u sferi medija ima islamofobije, jasno se može vidjeti kroz komparaciju pisanja, naprimjer, o najkrvavijem terorističkom činu u Evropi kojeg je počinio musliman i terorističkog čina u Norveškoj čiji se počinilac jasno deklarirao i posebno isticao da je to počinio u ime kršćanstva. U bh. medijima se jasno moglo primijetiti da su izjave Norvežanina o tome kako je svoje djelo počinio u ime kršćanstva s namjerom da Evropu zaštiti od islama i muslimana vješto izbjegavane ili stavljane u neki drugi kontekst. S druge strane, rijetki su mediji koji terorizam nekog ko nosi muslimansko ime nisu stavili u kontekst islama i Šerijata.

U samim presudama za terorizam također se može osjetiti zadah islamofobije. Uzmimo za primjer čovjeka koji je nedavno pucao po američkoj ambasadi, koji pri tome nikoga nije ubio i koji, očito, nikoga nije ni pokušao ubiti. On je dobio samo dvije godine

[34] Qur'ān, *Et-Tevbe*, 24.

manju kaznu od Norvežanina koji je u jednom danu ubio sedamdeset sedam tinejdžera i tinejdžerki, uglavnom, sa jasnom i deklariranom ideološkom pozadinom. Iako napad na ambasadu zaslužuje sankciju koja će preventivno djelovati na druge, ipak, kada se njegova kazna uporedi s onom koju je dobio Norvežanin, ne može se oteti dojmu da tu nešto nije uredu – ili su norveški zakoni van pameti, ili u osudi napadača na ambasadu ima islamofobije.

Kada se izvrši invazija na jedno malo selo od strane šest stotina specijalaca, kada mediji takvu akciju zdušno podrže, a potom niko od stanovnika tog sela ne bude zvanično optužen, takvi postupci se ne mogu tumačiti drugačije nego islamofobijom. Čak i da su ti ljudi bili toliko opasni kako su ih islamofobični mediji prestavili, takva invazija ne bi imala svoje zakonsko opravdanje dok se ne iscrpe svi miroljubivi metodi. Imajući u vidu savremene mogućnosti prikupljanja informacija, takav postupak se jedino može protumačiti islamofobičnim ponašanjem od strane onih koji su tu akciju isplanirali, jer oni su sigurno znali da to selo nije leglo terorizma.

Današnji islamofobi često pronalaze muslimane koji govore jezikom islamofoba, bilo da su napustili islam ili se pretvaraju da su muslimani. Oni ih koriste kako bi izazivali muslimane i kompromitirali islam.

Kako reagirati na islamofobične napade?

Prvo, muslimani svjesni vrijednosti i veličine islama, svjesni Poslanikove, s.a.v.s., prakse, na verbalne napade se ne trebaju osvrtati i na njih odgovarati. Odbrana islama i Poslanika, s.a.v.s., bit će najuspješnija ukoliko oni u praksi pokažu ljepote i vrijednosti islama i onog čemu ih je Poslanik, s.a.v.s., podučio – da vole ljude i da im žele dobro, da ljude podučavaju dobru i da ih odvraćaju od zla, da čestito i precizno rade poslove koji koriste ljudima.

Poslanik, s.a.v.s., treba biti muslimanima istinski uzor. On je nakon svih napada i uvreda nastavljao da na dostojanstven i ljubazan način promovira ideju islama, duboko ubijeđen da je islam blagodat za one koji ga vole i one koji ga ne vole, za one koji ga napadaju i vrijeđaju i one koji te napade ravnodušno posmatraju.

Naravno, u naše vrijeme muslimani trebaju koristiti zakonske mogućnosti koje im Šerijat dopušta, kako bi zaštitili pet temeljnih vrijednosti: vjeru, život, imetak, čast i potomstvo. Međunarodno pravo, kao i lokalna zakonodavstva, pružaju dovoljno prostora da se muslimani na zakonit način bore protiv islamofobije, ne u duhu viktamiziranog naroda, nego sa snagom i duhom onih koji zu zaslužili svaki respekt na osnovu njihova doprinosa društvu u kojem žive[35]. I kada se bore za svoja prava, koja su im uskraćena, muslimani ne trebaju u svojim srcima gajiti mržnju. Činjenica je da Poslanik, s.a.v.s., nikada nije, čak ni u vrijeme najžešćih napada na njega od strane njegove najbliže rodbine i stanovnika Mekke, osjećao niti izražavao mržnju prema njima, nego im je uvijek želio dobro, brinuo se i molio se za njih. Poslanik, s.a.v.s., odgajao je ashabe da trpe uvrede radi ostvarivanja viših ciljeva koji se prevashodno ogledaju u dostavljanju misije islama. Cilj te misije nije da njenim nosiocima donese ovodunjalučke koristi, nego da od njihove *da'vetske* aktivnosti, koja u sebi nosi određene poteškoće, korist bude za cijelu ljudsku zajednicu. Kada bi neko od njegovih ashaba tražio od Poslanika, s.a.v.s., da prokune one koji ih napadaju, on bi odgovarao da je on poslat kao milost i opominjač, a ne kao onaj koji proklinje.

Vrlo je važno za muslimane da vole ljude i da im žele dobro, bez obzira ko su oni, jer ako Allah, dž.š., preko njih uputi jednog čovjeka bolje im je, kako stoji u vjerodostojnom hadisu, od dunjaluka i svega što je na njemu. Ta ljubav prema ljudima ne znači odobravanje njihovih loših postupaka, nego želju da se oni tih zlih djela oslobode i krenu putem sreće i rahatluka. Muslimani, koje mnogi smatraju opasnošću za Evropu, mogu biti spasioci Evrope ukoliko islam primjene u praksi. Istinski muslimani, koji za uzora uzimaju Poslanika milosti i radosnih vijesti, ne mogu biti rušioci Evrope, nego oni koji će zajedno sa nemuslimanima Evropu graditi i rješavati probleme i izazove s kojima se ona suočava.

[35] Koliko mi je poznato, stanovnici Gornje Maoče nisu tužili policiju za uznemiravanje, civilno društvo nije tražilo ostavku ministra policije, niti je neka nevladina organizacija ukazala na neispravno trošenje para poreskih obaveznika, iako je ta akcija, sigurno, puno koštala.

Poslanik, s.a.v.s., sigurno ne bi bio zadovoljan demonstracijama muslimana u kojima njegovi sljedbenici ubijaju nevine ljude i bespravno uništavaju tuđu imovinu. Šerijat je zabranio da se takvi postupci u ratu čine neprijatelju, pa kako onda ti muslimani mogu to u miru činiti svojim prijateljima i nevinim ljudima. Takvom odbranom Poslanika, s.a.v.s., ti muslimani daju naopaku sliku o islamu i čine velike grijehe. Odbrana Poslanika, s.a.v.s., može biti samo na način koji je on promovirao. U Qur'ānu stoji:

فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

"Zato će oni koji budu u njega vjerovali, koji ga budu podržavali i pomagali i svjetlo po njemu poslano slijedili – postići ono što budu željeli."[36]

Musliman treba biti svjestan da svjetlo islama, upućeno svim ljudima, neće i ne može biti ugašeno:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّـهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّـهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

"Oni žele utrnuti Allahovo svjetlo ustima svojim, a Allah će učiniti da svjetla Njegova uvijek bude, makar krivo bilo nevjernicima. On po Poslaniku Svome šalje uputstvo i vjeru istinitu da bi je uzdigao iznad svih vjera, makar ne bilo pravo mnogobošcima."[37]

Musliman treba da samo izvrši svoju ulogu, u granicama svojih mogućnosti, i u skladu s qur'ānsko-sunnetskim uputama:

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾

"I da je čovjekovo samo ono što sâm uradi, i da će se trud njegov, sigurno, iskazati."[38]

Naravno, s dobrim djelima, koja su zasigurno korisna prvo pojedincu, a potom cijeloj ljudskoj zajednici, treba požuriti i ne treba ih odgađati, jer Poslanik, s.a.v.s., kaže:

"بَادِرُوا بِالأَعْمَال فتناً كقطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً وَيُمْسِي كَافِراً ، وَيُمْسِي مُؤمِناً ويُصبحُ كَافِراً ، يَبِيعُ دِينَهُ بعَرَضٍ مِنَ الدُّنيا."

[36] Qur'ān, *Et-E'arāf*, 157.
[37] Qur'ān, *Eṣ-Ṣaff*, 8-9.
[38] Qur'ān, *En-Nedžm*, 39-40.

"Požurite s dobrim djelima prije nego vas preteknu turbulentna vremena u kojima će kušnje biti kao komadi tamne noći. Čovjek osvane kao vjernik, a omrkne kao nevjernik, omrkne kao vjernik, a osvane kao nevjernik, prodajući svoju vjeru za nešto dunjaluka."[39]

Zaključak

Qur'ānski ajeti – koji su osnova na kojima muslimani grade svoj odnos prema nemuslimanima općenito, bilo da se radi o neprijateljima ili onima koji s muslimanima žive u miru – te Poslanikova, s.a.v.s., praksa kroz koju su ti ajeti praktično aplicirani, jasno i nedvosmisleno govore da nasilni protesti koji završavaju ugrožavanjem ljudskih života, imovine i dostojanstva nisu u skladu sa dva osnovna izvora islama: Qur'ānom i sunnetom. Prema tome, oni koji učestvuju u takvim protestima ne postupaju po propisima islama. Rezultati njihovih postupaka su, uglavnom, suprotni deklariranim ciljevima. Oni unazađuju promociju islama i otežavaju život muslimanskim manjinama diljem svijeta. Takvi protesti izazivaju negativne reakcije čak i kod miroljobivih i dobronamjernih nemuslimana, a islamofobima daju izgovor za napade na muslimane.

Rješenje za uspješno suprotstavljanje islamofobiji je u boljem upoznavanju časnog Qur'āna i Poslanikove, s.a.v.s., prakse, a zatim u striktnoj primjeni njihovih uputa u životu. Takvim nastupom muslimana na najbolji način bi se zatvarali putevi islamofobima i ostalima koji prema islamu i muslimanima imaju negativan stav.

Literatura

- Časni Qur'ān
- El-Buẖārī, Muḥammed ibn Ismā'īl, (1979), *Ṣaḥīḥ el-Buẖārī,* El-Mekteba el-islāmijje, Istanbul.
- Ibn Hadždžādž, Ebu-l-Husejn Muslim, (1980), *Ṣaḥīḥ Muslim,* Rijāset idārāt el-buḥūṯ el-'ilmijjeti ve-l-iftāi ved-da'veti ve-l-iršād, Rijad.

[39] Et-Tirmiḏī, *Sunen*, Bābu mā džāe setekūnu fitenun ke qiṭa□il-lejli-l-muẓlim.

– Es-Sidžistānī, Ebū Dāvūd Sulejmān ibn El-Eš'as, *Sunen*, Elektronsko izdanje, Harf produkcija.
– Et-Tirmiḏī, Ebū 'Īsa Muḥammed ibn Īsa, (bez godine izdanja), *Sunen*, Dāru-l-kutub el-'ilmijje, Bejrut, Libanon.

Šukrija Ramić, Ph.D.
Faculty of Islamic Education of the University of Zenica

ATTITUDE OF SHARI'A ON ISLAMOPHOBIA THROUGH THE QUR'AN AND SUNNAH

Summary

This paper is an attempt to apprehend Shari'a stance on issues of Islamophobia through the two main sources of Shari'a: the Qur'an and Sunnah. Namely, when Muslims faced intense emergence of Islamophobia at the beginning of this century, their reactions were various and greatly different, though, logically, they should have been unique because Sharia is their stronghold. Many reactions were civilized and they demonstrated the power, strength and dignity of Muslims. However, most of them went so far that they departed from the two main sources of Islam which are appreciated and respected by Muslims, without exception.

It is because of this that this paper aims to prove that violent protests which end with violations of human lives, property and dignity, are not in accordance with the two main sources of Islam, by presenting ayats that are the basis for building relations with non-Muslims in general, whether with enemies or those who live with Muslims in peace, and by presenting the practice of the Prophet Muhammad (saws) who implemented those ayats. Such protests cause negative reactions even with peaceful and well-meaning people, instead of winning sympathy for the Prophet Muhammad.

Hence, it is recommended that Muslims should get to know the Holy Qur'an and the Prophet Muhammad's (saws) practice and should apply it to their lives, which is the best way to stop those who hate Islam and Muslims and who are Islamophobic.

Keywords: the Qur'an, Sunnah, Shari'a, Islamophobia

Zemir Sinanović
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo

NAJTEŽI RATNI ZLOČIN – ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA KAO UZROK/POSLJEDICA ISLAMOFOBIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Cilj rada je ukazati na uzroke, posljedice i krajnje ciljeve islamofobije u Bosni i Hercegovini, koja se u odnosu na iskustva drugih zemalja razlikuje po tome da se Bošnjaci kao pripadnici islama i žrtve najtežeg ratnog zločina - zločina genocida - kontinuirano pokušavaju dovesti u vezu sa terorizmom od strane istih onih velikosrpskih centara moći koji su ideološki, planski, naredbodavno i izvršno učestvovali u genocidu nad Bošnjacima. Zašto se ovo dešava Bošnjacima – jednom od najmiroljubivijih naroda kojeg poznaje ljudska civilizacija (Bošnjaci nisu vršili odmazdu, osvetu, revanšizam, a kamoli teror i terorizam nad onima koji su nad njima u isto vrijeme vršili najteži ratni zločin - zločin genocida)? Odgovor na navedeno ima višestruke uzroke. Prvi, i najvažniji, jest da se od strane velikosrpskih centara moći pokuša umanjiti za ljudski um najteža hipoteka – hipoteka zločina genocida nad Bošnjacima. Vezivanjem Bošnjaka, kao pripadnika islama, za terorizam pokušavaju se svijetu Bošnjaci predstaviti kao prošla/sadašnja/buduća opasnost od terorizma u Evropi i šire, te da je genocid nad njima, ustvari, odgovor na nivo prijetnje koja je dolazila/dolazi/dolazit će od Bošnjaka, kao pripadnika islama. Zašto ne reći da je i međunarodnoj zajednici vještački stvorena priča o građanskom ratu, o vjerskom ratu, u BiH odgovarala, jer su se, po nekim centrima moći, Milošević i Tuđman borili u Bosni i Hercegovini kako bi spriječili uspostavljanje islamske države u srcu Evrope. Ovdje leži i uzrok što je Evropa prespavala genocid na sopstvenom tlu pred kraj dvadesetog stoljeća i što dozvoljava da umjesto pomoći žrtvi najtežeg ratnog zločina – zločina genocida - ona i sama pribjegava islamofobiji. Da licemjerstvo bude do kraja završeno, čelnicima Evropske unije (EU) uručena je u Gradskoj

vijećnici u Oslu Nobelova nagrada za mir, u znak priznanja za historijsku ulogu u promovisanju mira, pomirenja i ujedinjenja kontinenta, te za ulogu u širenju stabilnosti.

Ključne riječi: islamofobija, genocid, terorizam, Evropska unija

Uvod

U svakodnevnoj komunikaciji pojam islamofobija[1] se najčešće definiše kao strah od ne(u)poznatog. Moje profesionalno (kao načelnik Vojnoobavještajne službe Oružanih snaga BiH, u činu brigadira) i znanstveno (kao doktor sociooloških nauka, čije je uže područje naučnog interesovanja društvena destrukcija: rat, terorizam...) stanovište je da je navedena definicija islamofobije planski nametnuta od strane nosilaca islamofobije, nažalost, prihvaćena i od strane samih muslimana. Kada bismo imali precizan instrumentarij u kojem bi se davali istinski odgovori, zasigurno bi potvrdili (moje) stanovište da je islam najpoznatija i najupoznatija religija na svijetu, tako da se ne može nikako prihvatiti gore navedena definicija da je islam strah od ne(u)poznatog (iako ima i toga, ali ne toliko koliko se želi nametnuti u samoj definiciji islamofobije – njome se želi nametnuti uzrok za stalne nasrtaje i napade na islam i muslimane). Uporište za moju tvrdnju vidimo i u činjenici da oni muslimani koji su istinski vjernici prakticiraju islam ne samo u objektima (džamijama, kućama...) već žive *živi islam*, a što je danas veoma uočljivo (razlikujete se po sveukupnom kvalitetu života, u pozitivnom smislu, od ostalih oko vas koji ne žive *živi islam*). Ovdje se radi o sveukupnom stilu života, kojeg zagovara i sama znanost kako bi

[1] "Riječ *islamofobija* nastala od riječi *islam* i *fobi*, što znači strah od islama i mržnja prema islamu. Pretjerano preuveličana predstava o islamu, tj. da je islam religija koja vodi ka negativnom ponašanju i da prisustvo muslimana u društvu predstavlja prijetnju i opasnost po društvo." Definicija koja je spomenuta u Nacionalnoj enciklopediji Švedske. www.ne.se - Nacionalna enciklopedija Švedske.
Abdulkadir Indžić spominje neke definicije *islamofobije,* pa kaže: „Islamofobija je termin koji znači predrasude ili diskriminaciju spram islama i muslimana.“ U upotrebi se javlja od sredine 80-tih godina prošlog stoljeća. Runnymede Trust definisao je islamofobiju kao "mržnju i strah od islama, a time i mržnju muslimana i bojazan od njih, objašnjavajući da ispoljavanje islamofobije uključuje praksu diskriminacije muslimana." Islamske informativne novine *Preporod*, br: 4/894, od 15. februara 2009. god., str. 10.

individua izbjegla mentalni slom u današnjem destruktivnom društvenom ambijentu, samo što ga znanost ne želi nazvati *živi islam*. Ustvari, navedenom definicijom islamofobije vrši se legendiranje stvarnih uzroka islamofobije (mržnja prema islamu i njegovim pripadnicima, pokušaj sprečavanja širenja islama...) na način da se pravdaju posljedice islamofobije koje, posebno u zadnje vrijeme, generišu organizovanu društvenu marginalizaciju muslimana (posebno u nekim zapadnim državama), pljačkanje i uništavanje imovine muslimana, ubijanje muslimana, rat i okupaciju islamskih/muslimanski država, eksploataciju prirodnih i drugih bogatstava islamskih/muslimanskih država... Današnja islamofobija je, ustvari, samo dobro osmišljena reakcija na prethodne mnoge planske (i prihvaćene) podvale muslimanima, posebno u dijelu direktnog dovođenja islama i muslimana u vezu sa terorizmom (*islamski terorizam*, termin koji je uveden u zvaničnu literaturu mnogih vladinih i nevladinih organizacije širom svijeta[2] – što, u osnovi, znači da su *svi muslimani teroristi i da svi teroristi nisu muslimani*). Stiče se utisak da će se (i) u 21. vijeku voditi uglavnom ratovi na teritorijama islamskih/muslimanskih država, ili dijelova drugih država gdje su muslimani većinsko stanovništvo. U ostalim zemljama gdje postoje manjinske muslimanske zajednice očekivati je još veće organizovane (perfidnije) društvene pritiske na način da se nove generacije muslimana *uspješno* uklope u kulturološki obrazac država gdje žive – tačnije, da se potpuno asimiliraju, odnosno, da se ne prepoznaju kao muslimani.

[2] Bio sam direktni sudionik niza međunarodnih konferencija o terorizmu na kojima se u stalnu terminologiju uveo pojam *islamski terorizam*, i mogli su se evidentirati stalni pokušaji da se sve što ima veze sa islamom dovede u vezu sa terorom i terorizmom. Npr., konferencija o terorizmu koja je prije nekoliko godina organizovana u Sarajevu (na kojoj su učestvovali eksperti za terorizam iz cijelog svijeta) to potvrđuje - kada se zvanični predstavnik UN (Ishak) poslužio klasičnom podvalom na način da nije održao predavanje koje je trebao, već je pokušao da održi drugo predavanje (iako ga organizatoru nije prijavio pod tim naslovom), u kojem je na najbrutalniji način počeo sve što pripada islamu dovoditi u vezu sa terorom i terorizmom. Čak je pokušao i časni Kur'an tumačiti u iskrivljenom obliku. Naravno, prekinuli smo ga (nas, dio učesnika iz BiH/Bošnjaka, uz podršku učesnika iz Turske) onako kako je zaslužio, te je javno razotkriven u svojoj namjeri da u BiH/Sarajevu, državi i gradu koji su preživjeli neviđen teror i terorizam, njegove žrtve – najmiroljubiviji narod na svijetu - poveže sa terorom i terorizmom.

Svim subjektima (institucionalnim i vaninstitucionalnim) islam je poznat kao religija mira i suživota[3], jer su to, ustvari, muslimani kroz vijekove i manifestovali u svome sveukupnom društvenom ponašanju, bilo međusobno, bilo prema drugim narodima gdje su živjeli. Naravno, to se neće priznati, jer, upravo, kako islam bude sve više i više manifestovao kvalitet sveukupnog života na Zemlji (što je, ustvari, i jedina istinska prevencija lokalnih i globalnih faktora društvene destrukcije – koja čovječanstvo uvodi u tunel iz koga se ne nazire svjetlost), to će (neopravdana) islamofobija sve više i više dobijati na intenzitetu i svojoj brutalnosti – jer, ustvari, oni koji nazaduju, da bi bili najbolji, trebaju ono što je ispred njih vratiti iza.

Pogrešna je tvrdnja da se islamofobija pojavljivala više puta kroz ljudsku historiju. Islamofobija je stalno prisutna, ona je nastala sa nastankom islama i traje neprekidno sve do danas, a samo se razlikovao intenzitet njena djelovanja u zavisnosti od *centara* koji su odlučivali o tome. Tako, vrijeme koje je pred nama, ustvari, bit će vrijeme islamofobije u cijelom svijetu, pa čak i u islamskim/muslimanskim zemljama – gdje se, prema znanstvenim predviđanjima, očekuje eskalacija islamofobije.

Primjenom metode analize sadržaja raspoložive dokumentacije i evidencije, kao i rezultati do kojih sam došao, nepobitno govore da procesi islamofobije počinju jačati, načelno, onoga trenutka kada se islam kao religija počinje značajnije širiti (u isto vrijeme kada imamo krizu nekih velikih religija, masovno pojavljivanje novih religijskih pokreta...), ali u duhu mira i tolerancije, i kada se sveukupne vrijednosti islama počinju shvatati (ne samo među muslimanima) kao efikasan odgovor na sveukupnu društvenu destrukciju, koja, ukoliko ne bude imala adekvatnu društvenu prevenciju, može čovječanstvo odvesti u težak društveni sunovrat. Brojni prelasci nemuslimana na islam potvrđuju navedeno stanovište. Još masovniji prelasci nemuslimana na islam (posebno u posljednjih desetak godina) neočekivana su, za ljudski um, posljedica (i) islamofobije, jer se, pod pritiskom islamofobije,

[3] Allah, dž.š., u časnoj knjizi Kur'anu kaže*: "I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvraćati, - oni će šta žele postići."* (Ali-Imran, 104). I kaže: *"Onome ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život, i doista ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili."* (En-Nahl, 97)

pokrenuo novi talas pristalica islamofobije (koji su manje poznavali islam), koji su željeli što više saznati o *najvećoj opasanosti za mir i stabilnost u svijetu – opasnosti zvanoj islam*, a, ustvari, saznali su ono što nisu znali o islamu - religiji mira i suživota, i mnogi su nakon toga primili islam kao svoju vjeru – odnosno, našli su traženi/adekvatan odgovor za sve individualne i društvene probleme.

Ukoliko bismo se primjenom *futurističke* metode sadržajnije upustili u dalje procjene moguće pozicije islamofobije u svijetu u vremenu koje je pred nama, mogli bismo s pravom (a na bazi već prisutnih indikacija) procijeniti da će jačati intenzitet islamofobije u cijelom svijetu, sa tendencijom otvranja novih neuralgičnih područja u islamskim/muslimanskim zemljama, i to na dvojak način: (1) klasičnim (i specijalnim) ratovima protiv islamskih/muslimanskih zemalja; (2) uvođenjem novog najopasnijeg oblika islamofobije na način da se islamofobija (obavještajno) ubaci među same muslimane kao okidač međumuslimanskih sukoba, gdje će se kao razlog međumuslimanskih sukoba planski ubacivati *kost* da su mezhebske razlike, različiti pravci u islamu, sekte u islamu, i ko zna šta još, toliko međusobno suprotstavljene da *moraju* kulminirati u najviši stepen mržnje koja *mora* dovesti do eskalacije međusobnih verbalnih napadanja, terorističkih napada, ali i eskalacije ratova među muslimanima u islamskim/muslimanskim zemljama, što može imati dugoročno nesagledive posljedice za islam i muslimane – a to je, ustvari, i krajnji cilj islamofoba, koji su i osmislili islamofobiju. Iskustva iz nedavne historije upravo potvrđuju navedeno, a danas prisutne indikacije nagovještavaju mogući scenarij najbrutalnije eskalacije spomenute međumuslimanske islamofobije (npr., danas režimi nekih vlada islamskih/muslimanskih zemalja tajno, a, nažalost, sve više i javno, *šuruju* sa režimima koji se otvoreno bore protiv islama i islamskih/muslimanskih država – čak vode i ratove protiv njih).

Prevencija islamofobije uopće, a posebno prevencija moguće eskalacije islamofobije među islamskim/muslimanskim zemljama, mora se pokrenuti kroz HITNO I SNAŽNO djelovanje i međusobnu saradnju vjerskih autoriteta (koji, nažalost, po meni ne djeluju odgovorno naspram izazova koji je pred njima, a možda neki djeluju čak i u prilog jačanja navedenih suprotstavljanja -

islamofobije) na polju zbližavanja pripadnika islama na način da kažu da su njihove eventualne razlike ustvari bogatstvo, zalutalost u islamu (argumentovano)... ali ne smiju da budu povod otvorene međusobne mržnje pa čak i pozivanja na međusobna ubijanja – gdje su jedni druge stavili na prvo mjesto skale neprijatelja. U ovom kontekstu moramo se osvrnuti i na časnu knjigu Kur'an, koja spominje određene razlike među muslimanima u prakticiranju islama, ali daje i rješenja koja se očito ne tumače u svome istinskom značenju. Ustvari, stiče se utisak da unutar islamskih razlika (koje su više bogatstvo nego nepremostive razlike) djeluju i (sporne) obavještajne službe kao produžene ruke kreatora islamofobije, koje, ustvari, i modifikuju navedena ponašanja među muslimanima, a koja, u krajnjem, mogu voditi ka eskaliranju međumuslimanskih sukoba sa nesagledivim posljedicama. Mi muslimani moramo prihvatiti činjenicu da su danas međumuslimanske razlike u pojedinim islamskim/muslimanskim zemljama tolike da jedni druge proglašavaju nemuslimanima i neprijateljima islama – a to je preduslov dalje eskalacije međumuslimanskih sukoba na različite načine. Prepoznatljivo je da sam (neuobičajeno) više promišljanja u ovom radu posvetio islamofobiji među muslimanima, jer sam stava da je to, ustvari, i krajnji cilj islamofobije.

Na mikroplanu, u Bosni i Hercegovini, imali smo sličan primjer, kada su agresori, osim što su činili masovne najteže ratne zločine i zločin genocida nad Bošnjacima, metodama specijalnog rata doveli do međumuslimanskog sukoba (u kojima je brat brata ubijao: majka muslimanka je dovedena u situaciju da ima sina šehida i sina izdajnika - ima li šta teže u životu jedne majke?!!) u zoni odgovornosti 5. Koprusa Armije R BiH – čije su rane i dan-danas svježe i stalna su prijetnja reaktiviranja međumuslimanskih sukoba različitih oblika.

Današnji primjeri međumuslimanskih sukobljavanja i ratova - prethodno navedeni ratni primjer Bosne i Hercegovine, i današnji poslijeratni primjer Bosne i Hercegovine (gdje se svi u političkom smislu u BiH mogu međusobno dogovoriti: Srbi sa Srbima; Hrvati sa Hrvatima; Srbi sa Hrvatima; Srbi sa Bošnjacima; Hrvati sa Bošnjacima, samo se bošnjački političari međusobno ne mogu dogovoriti, čak su toliko međusobno udaljeni u političkom smislu da se stiče utisak o nepremostivim razlozima. ZAŠTO? Znamo

odgovor, ali nema potrebe čitaoce ovog rada opterećivati.) - daje islamofobiji jednu novu (moju) dopunjenu definiciju: *Islamofobija je, u ideološkom, planskom, naredbodavnom i izvršnom smislu, projekat koji ima za cilju ne samo frontalno suprotstavljanje, u svim segmentima društva, islamu kao religiji i muslimanima kao sljedbenicima islama već ima za krajnji cilj (i) dovođenje islamskih/muslimanskih zemalja i muslimana kao sljedbenika islama u stanje gdje će najveći stepen mržnje i neprijateljstava upravo biti među muslimanima, sa krajnjom manifestacijom – spiralom međumuslimanskih ratova, terorizma, atentata...*

Moje znanstveno ubjeđenje je: ukoliko islamska ulema i drugi islamski autoriteti iz faze kritika i međusobnih (međumuslimanskih) osporavanja ne pređu u međusobni istinski dijalog, očekivati je i primjenu u praksi moje modifikovane definicije islamofobije. Osim navedenog, veliku ulogu imaju i jake (većinske) muslimanske države (npr. Malezija, Turska...) da svojim političkim i drugim autoritetom preuzmu ulogu vraćanja bratskih odnosa i povjerenja među islamskim/muslimanskim zemljama i muslimanima uopće u razumljive okvire, ustvari u okvir časnog Kur'ana. Zašto ne i (politički, znanstveno, vjerski...) prozivati države, režime, institucije, organizacije... sa islamskim/muslimanskim predznakom koje to ne žele, ili su, čak, u zagrljajima istinskih islamofoba – svojih mentora.

Genocid nad Bošnajcima kao uzrok islamofobije

Poslije sadržajnog uvoda o globalnim aspektima islamofobije, sasvim nam je lakše shvatiti genocid nad Bošnjacima kao uzrok islamofobije. Znanstvena namjera ovog rada je *uvući* čitaoce (posebno one iz srpskih ideoloških/destruktivnih krugova, ali i onih međunarodnih koji su prespavali genocid nad Bošnajcima u BiH) u razmišljanje o anatomiji (dijela) srpske destruktivnosti na način da je njihov mentalni sklop, ustvari, uvučen u spiralu totalne društvene i mentalne destrukcije (ubistva)/autodestrukcije (samoubistva), gdje u destruktivnom smislu uzrok koriste kao posljedicu – posljedicu kao uzrok – uzrok kao posljedicu, i tako kroz historiju, u cikličnim krugovima.

Islamofobija u Bosni i Hercegovini se u odnosu na iskustva drugih zemalja razlikuje po tome da se Bošnjaci kao pripadnici islama i žrtve najtežeg ratnog zločina - zločina genocida -

kontinuirano pokušavaju dovesti u vezi sa terorizmom od strane istih onih velikosrpskih centara moći koji su ideološki, planski, naredbodavno i izvršno učestvovali u genocidu nad Bošnjacima. Ljudski (civilizacijski), i pored navedenog, mora se postaviti pitanje: Zašto se ovo dešava Bošnajcima – jednom od najmiroljubivijih naroda kojeg poznaje ljudska civilizacija (Bošnjaci nisu vršili odmazdu, osvetu, revanšizam, a kamoli teror i terorizam nad onima koji su nad njima u isto vrijeme vršili najteži ratni zločin - zločin genocida)? Odgovor na navedeno ima višestruke *uzroke*. Prvi, i najvažniji, jest da se nakon čitanja uvoda ovoga rada sasvim jasno *vidi* da se svi muslimani (pa i Bošnjaci, nad kojima je izvršen najteži ratni zločin – zločin genocida) u svijetu nalaze u ambijentu u kojem sa nad njima primjenjuje tzv. *operacija islamofobija*. Drugi razlog: od strane velikosrpskih centara moći pokušava se umanjiti za ljudski um najteža hipoteka – hipoteka zločina genocida nad Bošnjacima. Vezivanjem Bošnjaka, kao pripadnika islama, za terorizam, pokušavaju se Bošnjaci predstaviti svijetu kao prošla/sadašnja/buduća opasnost od terorizma u Evropi i šire, te da je genocid nad njima, ustvari, odgovor na nivo prijetnje koja je dolazila/dolazi/dolazit će od Bošnjaka, kao pripadnika islama. Zašto ne reći da je i međunarodnoj zajednici vještački stvorena priča o građanskom ratu, o vjerskom ratu, u BiH odgovarala, jer su se, po nekim centrima moći, Milošević i Tuđman borili u Bosni i Hercegovini kako bi spriječili *uspostavljanje islamske države u srcu Evrope*. Ovdje leži i uzrok zašto je Evropa prespavala genocid na sopstvenom tlu pred kraj dvadesetog vijeka, i što dozvoljava da, umjesto pomoći žrtvi najtežeg ratnog zločina – zločina genocida, ona i samo pribjegava islamofobiji. Da licemjerstvo bude do kraja završeno, čelnicima Evropske unije (EU) uručena je u Gradskoj vijećnici u Oslu Nobelova nagrada za mir, u znak priznanja za historijsku ulogu u promovisanju mira, pomirenja i ujedinjenja Kontinenta, te za ulogu u širenju stabilnosti.

Genocid nad Bošnjacima kao posljedica islamofobije

Na bazi mnogih rezultata dosadašnjih znanstvenih istraživanja (koja su zasnivana na historijskoj metodi, metodi analize sadržaja i dr.), nepobitno je dokazano da je sva dosadašnja kontinuirana (patološka) mržnja (dijela) Srba prema Bošnjacima, a posebno da

su **svi dosadašnji genocidi Srba nad Bošnjacima u osnovi sadržavali glavni uzrok, a to je pripadnost Bošnjaka islamu kao vjeri**, odnosno, da je u određenim vremenskim fazama uvijek kao kulminacija kontinuirane islamofobije bio genocid nad Bošnjacima (uz datu društvenu priliku). Budući da su, na bazi dosadašnjih iskustava, u islamofobiju u BiH kroz historiju uglavnom bili uključivani skoro svi *elementi srpskog nacionalnog bića*, otuda u BiH i imamo ovako snažne društvene otpore *prevenciji genocida*. Kontinuirano imamo da u *srpskom nacionalnom biću* uglavnom preovladavaju elementi islamofobije, koji kroz historiju kulminiraju genocidom nad Bošnjacima. Na bazi ove matrice, mi sa znanstvenom sigurnošću možemo reći da slijedećeg genocida - odnosno pojačanog njegovog intenziteta (jer smo stava da genocid nad Bošnajcime neprekidno traje) Srba nad Bošnjacima neće biti sve dok islamofobija ne kulminira i dok ne budu imali ponovnu društvenu šansu – prva društvena šansa za genocidom nad Bošnjacima bit će ODMAH iskorištena – to, najzad, i historija potvrđuje. Na bazi iskustava iz protekle agresije vidimo da uopće nema društvene prevencije genocida u BiH, a posebno ne na međunarodnom nivou, već imamo još veću i snažniju akumulaciju islamofobije u odnosu na onu koja je vladala pred posljednji genocid. A gdje to vodi? Genocid nad Bošnjacima kao posljedica islamofobije je uistinu teza koju bošnjački znanstveni i vjerski krugovi trebaju razrađivati. Budući da zauzimam čvrst stav da se nad Bošnjacima u kontinuitetu vrši genocid kroz historiju na ovim prostorima, kao ilustrativni primjer navodim (i) rezultate istraživanja moga uvaženog kolege i prijatelja prof. dr. Mirsada Abazovića, koji je na bazi iskustvenog i znanstvenog, u svojoj knjizi *Kadrovski rat za BiH* naveo empirisjke pokazatelje o snažnoj islamofobiji prema muslimanima (pripadnicima islama) u tadašnjoj državi Jugoslaviji. On kaže: „Da je problem Bošnjaka (Muslimana) za tadašnje vlasti bio u svim segmentima simptomatičan kazuje i jedan nonsens. Jer, kako drugačije tumačiti događaj koji se zbio 1950. godine u Bosni i Hercegovini, a usmjeren je bazno i isključivo prema Muslimanima, kao nosiocima islamske vjere i na bazi vjere razvijene tradicije i kulture življenja. Te godine je u Prezidijumu Narodne Skupštine Narodne Republike Bosne i Hercegovine donesen 'Zakon o zabrani nošenja zara i feredže Muslimankama'. To je jedini primjer u historiji

bosanskohercegovačke državne zajednice da je posegnuto za zakonskom regulativom s ciljem zadiranja u moralne, vjerske, kulturoške i tradicijske reference jednog naroda. Mi ovom prilikom nećemo ulaziti u moralnost, tradicijski značaj ili kulturoško poimanje fenomena pokrivanja Muslimanki, to jeste nošenja zara i feredže, ali ćemo ukazati na to da ni prema jednom narodu, na primjer prema Srbima i Hrvatima, odnosno prema pravoslavcima ili katolicima zbog spoljašnosti manifestacija obnašanja vjerskih uzusa, nije posegnuto za zakonskim ili policijskim mjerama.“[4]

Potvrda da je islamofobija trajna kategorija, kako na globalnom nivou tako i u Bosni i Hercegovini, jest i događaj od početka ove godine (2013.), kada je, isto kao i 1950. godine, u Ministarstvu odbrane BiH donesen podzakonski akt kojim se zabranjuje nošenje marama i brada u Oružanim snagama BiH (i kojim se krši još drugi niz drugih prava muslimana zagarantovanih domaćim i međunarodnim pravnim propisima), i to u vrijeme kada imamo manji intezitet islamofobije po ovom osnovu u nekim zapadnim zemljama (gdje je dozvoljeno nošenje marama i brada). Isto kao i 1950. godine, i danas – 2013. godine, u ovome učestvuju *muslimani*, koji činjenjem, ali i nečinjenjem/odobravanjem (što je, u suštini, isto) podržaše ljudsko ukidanje Božijeg propisa – a to je ono što je u islamu i najgore: licemjerstvo, munafikluk, a za mene još nešto teže – jer se krv šehida još nije osušila, a mi je već izdajemo (a znamo da su nam bosanski šehidi garancija da ćemo, uz Božiju pomoć, preživjeti i opstati u BiH – ali, kada izdamo šehidsku krv, jasno je šta nas može čekati). Vojno muftijstvo u Ministarstvu odbrane BiH izgubilo je, po meni, svoju svrhu postojanja, jer je dozvolilo (iako je, institucionalno, bilo najzaduženije, najodgovornije, najpozvanije, najprozvanije..., da se bori za prava pripadnika islama u Oružanim snagama BiH) da se verifikuje dokument kojim se zabranjuje nošenje marame i brade u Oružanim snagama BiH. Navedeni čin će, po meni, imati dvojake (slijedeće) nesagledive posljedice: (1) Zabranom nošenja brada u Oružanim snagama direktno se udara na to da će se pripadnicima Oružanih snaga BiH koji ne obriju brade (a očekivati je da neće obrijati brade ako su ih pustili *pod sunnetom*) dijeliti otkazi (a zna

[4] Abazović, Mirsad, *Kadrovski rat za BiH*, Savez logoraša Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1999., str. 289.

se da je, htjeli mi to priznati ili ne, islam kao vjera u protekloj agresiji bio najjači stub identiteta Bošnjaka i odbrane BiH). Upravo se ovim činom navedena supstanca patriotizma brutalno izbacuje iz Oružanih snaga BiH. (2) Zabrana nošenja marama u Oružanim snagama BiH je svojevrsni ljudski okidač ukidanja Božijih propisa na način da je očekivati da će i sve ostale institucije i organi u BiH posegnuti za navedenim propisom – sve dok se ne steknu uslovi (korak po korak) da se na ulicama počnu skidati marame sa glava Bošnjakinja. Naravno, reakcija najodgovornijih Bošnjaka iz sistema odbrane je u pravcu *da su nam to opet Srbi nametnuli* – što je, po meni, notorna laž (jer izuzetno dobro poznajem odnose i stanje u sistemu odbrane BiH, gdje sam i radio do 1. 10. 2012. godine). Navedena reakcija Bošnjaka iz sistema odbrane bi bila donekle prihvatljiva da Bošnjaci u momentu potpisivanja navedenog dokumenta nisu imali svoga ministra odbrane BiH; svoje Vojno muftijstvo u MO BiH, na čelu sa vojnim muftijom; svoga sekretara Ministarstva odbrane; svoje pomoćnike ministra odbrane BiH; svojih 5 generala (bez kojih se, po meni, sporni Pravilnik nije mogao donijeti, osim ako su to oni htjeli – jer uređuje sveukupni život i rad u Oružanim snagama BiH); svoje komandante na svim nivoima komandovanja i kontrole. Ovakav institucionalni nasrtaj na prava muslimana u BiH rijedak je bio i u vrijeme brutalne agresije na BiH. Ovo je primjer islamofobije koja ne samo da ne uvažava svjetovne zakone već ne uvažava i Božije zakone (napomena: isti dokumenti u mnogim zapadnim i drugim državama propisuju prava muslimana/muslimanki u nošenju brada/marama), i to uz, s pravom to možemo reći, bošnjačko učešće u sistemu odbrane. Ovo je, po meni, kao muslimanu, Bošnjaku i građaninu BiH najopasniji društveni presedan, koji na brutalan način zabranjuje ispoljavanje prava muslimana u najznačajnijoj instituciji BiH. Naravno, očekujem, kao građanin BiH, snažnu institucionalnu reakciju Rijaseta Islamske zajednice u BiH – reakciju zasnovanu na sadržajnoj analizi predmetnog pravilnika u smislu njegova zadiranja u prava muslimana (jer to Sporazum sa Ministarstvom odbrane BiH omogućava), ali i reakciju javnosti nakon što Ministarstvo odbrane odobreni predmetni pravilnik, kao i ostale pravilnike, stavi na svoju zvaničnu web-stranicu (što, nažalost, i nakon nekoliko mjeseci još nije urađeno!??!).

Zaključak

Islamofobija, kao jedan od najvećih izazova današnjeg čovječanstva, potpuno se nerealno shvata i prihvata od žrtava islamofobije – muslimana, bez obzira na koji način praktikovali islam i koliko god se međusobno trudili da svoje neznatne razlike preuveličaju do mjere koja će ih voditi u međosobne sukobe i ratove.

Ponavljam, islamofobija je najveći izazov današnjeg čovječanstva - ne samo muslimana već i nemuslimana. Posljedice islamofobije su za muslimane vidljive i oni to trpe u svakom smislu. Posljedice islamofobije za nemuslimane mogu biti puno razornije, jer se islamofobija kreira u nemuslimanskim centrima moći od strane nemuslimana. Šutnja (odobravanje) islamofobije od nemuslimana koji u njoj ne učestvuju je, ustvari, najveći izazov, jer se islamofobijom ne uništava islam kao vjera (to je Božije!), već se, ustvari, islamofobijom šačica ljudi suprotstavlja poretku na Zemlji kojeg Uzvišeni Bog uspostavlja, a takve, ali i one koji to svojim nečinjenjem odobravaju, čeka sasvim jasna kazna koja je u časnom Kur'anu (i) navedena. Ustvari, prevencija islamofobije mora se zasnivati na ovom stanovištu – ukazivati onima koji su zalutali da nered čine na Zemlji i da žele poremetiti poredak na zemlji koji Uzvišeni Bog uspostavlja. Drugi oblik prevencije islamofobije mora dolaziti od onih koji su direktni predmet islamofobije – muslimani. Oni moraju ostati dosljedni načelu suživota i tolerancije, ali ne samo na riječima već i na djelima, jer time upravo mogu da naprave mentalnu prevagu kod samih islamofoba - da shvate svoje greške (brojni primjeri u svijetu ovo upravo potvrđuju). Bojim se za druge oblike prevencije islamofobije, jer je danas u svijetu očita kriza znanja i autoriteta, a znamo da kvaziznanje može odvesti čovječanstvo u još gore stanje.

Na nasrtaje islamofoba naš odgovor mora biti vlastiti primjer lijepog ponašanja, zatim lijep primjer suživota i tolerancije, kroz razne aktivnosti koje mogu doprinijeti smanjenju islamofobije u društvu. Izazov muslimanima na području islamofobije je i zloupotreba islama od nekih muslimana koji su se stavili u funkciji obavještajnih i drugih centara moći koji, ustvari, ideološki, planski, naredbodavno i izvršno sprovode islamofobiju. Ovo je posebno aktuelno u području terora i terorizma, gdje se stiče utisak o snažnom neodustajanju da se terorizmu (kao istinskom izazovu i

prijetnji čovječanstva) ustali prefiks *islamski* – ponavljam, to vodi u stanje da su *svi muslimani teroristi a da svi teroristi nisu muslimani*.

Pozicija Bošnjaka u BiH želi se (i kroz islamofobiju) marginalizovati na način da se njihov sadašnji teritorijalni identitet (21-23% teritorije gdje žive Bošnjaci) dovede u simetriju sa nacionalnim identitetom – da se na predstojećem popisu 21-23 % Bošnjaka stvarno izjasni kao Bošnjaci (gdje je i islamofobija imala veliku ulogu u smislu uticaja na neke Bošnjake da naprave otklon od svoga nacionalnog bošnjačkog identiteta, i da se počinju nazivati da su, u ustavnom smislu, *niko i ništa – Bosanci, Hercegovc*..., jer ih, ustvari, ustav BiH uopće i ne prepoznaje), i na taj način da se Bošnjaci, suštinski većinsko stanovništvo, formalno (kroz predstojeći popis stanovništva u BiH) svedu na to da izgube svojstvo faktora (u svakom smislu) u matičnoj državi. Primjer iz bivše Jugoslavije potvrđuje upravo da je na ovim prostorima stalno prisutan genocid i islamofobija, ali i najteži oblici diskriminacije i netolerancije nad muslimanima/Bošnjacima, samo su se mijenjale njihove uloge, u zavisnosti od toga šta je uzrok a šta posljedica. Zorni primjer muslimanskog iskustva u bivšoj Jugoslaviji (*zemlji ravnopravnih naroda i narodnosti*): „Posmatrajući kadrovsku strukturu po nacionalnom obilježju u vitalnim državnim institucijama i društvenim djelatnostima u Bosni i Hercegovini u periodu od 1945. do 1991. godine, utvrdili smo da je bila elementarna prevaliranost srpskih kadrova (pa i crnogorskih u odnosu na učešće Crnogoraca u strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine), a da je, istovremeno, bila deprimatna zastupljenost kadrova bošnjačke nacionalnosti (dok su Hrvati, uglavnom, prema njihovom udjelu u stanovništvu BiH, adekvatno zastupljeni, sa određenim oscilacijama, koje su toleratne). Sama ta činjenica ne bi upućivala na adekvatne zaključke u smislu šta je kadrovsko strukturiranje značilo s aspekta ukupnih društvenih odnosa BiH između 1945. i 1991. god., ali, iz dosadašnjih razmatranja, vidljivo je da muslimanski (i u narodnosnom i vjerskom smislu) faktor, u više dimenzionalnom smislu bio jedno od epicentralnih mjesta ukupnih društvenih odnosa u BiH u posmatranom periodu, na šta je značajno utjecala i kadrovska stratifikacija BiH, naročito u ključnim državnim i političkim subjektima, prvenstveno u političkoj partiji, odnosno Komunističkoj partiji i Savezu

komunista BiH, te vojsci, pravosuđu, policiji, školstvu i novinarstvu".[5]

Jedan od (mogućih) odgovora muslimana na narastajuću i veoma opasnu islamofobiju trebaju sadržavati (i) riječi: *Molimo Allaha, dž. š., da živimo u duhu međusobnog razumijevanja i tolerancije s drugim religijama i vjerama, razvijajući poštovanje prema učenjacima islama, te razvijajući zajedničku ljubav prema Bogu i ljubav prema komšiji, drugom i drugačijem. Amin!* [6]

Svedruštveni odgovor na narastajuću islamofobiju mora biti i njeno sankcionisanje kao krivičnog djela. Rijetko ćete u praksi naći neko djelo koje ima *obilježje krivičnog djela* da se krivično ne sankcioniše, čak toleriše i afirmiše - kao što je to islamofobija. Postavlja se otvoreno pitanje: zašto se islamofobija ne sankcioniše kao krivično djelo? Odgovor je svima jasan, ali i jednostavan: iza islamofobije (ustvari) stoje (formalni) centri moći koji određuju šta je loše a šta dobro za današnje čovječanstvo.

Literatura

- Abazović, M., *Državna bezbjednost: Uvod i temeljni pojmovi*, Sarajevo, 2002.
- Alispahić, F., *Islam više vrijeđaju Bošnjaci nego Srbi i Hrvati,* izvor: www.rijeaset.ba.
- Bandžović, S., *Genocid: slučajevi, poređenja i savremene rasprave*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
- Cigar, N., *Genocid u Bosni - politika "etničkog čišćenja",* Sarajevo: BKC, 1998.
- Čekić, S., *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu, knjiga 1 i 2*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004.
- Čavoški, K., *O neprijatelju*, Beograd: Prosveta, 1989.
- Deutsche Welle, *Islamofobija se širi Europom poput virusa: Ni Njemačka nije ostala imuna*, izvor: www.nacional.hr.
- Doubt, K., *Sociologija nakon Bosne*, Sarajevo: Buybook, 2003.
- Dizdarević, I., *Barbari su bili bolji*, Sarajevo, 1998.
- Elena, C., Byrån mot etnisk diskriminering i Norrköping, LiU, *Islamofobi - en verklighet,* januar 2009.

[5] Isto, str. 368.

[6] Mesdžid IZ Norrköping, 03. 04. 2009 g./ 8.Rebiul-ahir, 1430 h.g./Hatib: h Zekerijah-ef. Čajlaković.

- Fromm, E., *Anatomija ljudske destruktivnosti I*, Zagreb: Naprijed, 1989.
- Izetbegović, A., *Tajna zvana Bosna - govori, intervjui, pisma,... 1989.-1993.*, Sarajevo: SDA, 2004.
- Islamske informativne novine *Preporod,* izadvač: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini
- Ingvar, S., i David, W., *Religion i Sverige, 08 Tryck,* Stockholm, 2008, str. 264.
- Najetović, Dž., *Međunarodni odnosi,* Novi Pazar: El-Kelimeh, 2012.
- Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, *Prvi izvještaj o islamofobiji, diskriminaciji i netoleranciji na području islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2011.
- Sinanović, Z., *Ljudska prava i odbrana bosanskohercegovačkog društva i države od agresije (studija slučaja zeničke regije 1991.-1996.)*, magistarski rad, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.

Zemir Sinanović, Ph.D.
The Institute for Research of Crimes Against Humanity and International Law of the Sarajevo University

THE WORST WAR CRIME – THE GENOCIDE OF BOSNIAKS AS A CAUSE AND EFFECT OF ISLAMOPHOBIA IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The objective of this paper is to highlight the causes, consequences, and ultimate goals of Islamophobia in Bosnia and Herzegovina which in comparison to other countries' experiences differs in so much that Bosniaks both as members of Islamic religious community i.e. Muslims, and victims of the worst war crime- the crime of genocide, are continually being associated to terror and terrorism by the „grand Serbian" centres of power which were taking part in the genocide ideologically, by planning, commanding and executing it. Why is this happening to Bosniaks- one of the most peaceful peoples known to human civilization? (Bosniaks have not been performing any retribution, revenge, not to mention terror nor have been taking any terrorist actions against those who committed the worst war crimes-the crime of genocide.) The answer to the above question is in its multiple „causes„ of this complex subject. The first and most important is in the fact that the Serbian centres of power are trying to minimize the human (e) logic, the most difficult burden that is to be paid for – "mortgage" of crimes of genocide of Bosniaks. Serbian centres of power are presenting the Bosniaks, i.e. Muslims to the world as past/present/future terrorist threats of terror in Europe, and therefore the genocide committed (to them in BiH) was actually being shown as response to the level of threat that came/has been coming/ comes / will come from the Bosniaks as Muslims. In other words, why not saying that this artificially created story about the civil, religious War in BiH in which Milošević and Tuđman fought to "prevent" "establishing an Islamic state in the heart of Europe" actually "was suitable" for the International Community. This is why Europe "overslept" and allowed the genocide on its own territory at the end of the 20th century. Instead of helping the

victim of the worst war crime- the crime of genocide, Europe has even supported the idea of Islamophobia. Ironically enough, in Oslo City Hall in 2012, the leaders of the European Union (EU) were awarded the Nobel Peace Prize, for its historical role in promoting reconciliation, spreading and bringing peace to and reuniting a once-turbulent Continent.

Keywords: Islamophobia, Genocide, Terrorism. The European Union (EU)

Džemal Najetović
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

MEĐUNARODNA UMIJEŠANOST I ODGOVORNOST ZA GENOCID NAD BOŠNJACIMA

„Naše neprijatelje ne vezuje ništa osim želje da nas unište“. Tim stihovima je Zbigniew Herbert, pjesnik modernog doba, opisao opsadu Varšave u Drugom svjetskom ratu.

Sažetak

U pogledu dostavljanja humanitarne pomoći, oči svijeta bile su usmjerene na Sarajevo – grad heroj. Za to vrijeme, bez prisustva stranih novinara i kamera, VRS i VJ su izvršile genocid nad Bošnjacima. I nad onim Srbima koji nisu htjeli terorizirati svoje komšije Bošnjake i Hrvate, izvršili su brojne zločine. U Podrinju, Posavini, Krajini i Hercegovini izvršeni su masovni pokolji, otvarani koncentracioni logori i provedeno etničko čišćenje cijelih regija. Ovo su, u početku rata, uradili pripadnici VJ i VRS, a kasnije i HV i HVO. Bosna i Hercegovina je tako postala klaonica ljudi kojoj je, nakon što je JNA razoružala TO SRBiH, međunarodna zajednica, uvođenjem embarga na uvoz naoružanja, onemogućila da se brani, iako je bila svjesna da se u BiH, u ime suludih velikosrpskih i velikohrvatskih ideja, vrše najstravičniji zločini i genocid.

Nema sumnje da je postojala tolerancija Zapada prema ponašanju agresora na BiH, koji su nastojali uništiti BiH i Bošnjake.

U genocidu su stradali kako djeca tako i stare osobe, a posebno muškarci, prema kojima su neprijatelji postupali patološki okrutno u zavisnosti od ugleda, obrazovanja i sl. Nedvosmisleno je da su iza toga stajali zločinci sa velikim iskustvom u provođenju sistematskog terora i znanjem kako time postići što veći propagandni efekat. Ti zločinci su bili u sprezi sa agresorskim vojnim i civilnim vlastima, jer su ih te vlasti podsticale da čine zločine i genocid, nakon kojih nisu naređivale istragu.

Identičnost najbrutalnijih i najprimitivnijih oblika nasilja, na različitim, međusobno udaljenim, krajevima potvrda je da su genocid izvodili posebno obučeni, organizirani, izabrani i pripremljeni zločinci. To potvrđuje i isti odnos prema Bošnjacima u Trebinju, Gacku, Foči, Brčkom, Prijedoru, Srebrenici, itd., jer su ti krajevi međusobno udaljeni po više stotina kilometara, a teror nad ljudima se izvodio u različito vrijeme i na isti način. Tamo gdje je bio veći procenat Srba u strukturi stanovništva, bilo je i više masovnih ubistava, što se odnosi i na Hrvate. Osnovna karakteristika ovog genocida je u političkoj platformi sprečavanja nastanka muslimanske države u Evropi, te, u tom cilju, progona, pokrštavanja i fizičkog uništenja Bošnjaka.

Ključne riječi: Bošnjaci, genocid.

Uvod

Bošnjaci su sa velikim strpljenjem podnosili silna nasilja u pogledu imenovanja, te su pristajali da budu Jugosloveni, neopredijeljeni, vjerska grupa, etnička grupa, nacionalna manjina i sl., ali nikada nisu, ne samo masovno nego i uopće, prihvatali nametnuta imena: *Srbi* i *Hrvati*. Molim Boga da niko ne prođe takve teškoće kroz koje su prošli Bošnjaci, i da se niko ne izjašnjava time što nije - neopredijeljenim, sa *malim* ili *velikim* slovom i sl.

Za Bošnjake krucijalnu važnost ima država Bosna i Hercegovina. Nikada je nisu negirali i ljubomorno čuvaju njenu državnu tradiciju i integritet. Bez obzira što su više puta iskušavali tešku sudbinu koju su doživljavali zbog svog bošnjaštva, nikada ga se nisu odricali. Bošnjaci žele da sa svim svojim sugrađanima drugih nacija i vjera žive u miru, toleranciji i saradnji.

Istina je da Bošnjaci, gdje god žive, ne zaboravljaju svoj narodni identitet i maternji jezik. Istina je i to da ni stari dobri Bošnjani, ni Bošnjaci-muslimani, u cijeloj svojoj historiji ni prema kome nisu ispoljavali mržnju i nasilje, nisu započeli nijedan rat, nisu iz svoje države tjerali druge etničke i vjerske zajednice i nisu istrebljivali ljude, uopće, a posebno to nisu činili samo zbog toga što su takvi ljudi bili druge vjerske ili narodne pripadnosti.

Kada više nije bilo moguće otvoreno negirati postojanje BiH kao države i njenog najbrojnijeg naroda – Bošnjaka, tada je

negacija te države i naroda bila prikrivena navodnom borbom protiv *opasnih ekstremnih ideja* koje nastaju u tom narodu. Tako je tokom vladavine komunističkog režima cijelo vrijeme izmišljana opasnost od *Mladih muslimana*, muslimanskog nacionalizma, fundamentalizma i sl.

Mada je zvanična teorija i politika negirala postojanje Bošnjaka kao naroda sve do 1969. godine, nije se ustezala da nad Bošnjacima vrši stigmatizaciju i *pronalazi nacionalizam*, izmišljeni islamski fundamentalizam i, u posljednje vrijeme, tzv. islamski terorizam, za što nikada nisu postojale relevantne osnove, činjenice i dokazi koji bi takve tvrdnje dokazali, osim eventualnih pojava sasvim individualnih slučajeva pojedinaca koji prije spadaju u sferu psihijatrije, a nikako u oblast kulture i civilizacijskih načela bošnjačke prakse i politike, još od kada je u ovim krajevima islam nastao.

Bošnjake se tendeciozno stigmatizira i pozicionira u globalnu šemu satanizacije islama i, navodne, opasnosti koju oni predstavljaju po mir u svijetu. U vezi s tim, urađena je antiislamska literatura u kojoj su razni kvazinaučnici i islamofobi pisali o *ratnicima džihada* i opasnosti koju oni sa sobom nose po Evropu i svijet. A ti isti Bošnjaci-muslimani žive ovdje stotinama godina zajedno sa drugim narodima i nikada nisu izazvali bilo kakve ratove, ubijanja i sl. Naprotiv, često su bili objekt *oslobodilačkih* akcija izvršenih radi uništenja Bošnjaka (*Turaka*, u lokalnoj terminologiji). Ironija te kampanje sastoji se u činjenici da ti *ratnici-Bošnjaci* ni u minulom ratu, koji je stvarno i formalno vođen protiv njih, uopće nisu počinili nikakve zločine, a ako jesu, onda su oni pojedinačni i izolirani, dok su *branioci* demokratije i Evrope izvršili planske i sistemske masovne zločine, kojih se treba stidjeti cijeli svijet, zločine koji svijet opominju da vrijeme barbara nije prošlo i da brzo neće proći.

U sadašnjoj historijskoj konstelaciji, islamsko-kršćanski odnosi u Evropi bitno su determinirani sudbinom Bošnjaka u BiH. Duboko historijsko nepovjerenje prema ovoj muslimanskoj zajednici – Bošnjacima, nakon raspada SFRJ, bilo je, nesumnjivo, jedan od razloga za evropsku totalnu neaktivnost u zaustavljanju velikosrpske agresije na BiH, kada su nad Bošnjacima počinjeni stravični zločini. Kada je u pitanju genocid u BiH, evropska

pasivnost jako je ugrozila muslimansko-kršćanske odnose, ne samo na ovom kontinentu već i na globalnom, ekumenskom nivou. Ova se pasivnost može jedino objasniti naslijeđem ranijih islamsko-kršćanskih konfrontacija. Otuda sumnje kod muslimana u Evropi da je Evropa, zbog njihove pripadnosti islamu, izdala Bošnjake i dozvolila da se nad njima počine ratni zločin i genocid. Prisutnost Bošnjaka i drugih muslimanskih zajednica na Zapadu ne treba biti gledana kao prijetnja, nego kao mogućnost da se kroz iskreni dijalog grade mostovi razumijevanja između Zapada i islama.

U vezi s naprijed navadenim, akademik prof. dr. Muhamed Filipović u svojoj knjizi piše: „Bosanski duh lebdi nad Bosnom“, te kaže: „Ono što su tvorci zapadno-evropskog civilizacijskog uma željeli nametnuti i od čega, izgleda, nisu odustali je da onemoguće da BiH, kada u njoj već postoje muslimani i kada ih nije bilo moguće istrijebiti, postane ikada država koja će moći formirati svoje političko gledište i normalno funkcionisati. To je onaj um koji je razvio kolonijalnu dominaciju u svijetu, onaj um koji je vodio oba svjetska rata sa enormnim žrtvama svih vrsta, onaj um koji je iznjedrio male i velike Hitlere, Musolinije, Staljine i sl., koji se oglušavao o antisemitizam dok je on bio djelatan, a zatim iskupljivao svoje grijehe prema Jevrejima na račun Arapa i palestinskih interesa, eksteritorijalizirajući svoju mržnju na Jevreje u arapski svijet gdje ona nikada nije postojala i gdje je neprirodna koliko i mnogo opasnija. To je onaj um koji danas mačem i ognjem uvodi demokratiju i slobodu u mnoge države. Na kraju, što da se ne kaže, to je onaj um koji je otvoreno antimuslimanski i to je bio još od dana krunisanja Karla Velikog i Deklaracije o Evropi kao izuzetnom i samo kršćanstvu namijenjenom životnom prostoru, što je ostao u biti do danas.“[1]

Poljski pravnik Rafael Lemkin definirao je genocid kao dio napora da se naučno obradi holokaust i da se dođe do međunarodnog konsenzusa o vrstama sistematskog krvoprolića. To je objavljeno u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, 78 UNTS. 277, prihvaćeno i potvrđeno Rezolucijom 260 (III) A Generalne skupštine UN na zasjedanju od 9. 12. 1948. godine. Ovom konvencijom, zločin genocida je zabranjen.

[1] Navedeno djelo, Prosperitet, Sarajevo, 2006., 143 – 144.

Sve države potpisnice, uključujući i članice NATO-saveza, složile su se da je genocid „prema međunarodnom pravu zločin za koji se obavezuju da će ga spriječiti i kazniti".

Pojam *genocid* nastao je kao reakcija na holokaust i registriran je kao dio međunarodnog zakona. Tokom Hladnog rata, genocidi koji su se desili u Gvatemali i Ugandi bili su djelimično zanemareni rivalstvom u Hladnom ratu, koje je sprečavalo koordinirane međunarodne napore za primjenu Ženevske konvencije. Kako je Hladni rat završen, genocidi u BiH i u Ruandi doveli su do formiranja Međunarodnog suda za ratne zločine u Hagu i postali centar napora za ponovno uspostavljanje primjenjivosti Konvencije protiv zločina genocida iz 1948. godine, kao i za osiguranje pravnih, diplomatskih i ekonomskih sankcija protiv onih koji bi počinili genocid.

Genocid je specifično definiran kao čin čija je namjera da „uništi, u cjelini ili djelomično, jednu nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu kao takvu". Ti činovi uključuju ubistva, mučenja i napore da se spriječi rađanje i obnavljanje određene nacije.

Lemkin naglašava da taj pojam ne podrazumijeva nužno neposredno uništavanje cijele nacije. Ustvari, on prije predstavlja „koordinirano planiranje različitih akcija koje imaju za cilj uništenje suštinskih temelja života nacionalnih grupa". Među ciljeve za uništenje, prema takvom planu, Lemkin ubraja: kulturne institucije, jezik, osjećanje pripadnosti jednoj naciji, sigurnost privatnog vlasništva, slobodu, zdravlje, dostojanstvo i ljudski život.

Ključni kriterij za genocid, prema Lemkinu, jeste da je on „usmjeren protiv nacionalne grupe kao entiteta" i da se nasilje nad pojedincima vrši „ne u njihovom individualnom svojstvu, već u svojstvu članova određene nacionalne grupe".[2]

Roy Gutman ističe da: „Poricanje genocida dovodi do novih laži, novih obmana i budućih grešaka. Tenzije među vodećim političkim figurama stalno rastu i ne znam kako će se to sve riješiti."[3]

[2] Rafael Lemkin, *Uloga sila Osovine u okupiranoj Evropi: Okupacioni zakoni, analiza vlade, prijedlozi za obeštećenje*, New York: Howard Fertig, 1973.

[3] Roy Gutman, intervju za *Preporod*, 15. 2. 2012., 20.

Mnogi negiraju vjerski motiv u napadu na BiH i Bošnjake. To su oni koji su tri godine odbijali da se dozvoli NATO-snagama da zaustave agresiju na BiH i dopuste bh. patriotama da se odbrane, a prije svega to su velike svjetske sile: SAD, Ruska Federacija, Francuska, Njemačka, Kanada i Velika Britanija. Nakon što je Londonska konferencija 1992. godine potvrdila teritorijalni integritet i suverenitet BiH, međunarodne snage su prešle na *takmičarski* jezik, u kojem je bh. vlada bila jedna od tri *zaraćene strane*.[4]

Odnos međunarodne zajednice i pojedinih država članica Nato-saveza prema ratu i genocidu u BiH

Organizirani progoni u BiH od 1992. do 1995. godine predstavljali su pokušaj da se uništi bošnjačka i bosanskohercegovačka multireligijska kultura, da se unište Bošnjaci kao narod, i država BiH. Ta kampanja sastojala se od uzajamno prepletenih elemenata kulturnog istrebljenja, masovnih likvidacija, organiziranog silovanja i cijelog zbornika eufemizama, kao što je, npr., *etničko čišćenje*.[5] Proganjanje civilnog stanovništva po etničkim principima ne spada u rat, nego u genocid. Opsade i razaranje gradova su, također, bliže genocidu nego ratu.

Premda su Bošnjaci mogli preživjeti kao pojedinci unutar izbjegličkih logora, bilo im je namijenjeno da budu uništeni, i kao narod, i njihova kultura, a planirano je da se država BiH podijeli između vjerski *pročišćenih* hrišćanskih/kršćanskih država Srbije i Hrvatske.

Za OUN, EU, SAD i države članice NATO-saveza priznati postojanje genocida u BiH značilo je priznati da su one ne samo kršile Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, odbijajući da ga spriječe i kazne, već i da ga toleriraju i nagrađuju snage koje su ga provele, dodjeljujući im zauzete teritorije. Embargo na uvoz oružja, koji su nametnuli

[4] Isto, str. 174-175.

[5] „'Etničko čišćenje' je eufemizam za potpuno uništenje slavenskih muslimana kao naroda i njihove kulture, te stvaranja čistih kršćanskih država na ruševinama nekad multireligijske BiH.“ Michael A. Sells, Iznevjereni most – religija i genocid u Bosni, Sedam, Sarajevo, 2002., 129.

Ujedinjeni narodi, izraz je nepravedne politike OUN, EU i SAD prema BiH. On je srpskoj i hrvatskoj vojsci omogućio ogromnu prednost u teškom i lahkom naoružanju. Time je prekršen član 51. Povelje Ujedinjenih naroda, koji svakoj priznatoj državi-članici garantira pravo na samoodbranu. Taj embargo povećao je neravnotežu snaga, što je omogućilo da genocid bude nekažnjeno izveden.

Mnogi su negirali, ne pozivajući se na historiju i definiciju samog termina, da je uopće došlo do genocida u BiH.[6] Takva negiranja nanijela su veliku štetu. Malo ko je bio spreman povjerovati da se cijeli jedan narod uništava zato što pripada islamskoj vjeri i da vlade koje imaju moć da genocid spriječe odbijaju da to učine. U vrijeme kada je iskorjenjivan jedan cijeli narod-Bošnjaci, oni koji su to priželjkivali neprekidno su govorili da u tom ratu nema nevinih, svi su učesnici u njemu isti i da ljudi koji pate zaslužuju ono što ih je zadesilo. Ukoliko se prihvate činjenice o genocidu u BiH, masovnom ubijanju ljudi iz prostog razloga što su oni to što jesu, dovodi se u pitanje suštinsko vjerovanje u mogućnost pravednog utemeljenja ljudskog postojanja. Kako god bilo slabo argumentirano negiranje zločina genocida u BiH, ono može biti efikasno utoliko što će umanjiti javnu želju za kompliciranim procesima da se primijeni Ženevska konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida.

U optužbama za genocid, ogromna većina žrtava bili su Bošnjaci. Optužnice su zasnovane na izuzetno preciznim istraživanjima. Veći dio ogromne zbirke dokaza i svjedočanstava bio je na raspolaganju javnosti još od ljeta 1992. godine. To potvrđuje da se genocid u BiH odigrao pred široko otvorenim očima cijeloga svijeta.

Srebrenica je postala simbol neuspjeha da se primijeni Ženevska konvencija o sprečavanju genocida. Srebrenica, pretežno bošnjački grad, bila je centar drevne kulture u BiH. Kada su, 16.

[6] Ta se negiranja obično zasnivaju na pretpostavci da, sve što je manje od Auschwitza, nije genocid. Međutim, usvajanje Ženevske konvencije od 1948. godine, kojom se genocid zabranjuje, bio je pokušaj da se izbjegne zamjena svih oblika organiziranog uništavanja nekog naroda s holokaustom, a da se od holokausta još uvijek može naučiti. Šire vidjeti u: Charles Krauthammer, „Gdje povući liniju kod genocida?“, *Washington Post*, 11. 12. 1992.

aprila 1993. godine, jedinice VRS ušle u enklavu Srebrenica, UN su Srebrenicu proglasili *sigurnom zonom* UN-a i ovlastili Zaštitne snage UN u BiH (UNPROFOR) da u nju dostavljaju humanitarnu pomoć i koriste snage NATO-a kako bi je zaštitile. Za manje od mjesec dana poslije toga, još pet drugih gradova proglašeno je *sigurnim zonama*.[7]

Više od godinu dana, Bošnjaci u Srebrenici živjeli su u gladi, dok je VRS sprečavala većinu UN-konvoja da uđu u opkoljenu enklavu, a vojni komandanti UNPROFOR-a odbijali su da iskoriste ovlaštenja i upotrijebe *nužna sredstva* kako bi razbili blokadu. Jedan izvještaj, podnesen UN-u, koji je nagovijestio da bi enklave trebalo napustiti, uprkos rezolucijama UN-a, poslužio je kao zeleno svjetlo srpskim vojnim komandantima. U ljeto 1995. godine, VRS je ušla u *sigurne zone* UN-a Srebrenicu i Žepu, dok su funkcioneri UN-a i dalje odbijali zahtjeve za zračnom intervencijom NATO-snaga. Nakon što su ove *sigurne zone* pregažene, Ratko Mladić je popio zdravicu s pukovnikom Thomom Karremansom, komandantom holandskog kontingenta snaga UN-a u Srebrenici.

Vojska RS je nekažnjeno kršila sve rezolucije VSUN koje su zahtijevale slobodan protok humanitarne pomoći, raspuštanje koncentracionih logora i zaštitu civilnog stanovništva.[8] Tražeći dvostruki ključ za bilo kakvu akciju NATO-snaga (odobrenje kako vojnih i civilnih komandanata snaga UN-a tako i NATO-vih komandanata), VSUN je spriječilo svako efikasno odvraćanje za uzimanje *mirovnjaka* kao talaca. Pune tri godine UN su se *borile* da prebace minimum hrane u enklave Srebrenicu i Žepu. Nakon što su neki mirovnjaci uzeti kao taoci, a drugima zaprijećeno da će biti uzeti kao taoci, narod u tim *sigurnim zonama* – kojem je bilo zabranjeno adekvatno naoružavanje da bi se odbranio, i koji je do tada održan u životu – prepušten je VRS, za masovne likvidacije.

Zablude vezane za donošenje političkih odluka tokom rata u BiH bile su prisutne kod najviših svjetskih autoriteta. One se, npr., mogu vidjeti i u izjavama predsjednika SAD Billa Clintona. Kao

[7] Rezolucija broj 819 VSUN. Na dan 6. 5. 1993. godine, VSUN usvojilo je Rezoluciju broj 824, kojom su Bihać, Sarajevo, Žepa, Goražde i Tuzla proglašeni sigurnim zonama.

[8] David Rieff, „Institucija koja nije vidjela zlo“, *New Republic*, 12. 2. 1996., str. 19-24.

kandidat za predsjednika 1992. godine, on je predložio upotrebu NATO-vih zračnih snaga kako bi se Bošnjaci spasili od „smišljenog i sistematskog istrebljenja, zasnovanog na etničkom porijeklu“. Na dan 10. 2. 1993. godine, predsjednik Clinton je još uvijek priznavao masovno kršenje ljudskih prava u BiH, ali je govorio o *ograničavanju sukoba*. Ograničavanje je bila politika vlada SAD, Francuske i Velike Britanije (Clinton, Mitterand i Major). Ta politika, ustvari, služila je da se dio po dio BiH preda osvajanjima srpske i hrvatske vojske. Clinton je, u vezi s tim, 25. aprila 1993. godine, izjavio: „Hitler je poslao desetine hiljada vojnika u tu regiju i nikad je nije uspio pokoriti.“ Clintonova administracija, ipak, bila je prisiljena da djeluje. Podržan NATO-vim zračnim udarima na skladišta municije VRS i njihove komunikacije u BiH, pomoćnik ministra vanjskih poslova SAD Richard Hoolbrooke poveo je pregovore čiji je rezultat bio Dejtonski mirovni sporazum, od 22. 11. 1995. godine. Ubrzo nakon toga, zamjenik ministra vanjskih poslova SAD, Strobe Talbot, javno je osudio ideju da je bosanska tragedija bila neizbježna posljedica *drevnih antagonizama*, što je, ustvari, balkanski stereotip, podržavan pune dvije godine od iste te administracije.[9]

Dana 7. maja 1993. godine, ministar vanjskih poslova SAD Warren Christopher vratio se iz Evrope, s balkanskim stereotipom, kako bi objasnio zašto NATO-snage odbijaju da spriječe ubijanje. U svjedočenju pred Kongresom SAD, on se pozvao na „drevne antagonizme“ i govorio o bh. katastrofi kao o „problemu iz pakla“.

Postojala je još jedna balkanistička tvrdnja, koju su zastupali Slobodan Milošević i Radovan Karadžić, te Vlada Velike Britanije. Radilo se o tvrdnji da je dvostrana agresija na BiH *građanski rat*, *unutarnja stvar*, *etnički sukob* i sl.

U septembru 1995. godine, kada je NATO, konačno, upotrijebio zračne udare kako bi slomio opsadu Sarajeva, ukupni gubici NATO-snaga bili su dva nestala francuska pilota. Da su u 1992. godini ti udari, ili vjerodostojne prijetnje udarima, bili upotrijebljeni kako bi se zabranio svaki genocidni čin sa svake strane, ne samo što bi se spasio ogroman broj Bosanaca (svih vjera)

[9] Michael A. Sells, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002., 165-168.

već i životi više od 200 mirovnjaka UN-a.[10] Nakon tri sedmice veoma selektivnog bombardiranja, u septembru 1995. godine, NATO-snage su slomile opsadu Sarajeva. Međutim, NATO-savez se zabrinuo da bi daljnji udari mogli sasvim uništiti VRS. Pune tri godine zapadni vojni eksperti izjavljivali su kako je VRS nedostupna zračnim snagama i nepobjediva. Nakon tri sedmice zračnih udara, NATO se uplašio da bi se ta ista vojska mogla raspasti, što bi uzrokovalo *destabilizirajući preokret u ravnoteži snaga*.[11]

Jedan od stereotipa odnosio se na *nadljudskog srpskog ratnika*, koji je u Drugom svjetskom ratu na jugoslavenskom ratištu vezao brojne nacističke divizije. Tako su tvrdili pentagonski planeri i eksperti. Isti su ignorirali neherojsko ponašanje srpskih militarista (masovne napade teškim naoružanjem na slabo branjena naselja, silovanja, pljačke i sl.). Osim toga, zvanični komentari MO SAD kršili su osnovni vojnički princip: „Nikad ne smiješ reći agresoru šta možeš učiniti, a šta ne. Čak i ako ne namjeravaš djelovati, nikada ne dopusti da agresor zna šta može očekivati." Komentari iz Pentagona o beskorisnosti zračnih udara kako bi se prekinuo genocid i o nemogućnosti da se on zaustavi bez ne malih žrtava, bili su znak da SAD i NATO-snage neće reagirati, bez obzira na to koliko je ozbiljan napad VRS – što je bilo *zeleno svjetlo* za daljnji genocid.[12]

Zaključna razmatranja

Političari država–članica NATO-saveza, imali su moralnu i pravnu obavezu da podrže Povelju UN-a, koja svakoj državi garantira pravo na samoodbranu, kao i Ženevsku konvenciju iz 1948. godine, koja od svih država potpisnica zahtijeva ne samo da spriječe genocid već i da ga kazne. Time što su odbile da dozvole BiH da se sama brani, ili da iskoristi moć NATO-a kako bi je on odbranio, ti lideri uključili su se u jednu vrstu pasivnog nasilja,

[10] Isto, 172.
[11] Michael A. Sells, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002., 165.
[12] Isto, 164-165.

uspostavljajući parametre unutar kojih se ubijanje može izvesti nekažnjeno.[13]

Nemoralno izjednačavanje *strana u sukobu* dovelo je i do političkog izjednačavanja. U junu 1992. godine, ministar vanjskih poslova Velike Britanije Douglas Hurd zauzeo je *pokroviteljski* stav prema žrtvama jednako kao i prema počiniteljima zločina: „Tamo gdje nema želje za mirom, mi ga ne možemo osigurati". Ovaj stereotip neprekidno je korišten (i u ratu, a i poslije) kako bi se obznanilo da su sve strane u ratu u BiH podjednako krive. Pozicija prebacivanja krivice na *sve strane* falsificirala je značajne razlike između planskog i sistematskog genocida kojeg su izvele srpske i hrvatske snage, te pojedinačnih zločina počinjenih od strane pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, koji nisu imali nikakve veze s bilo kakvom općom zločinačkom politikom, osim eventualnih pojava sasvim individualnih slučajeva pojedinaca koji prije spadaju u sferu psihijatrije.

Kada su politički lideri Srbije, Crne Gore i Hrvatske prisvojili nacionalnu mitologiju, koju je podržavala ogromna vojna sila, a štitile pojedine države-članice NATO-saveza, ona se pretvorila u *ideologiju genocida*. Ta ideologija označava niz simbola, obreda, stereotipa i djelomično prikrivenih pretpostavki koje dehumaniziraju jednu naciju i opravdavaju upotrebu vojne sile da bi se ona uništila, a zauzvrat su ojačani ekonomskim, političkim i vojnim koristima tog uništenja.[14]

Negiranje i progoni Bošnjaka u svijetu su štetni i predstavljaju veliki politički promašaj. Umjesto negiranja, korisnije je afirmirati Bošnjake, njihovu historiju, kulturu, običaje, tradiciju, način života, organizaciju porodice, ulogu žene, narodnu poeziju, muziku, umjetnost, folklor itd. U svijetu se trenutno čine ogromni napori da se kako bilo stvori *činjenična osnova* za osporavanje i onemogućavanje bilo kakve osude nasilja nad muslimanima. Kako je moguće getoizirati, progoniti i terorizirati nekoga, a očekivati simpatije i prijateljstvo od njega? Dvadeset prvo stoljeće bit će stoljeće sveopće integracije svijeta u jednu cjelinu, stoljeće ljudskih

[13] Isto, 169.
[14] Michael A. Sells, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002., 46.

prava i prevazilaženje svih oblika separacije među ljudima. Uprkos svemu što razdvaja ljude, svi smo mi pripadnici jednog čovječanstva, i zbog toga trebamo više uvažavati jedni druge. Svaki govor neistine i mržnje je za osudu. Onaj ko prakticira svoju slobodu mišljenja treba voditi računa da, pri tome, ne vrijeđa i ne ponižava druge.

Literatura

- Filipović Muhamed, *Bosanski duh lebdi nad Bosnom*, Prosperitet, Sarajevo, 2006**.**
- Rafael Lemkin, *Uloga sila Osovine u okupiranoj Evropi: Okupacioni zakoni, analiza vlade, prijedlozi za obeštećenje*, New York: Howard Fertig, 1973.
- Michael A. Sells, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002.
- VSUN, Rezolucija broj 819 i 824, 6. 5. 1993.

Ostali izvori

- Charles Krauthammer, „Gdje povući liniju kod genocida?“, *Washington Post*, 11. 12. 1992.
- Roy Gutman, intervju za *Preporod*, 15. 2. 2012.
- David Rieff, „Institucija koja nije vidjela zlo“, *New Republic*, 12. 2. 1996.
- Internet: http://www.npr.org.

PRILOZI:

1. Izvodi iz knjige Tejlora Brenča: Hrvajuća historija sa Predsjednikom - Klintonove trake[15]

O Bosni i Hercegovini, Predsjednik Klinton je rekao da je njegova vlada bila podijeljena oko prijedloga za direktnu intervenciju da se zaustave neslavni grčevi nasilja, etničkog čišćenja koje je morilo bivšu Jugoslaviju od kraja Hladnog rata.

[15] Also available at: http://www.npr.org./templates/story/story.php?storyld=113269412

Rekao je da su general Kolin Pauel i drugi davali preporuke protiv raznih vojnih opcija, obrazlažući to da su zračni udari primamljivi i sigurni, ali da ne mogu iznuditi primirje i da bi kopnene snage SAD bile izložene neprijateljski nastrojenim strancima na teškom terenu. Za nekoliko sedmica, nova administracija je istražila ideje za ukidanje međunarodnog embarga za isporuku oružja regionu, objašnjavajući da embargo kažnjava bošnjački narod, koji je najslabiji i najveća žrtva u Bosni i Hercegovini.

Za razliku od susjeda u Srbiji i Hrvatskoj, velika muslimanska populacija u Bosni i Hercegovini je bila izolirana i bez pristupa oružju krijumčarenom preko granica. Vlada RBiH je htjela da se embargo ukine kako bi se njen narod mogao braniti, i time otvoriti priliku za vojni balans između antagonista koji bi mogao dovesti do političkog rješenja. Klinton je rekao da su američki saveznici u Evropi blokirali prijedloge da se prilagodi ili ukine embargo. Svoje protivljenje su pravdali na vjerovatnoći humanitarnog karaktera, govoreći kako bi više oružja samo nadolilo vatru na krvoproliće, ali privatno, rekao je predsjednik, ključni saveznici su se pravdali da bi nezavisna Bosna i Hercegovina bila *neprirodna* kao jedina muslimanska država i nacija u Evropi.

Klinton je rekao da su evropski lideri favorizirali embargo na uvoz naoružanja tačno zbog toga što je zapečatio bosanskohercegovački gubitak. Što je još gore, dodao je, izvrdavali su se brojnim alternativama kao opasnošću za nekih osam hiljada evropskih mirovnjaka raspoređenih u Bosni i Hercegovini da štite interventne isporuke hrane i medicinskih zaliha. Prigovarali su američkom stavu da predlaže promjene u politici bez američkih vojnika izloženih riziku na terenu. Dok su držali svoje mirovne snage kao znak prednosti, efektno su pretvorili ove trupe u štit za stameno komadanje Bosne i Hercegovine od strane agresorskih srpskih snaga.

Kada sam izrazio šokiranost takvim cinizmom, koji je podsjećao da slijepu diplomatiju koja se primjenjivala prema Jevrejima tokom Drugog svjetskog rata, predsjednik Klinton je samo slegnuo ramenima.

Klinton je rekao da je francuski predsjednik Fransoa Miteran bio posebno bezobziran, govoreći da Bosna i Hercegovina

ne pripada Evropi, i da su britanski zvaničnici također govorili o bolnoj, ali realnoj, obnovi kršćanske Evrope.

Nasuprot Velike Britanije i Francuske, rekao je da je bio njemački kancelar Helmut Kol, koji je, između ostalih, podržavao korake za razmatranje embarga Ujedinjenih nacija na naoružanje, u čemu dijelom nije uspio jer Njemačka nije imala mjesto u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija.

Klinton je zvučao kao da je bio obavezan da iznova krene. Upao je usred ovih profinjenih ograničenja za nove liderske opcije kako bi zaustavio bosanskohercegovačko masovno sektaško nasilje.

2. Orhan Pamuk: Strah od muslimana opasno stavlja na kušnju sekularnu tradiciju Evrope

The Guardian je objavio tekst turskog nobelovca Orhana Pamuka, u kome on upozorava da Evropa, nažalost, postaje konzervativno mjesto u kojem dominira religiozni i etnički identitet. „Cijeli sam život proveo na granicama kontinentalne Evrope. S prozora moje kuće ili ureda, preko Bosfora, vidio bih Aziju s druge strane, i kad god bih razmišljao o Evropi i modernom dobu, osjetio bih se, kao i ostatak svijeta, pomalo provincijalnim. Kao i milioni ljudi koji ne žive na Zapadu, sopstveni sam identitet morao da spoznam promatrajući Evropu izdaleka, i tako, u procesu stvaranja identiteta, često se pitao što bi to Evropa mogla da predstavlja za mene i za sve nas. Istanbul se nalazi tačno tamo gdje Evropa počinje, ili se završava. (...) U isto vrijeme, evropski hor konzervativnog, nacionalističkog protesta protiv mogućeg ulaska Turske u Uniju postajao je sve glasniji, pogotovo u Njemačkoj i Francuskoj. Ukoliko je religija ta koja određuje evropske granice, posmislio sam, onda je Evropa kršćanska civilizacija. U tom slučaju, Turska, čijih je 99% stanovništva muslimansko, možda geografski i jeste evropska, ali za nju nema mjesta u EU. Ali, da li bi Evropljani bili zadovoljni ovako šturom definicijom njihovog kontinenta? Ipak, nije kršćanstvo postavilo Evropu za primjer ljudima koji žive u nezapadnom svijetu, već niz socijalnih i ekonomskih transformacija i ideja koje su Evropljani razvijali tokom stoljeća. Neopipljiva sila koja je Evropu pretvorila u magnet

za ostatak svijeta tokom prošla dva stoljeća jeste, prosto rečeno, moderno doba. Kao što su nas pouzdane povijesne čitanke učile, moderno doba je proizvod stopostotno evropskih dostignuća, poput renesanse, prosvjetiteljstva, Francuske i industrijske revolucije. Najbitnije u svemu tome jeste to što sile koje su uslovile promjene te paradigme nisu bile religiozne, već sekularne. Sada, kada se Evropa bori sa krizom u eurozoni, uz usporeno širenje EU, preostao je sasvim mali broj nas koji i dalje razmišljamo i razgovaramo o tim temema. A, nažalost, izblijedjelo je i pozitivno interesiranje u vezi sa mogućim budućim članstvom Turske. Dijelom, jer je sloboda mišljenja u Turskoj, nažalost, nedovoljno razvijena. Ipak, nesumnjivo najbitniji razlog jeste veliki upliv muslimanskih imigranata iz sjeverne Afrike i Azije u Evropu, zbog kojeg je kod velikog broja Evropljana omčom sumnje i straha obavijena ideja da država čije je većinskog stanovništvo muslimansko postane dio EU. Jasno je da je taj strah razlog zbog kojeg Evropa podiže zidove na granicama i polahko okreće leđa svijetu. Kako slogan *liberte, egalite, fraternite* pada u zaborav, i Evropa, nažalost, postaje konzervativno mjesto u kojem dominira religiozni i etnički identitet.“[16]

3. OUN razmatra psovanje Boga kao krivično djelo

Nakon što je antiislamski film *Nevinost muslimana* izazvao nemire širih razmjera u cijelom svijetu, UN će ove sedmice ponovo razmotriti zakon o blasfemiji, o kojem se govori već čitavu deceniju. Lideri islamskih zemalja izrazili su zabrinutost zbog nasilja koje je ovaj film izazvao. Zbog toga su pozvali na uvođenje međunarodnog zakona prema kojem bi blasfemija bila krivično djelo. „Zahtijevamo od Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija da donesu zakon koji bi zabranjivao sličan govor mržnje koji ima za cilj da potakne mržnju i posije sjeme razdora“, kazao je pakistanski premijer Radža Pervaiz Ašraf, i dodao da će predsjednik Pakistana tokom svog obraćanja na sjednici UN-a pokrenuti ovo pitanje. Isto je najavio i turski premijer Redžep Taip Erdoan. Kritičari ovog pristupa rješenja problema ove vrste

[16] „Preporod“, 15. 11. 2012., 56.

smatraju da bi takav zakon bio samo povod za kršenje ljudskih prava, te da bi represivni režimi ovaj zakon mogli iskoristiti da zatvaraju disidente. „Ljudska prava ne služe da bi štitila religiju, nego ljude. Ko će, uopće, donositi odluke o tome šta je blasfemija“, kazala je Courtney Radsch iz Udruženja Freedom House. Generalni sekretar UN Ban Ki-moon je prošle sedmice sugerirao da bi se sloboda govora trebala ograničiti kada se koristi da provocira i ponižava.[17]

4. Karakteristična reagiranja na film *Nevinost muslimana* i antiislamistu Andersa Breivika

Njemački ministar vanjskih poslova Guido Westerwelle osudio je planove organizacije krajnje desnice *Pro Deutschland* da prikaže film *Nevinost muslimana*. „Oni koji vrše nasilje u arapskom svijetu predstavljaju svoj narod u tako maloj mjeri koliko i aktivisti krajnje desnice Njemačku. Ne treba da slušamo one koji siju sjeme sukoba i konflikta putem nasilja, ekstremizma, netolerancije i fundamentalizma“, rekao je Westerwelle.[18]

Antiislamistu Andersa Behringa Brejvika (Breivik) očarala je njemačka neonacistkinja Beate Šepe (Zschaepe), koja je sudjelovala u ubistvima devetero imigranata i jedne policajke u Njemačkoj. Brejvik je poslao pismo neonacistkinji hvaleći njenu ulogu u deset ubistava imigranata, nazivajući je „hrabrom heroinom nacionalnog otpora“. Pozvao ju je da svoje predstojeće suđenje iskoristi za širenje desničarske propagande, te da ljudima „pokaže svoje političke motive“ za sve što je napravila.

Brejvik je svoju očaranost pretočio na tri stranice pisma, u kojem je pokazao svoje divljenje prema Beati i prema načinu na koji je sa svojim kolegama pokušavala stvoriti podlogu za *četvrti rajh*. Ona je uhapšena u novembru 2011. godine.[19]

[17] „Preporod“, 1. 10. 2012., 48.
[18] Ibid.
[19] „Dnevni avaz“, 21. 11. 2012., 22.

5. Pentagon ukinuo kurs na kome se *propovijedalo* protiv islama[20]

Na kursu za američke više oficire predavač potpukovnik Matthew Dooley je *propovijedao* da je islam američki neprijatelj, te sugerirao da bi SAD u konačnici, poput Hirošime u Drugom svjetskom ratu, mogle uništiti islamske svete gradove Meku i Medinu, bez obzira na civilne žrtve, prenose agencije. „On mrzi sve pred čim vi stojite i nikada neće koegzistirati s vama, osim ako se ne predate“, rekao je instruktor Dooley u prezentaciji za studij „Joint Forces Staff Collegea“ u Virginiji. Ovaj fakultet uči oficire i vladine službenike o temama vezanim za planiranje i provedbu rata. „Sada nam mora biti jasno da ne postoji nešto što bismo mogli nazvati 'umjerenim islamom'. Sjedinjene Američke Države zato sada moraju jasno pokazati svoje namjere. Ta barbarska ideologija više se neće tolerirati. Islam se mora promijeniti, ili će se dovesti do samouništenja“, rekao je Dooley tokom predavanja na kursu i dodao da „to ostavlja otvorenom opciju da historijski presedani Dresdena, Tokija, Hirošime, Nagasakija budu nastavljeni i dovedu do uništenja Meke i Medine“.

Pentagon je obustavio kurs krajem aprila, kada je jedan od polaznika prigovorio programu kursa. FBI je, također, promijenio neke od obuka svojih agenata, nakon što je otkriveno da su, također, bile kritične prema islamu. Učenje na vojnom kursu bilo je u suprotnosti s tvrdnjama američkih dužnosnika tokom proteklog desetljeća da je „Amerika u ratu protiv islamskih ekstremista, a ne samo religije“, upozoravaju analitičari.

Dooley je, također, pretpostavio, za potrebe svog teorijskog ratnog plana, da su Ženevske konvencije, koje su postavile standarde oružanih sukoba, *nerelevantne*. „Ovo bi ostavilo otvorenu mogućnost ponovnog rata na civilno stanovništvo gdje god je to potrebno, dodao je Dooley, čiji ratni plan predlaže neke od mogućih ishoda kao što su 'Saudijska Arabija na rubu gladi'... 'Islam sveden na kultni status'“.

Priča se pojavila u javnosti nakon što je primjerak nastavnog materijala s kursa postavljen na internet, na blogu *Danger Room*, internetske stranice *Wired.com*, a što je i glasnogovornik Pentagona potvrdio. Dooley i dalje radi na fakultetu, ali više ne predaje, potvrdio je predsjednik združenog stožera, general Martin Dampsey.

[20] „Preporod“, 15. 5. 2012., 54.

Dooley je nakon diplome s američke vojne akademije West Point 1994. godine dobio čin drugog poručnika, a služio je u Njemačkoj, Bosni i Hercegovini, Kuvajtu i Iraku. Dobitnik je brojnih nagrada, uključujući i Brončanu zvjezdanu medalju, koja je četvrto najveće američko borbeno odlikovanje. U onom što je nazvao model za kampanju *transformacije* islama, Dooley je pozvao na „direktno ideološko i filozofsko sučeljavanje s islamom". On nadalje tvrdi da je islam već objavio rat Zapadu, a posebno SAD-u. „Stoga je nelogično nastaviti s trenutnom strategijom SAD-a", koja, kaže Dooley, „pretpostavlja da ima načina za pronalaženjem zajedničkih osnova s islamskim vjerskim vođama, bez 'ulaska u skoro potpuni rat'".

Kurs o islamu korišten je od 2004. godine, ali nije bio dio potrebne jezgre nastavnog plana i programa. Nuđen je pet puta godišnje, s oko 20 učenika svaki put. Iako je Dooley predavao na spomenutom fakultetu od augusta 2010. godine, nejasno je kada je preuzeo taj određeni razred zvan *Perspektive islama i islamskog radikalizma*. Zajedenički stožer suspendirao je tečaj kada je dobio studentski prigovor, a u roku nekoliko dana Dempsey je naredio pregled sveg materijala u svim branšama, ne bi li bio siguran da se ne koristi antiislamski materijal. Naglasio je, također, da je sporni tečaj u protivnosti s "američkim pogledom na religijsku slobodu i kulturnu svijest". „Bio je, jednostavno, potpuno neprimjeren i protiv naših vrijednosti. Nije se radilo o gušenju liberalne misli, već je bilo neprikladno i akademski neodgovorno", rekao je Dempsey. „Pentagon istragom želi utvrditi da li je neko iznad profesora odobrio materijal za kurs i da li je u ovom slučaju poštivana procedura odobravanja", rekao je pukovnik Dave Lapan, glasnogovornik Dempseya.

„Problem negativnih prikaza islama u saveznoj Vladi nije nov. Naime, šestomjesečni pregled koji je FBI pokrenuo po pitanju njihovih agenata, otkrio je 876 uvredljivih ili netačnih stranica koje su se koristile u 392 prezentacije, uključujući PowerPoint 'slajd' koji kaže da FBI ponekad može iskriviti ili suspendirati zakon u protivterorističkim istraživanjima", ističu analitičari. Začuđujuće je da brojni zapovjednici, kapetani i pukovnici, koji su prošli kurs, nisu osjetili potrebu da kažu javnosti da se nešto prilično čudno dešava u američkoj vojsci, ističe se u izvještaju BBC-a.

Džemal Najetović, Ph.D.
Faculty of Law of the University of Zenica

INTERNATIONAL INVOLVEMENT AND RESPONSIBILITY FOR GENOCIDE AGAINST BOSNIAKS

"The only thing in common between our enemies is their desire to destroy us." (Zbigniew Herbert, a poet of the modern times used these verses to describe the siege of Warsaw in the WW2)

Summary

In terms of the delivery of humanitarian aid, the eyes of the world were focused on Sarajevo - a city hero. During this time, without the presence of foreign journalists and camera, VRS and VJ carried out the genocide against Bosniaks. They committed numerous crimes as well against the Serbs who did not want to terrorize their Bosnian and Croatian neighbors. Mass executions, the opening of the concentration camps and ethnic cleansing of the entire regions were executed in the Drina valley, Posavina, Krajina and Herzegovina. In the beginning of the war these were done by the members of the VJ and the VRS, and later by the HV and HVO. Bosnia and Herzegovina has thus become an abattoir which, after the JNA had disarmed TO SRBiH, was disabled to defend itself by the international community by introducing an embargo on the export of arms although they were aware that in BiH the most terrible crimes and genocide were taking place in the name of Great Serbian and Great Croatian lunatic ideas.

There is no doubt that there was a tolerance of the West towards the behavior of the aggressor in Bosnia, who tried to destroy Bosnia and Bosniaks.

The genocide was directed against children and old people, and especially against men, towards whom the enemy acted pathologically cruelly, depending on their reputation, education and the like. It is undisputed that it was orchestrated by the criminals with extensive experience in conducting systematic terror and the knowledge of how to achieve a maximum propaganda effect. These

criminals were in conjunction with the aggressors´ military and civil authorities, because the government encouraged them to commit crimes and genocide, after which they refused to order an investigation.

Uniformity of the most brutal and the most primitive forms of violence in different and distant regions confirms that genocide was performed by specially trained, organized, selected and prepared criminals. This was confirmed by the same treatment of Bosniaks in Trebinje, Gacko, Foca, Brcko, Prijedor, Srebrenica, etc., because these areas were far from each other by hundreds of miles, and the terror of the people was performed at different times and in the same way. Where there was a higher percentage of Serbs in the structure of the population, there were more mass murders, which also applies to the Croats. The basic characteristic of this genocide is the political platform of preventing a "Muslim state" in Europe and, to this end, the prosecution, the physical destruction and the baptism of Muslims.

Key words: Bosniaks, genocide

Mevludin Dizdarević
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

FILM I POPULARNA PERCEPCIJA ISLAMA

Sažetak

Naslovna tema ovog znanstvenog skupa obavezuje nas na propitivanje onih fenomena koji u značajnijoj mjeri utječu na popularnu percepciju islama. S obzirom na masovnost konzumenata i propagandni potencijal koji sa sobom nosi, ne treba imati nimalo dvojbi da film ima značajan upliv na savremeno javno mnijenje pa, prema tome, i na recepciju islama i muslimana. Filmska umjetnost, ili industrija filma, kao izraz i oblik masovne kulture (ne ulazeći u kontradiktornosti koje ovaj pojam u sebi nosi) svojim perfidnim propagandističkim metodama decenijama utječe na popularnu imaginaciju miliona ljudi. Veliki filmski hitovi, pored sjajne zabave koju nam svakodnevno podaruju, u naš nutarnji svijet importiraju i određeni ukus, ideologiju, političke stavove, (re)definiraju historijske istine, određuju prijatelje i stvaraju neprijatelje. Samim tim, smatram da bi bilo neodgovorno previdjeti njegov potencijal i refleksije na kreiranje islama i muslimana kao globalne opasnosti. Ne tvrdim da svaki film ima skrivenu agendu i ideološko-propagandističku strategiju. Ali, smatram da bi bilo neodgovorno filmu prilaziti kao pukoj zabavi, umjetnosti koja je rasterećena od ideoloških i inih natruha. Stoga ću se u ovom radu baviti recepcijom islama na filmu i metodologijom proizvodnje mita o islamskoj opasnosti. Posebice ćemo tretirati filmsku industriju u najmoćnijoj svjetskoj vojno-političkoj sili. Kroz ovo pitanje ćemo se baviti i temom suodnosa kulture i ideologije, nevinosti umjetnosti, odnosom fikcije i fakcije i diskursom moći koji je prisutan u popularnoj kulturi, posebice na filmu.

Ključne riječi: film, masovna kultura, propaganda, simboli, percepcija islama

Uvod

Naslovna tema ovog znanstvenog skupa obavezuje nas na propitivanje onih fenomena koji, u većoj ili manjoj mjeri, utječu na popularnu percepciju islama. S obzirom na masovnost

konzumenata i propagandni potencijal koji sa sobom nosi, ne treba imati nimalo dvojbi da film ima iznimno veliki upliv na savremeno javno mnijenje pa, prema tome, i na recepciju islama i muslimana. Filmska umjetnost, ili industrija filma, kao izraz i oblik masovne kulture svojim propagandističkim metodama decenijama utječe na popularnu imaginaciju miliona ljudi. Veliki filmski hitovi, pored zabave koju nam svakodnevno podaruju, u naš nutarnji svijet importiraju i određeni ukus, ideologiju, političke stavove, (re)definiraju historijske istine, određuju prijatelje i stvaraju neprijatelje. Film je toliko prisutan da ga je nemoguće izbjeći. Ustvari, veliki propagandistički potencijal filma proizlazi upravo iz masovnosti njegovih konzumenata. Drugi, možda i važniji, problem je u tome što je film prije svega zabava i razonoda, a propagandističke ciljeve ostvaruje na nižoj razini, upotrebom simbolizama koji omogućavaju da se određeni stavovi i vrijednosti usvajaju manje na svjesnoj, a više na podsvjesnoj razini. U tom smislu možemo kazati da je u samom filmu (barem u boljim i umjetnički dotjeranijim djelima) propagandni sadržaj više latentan nego manifestan, više u podtekstu a manje u samom tekstu ukupne filmovane priče. Samim tim, smatram da bi bilo neodgovorno previdjeti njegov potencijal i refleksije na kreiranje islama i muslimana kao globalne opasnosti. Ne tvrdim da svaki film ima skrivenu agendu i ideološko-propagandističku strategiju, ali smatram da bi bilo neodgovorno filmu prilaziti kao pukoj zabavi, umjetnosti koja je rasterećena od ideoloških i inih natruha. Stoga ću se u ovom radu baviti recepcijom islama na filmu i metodologijom proizvodnje mita o *islamskoj opasnosti*. Posebice ćemo tretirati filmsku industriju u najmoćnijoj svjetskoj vojno-političkoj sili. Kroz ovo pitanje ćemo se baviti i temom suodnosa kulture i ideologije, *nevinosti* umjetnosti, odnosom fikcije i fakcije i diskursom moći koji je prisutan u popularnoj kulturi, posebice na filmu. Također, kazat ćemo nešto o medijskoj kulturi kao metodi kreativnog sučeljavanja sa medijskom moći Zapada.

You Can Run But Jou Can't Hide

Još od kada je neki naš davnašnji predak bacio prvi kamen da bi ulovio neku divlju zvjerku, smisao i svrha tehnike je ostala identična. Naime, njen je zadatak da produži, ojača i osnaži ljudske mogućnosti i potencijale. Tehnika nam osigurava da se ukupni

kapaciteti ruku, nogu, očiju, ušiju, povećaju. Ako je nekada fizička snaga bila mjerilo pozicije u zajednici, sada je tehnička moć postala presudan faktor civilizacijske supremacije jednih nad drugim.[1] Tehnika je postepeno osvajala naš životni prostor da je danas život bez mnogih tehničkih pomagala nezamisliv. I tako smo od dobrog sluge dobili lošeg gospodara. Kao riba u vodi - koja vodu ne primjećuje, ali joj ona omogućava život - tako smo i mi uhvaćeni u mrežu medija koji više ne služe prijenosu informacije, već stvaranju svog vlastitog svijeta, koji je ponekad i *stvarniji* od onog realnog vanmedijskog svijeta i prostora.[2] Mediji su snažan, čak i presudan, agens političkih, društvenih, ekonomskih i kulturoloških mijena. Televizija stoji u samom središtu našeg doma, oko koje se sve dešava, poput nekadašnjeg ognjišta (gdje se spravljala hrana), ili svete relikvije koja nam podaruje zabavu i kreira naš duhovni, emotivni i intelektualni krajobraz. Era medija je svanula i sada nema bijega, niti uzmaka, nema skrovišta od njegove moći. Ovu novu realnost za muslimanski svijet antropolog Ahmed Ekber poredi sa invazijom divljih Mongola na Bagdad, dodajući jednu presudnu razliku. Naime, nekada su muslimani od raznih invazija uspijevali da se sklone u druge dijelove velikog muslimanskog carstva, ili u daleka brda, kako bi sačuvali netaknutost svojih života i ugroženi kulturalni identitet. Na taj su način omogućavali ne samo preživljavanje već i revitalizaciju vlastite kulture. Današnji tehnološki napredak bijeg je učinio nemogućim.[3] Od medijskog utjecaja, sadržaja i vrijednosti koje promoviraju moguće je bježati, ali nije moguće sakriti se.

[1] U bici kod Kartuma u Sudanu borilo se, 1898. godine, 50.000 derviških konjanika naoružanih kopljima, mačevima i sa nekoliko starih pušaka. Tada je britanska kolonijalna vojska prvi put upotrijebila „Maxim-mitraljez“, koji je pobio više od 11.000 derviša, dok je samo 48 britanskih vojnika poginulo. To je prvi put da se mitraljez, izum Hirama Maxima, pionira industrijskog ubijanja, upotrijebi u velikoj bici. Eric Margolis, *Američki raj- oslobođenje ili dominacija*, Bookline, Sarajevo, 2009., str. 73.

[2] Poznata je izreka koja kaže da ono što mediji objave, to se i desilo, ono što ne objave, to se nije ni dogodilo.

[3] Akbar S. Ahmed, „Medijski mongoli na kapijama Bagdada“. U: Hilmo Neimarlija, *Religija i društvo*, FIN, Sarajevo, 2006., str. 443.

Totalna i totalitarna kultura

Jedna od važnih posljedica tehnološke revolucije sa kojom smo suočeni jeste i stvaranje masovne kulture, koja više ne zauzima marginu kulturalnih i društvenih procesa, već sami centar. Masovna kultura se suprotstavlja elitnoj kulturi rafiniranog ukusa i odnjegovanog stila. Kultura je to za koju je potrebno vrijeme i dokolica za njeno istraživanje i dubinsko razumijevanje. Promjene su prisutne u svim segmentima umjetničke produkcije. Tako se u literaturi uočava pomjeranje sa kapitalnih djela, koja nastaju godinama uz mukotrpan trud, ka manje zahtjevnim radovima i umjetničkim formama. Savremeni čitalac, naprosto, nema obilje vremena koje omogućava nadnošenje nad monumentalna djela svjetske književnosti. „Današnjem čitaocu treba iluzija da čita, i da to radi brzo, jer svakodnevni ritam života sve je brži.“[4] Zato su savremeni romani sve manji formatom, sve zasićeniji temama i jezikom koji je blizak običnom čovjeku pa ne zahtijeva napor interpretiranja. Radio, film, internet i drugi načini elektronskog izražavanja i tehničke mogućnosti univerzalnog širenja simboličkih sadržaja na mnogobrojne heterogene i rasprostranjene primaoce stvaraju novu, do sada nepoznatu, kulturu, koja ima svoje jasne konture i obilježja. Ratko Božović tvrdi da „industrija svesti natura korisnicima kulturnih vrednosti homogenizovanu, uprošćenu i lažnu sliku sveta“.[5] Ona svojim korisnicima nudi sadržaje koje neće primati sa mentalnim naporom, pretjeranom koncentracijom i sa potrebom neizvjesnog dekodiranja njenih značenja. U tom smislu je značajna uloga filma kao promotora masovne kulture, s obzirom da za njegovo praćenje nije potrebna nikakva pismenost niti edukacija, što ga čini daleko univerzalnijim medijem od štampe, ili radija, recimo.[6] Kako kritički duh zahtijeva njegovanje i obrazovanje, jasno je da popularna kultura u sebi krije i neke opasnosti na koje nam valja ukazati. Božović tvrdi: „Često se zaboravlja da masovnu kulturu prati manipulacija i represija. Postoji i rđava navika da se ona vidi isključivo kao domen

[4] Muris Bajramović, *Bosansko-hercegovačka metaproza*, Bookline, Sarajevo. 2010., str. 14.
[5] Ratko Božović, *Leksikon kulturologije*, Agencija Matić, Beograd, 2006., str. 194.
[6] Mladen Zvonarević, *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb. 1978., str. 393.

razonode, razbibrige i neobaveznog zbivanja. Od toga nema ništa pogrešnije."[7] U dodiru sa masovnom kulturom zasigurno gubimo svojstva slobodne i kreativne ličnosti, te kritički otklon spram stvarnosti i sadržaja koji nam se permanentno nude. Gledajući film, potreba maštovitosti i vlastite imaginacije biva suspendirana, a oni su neophodni preduvjeti kreativnog i kritičkog mišljenja.

U istraživanju ove kulture nužno je razlučiti i identificirati njene ideološke pretpostavke, s obzirom da je teško prihvatiti njenu ideološku neutralnost. Posredstvom medija, na vrlo suptilan način, ideologije osvajaju ne samo svjesni dio naše ličnosti već i instinktivno-emotivni dio našeg jastva. Mediji masovne kulture omogućavaju stvaranje i promoviranje stereotipnih, simplificiranih tumačenja i učvršćivanje dominantnih normi i vrijednosti. Jasno je da u činu komunikacije sa masovnom kulturom gotovo nije moguće izbjeći odnos kontrole, potčinjavanja i manipulacije. Vjerovatno su u pravu oni koji tvrde da je život savremenog čovjeka natopljen raznim formama manipulacije, latentnim ili manifestnim, svjesnim ili podsvjesnim. „Ne treba zato čuditi što Lorenc ubraja manipulaciju ljudima među osam smrtnih grijehova modernog (civiliziranog) čovjeka ('civilized man's eight sins')."[8] Mogućnost slobodnog izbora, kritičkog stava i osmišljene selekcije ozbiljno su poreknute u ovoj komunikaciji, što stvara ram za sliku jednog totalnog i totalitarnog društva. Moćne korporacije, koje nose modernu globalnu i globalizirajuću kulturu, sebi su postavile zadatak da putem masmedija govore svim ljudima, što je veliki problem uz mnogostrukost jezika i kultura. Naomi Klajn tvrdi da su „pojedine korporacije na ovo pitanje donedavno imale jednostavan odgovor: nateraj svet da govori *tvojim* jezikom i da apsorbuje *tvoju* kulturu".[9] Njeno je polazište da je globalizacija, mada prividno prihvata polietničku slikovnost, vođena isključivo komercijalnim razlozima, ustvari monokulturna. Njeni neprijatelji su nacionalni običaji, lokalne robne marke, i izrazito nacionalni ukusi. Rezultat je *MTV-generacija*, čiji pripadnici, poput uniformiranih *klonova*, oblače *Levisice*, nazuvaju *Reebok* patike, koriste *Sony* ili *Iphone* spravice i hrle u velike tržne centre kao hramove globalne kulture.

[7] Ibid., 195.
[8] Amel Alić, „Obrazovanje i medijska slika stvarnosti", *Didaktički putokazi,* Godina XI, br. 36., Zenica, 2005., str. 61.
[9] Naomi KLajn, *Ne logo,* B 92, Beograd, 2003., str. 161.

Masovna kultura je totalna, jer obuhvata sve i svakoga, i totalitarna, jer, stvarajući dualističku i manihejsku sliku svijeta, ne prihvata drugoga i drugačijeg.

U toj samoprojiciranoj vizuri *mi* smo ono što je dobro i pozitivno, a *oni* su sve ono što je zlo i naopako. Ovakav odnos Zapada spram ostatka svijeta, posebno islamskog, neki savremeni autori imenuju „projektivnom identifikacijom", što je pojam sa golemim značajem za psihoanalitičare. „On označava cepanje Ja i prisiljavanje njegovih loših delova i objekata da pređu u drugi objekat. Taj drugi je onda prisiljen da to prihvati i da nosi tu projekciju na način kojeg često nije svestan."[10] Zapad je, dakle, sve svoje negativne osobine odijelio od sebe i pripisao ih imaginarnom Istoku. Zdenko Lešić tvrdi da u zapadnjačkoj percepciji Istok postaje „neka vrsta projekcije onih aspekata vlastite osobnosti koje zapadnjaci neće sebi da priznaju, kao što su surovost, senzualnost, dekadencija, lijenost itd. A u isto vrijeme Istok se shvata i kao fascinantni svijet egzotičnog, mističnog i zavodljivog. I to je zapravo temeljni paradoks predodžbe koju Zapad ima o njemu: Istok ga odbija i privlači u isto vrijeme."[11] Ono što ovi autori naglašavaju, a što je osnov postkolonijalne kritike, jeste diskurs moći, koji se zasniva na snazi definiranja identiteta Drugog. Drugi je ono što ja kažem da jeste, i taj identitet je primoran da prihvati i nosi ono što Said određuje kao „orijentalizaciju Orijenta". To je ona situacija kada Drugi usvoji onu poziciju koju smo mu namijenili. Isti projekt denominacije se jasno razaznaje i u filmu, s tim što je moć filma daleko snažnija nego što je literatura.

Filmska potraga za samorazumijevanjem

Svaka zajednica u procesu konstruiranja vlastitog identiteta poseže za nekim vidom tumačenja svijeta. Stoljećima je na Zapadu tu zadaću konstruiranja mitova[12] obavljala Crkva, koja je bila ne

[10] Rob Vederil, *Kolaps kulture* Clio, Beograd, 2005., str. 109.

[11] Zdenko Lešić, *Nova čitanja – Poststrukturalistička čitanja*, Buybook, Sarajevo, 2003., str. 106.

[12] Interesantno zapažanje o značenju mita nudi nam Karen Armstrong, koja piše da su ranije zajednice posjedovale dva komplementarna načina mišljenja, govora, stjecanja znanja i puta dolaska do istine - mythos i logos. „Mit je smatran primarnim; on se bavio onim što se smatralo bezvremenim i konstantnim u našoj egzistenciji. Mit je sezao do počela života, do temelja kulture i do najdubljih nivoa ljudskog uma. Mit se nije bavio praktičnim

samo jedini put spasenja već i jedini put spoznavanja svijeta i vlastitog samorazumijevanja zajednice i pojedinca. Tu važnu ulogu formiranja mitova kao *svetih priča*, kroz grupiranje arhetipskih simbola u jednu priču, na sebe je preuzeo *mainstream* hollywoodske filmske industrije. Arhetip potječe od grčke riječi, koja znači: uzor, prvi otisak, prvi primjerak, original. Kod Platona, arhetipovi su ideje, vječne praslike stvarnosti. „Arhetipovi su simboli, u svijesti duboko ukorijenjene slike i značenja, koje svi nosimo u sebi pohranjene na nivou našeg nesvjesnog. Osobenost arhetipa koji manipulišu na razini nesvjesnog jeste da se prostiru van uma i razuma te da do izraza dolaze preko simbola.“[13] Simboli nisu isto što i znakovi. Znak na cesti nije simbol, jer ukazuje na nešto što je konkretno, doslovno. Simbol, na drugoj strani, teži da pokrene niz percepcija, vjerovanja i emocionalnih odgovora. Simboli su sredstva transmisije informacija i značenja koji djeluju na različitim nivoima, intelektualnom i emotivnom, prostornom i temporalnom, duhovnom i materijalnom. Simboli nam pomažu da unutarnji svijet i razumijevanje izrazimo na daleko lakši i jednostavniji način nego što bi bilo potrebno da svaki fenomen za sebe razumijevamo i interpretiramo.[14] Simbol može biti palestinska mahrama, džamija, arapska ulica, zvuk ezana, arapski govor ili arapsko ime, koji se denominiraju i povezuju sa antagonistom i personifikacijom zla. U slijedećoj fazi se stvara asocijativni par, pa ti simboli izazivaju negativnu reakciju i kada nemaju antagonistu da ih predstavlja i nosi. Po istom principu fungiraju i simboli koji treba da izazovu pozitivne reakcije, kao što je američka zastava, koja stoji iza nekog pozitivnog lika, engleski jezik, križ itd. Simboli

stvarima, već značenjem...Mythos jednog društva osiguravao je ljudima sadržaj koji je davao smisao njihovom svakodnevnom životu, usmjeravao je njihovu pažnju ka vječnom i univerzalnom.“ Logos je, na drugoj strani, predstavljao racionalno, pragmatično i naučno mišljenje, koje omogućava ljudima da valjano funkcioniraju u svijetu. Karen Armstrong, *Bitka za Boga*, Šahinpašić, Sarajevo, 2007., str. 17-18.

[13] Lejla Panjeta, *Potraga za smislom, mit, manipulacija, film*, Svjetlost, Sarajevo, 2006., str. 56.

[14] Riječ simbol potječe od starogrčke riječi simbalejn, koja znači zajedno. Nastala je od običaja korištenja lomljenih glinenih ploča da bi se zaključio neki sporazum. Svaki dio bi koristio kao element identifikacije učesnika ugovora i zvao se simbola. Simbol ne predstavlja samo sebe, već i to da nešto nedostaje. Mark O'Connell, Raje Airey, *Ilustrovana enciklopedija znakova i simbola*“, JRJ, Beograd, 2007., str. 5.

su najznačajni resurs ne samo religije već i umjetnosti i cjelokupne propagande.[15]

Grupiranjem arhetipskih simbola u priču stvara se mit, sveta priča koja prodire u nesvjesno, razjašnjavajući stvarnost i podarujući stvarima i stvarnosti smisao. Arhetipski mit je spasitelj u kršćanstvu, koji se samožrtvovanjem bori za duhovno (ili fizičko) spasenje čovječanstva. Ova je ideja bliska svima, i zato je pogodna i primjenljiva na sve idejne koncepte koji stvaraju svjetove smisla. No, da bi spasitelj ispunio svoju mitsku zadaću i ostvario svoju sudbinu, on mora imati neprijatelja, koji cijeloj priči daje smisao. Neprijatelj je u ovoj konstelaciji neophodan radi dokazivanja sopstvenog identiteta unutar same zajednice, ali i izvan nje. Na neki način, ovo indicira odsustvo povjerenja u autentičnost vlastitih vrijednosti, jer svoj identitet definiramo na temelju kontrasta i suprotnosti. Mi jesmo ono što nije naš neprijatelj, i obrnuto. Zaglavni kamen svake propagandne akcije je pronalazak adekvatnog neprijatelja (u filmu to je antagonista), usmjeriti pažnju na nesrazmjernu opasnost i tako homogenizirati vlastitu zajednicu ka ostvarenju određene političke akcije.[16] To je još jedan argument u prilog tezi da su moderna društva daleko od visoke racionalnosti, koju su inaugurirali kao vlastiti ideal. Činjenice govore da iracionalni elementi, kao što je, npr., strah, daleko više određuju njihovo djelovanje nego što bi to htjeli priznati. To je otvorilo prostor raznim moćnim manipulatorima, koji su sveli umna društva na *zaumnu* masu i na poslušno stado, kreirajući *kulturu straha*.

[15] „Svijest ljudi ne određuje njihovu materijalnu egzistenciju, niti materijalna egzistencija određuje njihovu svijest. Između svijesti i egzistencije nalaze se značenja, nacrti i komunikacije koje su im prenijeli drugi – prvo samim ljudskim govorom, a kasnije upravljanjem simbolima. Ta primljena i izmanipulirana tumačenja bitno utječu na svijest koju ljudi imaju o vlastitom postojanju. Ona navodi ljude da vide šta vide, da reaguju kako reaguju, da osjećaju kako osjećaju i kako da reaguju na te osjećaje. Simboli fokusiraju iskustvo, značenja, organiziraju znanje upravljajući neposrednim površnim percepcijama, kao i životnim težnjama.“ C. Right Mills, citirano prema; Edward Said, *Krivotvorenje islama*, VBZ, Zagreb, 2003., str. 34.

[16] Propagandističko predimenzioniranje fenomena terorizma iščitavamo u činjenici da samo u saobraćajnim nesrećama u toku jedne godine u SAD pogine 26.000 ljudi, za razliku od terorizma od kojeg strada daleko manji broj stanovnika SAD-a. Međutim, problem saobraćaja ne tretira se u filmu, mada bi njegovo rješavanje zahtijevalo daleko manje novca poreskih obveznika nego što traži „rat protiv terora“.

Zato, neprijatelja ne smije nestati. Uvijek ćemo stvarati nove, da bismo imali smisla postojati i boriti se. Bez neprijatelja nema dramskog niti filmskog zapleta, ni prosperiteta, ni napretka, ni životnog smisla. Zato su nakon filmova o *divljim* Indijancima na red došli filmovi o brutalnim fašistima. Kasnije je njihovu ulogu zauzeo SSSR i *crvena opasnost* te su snimani brojni filmovi u kojim je s onu stranu željezne zavjese bilo sve crno i oblačno. Ustvari, tehnika snimanja bila je u crno-bijeloj tehnici sa dominantnim sivim tonovima, dok je u istom filmu Zapad slikan u koloru i okupan suncem. Kako bi se očuvao kontinuitet smisla kroz egzistiranje stalne opasnosti, uslijedili su filmovi koji tretiraju islamsku opasnost, terorizam, razularene džihadiste koji vrebaju i teroriziraju mirne zapadnjake. Zaključak se nameće sam po sebi: „Hollywood je uspijevao tamo gdje Pentagon nije.“[17] Koliko su oni povezani, rječito kazuje činjenice da su filmovi i naoružanje izvor najznačajnijih izvoznih prihoda SAD.

Zabava je jako ozbiljno pitanje

Koliko je film važan kao medij projiciranja određene slike o nekom entitetu, kazuju brojni oštri sukobi na internacionalnoj razini zbog određenih filmskih ostvarenja. Poznati su diplomatski skandali između Izraela i Republike Turske zbog prikazivanja filma *Dolina vukova*, u kojem se Izrael predstavlja nešto drugačijim nego što su bili navikli, tj. kao žrtve nacističkog genocida, arapskog terorizma i kao jedina demokratija na Bliskom Istoku. Svakako, nije izuzetak da države štite svoj ugled zabranom određenih filmova koji ih oslikavaju u drugom svjetlu. I Kina je uložila oštar protest 1996. godine zbog snimanja filma *Kundun* Martina Skorsezea o Dalaj Lami, tvrdeći da je to miješanje u unutarnja pitanja jedne države. To je izazvalo veliku paniku među filmašima u Hollywoodu, jer su snimani i neki drugi filmovi, kao *Crveni ugao* sa Richardom Geerom i *Sedam godina na Tibetu* sa Bradom Pittom. Kako je Kina zatvoreno tržište, jasno je da su svi filmovi bili zabranjeni u toj zemlji i, također, svi filmovi kompanija koje su ih proizvele, što je bio veliki ekonomski udarac zbog veličine tržišta. Kako bi se dodvorio kineskoj vladi za film *Kundun*,

[17] Akbar S. Ahmed, „Medijski Mongoli na kapijama Bagdada“. U: Hilmo Neimarlija, *Religija i društvo*, FIN, Sarajevo, 2006., str. 444.

„Disney“ je išao protiv principa ekonomske logike snimanjem neuspjelog filma *Mulan*, prema legendi staroj 1.300 godina. Taj film je u Kini ocijenjen kao krajnje dobronamjeran te je otvorio vrata „Disneyu“ na golemo kinesko tržište. Upravo ovih dana se dešava oštra debata između Irana i SAD oko filma *Argo*, koji je ovogodišni dobitnik Oskara za najbolji film. Iranski intelektualci su jednodušni u stavu da se radi o propagandističkom projektu, koji je daleko od umjetnosti kao takve.

Film kao specifičan vid umjetnosti predstavlja sinkretizam različitih umjetničkih formi i izraza: svjetla, pokreta, zvuka, muzike i montaže te predstavlja krajnje moćnu propagandnu mašinu, koja je obilježila 20. stoljeće i djelovala prospektivno na dešavanja u aktualnom stoljeću. „Kada se uzme u obzir sinkretizam sredstava preko kojih film djeluje na čula, te različite strukture korisnika kojima se obraća, neminovan zaključak jeste da nijedan medij, ili umjetnost, nema u sebi toliko propagandnog potencijala kao film.“[18] Činjenica je da je danas teško naći nekog na Zemlji ko nije pogledao nijedan film, mada je veliki broj nepismenih u svijetu. Film može biti kreator mode, mišljenja, stavova, ili, čak, eskapizma i bijega iz realnog svijeta u irealni, koji mu nudi filmska magija. Stoga su upravo oni koji za film vele da je to *oružje masovnog uspavljivanja*, ali, ujedno, i oružje koje omasovljava određenu političku i ideološku akciju. Američki film posjeduje multifunkcionalnu zadaću: on je značajan segment ekonomije i svježeg kapitala (po tvrdnjama Naomi Klein, 80 posto prihoda u SAD je na temelju intelektualnog vlasništva, među kojima je i film[19]), i, k tome, filmom se razvija nacionalni osjećaj i ponos, koji se, opet, kroz globalno prisustvo filma globalizira i univerzalizira. Njime se afirmiraju: kultura, jezik, obrazovanje, sport, politički sistem i slično. Engleski jezik ne bi mogao zaimati današnju ulogu bez filma, mada nikome nije jasno kako svi na svijetu - i drevni Rimljani (*Gladiator*), i Grci (*Troja*), čak i vanzemaljci - govore engleski jezik.

Film jeste zabava, ali zabava koju treba uzimati krajnje ozbiljno, s obzirom da sa pričom koju nam režiser priča usvajamo određene modne trendove, on govori šta treba jesti ili kako se

[18] Lejla Panjeta, *Potreba za smislom, mit, manipulacija, film*, Svjetlost, Sarajevo, 2006., str. 205.
[19] V. Naomi Klajn, *Ne logo*, Samizdat B 92, Beograd, 2003.

odjenuti, putem filma učimo o drugima, ali i o sebi. Da nije nevažno šta se prikazuje na filmu posvjedočuju velike svote novca koje popularni brendovi nude filmašima da se njihov proizvod pojavi u određenoj sceni. Auto koji vozi Tajni agent 007, mobitel koji koristi i slično, po automatizmu postaju cijenjeni proizvodi, sa dobrom tržišnom vrijednošću, što podstiče utrku proizvođača da baš oni budu dijelom tih megapopularnih filmskih hitova. Ti primjeri ukazuju na činjenicu da je film iznimno važan kao transporter određenih simbola i značenja, sa snažnim impaktom na kreiranje stavova javnog mnijenja. Film ima snažan utjecaj na formiranje i deformiranje stereotipnih percepcija i generalnih ocjena, koje u osnovi ne mogu biti tačne. Svako nastojanje da se milijardu i po muslimana stavi pod jedan zajednički imenitelj mora završiti nasiljem nad istinom. Svi mi živimo u svijetu u kojem su pojmovi kao što su *nacija*, *kršćanstvo*, *Zapad*, *islam*, rezultat dogovorenih konvencija i nastojanja da se tim pojmovima podari identitet koji ćemo moći prepoznati i koji će nam olakšati sporazumijevanje. Ono što je nužno anticipirati jeste da to naše razumijevanje koje ostvarujemo kombinacijom vlastitog iskustva, mrežom pojmova i simbola koje upijamo iz okoline nije istina. Istina stanuje negdje drugo.

Svaka umjetnost, pa i film (kao umjetnost, uz sve prijepore oko ovog pitanja), nije samo fikcija, već svojim utjecajem na emocionalnu sferu pojedinca ima snažne refleksije na njegove stavove i vrijednosti. Samim tim, nameće nam se da umjetnost i film ne mogu biti amnestirani od odgovornosti za konstruiranje stvarnosti, uz sve pretenzije da se radi samo i isključivo o fikciji, izmaštanom svijetu, prostoru zabave i razonode.

Dakle, kultura i film, kao najpopularniji vid pop/masovne kulture, nisu nevini u aktualnoj slici zbilje i prezentiranju islama i muslimana unutar te ponuđene sheme svijeta. Stoga je od fundamentalne važnosti kultivirati vlastiti osjećaj za film i njegove poruke kako ne bismo postali kontejneri u koje kreatori filma ubacuju šta požele.

Film i neokolonijalizam

Edward Said je u *Kulturi i imperijalizmu* ustvrdio da je roman, kao kulturni artefakt koji je imanentan modernom dobu, nerazdruživ od imperijalizma, kojem je stvarao ideološku podlogu.

Roman kao umjetnička forma neodvojiv je od imperijalnih osvajanja, jer je opravdavao i artikulirao razloge za osvajanje i pokoravanje nekih dalekih i egzotičnih zajednica i naroda.[20] Ako je roman osiguravao propagandne pretpostavke za imperijalizam, onda se s pravom može kazati da je film omogućavao propagandni okvir za neokolonijalizam i afirmiraciju određene političke akcije. Svakako, treba naglasiti da se ne radi o svim filmovima koji se nude, ali je istina da *mainstream* filmske industrije slijedi određeni ideološki obrazac, koji se, onda, transponira u određenu političku formu. Edward Said ovu saglasnost imenuje „centralnim konsenzusom" koji sve medijske kuće kristaliziraju, afirmiraju i oblikuju. Na tragu tog *centralnog konsenzusa* „nemoguće je zamisliti da bi se američka vojna sila mogla koristiti za nasilje, da je Amerika sila koja sprovodi dobro, a na drugoj strani Amerikanci imaju malo mogućnosti vidjeti islamski svijet ikako drugačije nego pojednostavljeno, prinudno, opozicijski spram svih zapadnjačkih vrijednosti".[21]

Kako su muslimani oslikani u američkom filmu, ilustrira analiza čiji su rezultati izneseni u sjajnoj knjizi *Ko govori u ime islama*. Tu je ustvrđeno da su u 900 analiziranih filmova arapski i muslimanski likovi oslikani kao „nedvosmislene rasističke karikature".[22] Oni se prikazuju kao seksualni manijaci, primitivni i zaostali, ili, na drugoj strani, kao groteskno pretenciozni skorojevići sa golemim imetkom. Time se želi kazati da je njihovo bogatstvo daleko veće nego što jeste, da je nezasluženo stečeno i, samim tim, da zapadnjaci imaju pravo intervenirati i participirati u njihovom imetku.[23]

Filmovi djeluju retrospektivno i prospektivno. Retrospektivni rad je vidljiv i u retuširanju povijesti na način reinterpretacije indijanskog pitanja, prema kojem su Indijanci zlotvori i pljačkaši,

[20]V; Edward Said, *Kultura i imperijalizam*, Beogradski krug, 2002.
[21] E. Said, *Krivotvorenje islama*, op.cit. str. 39.
[22] John L. Esposito, Dalia Mogahed, *Ko govori u ime islama*, Sarajevo, 2009., str. 83.
[23] Statistička realnost govori dosta drugačije. Treba znati da je ukupna produkcija (po GDP pokazatelju) pedeset i sedam zemalja OIC-a u 2007. godini dostigla 3,2 triliona dolara, u usporedbi od 14 triliona, kojeg su iste godine imale samo SAD. Cjelokupna islamska ekonomija čini manje od 23% ekonomije SAD. O ovim i drugim statističkim pokazateljima vidi: Ali A. Allavi, *Kriza Islamske civilizacije*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012., str. 248.

koji su zaslužili da budu pokoreni (npr. *Apocalypto*, Mel Gibson, 2006.).

Na drugoj strani, Noam Chomski tvrdi da je američki film dobar indikator slijedećih poteza u vanjskoj politici SAD. Tako su i filmovi o muslimanskoj opasnosti snimani davno prije 11. septembra, što indicira da su oni, permanentnom repeticijom, stvorili arhetipskog neprijatelja i omogućili i olakšali politici imenovanje neprijatelja. Kako funkcionira filmska mašinerija svjedoči film *Black Hawk Down*, u kojem se prikazuje sukob između vojske SAD i somalijskih muslimana. U sceni koja prethodi sukobu prikazani su i muslimani i marinci, ali u različitim pozicijama. Muslimani su na namazu, sa puškom ispred sebe, i odmah nakon toga oni je stavljaju na rame i kreću u rat. Prije ove simbolične scene prikazan je dio o marincima koji se odmaraju u kampu, igraju šah, crtaju za djecu – dakle, to su porodični ljudi, obrazuju se o zemlji u kojoj se nalaze, oni misle o uzvišenosti vlastite misije, pomažu drugima i slično. Na kraju se gledalac, po definiciji, identificira sa njima a ne sa somalijskim *vjerskim fanaticima* koji su, gle čuda, u svojoj, a ne tuđoj zemlji. Rezultat je da pogibiju Somalijca kao antagoniste doživljavaš kao vlastitu pobjedu, dok je pogibija Amerikanca prikazana kao epska tragedija. Na toj matrici simboličnih poruka funkcioniraju gotovo svi filmovi iz Hollywooda, što je dostatan razlog da sa krajnjom ozbiljnošću prilazimo sadržajima koji nam se nude sa filmskih ekrana. Treba kazati da ovakva percepcija muslimana nije nuđena u ranijem razdoblju. Romansa i šarm sa kojim je prezentiran islam netom nakon Drugog svjetskog rata već osamdesetih godina odmjenjuju filmovi *Delta Force* (1985) i saga o *Indiana Jonesu*, sa radikalno drugačijom perspektivom. Istočnjaci i muslimani su prikazivani kao zli i nasilni, i iznad svega kao *potrošni* ljudi, čije ubistvo i nije neka velika šteta za svijet. Podsjećamo da nisu svi američki filmovi na ovim pozicijama. Pozitivan primjer drugačije perspektive i samokritičkog odnosa SAD nudi film *Syriana* (2006), i neki drugi ali manje poznati filmovi. Ipak, tačno je da glavni tok filmske industrije ne odstupa od ove ideološko-propagandne matrice.

Umjesto zaključka – Afirmacija medijske kulture

Već smo kazali da je svaki pokušaj bijega od svijeta filma i medija naprosto nemoguć. Samoizolacija i potpuna zabrana ne samo da nisu mogući nego su i dokazano neefikasni. Jedini uspješan način sučeljavanja sa izazovima koje popularna kultura sa sobom nosi jeste selektivan pristup u konzumiranju filmskih i drugih medijskih sadržaja. Nekada su roditelji svoju djeci sklanjali sa ulice u varljivi mir vlastitih avlija kako bi ih sačuvali od izazova koje svijet sa sobom nosi. I danas se inercija zabranjivanja izlaska nastavlja, sa tom, paradoksalnom, razlikom što se istoj toj omladini dozvoljava neselektivno konzumiranje televizijskih i filmskih sadržaja, koji su nekada i gori od onoga što se nudi na stvarnoj ulici. Stoga nam se nameće pitanje, šta da se radi?

Prije svega, valja nam znati da gledanje filmova ne predstavlja samo domen zabave, već je to čin koji značajno utječe na formiranje naših stavova i vrijednosnog sistema.

Nadalje, potrebno je izbjegavati manihejsku i dualističku podjelu, prema kojoj je jedini kriterij za procjenu određenog kulturalnog proizvoda u tome ko ga je proizveo. Ako su to proizveli muslimani, tada je to *islamski* proizvod, a kada to učine nemuslimani, tada taj proizvod postaje *neislamski*. Tarik Ramadan predlaže da „na polju kulture, kao i na svakom drugom polju, kriterij za ocjenu nekog postupka, proizvoda ili običaja ne treba tražiti u identitetu njihovog promotora ili u njihovom porijeklu, već u njihovom poštovanju ili nepoštovanju etičkih načela do kojih držimo“.[24] Niti su svi filmovi koje su proizveli zapadnajci *antiislamski*, niti su svi fimovi koje rade muslimani *islamski*. Ovo nam otvara široko polje za vlastito kreativno učešće u medijskom prostoru.

Ono što ne smijemo dozvoliti jeste da se pretvorimo u pasivne konzumente, bez jasne svijesti o tome koje sadržaje gledamo. Ako je za očuvanje fizičkog zdravlja neophodno voditi računa o tome šta jedemo, za ispravno samorazumijevanje i stabilnost našeg duhovnog svijeta još je i važnije šta gledamo. Neophodno je razvijati kritički pristup spram sadržaja koji nam se nude i definirati vlastite reference za procjenjivanje određenih sadržaja. Važno je

[24] Tarik Ramadan, *Evro-američki muslimani i budućnost islama*, Sarajevo, 2007., str. 273.

znati kako dekodirati medijske poruke koje nam se svakodnevno prezentiraju sa filmskih ekrana. Da bismo do tog cilja došli, nužno je afirmirati medijsku kulturu, koju neki definiraju kao „sposobnost pristupa, analize, vrednovanja i odašiljanja poruka putem medija“.[25] Kroz podsticanje medijske pismenosti, moguće je od pasivnog konzumenta postati aktivni gledatelj, slobodan i kreativan učesnik medijskog prostora i komunikacijskog procesa u koji smo, svojom voljom ili nevoljom, upleteni. To je put kojim treba da idemo i cilj kojem treba da stremimo.

Literatura

- Ahmed Akbar S., „Medijski Mongoli na kapijama Bagdada“. U: Hilmo Neimarlija, *Religija i društvo*, FIN, Sarajevo, 2006.
- Alić Amel, „Obrazovanje i medijska slika stvarnosti“, *Didaktički putokazi,* Godina XI, br. 36., Zenica, 2005.
- Allavi Ali A., *Kriza Islamske civilizacije*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012.
- Armstrong Karen, *Bitka za Boga*, Šahinpašić, Sarajevo, 2007.
- Bajramović Muris, *Bosansko-hercegovačka metaproza*, Bookline, Sarajevo. 2010.
- Božović Ratko, *Leksikon kulturologije*, Agencija Matić, Beograd, 2006.
- Esposito John L., Dalia Mogahed, *Ko govori u ime islama*, sarajevo, 2009.
- Jusić Muhamed, „Medijska pismenost imama“, *Novi Muall*im, godina X, br. 39., 2009.
- Klajn Naomi, *Ne logo,* B 92, Beograd, 2003.
- Lešić Zdenko, *Nova čitanja – Poststrukturalistička čitanja*, Buybook, Sarajevo, 2003.
- Margolis Eric, *Američki raj- oslobođenje ili dominacija*, Bookline, Sarajevo, 2009.
- O'Connell Mark, Raje Airey, *Ilustrovana enciklopedija znakova i simbola*, JRJ, Beograd, 2007.
- Panjeta Lejla, *Potraga za smislom, mit, manipulacija, film*, Svjetlost, Sarajevo, 2006.

[25] Muhamed Jusić, „Medijska pismenost imama“, *Novi Muallim*, godina X, br. 39., 2009., str. 24.

- Ramadan Tarik, *Evro-američki muslimani i budućnost islama*, Sarajevo, 2007.
- Said Edward, *Krivotvorenje islama*, VBZ, Zagreb, 2003.
- Id., *Kultura i imperijalizam*, Beogradski krug, 2002.
- Vederil Rob, *Kolaps kulture* Clio, Beograd, 2005.
- Zvonarević Mladen, *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1978.

Mevludin Dizdarević
Faculty of Islamic Education of the University of Zenica

FILM AND POPULAR PERCEPTION OF ISLAM

Summary

The topic of this scientific event obliges us to question phenomena which have influence on popular perception of Islam. Because of the masses of consumers and advertising potential that film carries, unequivocally, film has a significant influence on contemporary public opinion and therefore the reception of Islam and Muslims. Film art and film industry as a form and expression of mass culture (without considering contradictions that this term carries) with their insidious propaganda methods has been affecting the popular imagination of millions of people for decades. Besides great fun which they offer in everyday life, big blockbuster movies bring to our inner world planned taste, ideology, political views, (re) define historical truth, determine friends and create enemies. Therefore, I believe it would be irresponsible to overlook its potential to create a reflection and understanding of Islam and Muslims as a global threat. I do not assert that every film has a hidden agenda and ideological propaganda strategy. But I think it would be irresponsible to consider the film only as mere entertainment and as mere the arts, which is relieved of ideological and other hidden influence. Therefore, I will discuss in this paper the reception of Islam in film art and production methodologies of the myth about "Islamic threat". In particular, we will treat the film industry in the world's most powerful military and political force. Through this issue we will deal with the theme of the correlation of culture and ideology, "innocence" of art, fiction and real relations and the discourse of power that is present in popular culture, especially in film art.

Key words: Film, massculture, propaganda, symbols, perception of islam

Emir Džambegović
Srednja medicinska škola Tuzla

NAČINI UTICAJA PRINTANIH MEDIJA U BIH U CILJU PODRŽAVANJA ISLAMOFOBIJE U BH. DRUŠTVU

Sažetak

Mediji imaju značajnu ulogu u promoviranju vrijednosti svakog kulturno-povijesnog kruga, pa i onih koji nemaju povoljan odnos prema islamu i religiji općenito. Kako tradicija islamofobije seže od ulaska muslimana na svjetsku povijesnu scenu, može se reći da su se samo mijenjale okolnosti i forme medija kao posrednika pri tumačenju stvarnosti, a da je ideja ostala ista – diskreditacija islama kao faktora od značaja na kulturno-povijesnoj sceni, a koji ostvaruje uticaj na društveno-političke tokove. Preko medija je oduvijek oblikovan stav javnog mnijenja prema islamu, koji je bio, kao po pravilu, ispunjen predrasudama i lažima. Ono što su nekada bili romani i pozorišne predstave, danas su mediji koji služe kao sredstvo promoviranja drugih vrijednosti diskreditacijom islama, i to porukama mržnje, ignoriranjem pozitivnih aspekata ili na neki drugi način, sa svrhom podržavanja islamofobije, svjesno ili nesvjesno. Tako je i danas u BiH, gdje možemo govoriti o načinima medijskog tretiranja islama, islamskih institucija i autoriteta, kojim mediji, zapravo, podržavaju razvijanje i širenje islamofobije. Iako se ove aktivnosti često sprovode pod egidom borbe za jednakost, toleranciju, a protiv navodne religijske isključivosti, riječ je ili o promoviranju ateizma, ili promoviranja vjerovanja bez pripadanja, ili oba svjetonazora. Djelovanje printanih medija u BiH ima za cilj redefiniranje religioznosti, pripadnosti islamu i prakticiranja islama, kao i općenito promjenu odnosa prema duhovnosti uz preoblikovanje duhovnog identiteta Bošnjaka. U tu svrhu je u radu analizirano pisanje o islamu i IZ u BiH printanih medija koji izlaze u BiH (magazina i dnevnih novina), te je uočeno da postoje određeni obrasci tretiranja na koje bi se moglo uticati osmišljenom strategijom odnosa s javnošću i tako kreirati povoljan imidž. Predstavljene su teme, forme, naslovi, kontekst i tematske cjeline koje su najčešće tretirane.

Ključne riječi: Mediji, islamofobija, imidž, psihagogija

1. UVOD

Medije na Zapadu se, ne bez razloga, općenito optužuje da teže izgraditi poseban, negativan imidž islama, u kojem ga pretežno predstavljaju kao prijetnju Zapadu, globalnim liberalnim slobodama i principima modernog svijeta. Slično je i sa medijima u BiH – optužbe da i oni prate ovaj trend pokazuje analiza napisa iz recentnih istraživanja.[1] Suština islamofobije se ogleda u nastojanju da se islam prikaže kao regresivna i barbarska religija, a islamske civilizacije kao *kvazi-civilizacije*, što traje od pojavljivanja islama na svjetskoj povijesnoj sceni. Da bi se to ostvarilo, naglašavane su civilizacijske razlike između *islamske* i *evropske* civilizacije, a uz to su potirane sve vitalne povezanosti islamske civilizacije sa svojstvima koja određuju ono što je suštinsko za Evropu. Do ovog se došlo na dva načina:

- Pripisivanje neprikladne suštine u doživljaj islamske civilizacije kao civilizacije-prenositelja, koja je bila tu da pomogne da se u Evropu unesu neki bitni intelektualni i materijalni elementi iz spoljnog svijeta koji su tek kontigentno vezani za islam;
- Poricanjem da islam kao religija posjeduje neku svoju zasebnu suštinu te da, stoga, ima utisnutu mržnju prema onima koji nisu muslimani.2

Summa summarum, negativno pisanje o islamu i muslimanima nije nešto što je nastalo nakon događaja znanog kao 11/9, nego je to nešto sa dugom genezom. Neznanje o islamu ne odražava samo nedostatak znanja nego i zajedničku povijesnu težnju, podjednako prisutnu među obrazovnim i neobrazovanim, da se isfabriciraju predstave o Muhammedu, a. s., i islamu, uz malo zainteresiranosti da budu tačne. Da ironija bude veća, često su vjerovanja i praksa kao što su politeizam, seksualni promiskuitet, pijenje vina i jedenje svinjetine, bili pripisivani islamu i Muhammedu, a. s.[3] Štaviše, pri

[1] Vidi: Fatmir Alispahić, „Reisofobija“, Batva, 2011.; također, i doktorska disertacija Emira Džambegovića: „Kreiranje imidža IZ u BiH“

[2] "Formacije sekularnog: hrišćanstvo, islam, modernost", Talal Asad, Beogradski krug, Beograd, 2008., str. 243

[3] „Islamska prijetnja – mit ili stvarnost“, John L. Esposito, Selsebil, Živinice, 2001. p.60

tome se tokom najmanje četiri stoljeća razvio poseban žanr zapadnoevropske orijentalističke literature, a u kojoj su ljudi različitih profila i zvanja, od kardinala do filozofa, teologa, pjesnika, književnika i umjetnika, stvarali djela, čija se brojka kreće oko 250.000 ozbiljnih naslova. Ona su podređena akademskim pravilima, iako je riječ o razvijanju predrasuda koje su i danas aktuelne i predstavljaju "duhovni humus iz kojeg izrastaju kvalifikacije ove vrste".[4] Kršćanski teološki autori su prešli „dug put od ignorancije (nepoznavanja), preko arogancije zatvorene juridičke crkve, do tolerancije u modernom razdoblju".[5] Međutim, to ne znači da je došlo do značajnije promjene kada je riječ o drugim javnostima i naučnim oblastima. Naime, kada je riječ o portretiranju muslimana (stranaca *saracena*[6]), ono je kroz povijest na Zapadu uvijek imalo istu svrhu. Tako su poruke u srednjovjekovnim engleskim pričama u svojoj suštini bile tek propagandno sredstvo, gdje su ideali viteštva bili korišćeni za religiozne i političke ciljeve. Kada su krstaške ratove zamijenili kolonizatori, na scenu je stupila po formi drugačija, a suštinski ista, poruka. Pri tome su Darwin i njegovo djelo *The Descent of Man* funkcionirali kao opravdanje. U pomenutoj knjizi je poentirano, s rasističkom idejom, da su evropski bijeli ljudi superiorni u odnosu na rase kao što su Azijci, Afrikanci, Turci (muslimani), i da kao takvi imaju prirodno pravo njima upravljati i *brinuti*.[7] Nastavak ideje *tereta ili bremena bijelog čovjeka* se očituje u ideji širenja demokracije nasuprot plemenskom divljaštvu i/li teološkom totalitarizmu. Kako skreće pažnju imam Dr. Abduljalil Sajid, jedan od članova *The Runnymede Trust*-ove Komisije za britanske muslimane i islamofobiju, u izvještaju iz 1997. godine, islamofobija se izražavala u različitim oblicima i u različito doba,

[4] „Al-Kaida u Bosni i Hercegovini: mit ili stvarna opasnost", Vlado Azinović, Radio Slobodna Evropa, Sarajevo, Prag, 2007., str. 155-156

[5] „Islam u otkriću kršćanske Evrope: povijest međureligijskog dijaloga", Adnan Silajdžić, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003., p. 11

[6] Porijeklo riječi *saracen* se ne može utvrditi sa sigurnošću, ali je kroz povijest postao pežorativni termin kojim se označava svaka osoba koja govori arapski. Prema nekima, ovo je verzija (play) grčke riječi *sarakeonoi*, što znači *istočnjaci*. Vidi više: „The Sum of All Heresies", Frederic Quinn, Oxford University Press, USA, 2008., p. 25

[7] „Islam u otkriću kršćanske Evrope: povijest međureligijskog dijaloga", Adnan Silajdžić, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003., p. 232

te da bi stoga bilo pogodnije da govorimo o *islamofobijama* prije nego o jednom fenomenu. Gledano kroz povijest, svaka verzija islamofobije ime svoje odlike, kao i sličnosti i imitacije drugih verzija.[8]

I dok se kroz povijest to izražavalo samo kroz sukob krstaša i islamskog halifata, u doba kolonizacije i nakon halifata, posebno u područjima gdje se muslimanima *daju* ljudska prava, može se govoriti o nastavku islamofobnog djelovanja kroz druga sredstva i kroz različite oblike. Konkretno, u javnost se preko medija prilikom tumačenja stvarnosti plasiraju banalni odgovori orijentalističkog tipa, koji funkcioniraju kao mehanizam nerazumijevanja. Iako osporeni i neutemeljeni, oni se uzimaju kao samodostatni, a evo nekih:

- nasilje i terorizam su sastavni dio muslimanske vjere i običaja;
- teroristi mrze naš američki način života - našu moć, prosperitet i slobode;
- islam je nespojiv sa modernošću i demokracijom;
- to je dokaz sukoba civilizacija između islama i Zapada.

U kojim se sve područjima i na koje načine se iskazuje islamofobija prikazali smo na Slici 1. (Vizualni prikaz islamofobije). U prihvatanju ovih stavova mediji su, nesumnjivo, igrali veliku ulogu, kroz koncept *agenda-settinga*, odn. konstruiranja i predstavljanja stvarnosti javnosti.[9] I doista, mediji ne trebaju reći publici šta da misle, nego o čemu da misle. Pri tome je Huntingtonova teorija sukoba postala tek polazna tačka za prihvatanje (u suštini starih) stereotipa o islamu i Zapadu kao o višestoljetnim neprijateljima. Na istom fonu su i ekstremisti, koji svaki oblik demokracije osuđuju kao haram (zabranjeno) i idolopokloničku prijetnju Božijoj vladavini i suverenosti, kao i

[8] Preuzeto sa http://www.islamophobia-watch.com/islamophobia-a-definition/

[9] „Kroz svakodnevni izbor i prikaz vijesti, urednici i urednici vijesti, usmjeravaju našu pažnju i utiču na našu percepciju šta je najvažnije pitanje dana. Ova **mogućnost da se utiče na isticanje tema u javnoj agendi (dnevnom redu)** nazvana je aggenda-setting uloga news-medija.“ Vidi: „Setting the agenda: the mass media and public opinion“, Maxwell E. McCombs, Polity Press, UK, 2004. str. 1. Inače, prema *agenda setting*-teoriji, mediji oblikovanjem sadržaja, odlukama koju priču smatrati vrijednom objavljivanja, objaviti je i koliko je istaći, na taj način usmjeravaju pažnju na određene probleme, utičući tako na auditorijum.

monarh Fahd, suveren Saudijske Arabije, dugogodišnji saveznik Zapada, prema kojem „demokratski sistem koji dominira u svijetu ne odgovara ovom (saudijskom) podneblju“, i tvrdi da „izbornom sistemu nema mjesta u islamskoj vjeri“.[10] Sve to, iako znamo da većina muslimana svijeta živi u Aziji i Africi, a ne u arapskom svijetu. Štaviše, jedan od pet muslimana svijeta je Arapin, što čini tek oko 20% muslimanske populacije širom svijeta.[11]

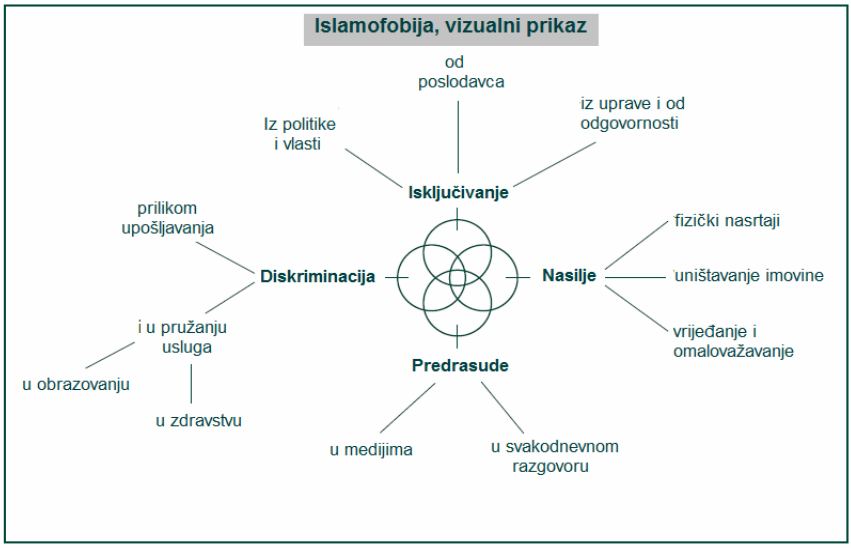

Slika 1. Vizualni prikaz islamofobije (Preuzeto sa zvanične stranice *The Runnymede Trust*)

2. METOD

Temeljne metode ovog naučnog istraživanja su metod analize sadržaja, komparativna metoda, opće metode indukcije i dedukcije, te metod ankete i statistički metod. Metodom analize sadržaja bit će ostvaren uvid u odnos printanih medija u BiH, kao faktora podržavanja islamofobije u bh. društvu. U analizi su korišteni primjeri pisanja najznačajnijih dnevnih („Dnevni avaz“, „Oslobođenje“, „Nezavisne novine“ i „Dnevni list“) i sedmičnih

[10] „Nesveti rat: teror u ime islama“, John L. Esposito, TKD Šahinpašić, Sarajevo/Zagreb, 2008., str. 123

[11] “Ko govori u ime islama?: Šta milijarda muslimana zaista misli?: Na osnovu Gallupovog svjetskog istraživanja - najveća studija te vrste“, John L. Esposito, Dalia Mogahed, Udruženje Ilmije IZ u BiH, Sarajevo, 2009., str. 16

(„BH Dani“, „Slobodna Bosna“ i „Novi reporter“) printanih bh. medija o islamu i predstavnicima islama u BiH (IZ u BiH) u periodu od 1. 9. 2008. do 15. 1. 2009. godine. Period je to koji je obilježio brojne događaje vezane za islam i IZ u BiH - od polemike oko izgradnje upravne zgrade Rijaseta na Kovačima (17. 9. 2008.), 1. Sarajevo Queer Festivala (26. 9. 2008.), događaji oko Arzije Mahmutović i pitanja prisustva Djeda Mraza u dječijim vrtićima Sarajeva (29-31. 12. 2008.), paljenja džamija u Fazlagića Kuli (9. 12. 2008.) i u Višićima kod Čapljine (12-13. 2. 2009.), slučaj Gluha Bukovica (11. 2. 2009.) te sukob kardinala Vinka Puljića i reisul-uleme Mustafe ef. Cerića istog mjeseca oko uloge tzv. novih muslimana (20. 2. 2009.). Kod printanih novina prikazat ćemo koje su teme najviše, a koje najmanje, dobivale pažnju u ovom periodu, a kod sedmičnih novina prikazat ćemo količinu tretmana i kontekst u odnosu na druge crkve/vjerske zajednice.

U tom smislu je važno napomenuti da nam je, pored metoda analize sadržaja, bio važan i statistički metod, kako bismo istražili odnos zastupnika muslimana IZ u BiH s medijima i javnošću, te obratno. To nam je bilo bitno kako bismo sagledali uređivačku politiku (frekvencija sadržaja i poruka) i odnos javnosti prema tim sadržajima (broj i struktura čitalaca). Na taj način smo došli do rezultata kakvu uređivačku politiku preferiraju mediji, ali i koliko napora muslimani i IZ u BiH ulažu u proces suzbijanja islamofobije. Pri analizi dnevnih novina, fokusirali smo se na tretiranje

Većina današnjih analiza su fokusirane na medije. Međutim, kako se monitoring medija o islamofobiji nekada pokušava prikazati kao paranoične insinuacije o viđenju problema tamo gdje ih nema, odlučili smo pogledati kakav je stav javnosti o medijima. Zbog toga smo koristili i metod ankete, da bismo utvrdili šta javnosti misle o medijima i njihovom odnosu prema IZ u BiH, a koje bi moralo imati osnovnu odliku civiliziranog i objektivnog izvještavanja – **poštovanje**. Anketa je primijenjena na odgovarajućem reprezentativnom uzorku koji je odražavao strukturu bh. javnosti shodno etničkom, starosnom i obrazovnom obilježju. Kako je ispitavanje moralo biti teritorijalno, a ne postoji zvanični popis stanovništva na osnovu kojeg smo mogli uzeti pravilan uzorak, opredijelili smo se da istraživanje sprovedemo u najvećim gradovima BiH u koje je, uslijed agresije na BiH,

izvršena velika migracija stanovništva. To su slijedeći gradovi (abecednim redom): Banja Luka, Bihać, Brčko Distrikt, Livno, Ljubuški, Mostar (tzv. „Zapadni“ dio grada), Sarajevo, Široki Brijeg, Travnik, Tuzla i Zenica, na uzorku od 1000 ispitanika, a prema popisu iz 1991. godine.

3. REZULTATI

Kada se izvrši pregled analize medija, uočljivo je da se većina autora analiza slaže s tim da se danas u medijima koristi perceptualni okvir nasilja, ekstremizma i antivesternizma, a sve u cilju stvaranja lošeg imidža islama, čija je direktna posljedica stvaranje konstantnog osjećaja straha i prijetnje od muslimana i od islama kao religije. O ovoj temi su ispisani brojni radovi i smatrali smo da nije potrebno pobrojavati sve naučne radove na ovom mjestu.[12] Kad je riječ o karakteru članaka, ranije metode istraživanja monitoringa pisanja printanih medija, Aslam Abdallah je ukazao na pet stilova pisanja o islamu i muslimanima:

- informativni članci (*informative articles*) – većinom su neutralni i *školski* opisuju islam i muslimane;
- zahvalni članci (*appreciative articles*) – usmjereni su na grupe i institucije koje su stroge u osudi terorizma i nasilja;
- optužujući članci (*accusative articles*) – usmjereni su ka povećavanju sumnjičavosti o istinskim namjerama islama imuslimana;
- provokativni članci (*provocative articles*) – usmjereni su na problematiziranje intelektualnih izazova s kojim se susreću muslimani, a uglavnom dovode u pitanje tzv. *nekompatibilnost* islama sa demokracijom, ljudskim pravima i ravnopravnošću spolova;
- uvredljivi članci (*offensive articles*) – članci koji su pisani subjektivno i neizbalansirano, te u kojima su islam i(li) muslimani tretirani na nekorektan način.[13]

[12] „(Mis)representing Islam: the racism and rethoric of British broadsheet newspapers“. John E. Richardson, John Benjamins Publishing Company, 2004., UK. Autor navodi listu od 16 autora koji su obrađivali ovu temu na str. xv

[13] „Quoting God: how media shape ideas about religion and culture“, ed. Claire Hoertz Badaracco, Baylor University Press, USA, 2005., str. 127. ("Post-9/11 Media and Muslim Identity in American Media", Aslam Abdallah)

Ovdje ćemo prikazati rezultate analize pisanja printanih dnevnih, a potom i printanih sedmičnih medija. Nakon toga predstavit ćemo rezultate odgovora na anketni iskaz: *Domaći mediji (RTV, novine, internet) pokazuju poštovanje prema Islamskoj zajednici BiH kakvo ona zaslužuje (tokom posljednjih godina)*. Na osnovu rezultata koje ćemo prikazati u zaključku, predstavit ćemo pravila i preporuke za djelovanje u cilju suzbijanja islamofobije.

3.1. Pisanje printanih dnevnih novina

Kada analiziramo o čemu je pisano u dnevnim novinama, uviđamo veliku razliku u prikazivanju islama kroz različite teme između „Oslobođenja“ i „Dnevnog avaza“. Tako je „Oslobođenje“ pisalo znatno više o islamu kao o duhovno-svjetovnoj pojavi od „Dnevnog avaza“ (65 naspram 34). To znači da “Oslobođenje” islam prvenstveno zanima kao kulturno-povijesni fenomen. S druge strane, kod „Dnevnog avaza“ dominira pisanje kroz IZ u BiH i institucije vezane za IZ u BiH (236), a koje slijedi pisanje kroz druge ličnosti IZ u BiH (126) i kroz ličnost reisul-uleme (155). To znači, “Dnevni avaz” nastoji prikazati islam kroz legitimne predstavnike, potom kroz običan narod, ali i druge značajne ličnosti, kao što je reisul-ulema. U ovakvom intenzitetu tretmana IZ u BiH, reisul-uleme i drugih ličnosti IZ u BiH, odnos je dominantno pozitivan (97% pozitivan, 2% negativan i 1% neutralan).

Tu i pronalazimo osnovnu razliku u prikazivanju, ili **iscrtavanju**, imidža islama i IZ u BiH u odnosu na ono koje pruža „Oslobođenje“ (48% pozitivan, 34% negativan i 18% neutralan). “Dnevni avaz” interesira islam kao pozitivan element u svakodnevnom životu, ali i radu predstavnika IZ u BiH, dok je “Oslobođenje”, izuzetno kritički okrenuto prema djelovanju IZ u BiH, a pozitivno ka islamu i njegovoj historiji u BiH.

Pri tome je kod „Oslobođenja“ glavna tema kritike bio reisul-ulema Mustafa ef. Cerić, sa duplo više negativnih (59) nego pozitivnih (29) napisa, uz 7 neutralnih. Interesantno je da rast negativnog pisanja o reisul-ulemi Mustafi ef. Ceriću korespondira sa dolaskom Vildane Selimbegović na mjesto glavne i odgovorne urednice „Oslobođenja“ (20. 10. 2008. godine), a vrhunac

negativnog pisanja je dosegnut u februaru, čemu su doprinijeli i postupci reisul-uleme u „slučaju Gluha Bukovica“.

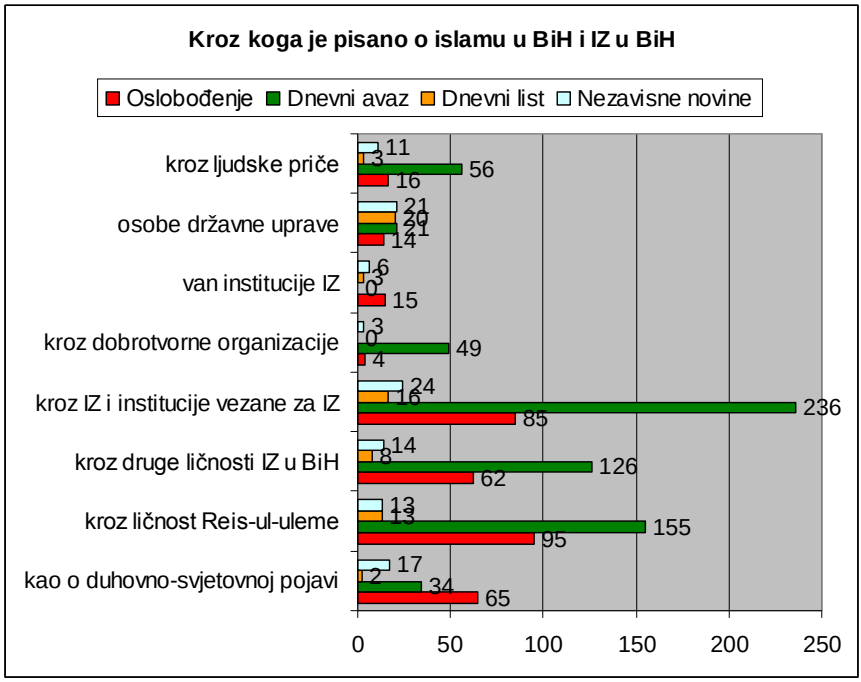

Slika 2. - Kroz koga je pisano o islamu u BiH i IZ u BiH

Također, uočljiva je i razlika u pisanju o islamu kroz ljudske priče, gdje kod „Dnevnog avaza“ pronalazimo ovakvo portretiranje vjere u 56 slučajeva, što je 3 puta više nego u „Oslobođenju“, a to je više od 5 puta nego u „Nezavisnim novinama“ (11) i 18 puta više nego u „Dnevnom listu“. Ovaj podatak nam govori da je „Dnevni avaz“ prilikom portretiranja imidža islama kroz ljudske priče otvoreniji prema tradiciji i njenom promoviranju.

Pored toga, postoji velika razlika pri portretiranju islama i IZ u BiH u medijskom tretiranju vijesti o humanitarnim organizacijama i akcijama, bez obzira na njihovu veličinu, pri čemu „Dnevni avaz“ (sa 49 napisa) prednjači 12 i više puta nad „Oslobođenjem“ (4) i „Nezavisnim novinama“ (3), dok „Dnevni list“ (0) uopće ne prikazuje karitativnu dimenziju djelovanja u okviru IZ u BiH, ili islama i islamom nadahnutih organizacija i/li pojedinaca.

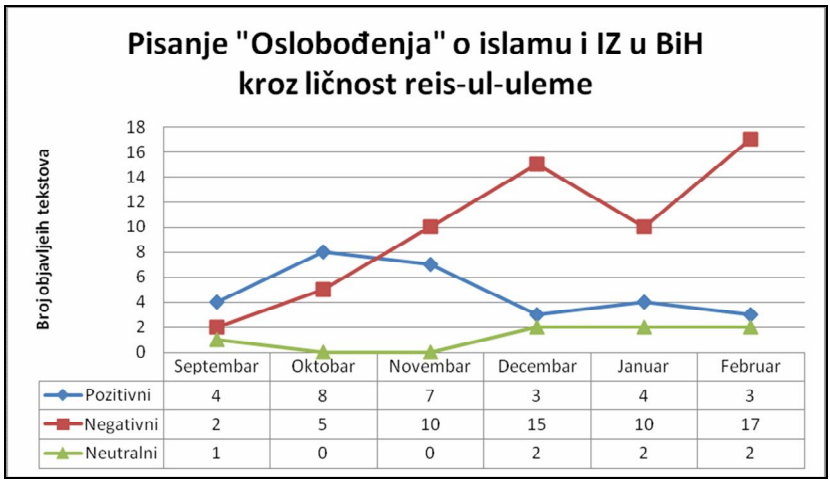

Slika 3. Pisanje "Oslobođenja" o islamu i IZ u BiH kroz ličnost reisul-uleme

Iz svega navedenog vidimo da se podrška islamofobiji može posmatrati analizom njihovog:

1. portretiranja islama kroz devijantne i nereprezentativne pojedince i grupe;
2. neizvještavanjem o slučajevima islamofobije;
3. korištenjem polemičkog triangla osporavanja.

Kada je riječ o portretiranju islama, opći je zaključak kako velik broj novinara nije navikao na to da izvještava o vjerskim temema kao društveno relevantnim, te da ih nastoji prikazati kroz devijantne i nereprezentativne pojedince i grupe u cilju podizanja tiraža kroz perceptualni okvir nasilja. Pored toga što ne postoji ujednačenost prilikom izvještavanja o svim vjerskim zajednicama, preovlađujuća je negativna pristrasnost kad je riječ o izvještavanju o islamu i IZ u BiH. Kao što se ignoriraju pozitivni akti, tako se i ignorira izvještavanje o islamofobiji. Umjesto da mediji kontaktiraju IZ u BiH ili stručnjake, unaprijed se u napisima, ali i u raspravama koje uslijede na stranicama novina ili na sudovima, vrši osporavanje sugovornika kritizirajući ih i osporavajući, ili kao neistinitih u pogledu iznesenih iskaza, ili ih se osporava u pogledu postojećih normativnih konteksta, legitimiteta i legalnog okvira, ili ih se osporava kao neiskrene. Ovo se vrši onim što smo nazvali *trianglom osporavanja* u bh. printanim medijima, a koji oslanjamo na Habermansovu teoriju komunikativnog djelovanja. Sve se to sprovodi kroz događaje, akte o kojima se može, a i ne mora,

izvještavati, na načine koje smo prikazali na Tabeli 3. Te pretenzije izgledaju ovako:

Tabela 1. Traingl osporavanja

PRETENZIJE NA VAŽENJE		
Uslovi za važenje komunikacije	**Osporavanje** važenja komunikacije:	Ilokucione snage (tri osnovna modusa)
1. pretenzije na propozicionalnu istinu	**Osporava se** kao **neistinit** u pogledu iznesenog iskaza (odn. egzistencijalnih presupozicija sadržaja iskaza); **i/ili**	**Konstativni** govorni činovi
2. pretenzije na normativnu ispravnost	**Osporava se** kao **netačan** u pogledu postojećih normativnih konteksta (ili legitimiteta pretpostavljenih normi); **i/ili**	**Regulativni** govorni činovi
3.subjektivna istinoljubivost	**Osporava se** odn. Kritizira kao **neiskren** u pogledu intencije govornika[14]	**Ekspresivni** govorni činovi

3.2. Pisanje magazina – „Ako je skandalozno zeleno, prodaje se“

Da bismo imali potpuni uvid u to da li postoji razlika u tretiranju islama i IZ u BiH u odnosu na tretiranje katoličanstva i KC, te pravoslavlja i SPC, odlučili smo se analizirati tretiranje svih vjerskih zajednica u pomenutom periodu. Nakon analize broja stranica napisanog u svim magazinima o ovim temama, prostim sabiranjem dolazimo do zaista interesantnog podatka. Naime, temom islama i IZ u BiH magazini u BiH se bave na skoro 3/4 stranica posvećenih temama kojim se tumači društvena pozicija bilo koje crkve/vjerske zajednice. Procentulna zastupljenost pisanja o IZ u BiH iznosi 72%, ili 163 stranice sa **dominirajućim negativnim uklonom i kontekstom**, dok na Katoličku crkvu otpada 23%, ili 51,5 stranica uz dominirajući pozitivan uklon i kontekst, te 5%, ili 12 stranica o Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

[14] *Postmetafizičko mišljenje*, Jirgen Habermas, Beogradski krug, 2002., str. 137

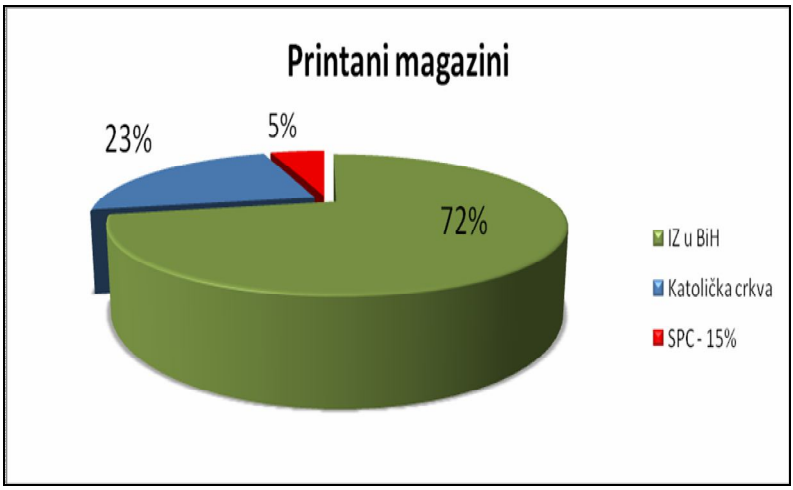

Slika 4. Koliko su printani magazini pisali o IZ u BiH, Katoličkoj crkvi i Srpskoj pravoslavnoj crkvi sveukupno

Analiza pisanja magazina ukazuje da svi praćeni magazini daju prednost pri tretiranju IZ u BiH u odnosu na druge vjerske zajednice/crkve po dva i više puta. Moramo napomenuti i to da „Novi Reporter“ nema ni jednog napisa o Katoličkoj crkvi u periodu istraživanja. Najviše prostora IZ u BiH posvećuju magazini „BH Dani“, potom „Slobodna Bosna“ i, na kraju, „Novi Reporter“. U novinarstvu na engleskom jeziku postoji pravilo o davanju prednosti vijestima u kojima ima krvoprolića: *if it bleeds it leads – ako krvari, ide na vrh*. U našem slučaju, *ako je skandalozno zeleno – onda se prodaje*, budući da sve što ima veze sa islamom može biti dovedeno, kroz islamofobične stereotipe, u vezu sa prolijevanjem krvi bar kroz podsticanje na terorizam.

Analiza pokazuje da su **„BH Dani“** dominantni kada je riječ o broju stranica posvećenih IZ, sa 68%, ili 79,5 stranica, dok temi Katoličke crkve posvećuju 28%, ili 33 stranice, te o SPC 4%, ili 5 stranica. Pri tome vidimo da je **„Slobodna Bosna“** IZ u BiH posvetila 73% svog prostora, ili 64,5 stranice (Katolička crkva 21%, ili 18,5 stranica, a SPC 6%, ili 5 stranica). Procentualno gledano, najviše je tretirana IZ u BiH u magazinu **„Novi Reporter“**, gdje je IZ u BiH posvećeno 90%, ili 19 stranica. Pri tome, u „Novom Reporteru“ o Katoličkoj crkvi nema napisa, a o SPC samo 2 stranice, ili 10%. Sabiranje svih stranica i usporedba

pokazuje da „BH Dani“ vjerske zajednice/crkve prepoznaju kao vrlo važan društveni faktor.

Dok u magazinima **„Slobodna Bosna“** i **„Novi Reporter“** ne pronalazimo pozitivne sadržaje vezane za IZ u BiH, u magazinu **„BH Dani“** nailazimo na dominantno negativan i uklon i sadržaj (74,5 stranica), te gotovo neznatnih par slučajeva neutralnog i pozitivnog pisanja. Tako neutralno imamo prikazivanje hafiza Sulejmana Bugarija na 4 stranice, a pozitivno istupe Mustafe Spahića (manje od 1 stranice, ili 1%), koji su tretirani pozitivno, s obzirom da su kritički negativno nastrojeni prema IZ u BiH.

S druge strane, sadržaj o Katoličkoj crkvi je u glavnini pozitivan i neutralan. Štaviše, stanje Hrvata u Sarajevu prikazuje se upravo kroz podatke i razgovor sa vjerskim licima iz Katoličke crkve, bez osjećaja ili kritičkog osvrta da se ova nacionalna zajednica na taj način svodi na religijsku zajednicu.

Kada je riječ o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, ton je uglavnom neutralan i pozitivan (5). Uz nekoliko izjava, negativnih po imidž, objavljenih u rubrici „Sudnji dani“, koje su kritički negativne i kritički-humoristične (2,5 stranice), pronalazimo i jedan neutralan (na pola stranice), te jedan afirmativan tekst (2 stranice). Također, pronalazimo i poređenje djelovanja negativnog po imidž IZ u BiH, gdje autor poredi djelovanje pokojnog episkopa SPC Nikolaja Velimirovića sa djelovanjem reisul-uleme Mustafe ef. Cerića. Pisanje o SPC u magazinu **„Novi Reporter“** je pozitivnog sadržaja i uklona.

3.3. Kako javnost vidi uticaj medija na imidž IZ u BiH?

Zbog svih pokazatelja da su bh. mediji naklonjeni islamofobičnoj interpretaciji stvarnosti, odlučili smo provjeriti da li javnost njihovo pisanje vidi takvim. Stoga smo u anketi postavili iskaz kojim smo željeli vidjeti da li se javnosti više slažu sa stavom da su pojedini mediji islamofobični, odnosno da, najblaže rečeno, ne pokazuju poštovanje kakvo IZ u BiH zaslužuje. Iskaz je glasio: *Domaći mediji (RTV, novine, internet) pokazuju poštovanje prema Islamskoj zajednici BiH kakvo ona zaslužuje (tokom posljednjih godina).*

Interesantno je da se sa ovim iskazom **ne slaže** više od polovine Bošnjaka, ili **52,6%** (24,6% se u potpunosti ne slaže i 28,0% se ne slaže). Među Bošnjacima, u stanju ambivalencije (niti

se slažem niti ne slažem) je nešto više od jedne četvrtine (**27,3%**). *To znači da ciljana javnost (Bošnjaci) smatraju pisanje medija nekorektnim, iako se ono nastoji prikazati objektivnim i dobronamjernim kritičarima.*

Kada je riječ o stavu Srba prema medijskom tretmanu IZ u BiH, on je dijametralno suprotan. Naime, sa ovim stavom se „uopće ne slaže" 5,3% i „ne slaže" kod Srba se „uopće ne slaže" 3% i „ne slaže" 10% (ukupno 13%). Kod Hrvata se sa ovim stavom „uopće ne slaže" 5,3% i „ne slaže" 16,7% Hrvata (ili 22%). U stanju ambivalencije (niti se slažem niti ne slažem), kod Hrvata je čak 40,8% (za razliku od Bošnjaka, gdje je nešto više od jedne četvrtine, ili 27,3%). Sa stavom da su mediji i više nego objektivni prema IZ u BiH kod Hrvata se slaže više od trećine (37,3%), sa stavovima „Slažem se" (25,9%) i „U potpunosti se slažem" (11.4%).

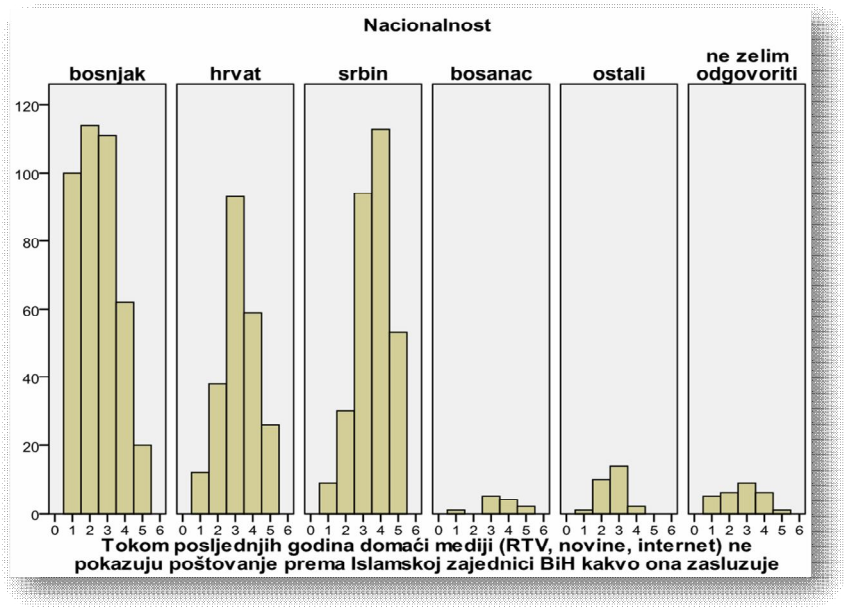

Slika 3. Histogram: Pokazuju li mediji poštovanje prema IZ u BiH

Kada je riječ o stavu Srba, u stanju ambivalencije (niti se slažem niti ne slažem) je 31,4%. Interesantno je kako više od polovine Srba (55,5%) smatra da su mediji i više nego objektivni, odnosno „slaže se" više od trećine (37,8%), a stav „U potpunosti se slažem" ima čak 17.7% ispitanika. Sve to postaje mnogo jasnije kada osmotrimo Sliku 3. Kod onih koji se ne slažu sa ovim stavom

veći je broj koji se samo „ne slažu“ (15,2%), od onih koji u potpunosti odbacuju tezu da su mediji prema IZ u BiH pokazali „više poštovanja nego što to ona zaslužuje (tokom posljednjih godina)“ (4,9%), što je za oko tri puta manje.

U ovom pitanju ambivalentnost dominira (niti se slažem niti ne slažem) kod ostalih (51,9%) i Bosanaca (41,7%). Treba napomenuti i to da se kod Bosanaca pola ispitanika „slaže“ (33,3%) i „u potpunosti slaže“ (16,7%) sa ovim stavom, dok se kod ostalih većina ne slaže (40%) (ukupno 11 ispitanika). Kod onih koji „ne žele odgovoriti“ rezultati više naginju prema onima koji se ne slažu s tim stavom.

ZAKLJUČAK

Doslovno značenje riječi *medij* je *posrednik*, a kao pojava u modernom vremenu veže se za pojavu masovnih medija za prenošenje poruka. Međutim, prenošenje poruka preko različitih sredstava, posebno u kontekstu gledanja na stvarnost, nešto je što ima dugu povijest kada je riječ o negativnom pisanju o islamu i muslimanima. Ove aktivnosti kroz povijest se sprovode pod egidom borbe za istinu, što je do novijeg doba značilo prikazivanje muslimana kao barbara i značaja očuvanja zapadnokršćanskih vrijednosti. Danas se to čini i kroz kulturu i kroz medije, a predstavljanje te istine danas je oličeno u borbi za ljudska prava i demokraciju na svim meridijanima.

Islamofobijska praksa se pri tome sprovodi kroz kritički odnos prema islamskom upražnjavanju principa jednakosti i tolerancije, i to prikazivanjem primjera navodne religijske isključivosti, međuvjerske mržnje i sukoba. Pri tome se vrši promoviranje vrijednosti a(nti)teizma, koje se naslanja na naslijeđe iz SFRJ, ili promoviranja *new age* ideologije i agnosticizma, ili, pak, promoviranje *vjerovanja bez pripadanja*, koje vjeru posmatra selekciono i konzumeristički, uzimajući od vjerske prakse samo ono što izgleda interesantno, kao u samoposluzi. U najblažem slučaju, u medijima se islam prikazuje kao narodni običaj, (tzv. folklorni islam), a u kojem se temi islama daje prostora kroz prikazivanje života pobožnih staraca i starica.

Iz ovdje predstavljene analize možemo zaključiti da djelovanje printanih medija u BiH ima za cilj redefiniranje religioznosti, pripadnosti i prakticiranja islama, kao i, općenito,

promjenu odnosa prema duhovnosti uz preoblikovanje duhovnog identiteta Bošnjaka. Uočeno je da postoje određeni obrasci tretiranja na koje bi se moglo uticati osmišljenom strategijom odnosa s javnošću i tako kreirati povoljan imidž.

Uzevši u obzir okolnosti u kojima se promijenio odnos prema važnosti religije i vjerskim zajednicama/crkvama u društvu, možemo reći da velik broj novinara nije navikao na to da izvještava o ovim temema kao društveno relevantnim. I naša analiza printanih medija, kao i neke ranije analize medija, pokazale su da ne postoji ujednačenost prilikom izvještavanja, odnosno, da je preovlađujuća negativna pristrasnost kad je riječ o izvještavanju o islamu i IZ u BiH.

"Oslobođenje" islam prvenstveno zanima kao kulturno-povijesni fenomen. "Dnevni avaz" nastoji prikazati islam kroz legitimne predstavnike, potom kroz običan narod, ali i druge značajne ličnosti, kao što je reisul-ulema. "Dnevni avaz" interesira islam kao pozitivan element u svakodnevnom životu, ali i radu predstavnika IZ u BiH, dok je "Oslobođenje" izuzetno kritički okrenuto prema djelovanju IZ u BiH, a pozitivno ka islamu i njegovoj historiji u BiH. Pri tome je kod „Oslobođenja" glavna tema kritike bio reisul-ulema Mustafa ef. Cerić, sa duplo više negativnih (59) nego pozitivnih (29) napisa, uz 7 neutralnih.

Također, uočljiva je i razlika u pisanju o islamu kroz ljudske priče, gdje kod „Dnevnog avaza" pronalazimo ovakvo portretiranje vjere u 56 slučajeva, što je 3 puta više nego u „Oslobođenju", a to je više od 5 puta nego u „Nezavisnim novinama" (11) i 18 puta više nego u „Dnevnom listu". Analiza pisanja magazina ukazuje da svi praćeni magazini daju prednost pri tretiranju IZ u BiH u odnosu na druge vjerske zajednice/crkve po dva i više puta. U „Slobodnoj Bosni" i „Novom Reporteru" ne pronalazimo pozitivne sadržaje vezane za IZ u BiH, u magazinu „BH Dani" nailazimo na dominantno negativan i uklon i sadržaj (74,5 stranica), te gotovo neznatnih par slučajeva neutralnog i pozitivnog pisanja.

Da je pisanje medija o islamu i IZ u BiH, najblaže rečeno, nekorektno, pokazala je anketa. Iz analize printanih medija, ali i istraživanja, možemo zaključiti da domaći mediji (RTV, novine, internet) ne pokazuju poštovanje prema IZ u BiH, kao predstavniku islama i muslimana u BiH, kakvo ona zaslužuje (tokom posljednjih

godina). Da kojim slučajem „Dnevni avaz“ nije pozitivno naklonjen prema IZ u BiH i njenoj ulozi u društvu, teško da bi IZ u BiH preko medija uspjela plasirati išta od svojih poruka do javnosti, osim onih koje se tiču tradicije i obilježavanja mubarek-dana, tj. blagdana (dva bajrama). To možemo zaključiti na osnovu načina na koji su IZ u BiH tretirali listovi kao što su „Oslobođenje“, „Nezavisne novine“ ili „Dnevni list“, u kojima je preživjela paradigma odnosa prema IZ u BiH uspostavljena 1983. godine povodom Sarajevskog procesa.

Cilj ovih radova je da utiču na promjenu ove islamofobijske prakse. Da rezultati postoje, pokazuju i međunarodna istraživanja. Tako, Aslem Abdallah primjećuje da su kritike upućene medijima dovele do značajne promjene u pristupu islamu i muslimanima u SAD.[15]

Literatura

- Alispahić, Fatmir; „Reisofobija“, Batva 2011.
- Asad, Talal; "Formacije sekularnog: hrišćanstvo, islam, modernost", Beogradski krug, Beograd, 2008.
- Azinović, Vlado; „Al-Kaida u Bosni i Hercegovini: mit ili stvarna opasnost“, Radio Slobodna Evropa, Sarajevo, Prag, 2007.
- Badaracco, Claire Hoertz; ed. „Quoting God: how media shape ideas about religion and culture“, Baylor University Press, USA, 2005.
- Esposito, John L.; „Islamska prijetnja – mit ili stvarnost“, Selsebil, Živinice, 2001.
- Esposito, John L.; „Nesveti rat: teror u ime islama“, John L. Esposito, TKD Šahinpašić, Sarajevo/Zagreb, 2008.
- Esposito, John L.; Mogahed, Dalia; “Ko govori u ime islama?: Šta milijarda muslimana zaista misli?: Na osnovu Gallupovog svjetskog istraživanja - najveća studija te vrste“, Udruženje Ilmije IZ u BiH, Sarajevo, 2009.
- Habermas, Jirgen; „Postmetafizičko mišljenje“, Beogradski krug, 2002.

[15] „Quoting God: how media shape ideas about religion and culture“, ed. Claire Hoertz Badaracco, Baylor University Press, USA, 2005., str.127 ("Post-9/11 Media and Muslim Identity in American Media", Aslam Abdallah)

- McCombs, Maxwell E.; „Setting the agenda: the mass media and public opinion“, Polity Press, UK, 2004.
- Silajdžić, Adnan; „Islam u otkriću kršćanske Evrope: povijest međureligijskog dijaloga“, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003.
- Richardson, John E.; „(Mis)representing Islam: the racism and rethoric of British broadsheet newspapers“. John Benjamins Publishing Company, 2004. UK.

Emir Džambegović, Ph.D.
High Medical School in Tuzla

FORMS OF INFLUENCE OF PRINTED MEDIA IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH THE AIM OF SUPPORTING ISLAMOPHOBIA IN BOSNIAN SOCIETY

Summary

Media bear a significant role in promoting values of every cultural-historical milieu, including those that don't have favorable attitude toward Islam and religion in general. Since the tradition of Islamophobia goes back to Muslims entering the world historic scene, it could be said that only circumstances and "media" forms kept changing, as a mediator in reality interpretation, while the idea remained the same – disaccreditation of Islam as an important element in the cultural-historical scene, which is achieving influence on social-political flows. The attitude of public toward Islam has always been modeled by media, which was, as by the rule, filled with prejudice and lies. What novels and theatrical plays used to be, today it is the media that serves as a mean to promote other values by disaccrediting Islam using hate messages, ignoring positive aspects or in some other way, all with the purpose to support Islamophobia, consciously or not. The same situation is in Bosnia and Herzegovina today where we can speak about different ways that media is treating Islam, Islamic institutions and authorities where they actually support development and spreading of Islamophobia. Even though these activities are often carried under the aegis of battle for equality, tolerance, and against alleged religious exclusivism, they are either promotion of atheism or "believing without belonging" or both points of view. Activities of printed media in Bosnia and Herzegovina aim to redefine religiosity, belonging and practice of Islam, as well as changing the attitude toward spirituality in general with redefinition of spiritual identity of Bosniaks. For that purpose writings of printed media, that are published in Bosnia and Herzegovina (magazines and daily newspapers), about Islam and Islamic Community in Bosnia and Herzegovina are analyzed in this work and it is noted that there are certain patterns of treatment which could be responded by

organized PR strategy and create favorable image in that way. The most treated topics, forms, titles, contexts and thematic units are presented for that purpose.

Keywords: Media, Islamophobia, image, psychagogy

Fatmir Alispahić

ULOGA SARAJEVSKIH MEDIJA U ŠIRENJU ISLAMOFOBIJE

Sažetak

Islamofobija u Bosni i Hercegovini je specifikum, jer je usmjerena prema autohtonom, starosjedilačkom i najbrojnijem narodu Bosne, a realizira se uz potporu institucija koje su obavezne štititi ustavna prava na jednakost i slobodu vjeroispovijesti. Ono što danas zovemo islamofobijom realizira se od dolaska Austro-Ugarske naovamo, kao poseban splet političkih, genocidnih, šovinističkih i kulturalnih programa, čiji je cilj da se Bošnjacima odrekne evropsko i bosansko porijeklo. Islamofobija nad Bošnjacima je ideološki program genocida nad Bošnjacima. Moguće je pratiti istoznačne islamofobijske obrasce iz perioda pripreme ambijenta za genocid, kao i danas kada, navodno, vladaju mir i standardi zapadne demokratije. Sarajevski mediji, koji slove kao tzv. neovisni, a naslonjeni su na dejtonsku ideološku strukturu, glavni su pronositelji islamofobije. Kao što je širenje islamofobije u medijima rezultat političkih intencija i ekonomskih interesa, tako je i širenje islamofobije u društvenom ambijentu rezultat uređivačke politike. Islamofobija je postala intelektualni standard dejtonskog poretka, samim tim što najjači mediji u državi, uz podršku same države, toleriraju i generiraju islamofobijski diskurs. Pod utjecajem medijskih autoriteta islamofobija se prelila prema građanstvu, s ciljem da se ustoliči kao društvena vrlina. Genocidne posljedice ovog projekta ogledaju se u velikom broju bošnjačkih intelektualaca, ali i običnih Bošnjaka, koji islamofobiju uzimaju kao okosnicu svoga intelektualnog ili građanskog identiteta.

Ključne riječi: Islamofobija, genocid, Bošnjaci, mediji, Zapad, Dejton

Sarajevo se, u dobroj ili zloj namjeri, doživljava kao metropola islama u Evropi. Sarajevo je glavni grad jedine evropske države u kojoj je jedan muslimanski narod, bošnjački narod,

ustavna kategorija. Postoje i mnoge druge povijesne i kulturološke činjenice koje svjedoče da nigdje u Evropi islam nije tako domaći, autohton, starosjedilački kao u Sarajevu. Upravo zbog toga očekivano je da islam u Sarajevu ima stabilan i komotan status, kao što ga ima kršćanstvo u ma kojoj evropskoj državi. I upravo zbog toga nevjerovatno zvuči pretpostavka da je Sarajevo evropska metropola islamofobije. A egzaktni pokazatelji, u vidu mnoštva sakupljenih i analiziranih islamofobičnih tekstova, svjedoče da se nigdje u Evropi, tako kontinuirano, sistematično i kreativno, islam ne mrzi i ne ismijava kao u Sarajevu. Naročito nakon (anti)terorističke mimikrije iz 2001. godine. Za razliku od općeg i parcijalnog tretiranja islamofobije u Evropi, islamofobija u Sarajevu ima historijski i politički background, koji se u različitim oblicima, ali s istim ideološkim ciljem – odstranjivanja Bošnjaka iz domicilnog identiteta – prenio do danas. Stoga, pitanje našeg istraživanje nije: *Ima li u sarajevskim medijima islamofobije?*, jer o toj pojavi su posljednjih godina napisani brojni tekstovi, već je to pitanje: *Iz kojih je povijesnih i političkih obrazaca islamofobija došla u sarajevske medije, koji su odraz ideoloških smjernica dejtonskog društva?* Kad se odgonetne ideološka pozadina dejtonskog poretka, koji je pod patronatom Zapada uvažio velikosrpska i velikohrvatska osvajanja, dolazi se do strukture političke moći koja vlada Sarajevom, i koja svoje očitovanje upravo ima u onim sarajevskim medijima koji su u posljednjoj deceniji bili nosioci islamofobičnog ekstremizma. To nas upućuje na traganje za povijesnim korijenima koji su odredili ulogu sarajevskih medija u širenju islamofobije.

Iako je izraz *islamofobija* neologizam koji je jedva desetak godina u široj upotrebi, semantičko polje ove riječi moguće je pratiti kroz istraživanja postkolonijalne kritike, gdje god su postojale evrocentrične predrasude prema Orijentu i islamu. Islamofobiju, i kao riječ i kao pojavu, uočavamo tek u procesima koji su uslijedili poslije 11. septembra 2001. i otpočinjanja tzv. američkog novog rata, odnosno, tzv. rata protiv terorizma, a čime je i islamofobija nad Bošnjacima dobila osvježene funkcije. Za razliku od Savjeta za ljudska prava UN-a i Savjeta Evrope, koji su prije šest-sedam godina islamofobiju definirali kao „neosnovano neprijateljstvo i strah *vis-a-vis* islama, koji uzrokuju odbojnost prema svim muslimanima ili većini njih“, odnosno, kao „nasilje

nad ljudskim pravima i prijetnju socijalnoj koheziji“,[1] u Bosni i Hercegovini ni jedna izvanmuslimanska instanca nije tretirala izraženi problem islamofobije. A bilo bi logično da se takav problem nađe u jednom od izvještaja Helsinškog komiteta za ljudska prava BiH, Ombudsmana, ili neke druge vladine ili nevladine instance za zaštitu ljudskih prava. Tim prije što u dejtonskoj Bosni i Hercegovini ne postoji ni jedan drugi tako sistematičan i organiziran oblik vrijeđanja i negacije identiteta jedne skupine, konkretno, konstitutivnog naroda. Naprotiv, Helsinški komitet se u više navrata uključivao u kampanju islamofobije, kritizirajući tadašnjeg reisul-ulemu, dr. Mustafu ef. Cerića, zbog njegovih reakcija prema medijima koji su vrijeđali islam i muslimane. U jednom od takvih ispada Helsinškog komiteta se kaže da „posljednji napadi reisa Mustafe Cerića na neke medije u BiH i kvalifikacije koje je tom prilikom iznio predstavljaju ozbiljnu prijetnju slobodi izražavanja i medijskim slobodama“, te da se radi o „pokušaju da se jedna interpretacija vjere nametne kao način življenja u BiH“.[2] U jednom drugom tekstu predsjednik ove institucije, Srđan Dizdarević, još je direktniji: „Reis je, dakle, krajnje negativna pojava u bosanskohercegovačkom okruženju, u onome što je bosanskohercegovačka realnost i on je neko ko je sklon da ide do vrlo agresivnog nametanja političkog islama i islama generalno gledano, a mislim da je to vrlo, vrlo opasno.“[3] Postoji još mnoštvo sličnih primjera iz kojih se vidi da su instance

[1] Savjet za ljudska prava UN-a je 2007. godine razmatrao Izvještaj u kojem je rečeno: „Islamofobija je neosnovano neprijateljstvo i strah *vis-a-vis* islama, koji uzrokuju odbojnost prema svim muslimanima ili većini njih. Ona se također ogleda u praktičnim posljedicama mržnje, u smislu diskriminacije, predrasuda i nejednakog tretmana, čega su žrtve muslimani, pojedinačno i kolektivno, zatim se ogleda u isključenosti iz glavnih političkih i društvenih tokova. Izraz islamofobija je smišljen kao odgovor na novu realnost: narastajuću diskriminaciju protiv muslimana, koja se javila posljednjih godina.“ Savjet Evrope je u jednoj od svojih publikacija, pod naslovom „Islamofobija i njene posljedice na mlade“ (2005.), naveo da je islamofobija „predrasudan pogled na islam, muslimane i pitanja koja se odnose na njih, koji oblikuje svakodnevna djela rasizma i diskriminacije ili jače oblike nasilja“, te da je „islamofobija nasilje nad ljudskim pravima, i prijetnja socijalnoj koheziji“. Fatmir Alispahić, *Reisofobija: Selektivna analiza tretmana reisu-l-uleme i islamskih vrijednosti u dejtonskim medijima za period 2004. – 2009. godina*. Tuzla, 2010., str. 21-22.

[2] „Politika pod ahmedijom“, *Dani*, 22. 10. 2004.

[3] „Koliko si blizak reisu, toliko si blizak parama“, *Dani*, 28. 9. 2007.

koje bi morale štititi ustavnu jednakost Bošnjaka i slobodu vjeroispovijesti aktivno sudjelovale u kreiranju ili podstrekavanju islamofobičnih izraza. Moguće opravdanje da islamofobija u sarajevskim medijima nije djelovala kao pojava, kao strategija, već se, eventualno, radilo o nekim ispadima, koji liče na islamofobiju, definitivno gubi uporište sa pojavom tri cjelovite analize: prvo, sa knjigom „Reisofobija“[4], iz proljeća 2010., a potom sa dva izvještaja o islamofobiji Rijaseta Islamske zajednice u BiH, prvi od 18. augusta 2011. i drugi od 7. maja 2012. godine. Ovi javni dokumenti nisu potaknuli reakciju državnih i političkih instanci, kao ni nevladinog sektora, na način na koji je islamofobija tretirana u nekoliko međunarodnih dokumenata. Oba izvještaja seriozno i argumentirano dokazuju raširenost islamofobije u dejtonskom društvu, koja se manifestira kroz ozbiljna kršenja ljudskih prava. Činjenica da ta sila argumenata nije izazvala institucionalne i društvene reakcije otvara sumnju da je islamofobija, kao transhistorijski oblik negiranja bošnjačkog naroda, ugrađena u mehanizme dejtonske države, odnosno društvenog ambijenta koji proizilazi iz te državotvorne ideologije.

Istraživanje o ulozi sarajevskih medija u širenju islamofobije time treba usmjeriti ka dvije etape: ka historijskoj i ideološkoj pozadini iz koje je proizišla genocidna netrpeljivost prema Bošnjacima, te ka dejtonskom poretku, koji je izgrađen na temeljima genocida nad Bošnjacima, bez obzira na zapadnu mimikriju koja nastoji takav sistem prikazati u demokratskom ozračju. Upravo ova pretpostavka da dejtonski poredak nema kapacitete za kritički stav prema islamofobiji ukazuje na sumnju da je islamofobija njegov sastavni dio. Dakako, mediji su u svakom društvu glasnogovornici političke moći, pa tako i sarajevski mediji odslikavaju ideološki profil dejtonskog društva.

Prije nego što uočimo ugrađenost velikosrpske i velikohrvatske ideologije u dejtonski poredak, a time i idejnu osnovicu vodećih sarajevskih medija, potrebno je načiniti jedan historijski prilazak savremenom periodu, u kome se javne diskriminacije muslimana doživljavaju kao demokratski standard. A taj historijski uvod moguće je promatrati kroz dva ideološka

[4] Fatmir Alispahić, *Reisofobija: Selektivna analiza tretmana reisu-l-uleme i islamskih vrijednosti u dejtonskim medijima za period 2004. – 2009. godina*. Tuzla, 2010.,

okvira: prvi je u ustanovljavanju velikosrpskog genocidnog projekta, koji je oslobođenje od Turske izjednačavao sa zatiranjem muslimanskog života, a što se pronosilo kroz vremena u nijansiranim izmjenama; drugi je u orijentalističkim, odnosno, evrocentričnim predodžbama o Bošnjacima, koje se pojavljuju sa dolaskom Austro-Ugarske, neovisno od pomenutog *otomanskog kompleksa* kod Srba.

Srpski romantizam je u 19. stoljeću začet na ideji otpora prema Turskoj, ali se u stvarnosti realizirao kroz genocid nad muslimanima, budući da su progoni i ubistva muslimana za Srbe imali značenje oslobođenja i preporoda. Tada je začeta transhistorijska konstrukcija o slavenskim muslimanima, poglavito Bošnjacima, kao o ostacima Otomanske carevine, koje treba ili vratiti *veri pradedovskoj*, odnosno pokrstiti, ili pobiti i protjerati. Ideja srpskog oslobođenja tekstualizirana je u *Načertaniju* Ilije Garašanina iz 1844. i u *Srbi svi i svuda* Vuka Karadžića iz 1849. godine, dok je ideja genocida nad muslimanima ideološki eksplicitna, preporučena, u Njegoševom *Gorskom vijencu* iz 1847., u *istrazi poturica*. Ova djela će biti i praktična i ideološka osnovica za sve potonje pravoslavne zločine nad Bošnjacima i Albancima. Na tim tekstualnim polazištima razvit će se djelo *Homogena Srbija* Stevana Moljevića iz 1941., napose, i Memorandum Srpske akademije nauka i umjetnosti iz 1986. godine. Najsnažniji utjecaj na razvijanje genocidne svijesti u širokim srpskim slojevima imat će djela bosanskog nobelovca Ive Andrića. On, kao što primjećuje Muhsin Rizvić, nije „razlikovao i izuzimao slavenske muslimane iz toga historijskog kompleksa Turaka kao porobljivača i neprijatelja“, što je značilo „političku prijetnju prema savremenim Bošnjacima“.[5]

Sa dolaskom Austro-Ugarske pojavljuju se prva diskriminatorska očitovanja, koja bismo danas podveli pod polje islamofobije. Takav odnos prema Bošnjacima može ilustrirati i izvještaj koji je 28. 8. 1878. Carevoj vojnoj kancelariji poslao general Filipović, zapovjednik austrougarskih snaga, očito ogorčen zbog neočekivanog oružanog otpora koji je *zadeverao* njegove podređene: „Muslimansko stanovništvo u suprotnosti sa mojim ranijim pogledima, zaista je divlja i poživotinjena gomila koja se

[5] Muhsin Rizvić, *Bosanski muslimani u Andrićevu svijetu*, Sarajevo, 1995., str. 145

može dovesti do ljudske svijesti potpunim razoružavanjem i postupnim približavanjem administraciji koja je uređena na strogim zakonima“,[6] piše general Filipović, u maniru osvajača koji su pokoravali afrička plemena i o tome izvještavali svoje pretpostavljene.

Jednako je znakovit tekst pod naslovom „Turci u Zagrebu“[7], u kome se drugost zarobljenh bošnjačkih ustanika vidi u orijentalističkoj optici, gdje se okupatori pojavljuju kao milost i bolja budućnost za necivilizirane ljude, koji, takvi divlji, ne razumiju dobrobiti okupacije: „Zadnji dolaze turski ustaše. Mnogi njihove braće okvasiše svojom krvlju rodna im polja, a mogli su izčekati bolju budućnost kao sugrađani hrvatskog naroda.“

Orijentalistička viđenja Bosne, a posebno bošnjačkog naroda, s početka okupacije su često iskazivana u režimskoj štampi,[8] da bi se vremenom pretočila u tobože dobronamjerna upućivanja Bošnjaka u imperative emancipacije u duhu zapadne običajnosti. Kao ilustrativ neprijateljskog odnosa prema Bošnjacima može poslužiti i pjesma napoznatog autora, pod naslovom *Posljednji čas ranjenoga vojnika kod Sarajeva*[9], u kojoj se veli: „Ranio me taj Mujo prokleti / al neka mu, vrag će ga odnieti“. Još godinu-dvije nakon okupacije u *Bosansko-hercegovačkim novinama* su objavljivani sadržaji čije su diskriminatorske poruke odricale dobrohotnost okupatorskoj upravi. Takav je sonet o Sarajevu, u kome se pjeva: „Sarajevo, kleto Sarajevo / Ognjem da si pusto izgorjelo“[10].

Ne čudi što su evropska, a posebno austrougarska, diplomatija i historiografija porijeklo, karakter i ciljeve bosanskog otpora okupaciji tumačili na krajnje pervertiran način: iza tih tumačenja stajali su evropocentrični narcizam, prepotencija nacionalnog

[6] Cit. prema: Muhsin Rizvić, *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887 - 1918*, Sarajevo, 1990., str. 13.
[7] Anonim: „Turci u Zagrebu“, *Bosansko-hercegovačke novine*, 1/1878., 3, 1.
[8] Sve do promjene austrougarske politike prema Bošnjacima, 1882. godine, Bošnjaci su bili izopćeni iz javnosti; novine su pratile isključivo kulturni i društveni život Hrvata i Srba, a u tekstovima su književni jezik strogo distancirale od orijentalnog lingvističko-leksičkog naslijeđa, oslonivši se na jezik hrvatske Stranke prava i ličku, slavonsku i vojvođansku leksiku.
[9] Anonim: „Posljednji čas ranjenoga vojnika kod Sarajeva“ , *Bosansko-hercegovačke novine*, 1/1878., 4, 1.
[10] D. J.: „Sarajevu“, *Bosansko-hercegovačke novine*, 2/1879., 105, 3.

mesijanstva i ideološke preparacije koje su morale opravdati *mandat* okupacije Bosne i Hercegovine. Sve što je prirodno emancipatorsko nagnuće, sve što je djelo bosanskog patriotizma i bošnjačke odanosti odbrani Bosne, ovdje je protumačeno kao djelo „gomile koja je netaknuta od duha kulture", „razuzdanog ološa", „svjetine koja nema šta da izgubi", „razbojništva", „bandita", „prostog naroda", „vjerskih fanatika", „bosanske fukare", „muslimanske sirotinje", „proletera", „revolucionara", „nižih klasa", „muhamedanske rulje" i sl. Sve su to termini i sintagme koje se nalaze u diplomatskim izvještajima i zapadnoevropskim historiografskim djelima tog vremena.[11]

Moguće je pronaći mnoštvo paralela sa afrikanističkim i indijanološkim diskursima, koji su, kako veli Edvard Said, „dio općeg europskog nastojanja da se upravlja dalekim zemljama i narodima"[12]. Na ovim minijaturnim isječcima uočavamo retoričke figure koje su uobičajene pri opisu i tretmanu dalekih zemalja i tzv. barbarskih naroda. U osnovi ove netrpeljivosti prema *muhamedanskoj rulji* nalazi se islam, pa se time korpus ovih činjenica može tretirati kao začetak perioda dugog 130 godina, u kome će Bošnjaci biti progonjeni i vrijeđani zbog svoje vjere.

Islamofobičnost austrougarskog vremena moguće je očitavati i kroz korpus činjenica o intencijama pokrštavanja, odnosno pokatoličavanja Bošnjaka. „U austrougarskom razdoblju izvjesno je provođena smišljena, ali vješto prikrivana državna protivbošnjačka politika, koja se bjelodano pokazuje u sračunatom i lukavom poticanju pokreta iseljavanja Bošnjaka u Tursku te pokrivanja prozelitističkih akcija katoličkog klera."[13] Prvi sarajevski nadbiskup Josip Štadler je kao dugoročan cilj proklamirao pokatoličavanje Bošnjaka. O negodovanju Bošnjaka svjedoči izvještaj koji je zemaljski poglavar Appel pisao vrhovnom upravitelju Benjaminu Kalaju, a u kome, između ostalog, stoji: „Sigurno će jednom doći do preokreta u shvatanju Muslimana, a doći će vrijeme kada pokrštavanje neće biti susretano s takvim

[11] Esad Zgodić, *Bošnjačko iskustvo politike*, Sarajevo, 1998., str. 393.
[12] Edvard Said, *Kultura i imperijalizam*, Beograd, 2002., str. 87.
[13] Munib Maglajlić, „Bosna i Bošnjaci, Ogledanje na temu: ime, jezik i pismo, domovina, država", *Diwan*, časopis za kulturu, Gradačac, broj 5-6, 2002.

otporom".[14] Pored Štadlera, i Kalaj je predviđao mogućnost pokatoličavanja Bošnjaka, i to još 1877., u svome memorandumu. Srpska pravoslavna crkva takođe je sprovodila akcije prisilnog pokrštavanja Bošnjaka, a najpoznatije masovne ceremonije pokrštavanja dogodile su se 1912. i 1913. godine u Plavu i Gusinju, gdje je pokršteno preko 10.000 Bošnjaka, dok je ubijeno oko 1.000 onih koji su odbili da budu pokršteni. Ako je u osnovi islamofobije netrpeljivost prema islamu, onda je čin prisilnog pokrštavanja muslimana najpraktičnija i najdjelatnija manifestacija te netrpeljivosti. A Bošnjaci su nakon povlačenja Otomanske carevine ovoj manifestaciji islamofobije bili izloženi i od Katoličke, i od Pravoslavne crkve, s tim što je velikosrpski program, kao legitimna sredstva, uključivao ubistva i progone. Taj program je tekstualiziran u časopisima poput crnorukaškog *Piemonta* iz 1915., a poslije i u listovima *Srpski glas*, *Vidovdan* i *Ravna Gora*.

Interesantno je da su sve publikacije koje je izdavala Islamska zajednica, bilo da se radilo o *Narodnoj uzdanici* ili *Takvimu*, obavezno na početnim stranicama morale imati značajnu fotografiju vlasti. Za vrijeme Kraljevine SHS, u izdanju *Narodne uzdanice* pronalazimo „Rodoslov Kraljevskog doma" i fotografiju kralja Aleksandra I i kralja Petra II, a za vrijeme SFRJ fotografije Josipa Broza-Tita. Time je čitaocima muslimanima jasno davano do znanja, svaki put kada otvore publikacije, kako moraju biti svjesni podređenosti koju iskazuju i oni, ali i njihovi predstavnici i na ovaj način.[15]

Islamofobično nastojanje da se Bošnjacima, zbog vjere, odrekne starosjedilački identitet, intezivno se nastavilo i u vrijeme komunističke vladavine, činjenicom da Bošnjaci, sve do 1971., nisu bili priznati kao narod, a i kad su priznati, to je učinjeno pod imenom vjerske skupine. Nacionalni naziv *Muslimani* bio je ponižavajući, i stigmatizirajući, za narod koji je imao zatemeljenu vezu sa svojom zemljom i svojim povijesnim imenom. Upravo u kontekstu historijskog kontinuiteta islamofobije moguće je promatrati i ovu činjenicu, da se Bošnjacima odriče narodno ime u

[14] Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878-1914.*, Sarajevo, 1997., str. 98.

[15] Dr. sc. Emir Džambegović, iz neobjavljenog doktorata *Kreiranje imidža Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, odbranjenog 26. 12. 2012. na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, str. 89

korist vjerskog identiteta, koji, sam po sebi, biva diskriminirajući u odnosu na ostale južnoslavenske narode i njihova nacionalna imena.

Niz montiranih sudskih procesa protiv bošnjačke inteligencije nakon Drugog svjetskog rata, sistematska marginalizacija bošnjačke duhovnosti, pa i bosanskog identiteta, decenijama je ukazivala da komunistički režim ne namjerava Bošnjacima uvažiti jednakost i dostojanstvo. Do početka 80-tih godina islamofobična marginalizacija Bošnjaka u SFRJ nije tekstualizirana, ali, s nagovještajima raspada Jugoslavije i snaženja velikosrpskog pokreta, pojavljuju se tekstovi koji otvoreno plasiraju stereotipne slike o Bošnjacima kao tuđincima koji predstavljaju prijetnju svemu onome što Srbi smatraju vrijednim. Početak priprema za genocid nad Bošnjacima 90-tih godina mnogi vide u montiranom sudskom (sarajevskom) procesu 1983. godine protiv dvanaest muslimanskih intelektualaca, koji su osuđeni na 90 godina zatvora zbog – „zagovaranja stvaranja etnički čiste Bosne i Hercegovine s ciljem formiranja republike organizovane na pricipima islama kao jedinstvu vjere i zakona, a čije su granice trebalo da se prostiru u okviru velike islamske države od Avganistana pa sve do Slavonskog Broda u Bosni i Hercegovini, uz pripajanje pojedinih dijelova drugih republika i autonomnih pokrajina naše zemlje“[16].

Upravo ovaj apsurdni obrazac optuživanja Bošnjaka da žele stvoriti tzv. islamsku državu, i u nju zatočiti druge narode, narednih godina sistematski je razvijan, s ciljem da indoktrinira kritičnu masu Srba za činjenje ili podršku projektu genocida i osvajanja. U osnovi te nelogične konstrukcije je islamofobija, koja islam prikazuje kao vjeru čija ideja je pokoravanje i ponižavanje nemuslimana.

Takve stavove prihvata većina srpske nacionalne elite, uključujući i vodeće intelektualce, političke ličnosti i sveštenstvo. Velikosrpska islamofobija manifestirala se kao turkofobija, utoliko što je u korijenu vjerske netrpeljivosti prema Bošnjacima bio historijski kompleks prema 500 godina turske vladavine nad Srbijom. Tačka diferencijacije bila je vjera, i otuda velikosrpska propaganda apsolutno insistira na optuživanju Bošnjaka za vjerski radikalizam, kako historijski tako i savremeni.

[16] „Neprijateljima 90 godina zatvora“, *Oslobođenje*, 21. 8. 1983.

Potkraj 80-tih u beogradskim medijima se govori o "bjesomučnoj ofanzivi netolerantnog islama u Bosni, Kosovu, Sandžaku i Hercegovini", o "militantnom islamskom fundamentalizmu", o „povampirenju šerijatske tradicije", o „islamskoj tvrđavi usred Evrope", o „strategiji džihada" i o „demografskom džihadu", čiji je cilj „formiranje islamske države na Balkanu". Objavljuju se mišljenja da Bošnjaci "ne pripadaju porodici naroda", jer su "pustinjskog porijekla", te da „srpski narod u Bosni i Hercegovini, braneći svoju slobodu od islamske opasnosti, brani također Evropu i Evropljane". Piše se da će „Muslimani formirati srednjovjekovnu državu", jer su „nesposobni za koegzistenciju", da „osvajačka krv teče u Muslimanima" i da „Kur'an propovijeda sveti rat kao sredstvo za proširenje vjere". Kako piše Norman Cigar, srpski političari, intelektualci, vjerski velikodostojnici i mediji stalno su uz Bošnjake vezivali izraze kao što su *fanatici*, *teroristi*, *ekstremisti* i *fundamentalisti*. Mada bi se dao posebno obraditi islamofobijski diskurs u pripremi genocida nad Bošnjacima, ova ilustracija je dostatna da uđemo u srž teme, zapravo, da prepoznamo iste ili slične obrasce koji u sarajevskim medijima egzistiraju bezmalo dvije decenije nakon okončanja genocidne agresije.

Zanimljivo je da prvih godina nakon rata 1992.-1995. u sarajevskim medijima nema izrazitijeg tematiziranja i problematiziranja islama, u onom smislu u kome će se narednih godina islam nametnuti kao prvorazredna politička i društvena tema, a pod utjecajima *11. septembra*. Taj period od desetak godina jedini je period u kome sarajevskom medijskom i političkom scenom nisu dominirale snage čiji se program zasniva na negiranju ili marginaliziranju bošnjačkog identiteta. Od kraja 1995., pa sve do 11. septembra 2001., vladala je neka vrsta zatišja, jer se računalo da su islamofobijski obrasci velikosrpske i velikohrvatske politike ispunili funkciju sa okončanjem rata i potpisivanjem Dejtonskog sporazuma. Ali, *11. septembar* je otkrio mogućnost redizajniranja istine i krivice, te proširivanja srpsko-hrvatskih utjecaja na krajeve sa bošnjačkom većinom. Sa ustanovljavanjem državne strategije u borbi protiv tzv. islamskog terorizima, a na talasu *američkog novog rata*, počet će široka akcija (re)strukturiranja dejtonskog poretka, koji će se narednih desetak godina realizirati kao srpsko-hrvatska hegemonija nad Bosnom i

Bošnjacima, a čije ideološko punjenje će upravo biti islamofobijski diskurs.

U narednih desetak godina moguće je pratiti dvije etape islamofobije u sarajevskom političkom i medijskom prostoru: prva, koja se u ime tzv. borbe protiv terorizma bazira na svakovrsnim medijskim izmišljotinama i uvredljivim konstrukcijama, preuzetim iz aktuelnoga zapadnog diskursa, gdje se islam tretira kao religija koja podstiče nasilje i terorizam; druga, koja za potrebe učvršćivanja velikosrpske i velikohrvatske dominacije Bosnom i Hercegovinom plasira konstrukcije o političkom islamu, te predimenzionira neke pojave i navodne opasnosti, kao što je slučaj sa višegodišnjim proganjanjem tzv. vehabija.

Unutarnji teroristički udar na Ameriku 11. septembra 2001. nenadano je revitalizirao stare propagandne obrasce i otvorio renesansu za jačanje velikosrpskih i velikohrvatskih pozicija u BiH. Uočena je šansa da se, pod izgovorom borbe protiv tzv. islamskog terorizma, ubrzaju procesi zatiranja bošnjačke jednakopravnosti, tako što će srpski i hrvatski faktor, uz bošnjačke figure, ovladati ključnim mehanizmima sistema. Politički, medijski i pravosudni udar tzv. antiterorista bio je hitar i brutalan. SDP-Alijansa, koja je zavladala 2000. godine, svoju dugoročnu šansu je vidjela u kooperativnoj produkciji montiranih sudskih procesa, te različitih oblika forsiranja islamofobije i nipodaštavanja boraca Armije RBiH, odnosno njihovog izjednačavanja sa četničkim i ustaškim teroristima. Vijeće ministara BiH, koje je vodio lider SDP-a Zlatko Lagumdžija, ustanovilo je „Koordinacioni tim za borbu protiv terorizma“, tijelo koje je narednih mjeseci često obavještavalo javnost o *terorističkim* kretanjima i opasnostima. Gdje su te *opasnosti* bile prije 11. septembra, niko nije pojasnio, iz čega se vidi plaćenički, dodvornički i montažerski karakter *antiterorističkog tima* koji je suštinski predstavljao buduću policijsku državu za muslimane u BiH.

U jedra islamofobiji zapuhala je i nevladina (NGO) infrastruktura, godinama odgajana donacijama sa Zapada, stavivši svoje kvazidemokratske potencijale u službu tzv. borbe protiv terorizma. Bio je to tužan poraz građanskog intelektualizma. Organizirani su okrugli stolovi, sesije, izdavani časopisi, sve na temu otkrivenog tzv. islamskog terorizma u Bošnjaka.

Već 2001., u stroju za klevetanje Bosne i Bošnjaka, našli su se tzv. neovisni listovi u Sarajevu, koji su, kao i nevladin sektor, finansirani iz zapadnih izvora, ali i iz srpskih i hrvatskih obavještajnih fondova. Kao po starom komunističkom obrascu, sadržaje iz novina o tzv. islamskom terorizmu mogli ste pogledati u prilozima Informativnog programa FTV i emisiji *Šezdeset minuta*, ili, pak, obratno. Bila je to jedna – ideološka i partijska – redakcija. Putem FTV, kao udarne igle ove medijske operacije, uz pogrde i uličarski vokabular, plasirano je na stotine medijskih optužnica protiv nevinih ljudi.

Vjerovatno u svijetu ne postoje mediji koji su odigrali sramniju ulogu, kakvu su u antiterorističkom ratu u BiH imali takozvani sarajevski nezavisni mediji. Nažalost, oni ni danas nisu svjesni koliko su njihova brutalna podmetanja i jadne i poluprimitivne konstrukcije terorizma donijele zla državi Bosni i Hercegovini. Svojevremeno sam čuo dva pravila tih tzv. nezavisnih medija iz usta jednog urednika: „Ako hoćeš da ti se poveća tiraž, objavi intervju sa Alijom, a ako hoćeš kakvu dobru donaciju, napiši nešto o islamskom terorizmu u BiH“.[17]

U knjizi *Teror antiterorizma*[18] iz 2008. godine dekonstruirano je oko stotinu državnih i medijskih slučajeva izmišljanja tzv. islamskog terorizma, koji eksplicitno u sebi nose islamofobijski naboj u odnosu na Bošnjake i njihove vrijednosti. Ilustracije radi, navest ćemo samo nekoliko tema iz ove knjige, a iz kojih se vidi politički i medijski ambijent u Sarajevu s početka 2000-tih:

> (...) SDP dekretom zabranjivao selam i pronosio krmad na ražnju oko džamija; Alijina slika sa Bin Ladenom; Institut sevdaha proglašen terorističkom organizacijom; Uhapšeni jer su pitali: Zaslužuju li muslimanski životi minutu šutnje?; 10.000 bijelih mudžahedina čekaju k'o zapeta puška; Tajni plan za diskreditaciju džamija; Nagradni fond za izmišljanje tzv. islamskih terorista; Vojnici SFOR-a hapsili nene i efendije i upadali u kuće bošnjačkih intelektualaca; Fantomski Muslimanski omladinski pokret sije teror po Sarajevu; Svaka bošnjačka kuća je ćelija bijele Al-Kaide; Opasno slikanje sa hodžama; Američki institut za mir u

[17] Sejo Omeragić, Pogovor u: Fatmir Alispahić, *Teror antiterorizma*, Tuzla, 2008., str. 213
[18] Fatmir Alispahić, *Teror antiterorizma*, Tuzla, 2008.

službi islamofobije; Muslimani ruše katoličku školu u Tuzli; Kršćanske i jevrejske mrtvace po Sarajevu čuva policija u strahu od napada tzv. islamskih terorista; Surove „vehabije" - strah i trepet za strane vojnike; BH televizija skraćuje ramazan; 800 bošnjačkih uglednika na optuženičkim klupama; Bošnjaci će ubijati Jevreje po Sarajevu; 20.000 maraka kazne za citiranje Kur'ana; Mudžahedini poturili eksploziv u Potočarima da pobiju muslimane... (...)

Kako je jenjavao tzv. američki rat protiv terorizma, gušeći se u sadističkim sramotama iz Guantanama i Abu Ghraiba, tako se i fokus sarajevske islamofobije sa (anti)terorističkog polja preseljavao na polje „političkog islama", kao glavne opasnosti za državu Bosnu i Hercegovinu. Knjiga *Reisofobija* i dva izvještaja Islamske zajednice o tome donose obilje primjera, pa ih nećemo navoditi, ali želimo naglasiti nesputanu brutalnost, gotovo bestijalnost nekoliko sarajevskih medija, koji su drastičnije nego igdje u Evropi vrijeđali islam. Konkretno, mislimo na sedmičnike *Dani* i *Slobodna Bosna*, dnevni list *Oslobođenje*, i na sedmični magazin Federalne TV *Šezdeset minuta*. Ako su *karikature*[19] Muhammeda, a. s., u danskom listu *Jilands posten* bile najbrutalniji medijski ispad islamofobije u Evropi, u sarajevskom slučaju su to karikature Mirze Ibrahimpašića iz *Oslobođenja* od 13. februara 2009. godine, na kojima se vide djeca koja pod rukom nose knjige na kojima piše „Kujan" umjesto Kur'an. Riječ *kujan* je aluzija na riječ kuja (keruša), s očitom namjerom da se Allahova Knjiga blasfemizira kao *pseća knjiga*. Ni ovaj najdrastičniji izraz islamofobije u sarajevskim medijima nije naišao ni na kakvu reakciju i osudu izvan krugova Islamske zajednice.

Bilo bi pogrešno islamofobiju u Sarajevu vidjeti tek kao statični sadržaj u nekoliko medija koje obilato podržavaju zapadne fondacije i centri moći, budući da se radi o živoj ideološkoj materiji, oko koje se strukturira sistem moći i utjecaja. Islamofobija time nije medijski, već ideološki proizvod, a mediji su samo sredstvo njenog očitovanja. Navedeni sarajevski mediji su i sredstvo oblikovanja totalitarnog ambijenta u kome islamofobija

[19] Akcentiramo ograđivanje od riječi *karikatura*, koja je korištena u ovom slučaju, jer se karikirati može nešto što postoji, kao što ne postoji lik Muhammeda, a. s., i kao što se ni u jednoj varijanti ime Muhammeda, a. s., ne može dovesti u kontekst riječi *karikatura*.

ima funkciju društvene ideologije, kakvu je imao markszizam u komunizmu. Bošnjak koji želi uživati jednakost, mora se islamofobijski očitovati, kao osoba koja javno prezire, ili ne pominje vjerski identitet. Budući da se radi o organiziranom zatiranju bošnjačkog identiteta, kojeg nema bez islamske osnovice, ulogu sarajevskih medija u širenju islamofobije ispravno je tumačiti i dalje istraživati u kontekstu kontinuiteta genocida nad Bošnjacima.

Literatura

- Alispahić, Fatmir. *Reisofobija: Selektivna analiza tretmana reisu-l-uleme i islamskih vrijednosti u dejtonskim medijima za period 2004. – 2009. godina*, Tuzla: Off-set, 2010.
- Alispahić, Fatmir. *Teror antiterorizma*, Tuzla: Most, 2008.
- Imamović, Mustafa. *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878-1914.*, Sarajevo, 1997.
- Maglajlić, Munib. Bosna i Bošnjaci, Ogledanje na temu: ime, jezik i pismo, domovina, država, Gradačac: *Diwan*, 2002.
- Rizvić, Muhsin. *Bosanski muslimani u Andrićevu svijetu*, Ljiljan, Sarajevo: „Ljiljan“, 1995.
- Rizvić, Muhsin. *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887 - 1918*, Sarajevo, 1990.
- Said, Edvard. *Kultura i imperijalizam*, Beograd: Beogradski krug, 2002.
- Zgodić, Esad. *Bošnjačko iskustvo politike*, Sarajevo, 1998.
- Dr. sc. Emir Džambegović, doktorat *Kreiranje imidža Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, odbranjen 26. 12. 2012. na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu
- Publikacije i listovi: *Bosansko-hercegovačke novine, Dani*, *Oslobođenje*.

Fatmir Alispahić, M.A.

THE ROLE OF SARAJEVO'S MEDIAS IN SPREADING OF ISLAMPHOBIA

Summary

Islamophobia in Bosnia and Herzegovina is specific because it is directed towards the native, indigenous and the most numerous people of Bosnia, and it has been implemented with the support of the institutions that are required to protect the constitutional rights on equality and freedom of religion. What we call Islamophobia today has been implemented from the Austro-Hungarian Empire onwards as a special combination of political, genocidal, chauvinist and cultural program whose goal is to negate Bosniaks´ European and Bosnian origin. Islamphobia against Bosniaks is an ideological program of genocide against Bosniaks. It is possible to track similar Islamophobic patterns from the period of preparation of an ambient for genocide, as well as today, when apparently peace and standards of Western democracy are ruling. Sarajevo's media, so called independent media, are supporting Dayton's ideological structure and represent the main transmitters of Islamophobia. Spreading of Islamophobia in the media is the result of political intentions and economic interests. At the same time spreading of Islamophobia in the social environment is the result of editorial policy. Islamophobia has become the intellectual standard of the Dayton system, considering the fact that the most powerful media in the country with state support tolerate and generate Islam phobic's discourse. Under such influence of the medial authority the Islamophobia has been enthroned among the public with the main aim to become a social virtue. Consequences of this genocidal project are reflected among the large number of Bosniak intellectuals, as well as ordinary Bosniaks, who accepted Islamophobia as the backbone of their intellectual or civic identity.

Keywords: Islam phobia, Genocide, Bosniaks, Media, West, Dayton

Izet Bijedić

ISLAM U BOSNI I HERCEGOVINI NIJE PREPREKA NJENOJ INTEGRACIJI U EVROPSKU UNIJU

Sažetak

Bosna i Hercegovina je subjekt međunarodnog prava i međunarodnih odnosa, trajna ustavno-pravna, politička i geopolitička stvarnost.

Bosna i Hercegovina je još uvijek u očima najmoćnijih centara političke moći, koji su od odsudne važnosti za njen ulazak u Evropsku uniju, muslimanska zemlja.

Islam koji se prakticira u Bosni i Hercegovini je autohton, tolerantan, i spreman za suživot sa drugim i drugačijim. Ovakav bosanski islam, tolerantan i autohton, jedino se mogao održati, jer se isti nalazi u dubokom kršćanskom geopolitičkom okruženju.

Bošnjaci u većini u Bosni i Hercegovini uvažavaju multikulturalnost i multietničnost, koja je sadržana u svim dokumentima Evropske unije.

Osim navedenog, Bosna i Hercegovina je mala zemlja, a Evropska unija daje odgovarajući značaj istim kroz slijedeće elemente: efekat saveza, efekat pravnog poretka, efekat evropeizacije, efekat pozitivne diskriminacije, kao i efekat nadnacionalnosti u radu organa Evropske unije. Svi navedeni elementi duboko korespondiraju sa islamom koji se prakticira u Bosni i Hercegovini.

Bošnjaci na ovom socijalno-kulturnom tlu imaju prednost što su otvoreni prema utjecaju i prožimanju drugih kultura, konkretno zapadnoevropske, odnosno kršćanske, i mogu dobiti nove kulturne nijanse a da pri tome ne izgube ništa bitno od svoje lične kulturne tradicije. Islam u Bosni i Hercegovini, pored pomenutog, spreman je da usvoji dio evropske tradicije i kulture, tačnije, da se „evropeizira“, jer isti u njoj ima dio svoje kulture. Bosanski islam ne predstavlja opasnost po vjerski, kulturni i bilo kakav integritet ljudi koji nisu muslimani a koji žive sa njima na istoj teritoriji, odnosno istoj državi. Politički islam u većini slučajeva nije imanentan bošnjačkom vjerskom identitetu, a Bošnjaci, kao

evropski narod, uvažavaju odvojenost vjere od države, tačnije, postojanje sudske, zakonodavne i izvršne vlasti, kao i za koegzistenciju religija.

Ključne riječi: bosanski islam, tolerancija, suživot, multikulturalnost, multietničnost, koegzistencija religija, Bošnjaci, Evropska unija i politički islam

1. UVOD

Govoriti o tome da islam u Bosni i Hercegovini nije prepreka integracijama u Evropsku uniju znači argumentirano dokazati da islam koji se prakticira u njoj jest tolerantan i spreman za suživot sa drugim i drugačijim. Tehnikama i metodama koje su nam na raspolaganju nužno je dokazati da drugi pravci u islamu, koji se u novije vrijeme prakticiraju u Bosni i Hercegovini, nemaju značajnijeg utjecaja na njegovu autohtonost.

U ovom radu pokazujemo da islam koji se provodi u Bosni i Hercegovini korespondira sa najvećim dostignućima demokracije, zaštite ljudskih prava i sloboda, a posebno zaštite malih država i njihovih prava koja se provode u Evropskoj uniji.
Pokazujemo da suživot u Bosni i Hercegovini nije vještački, kao i da ovdje postoji koegzistencija religija, a islam u toj koegzistenciji igra veoma važnu i pozitivnu ulogu.

Dokazujemo da Huntingtonov *sukob civilizacija* (proizvođenje i upravljanje krizama) na području Bosne i Hercegovine nema uporišta, iako je on tvrdio da je početak novog sukoba civilizacija otpočeo na tlu Bosne i Hercegovine, ratom od 1992. do 1995. godine.

1.1. Generalno o islamu

Prema riječima akademika Muhameda Filipovića, „islam nema ništa militantno u sebi, jer nije uopće upućen po svom smislu i sadržaju, te po onome što zahtijeva od svojih sljedbenika, na ono spoljašnje, na neke vanjske ciljeve, osobito na postizanje bilo čega nasilnim putem, nego traži od muslimana da se koncentrišu na sebe same, na usavršavanje sopstvene ličnosti, na vršenje bogougodnih djela i na nastojanje da se u duhu približe Alahu, dž. š. Islam nikoga ne isključuje iz obzorja jednakih prema Bogu i prema drugim ljudima, i on njeguje najveće standarde moralnosti te sam

po sebi ne može i nije predstavljao opasnost po vjerski, kulturni i bilo kakav integritet ljudi koji nisu bili muslimani, a koji su živjeli sa muslimanima na istoj teritoriji ili u istoj državi. To se obimno potvrđuje u našoj povijesti, i to je neporeciva istina.“[1]

1.2. Bosanski islam

Islam koji se prakticirao za vrijeme socijalizma u Bosni i Hercegovini bio je u potpunoj izolaciji od dešavanja u islamskom svijetu. Poslije pada socijalizma došlo je intenzivne komunikacije sa islamskim svijetom, a proizvod toga su pokušaji infiltracije različitih pravaca u islamu, kao što su vehabizam, šiizam i selefizam.

Poznata spisasateljica Tone Bringa, u svojoj knjizi „Biti musliman na bosanski način“, stavlja akcenat na borbu bosanskih muslimana na fonu odbacivanja drugih islamskih pravaca koji tumače Kuran na drugi način, tačnije, na način koji nije imanentan bosanskom biću.

Unatoč ozbiljnim izazovima što su ih pred bosanske muslimane donijeli pojava i širenje novog tumačenja islama, suština njegovog prakticiranja i vrijednosti koje on u Bosni stoljećima nosi neće se promijeniti, niti će se ta zemlja pretvoriti u Alžir, kaže profesor Hafizović.

Bosanski muslimani pripadaju, sa jedne strane, islamskoj religijskoj tradiciji, a, sa druge strane, jednako tako pripadaju evropskoj kulturi. U intervjuu koji je dao listu „Frankfurter Algemejne Zeitung“, dr. Mustafa Cerić kaže: „Nismo opasnost za svijet, već uzor i model.“

Islam i sekularnost se dobro podnose. Kako je to moguće? Bosanci to mogu da nam pokažu, piše sedmičnjak „Die Zeit“ u članku pod nazivom *Model Sarajevo*. Bosanski muslimani njeguju taj lijepi bosanski duh, koji duboko korespondira sa evropskim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima.

1.3. Islam i demokracija

Od strane svjetskih centara moći, islam je neopravdano opterećen predrasudama i zloupotrebama, sa ciljem njegove glorifikacije kao radikalne religije, odnosno njene opasnosti po

[1] M. Filipović, „Islam i teror“, El-Kalem, Sarajevo, 2002., str. 123.

svjetski mir i sigurnost. Moja istraživanja govore da islam nije apriori nekompatibilan sa demokracijom. Drugim riječima, drugi oblik demokracije uz poštivanje posebnih normi i uvjeta koje je islam definirao za zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast. U prvim islamskim društvima, prema riječima Muhameda Reze u knjizi „Islam i demokratija", postojala je izvršna, sudska i zakonodavna vlast koja je bolje funkcionirala nego u današnjim društvima koja sebe nazivaju demokratskim.

1.4. Islam u iskustvu evropskih pluralizama

Kada se govori o kulturnom identitetu Evrope, najčešće se ističe prestižna uloga kršćanstva u njenom oblikovanju, dok se pri tome pripadnici ostalih vjera doživljavaju kao neki nebitan faktor. Smatram da građenje evropskog identiteta u razlikama nije moguće bez uvažavanja islamskih kulturnih vrijednosti.

Islamski kulturni identitet je kroz dugu historiju, posebno u Španiji, duboko ugrađen u kulturni identitet Evrope. Bosanski kulturni identitet je u dobroj mjeri etalon za Evropsku uniju, koja zagovara multikulturalnost i multietničnost, odnosno vjersku snošljivost, koja je već prisutna u bosanskom duhu.

Bošnjaci u Bosni i Hercegovini su vlasnici onoga što se u novo vrijeme naziva najboljim dostignućima *moderne,* prije svega zapadnoevropske kulture i civilizacije. Evropska kultura je ostavila snažan pečat na bosanski identitet, koji je u razvoju. Islam koji se prakticira u Bosni i Hercegovini je spreman prihvatiti druge i drugačije, a da pri tome ne izgubi ništa originalno svoje.[2]

1.5. Položaj malih zemalja u Evropskoj uniji

Male zemlje[3] u Evropskoj uniji imaju relativno povoljniji položaj, gdje im se pruža mogućnost korištenja dodatnih instrumenata međunarodnog djelovanja i utjecaja. Evropska unija je utvrdila princip da u novoj Evropi „veličina nije ekvivalent za moć". Smatram da se na ovaj način uspostavlja novi, pravedniji i humaniji međunarodni svjetski poredak. Uz uvažavanje

[2] Dr. I. Kukoč, "Konfesije i postkomunistički sukob civilizacija", originalan naučni rad, Institut za primijenjena društvena istraživanja, Zagreb, 1995.
[3] Dr. D. Lopandić, "Male zemlje u Evropskoj uniji", Skripta, Beograd, 2008.

multikulturalnosti i multietničnosti, stvaraju se preduvjeti za uvažavanje islama kao dijela evropske kulture i tradicije.

1.5.1. Efekat saveza

Činjenica je da se male zemlje osjećaju sigurnije kao članice šireg kluba razvijenijih evropskih zemalja, pa time mogu slobodnije i energičnije da djeluju uz podršku saveznika. U ovom okviru posebno je važna i primjena načela solidarnosti između država članica, koje je jedno od važnih principa Ugovora o EU.

Načelo solidarnosti, koje je usvojeno u EU, duboko se poklapa sa islamskim učenjem i njegovom praksom koja je posebno prisutna u Bosni i Hercegovini, ne samo kod Bošnjaka nego i kod bosanskih pravoslavaca i bosanskih katolika.

Bosna i Hercegovina se na Zapadu doživljava kao muslimanska država, a ulaskom u Evropsku uniju ona bi izgubila takav atribut, postajući pri tome dio evropskog identiteta, država bez granica.

1.5.2. Efekat stabilnog poretka

Efekat stabilnog poretka, čvrstog pravnog poretka i uređenog sistema unutar Evropske unije, sprečava arbitrarnost, odnosno, garantira zaštićeniji položaj malih zemalja u odnosu na njihove veće partnere iz EU. Islam u svom biću zagovara pravdu i pravičnost, kao i stabilan pravni poredak, koji će osigurati pravdu za sve ljude, bez obzira na njihovu vjeroispovijest.

1.5.3. Efekat transformacije i evropeizacije

Efekat transformacije i evropeizacije su činjenice da je svaka država u procesu integracija u Evropsku uniju podstaknuta da prilagođava svoje nacionalne institucije sa ciljem da ih učini efikasnijim i modernijim. Islam je u Bosni i Hercegovini usvojio evropske standarde odvojenosti vjere od države, i podržava sve što je progresivno na fonu olakšanja za čovjeka, što je i pouka i poruka Kur'ana.

1.5.4. Efekat pozitivne diskriminacije

Efekat pozitivne diskriminacije podrazumijeva uspostavljanje ravnoteže između manjih i većih zemalja u procesu donošenja

odluka. Duh kompromisa i postojanje glasačkih koalicija koje garantiraju poredak EU i pozitivnu diskriminaciju u ponderisanju glasova između velikih i malih zemalja.

Muslimani u Bosni i Hercegovini su naučili na kompromis radi mira, čak i na svoju štetu. Konstitutivnost naroda je primjer kako je najbrojniji narod, Bošnjaci, oštećen, nasuprot evropskom načelu - jedan čovjek, jedan glas.

1.5.5. Efekat nadnacionalnosti

Efekat nadnacionalnosti je prisutan u radu organa EU, u njegovim stavovima i u funkcioniranju nadnacionalnih organa Evropske komisije i Suda pravde. Neutralnost nadnacionalnost efekta pogoduje zaštiti interesa malih zemalja u odnosu na nacionalne strategije većih zemalja. Islamsko učenje zagovara zaštitu svakog ljudskog bića, pa i samim tim zaštitu slabijih i nemoćnih država.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U radu su korištene slijedeće metode; analiza, sinteza, indukcija, dedukcija i anketa.

Analizom i sintezom materijala koje sam u radu koristio došao sam do osnovnih elemenata koji se odnose na islam u Bosni i Hercegovini, kao i njegovu kompatibilnost sa usvojenim stavovima Evropske unije o pitanjima demokracije, ljudskih prava, suživota, multikulturalnosti i multietničnosti.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom radu sam se posebno bavio metodom anketiranja kao relevantnom metodom za dokazivanje učešća islama u evropskoj kulturi i tradiciji, kao i trenutnog postojanja islamofobije u evropskom političkom diskursu.

Anketa koju sam izvršio odnosi se na slijedeća pitanja:

1. *Da li ste za ulazak Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju?*

U Federaciji Bosne i Hercegovine anketirano je 500 ispitanika, a pozitivno se izjasnilo 475, ili 95%. Negativno se izjasnilo 25 ispitanika, ili 5%. Ako analizu pravimo na narodnoj osnovi, a primijenimo približno statističku metodu, onda je istina

da su preko 80% ispitanika bili Bošnjaci, što dovoljno govori o njihovoj zainteresiranosti za Evropsku uniju.

2. Da li u Evropi *postoji islamofobija?*

Anketirano je 600 ispitanika (300 iz Federacije i 300 RS). Da islamofobija postoji, izjasnilo se 222, ili 37%, a da ne postoji 243, ili 40, 5% ispitanika. Da postoji u manjoj mjeri izjasnilo se 60 ispitanika, ili 10%, a da ne znaju izjasnilo se 75, ili 12,5%.

3. *Da li smatrate da je islam glavna prepreka integracijama Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju?*

Anketirano je ukupno 400 ispitanika iz Federacije i RS. Da je islam glavna smetnja integracijama Bosne i Hercegovine u NATO-savez i Evropsku uniju anketom se izjasnilo 136 ispitanika, ili 34%, a da nije - 92 ispitanika, ili 23%. Podijeljeno mišljenje je imalo 150 ispitanika, ili 35, 5%, dok se nije htjelo izjasniti 22, ili 5,5% ispitanika.

4. *Da li* Zapad *doživljava Bosnu i Hercegovinu kao muslimansku državu?*

Anketirano je 700 ispitanika (400 iz Federacije i 300 RS). Da Zapad doživljava Bosnu i Hercegovinu kao muslimansku državu izjasnilo se 196 ispitanika, ili 28%, dok se protiv izjasnilo 189 ispitanika, ili 27%. Podijeljeno mišljenje je imalo 83 ispitanika, ili 11,9%, a nije se htjelo izjasniti 232 ispitanika, ili 33,1%.

Iz ankete je vidljivo da po kantonima i zavisno od etničke pripadnosti postoje velike razlike u poimanju islamofobije. Kantoni sa bošnjačkom većinom smatraju da postoji islamofobija, dok kantoni sa katoličkom većinom, kao i RS, to negiraju. Zaključiti se može, također, da, bez obzira na vjersku pripadnost, stanovnici Bosne i Hercegovine orijentirani su, u velikom broju, evropskim integracijama.

4. DISKUSIJA

Istraživanjem se pokazuje da i u Bosni i Hercegovini, kao i u Evropi, postoji islamofobija, i da zapadni političari koji odlučuju o ulasku Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju istu smatraju muslimanskom državom, što još više upotpunjuje sliku o islamofobiji.

Istraživanjem smo došli do spoznaje da je jedan od fenomena globaliziranog svijeta useljavanje sve većeg broja muslimana u evropske zemlje sa kršćanskom tradicijom. Time govor o islamu i evroislamu postaje sastavni dio evropskog političkog diskursa.

Politički islam od kojeg Evropa bezrazložno strahuje nije imanentan islamu koji se prakticira u Bosni i Hercegovini.

5. ZAKLJUČCI

Islam koji se prakticira u Bosni i Hercegovini, bez obzira na utjecaje drugih pravaca islama, u većini slučajeva se ne opire integraciji u sekularno društvo.

Da bi stvarno, u punom kapacitetu, spoznala islam koji se prakticira u Bosni i Hercegovini, potrebno je da se Evropa uvjeri u njegovu tolerantnost, multikulturalnost kao etalon za evroislam.

Evropska unija je nadomjestak za međunarodni svjetski poredak, što na matrici uvažavanja drugog i drugačijeg, konkretno islama koji se prakticira u Bosni i Hercegovini, može predstavljati opću integrirajuću funkciju.

Literatura

- M. Filipović, „Islam i teror“, El Kalem, Sarajevo, 2002.
- M. Reza, “Islam i demokratija“
- Dr. I. Kukoč, “Konfesije i postkomunistički sukob civilizacija“, originalan naučni rad, Institut za primijenjena društvena istraživanja, Zagreb, 1995.
- Dr. D. Lopandić, “Male zemlje u Evropskoj uniji“, Skripta, Beograd, 2008.

Izet Bijedić, Ph.D.

ISLAM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IS NOT A BARRIER TO THE INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION

Summary

Islam in use in Bosnia and Herzegovina (hereinafter BiH) is native, tolerant and willing to co-exist with the other and different. Bosniaks in this socio-cultural ground have the advantage of being open to influence and interpenetration of different cultures, in particular, Western European-Christian culture. On that way, they can get new cultural nuances, and thereby will not lose anything important from their cultural traditions. Apart from the aforementioned, Islam in Bosnia is ready to adopt a part of European culture and tradition which is basically a Christian. Generally, the Bosniaks in Bosnia respect multiculturalism and multi-ethnicity, which inaugurates the European Union, and in most cases, do not support political Islam. Also, Islam in Bosnia, supports the coexistence of religions, respects the separation of religion and state, as well as existing executive, judicial and legislative authority.

Keywords: Bosnian Islam, Native, Coexistence, Coexistence of Religions, Bosniaks, European Union